

МОВА — КОРДОН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

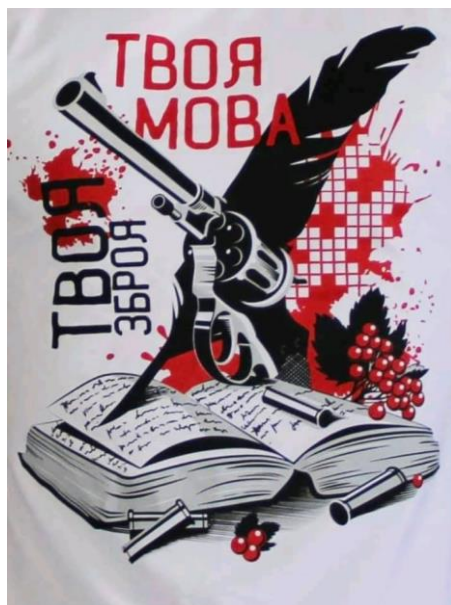
**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

МОВА — КОРДОН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

**ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
III ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

21 ЛЮТОГО 2025 РОКУ

Львів 2025

«Мова — кордон національної безпеки»: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Львів, 21 лютого 2025 року. Львів: ЛДУ БЖД, 2025. 382 с.

РЕДКОЛЕГІЯ:

*Василь ПОПОВИЧ, доктор технічних наук, професор;
Роман ЛАВРЕЦЬКИЙ, кандидат історичних наук, доцент;
Ігор КОВАЛЬ, кандидат педагогічних наук;
Ярослав ІЛЬЧИШИН, кандидат педагогічних наук;
Лідія ВЕРБИЦЬКА, кандидат філологічних наук;
Ірина БАБІЙ, кандидат педагогічних наук;
Тетяна БОТВИН, доктор філософії, доцент;
Мар'яна ГДАКОВИЧ, кандидат філологічних наук, доцент;
Тетяна КОНІВІЦЬКА, кандидат педагогічних наук, доцент;
Марина КУЛЬЧИЦЬКА, кандидат філологічних наук, доцент;
Олександра ПАЛЬЧЕВСЬКА, кандидат філологічних наук, доцент;
Галина ХЛИПАВКА, кандидат педагогічних наук;
Ольга ШЕЛЮХ, кандидат філологічних наук, доцент.*

Збірник укладено за тезами доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції «Мова — кордон національної безпеки» 21 лютого 2025 року.

Матеріали друкуються українською, польською та англійською мовами.

Збірник містить матеріали таких тематичних секцій:

- Секція 1. Мова і національна психологія. Мова як інструмент гібридної війни.
- Секція 2. Національні мови і культури в їх специфіці та взаємодії. Українська мова у світі.
- Секція 3. Актуальні проблеми викладання української мови у вищій школі.

За точність наведених фактів, самостійність наукового аналізу та нормативність стилістики викладу, а також за використання відомостей, що не рекомендовані до відкритої публікації, відповідають автори матеріалів та їхні керівники.

©ЛДУ БЖД, 2025

СЕКЦІЯ 1

МОВА І НАЦІОНАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ. МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

УДК 811.161.2

МОВНЕ ПИТАННЯ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ: ЯК МОВНА ПОЛІТИКА ВПЛИВАЄ НА СОЦІАЛЬНУ ІНТЕГРАЦІЮ ТА БЕЗПЕКУ В ОКУПОВАНИХ РЕГІОНАХ

Анна БАРАНОВСЬКА

Лідія ВЕРБИЦЬКА, кандидат філологічних наук

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Мовна політика відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності, соціальної інтеграції та забезпеченні прав мовних спільнот, адже вона є інструментом для зміцнення єдності нації. Вона включає сукупність заходів та норм, які спрямовані на регулювання використання мов у різних сферах суспільного життя.

Ефективна мовна політика є важливим інструментом для забезпечення соціальної інтеграції та зміцнення суспільної єдності, адже вона допомагає зменшити культурні бар'єри і сприяє соціальній гармонії, допомагає інтеграції меншин та покращує їхні шанси на успіх у суспільстві. А також вона сприяє визнанню та підтримці мовних прав, зміцнює соціальну згуртованість і забезпечує рівність для всіх громадян.

Крім цього, вона враховує офіційне визнання мови та інші аспекти, які впливають на функціонування мови у державі та суспільстві. Рівноправний підхід до мовних прав всіх громадян сприятиме зниженню соціальних конфліктів і зміцненню соціальної стабільності.

Наша національна мова є важливим елементом національної ідентичності. І мовна політика підтримує використання державної мови, сприяє зміцненню національної єдності і безпеки та збереженню

культурної спадщини. Це може зменшити ризик зовнішньої агресії, спрямованої на розділення суспільства, та сприятиме гармонії, взаєморозумінню і толерантності.

Мовна політика в окупованих регіонах має значний вплив на соціальну інтеграцію та безпеку. У нашій державі окупація Криму та частини Донецької та Луганської областей створила серйозні виклики, і мовна політика стала інструментом асиміляції та контролю над населенням.

Лінгвоцид української мови вважається одним із параметрів геноциду, заподіяним російською армією. І цей процес засуджує світова спільнота. Окупаційна адміністрація здійснює системну політику для включення громадян України до російського мовно-культурного простору. Це призводить до обмеження функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя, що порушує права громадян на користування, вивчення та навчання українською мовою. Це також призводить до дискримінації та репресій щодо осіб, які публічно проявляють свій український патріотизм та націоналізм. Крім цього, особи, які публічно проявляють свою українську національну ідентичність, можуть стати жертвами дискримінації та репресій.

На тимчасово окупованих територіях України часто трапляються випадки дискримінації та репресій проти осіб, які публічно проявляють свою українську національну ідентичність. І за це їх жорстоко та безжалісно катують і вбивають.

До прикладу, за свою проукраїнську позицію загинув від рук російських окупантів у липні 2014 року 16-річний підліток Степан Чубенко. Навіть в окупації Степан продовжував носити українську символіку, організовував мітинги та спілкувався українською. А також захоплювався історіями бійців УПА та готувався до вступу до лав української армії. Власне за свою проукраїнську позицію Степан і загинув від рук російських окупантів у липні 2014 року. Хлопця взяли в полон, коли він повертався потягом у рідний Краматорськ через окуповану Донецьку область. Його катували та намагалися змусити перейти на бік ворога, але Степан залишився вірним Україні та своїм поглядам до кінця. Хлопець став символом незламності рідного Краматорська та отримав орден «За мужність» III ступеня і звання «Народний герой України». А також на основі історії Степана Чубенка команда Суспільне Новини створила документальну стрічку «На захід від сходу» [1].

І ще один приклад, як у 2023 році в Криму відомий активіст Олександр Степаненко був затриманий за те, що під час громадського заходу розгорнув український прапор і виголосив промову українською мовою. Після затримання він зазнав фізичних і психологічних тортур від силових структур окупаційної влади. Олександра звинуватили в екстремізмі та підривної діяльності, що призвело до тривалого терміну ув'язнення.

Цей приклад свідчить про небезпеку, з якою стикаються люди на окупованих територіях, коли публічно проявляють свою українську національну ідентичність. Він також підкреслює важливість захисту прав і свобод українців, які опинилися в таких умовах.

Усе це впливає на соціальну інтеграцію, оскільки населення втрачає можливість вільно використовувати свою мову та культуру, що призводить до зростання напруги та конфліктів. Уповноважений із захисту державної мови Тарас Кремень в інтерв'ю «Супільному» зазначає: «З моменту окупації частини української території українська мова почала витіснятися, в тому числі зі сфери освіти. Передовсім – це вилучення або спалення книжок, перепідготовка педагогічних працівників, нав'язування шкільних програм відповідно до російського освітнього законодавства. Це проведення так званих "уроків миру", де розповідали про "денацифікацію" вже 1 вересня, про те, що України "не існує" та багато інших російських наративів. Це злочини проти освітян, системи освіти та громадян України" [3].

У Мелітополі та Севастополі окупаційна влада зросійщує школи, змінюючи освітні програми та викладаючи ідеологічну пропаганду. У деяких школах використовуються російські підручники, а українські книги вилучаються або спалюються. Одним із випадків була ситуація в одній зі шкіл у Луганській області. Там українські підручники були замінені російськими, а українські книги вилучалися з бібліотеки. Відомо, що у серпні 2023 року на подвір'ї цієї школи були спалені десятки українських книг, що викликало обурення серед місцевих жителів та міжнародної спільноти. Власне це ілюструє, як нав'язування російських освітніх стандартів та знищення української культурної спадщини на тимчасово окупованих територіях створює значний тиск на українське населення та сприяє стиранню національної ідентичності.

Явище лінгвоциду покриває не лише освіту, а й культуру та інформацію. Окупаційна влада контролює медіа та інформаційний

простір, забороняючи використання української мови в новинах, радіо та телебаченні. Активно мову ворожнечі проти українців російська пропаганда почала використовувати у Криму під час Майдану, вважає експертка Кримської правозахисної групи Ірина Седова. У своїх дослідженнях правозахисниця стверджує, що таку лексику російські ЗМІ використовували для того, щоб анексія півострова пройшла «найбільш ефективно та легко». Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну характер таких публікацій змінився. З лютого 2022 року в російських і підконтрольних Росії ЗМІ в Криму з'явилися заклики до геноциду та воєнних злочинів, стверджує Ірина Седова. «Тепер уся мова ворожнечі поєднується саме із закликами фізичного знищення українців, закликами до геноциду чи закликами до скоєння інших воєнних злочинів, таких як знищення цивільної інфраструктури, знищення всіх міст, закликають бомбити Харків, бомбити всі інші території України, які не хочуть підкорятися Російській Федерації», – зазначає правозахисниця [5].

Після 2014 року у Криму не залишилося незалежних ЗМІ. Старі видання і нові, що потрапили під контроль російської влади, почали впроваджувати російську інформаційну політику. А російська інформаційна політика спрямована на те, «щоб демонізувати всіх проукраїнських громадян, які залишилися там», за словами Ірини Седової.

Як приклад, засуджені в анексованому Криму журналісти Ірина Данилович та Владислав Єсипенко. «Саме цих журналістів, які були за свободу слова і мали проукраїнську позицію, їх переслідують якраз за статтями та називають їх екстремістами, підкладають вибухівку і фальсифікують кримінальні справи, щоб потім ці кримінальні справи використати також в інформаційній війні. Війні проти України» [5].

«Російські медіа висвітлювали Україну як недонацію, українців як недолудей абсолютно з однією метою, щоб потім можна було виправдати це безжальне вбивство нашого народу. Потім через деякий час, особливо через рік після повномасштабного вторгнення, можливо, навіть через півтора року, рівень, градус мови ворожнечі почав трохи спадати» [5], – розповіла Олена Голуб в ефірі Радіо Крим.Реалії. Це не тому, що російські ЗМІ стали «більше любити Україну. Російська пропаганда почала поширювати наративи, які «заходять» і українському суспільству. Це призводить до ізоляції населення від української культури та інформації.

Вивіски, оголошення та інші публічні повідомлення повинні бути лише російською мовою. Це обмежує можливості українськомовного населення для взаємодії з окупаційною владою та отримання необхідної інформації.

Мову ворожнечі у кримських ЗМІ експерти фіксували і до анексії півострова. Дуже часто до моніторингових звітів потрапляла газета «Крымская правда». «Крымская правда» дуже розпалювала ворожнечу і продовжує це робити. Є докази, коли там на головній сторінці газети пишуть, що треба всіх «бандерівців знищити». Це не єдине таке медіа. Зараз почали з'являтися різноманітні кримські блогери, які називаються блогерами, хоча насправді вони є солдатами інформаційної війни Росії проти України. Наприклад, Олександр Таліпов, проросійський блогер з Криму, закликає до геноциду та переслідування українців у Криму.

У судових установах та органах місцевого самоврядування використання української мови значно обмежене. Це створює бар'єри для українськомовного населення у доступі до правосуддя та адміністративних послуг. Більшість справ розглядається російською мовою, і документи теж складаються російською, що може стати джерелом непорозумінь та правових порушень. До прикладу, справа Віктора Шевченка, яка трапилася на тимчасово окупованій території Донбасу. Віктор намагався подати скаргу до місцевого суду українською мовою, оскільки це була його рідна мова, і він не вважав за потрібне використовувати російську. Однак його скаргу відмовилися прийняти через те, що документи не були складені російською мовою. Це створило значні труднощі для Віктора в отриманні правової допомоги та вирішенні його справи. Цей випадок підкреслює, як обмежене використання української мови в судових установах та органах місцевого самоврядування може ставати бар'єром для українськомовних громадян у доступі до правосуддя та адміністративних послуг.

Окупаційна влада активно витісняє українську культуру з публічного простору. Наприклад, святкування державних та національних свят заборонені або контролюються, а організація культурних заходів, які пропагують українську ідентичність, стає неможливою. Це призводить до зниження культурної взаємодії та підтримки національної ідентичності.

Негативна мовна політика також впливає на інвестиційний клімат, знижуючи інтерес іноземних інвесторів до окупованих територій. Дослідження показують, що спільна мова може сприяти двостороннім інвестиціям між країнами, оскільки вона полегшує комунікацію та сприяє культурним зв'язкам. Відсутність підтримки української мови на окупованих територіях може створювати додаткові бар'єри для іноземних інвесторів, які не володіють російською мовою, що знижує їхній інтерес до інвестування в ці регіони. Цей приклад ілюструє, як мовна політика може впливати на економічні процеси та інвестиційний клімат на окупованих територіях.

А також це стосується і комерційних можливостей: окупанти встановлюють обмеження на використання мови в комерційних операціях, що впливає на можливості бізнесу працювати на місцевому ринку. Один із прикладів таких обмежень можна знайти на тимчасово окупованих територіях в Луганській області. Тут російські окупаційні адміністрації встановили правило, що всі комерційні документи, включаючи договори, рахунки-фактури та рекламні матеріали, повинні бути складені російською мовою. Це обмеження створило значні проблеми для місцевих підприємців, особливо тих, хто використовував українську мову у своєму бізнесі. До прикладу, місцевий бізнесмен Андрій Волков, власник невеликого продуктового магазину, був змушений перевести всі свої документи на російську мову, що призвело до додаткових витрат та труднощів у веденні бізнесу. Це обмеження також вплинуло на його здатність спілкуватися з клієнтами та партнерами, що призвело до зниження обсягів продажів та втрати деяких комерційних можливостей. Цей випадок демонструє, як мовні обмеження можуть негативно впливати на бізнес-операції та економічні можливості на окупованих територіях.

Обмеження використання мови порушують права людини, що призводить до міжнародних санкцій та інших негативних наслідків. Одним із прикладів є санкції, запроваджені Європейським Союзом проти Російської Федерації за системні порушення прав людини на тимчасово окупованих територіях України. Зокрема, у грудні 2020 року Рада ЄС оголосила про створення нового механізму санкцій, що передбачає застосування обмежувальних заходів за серйозні порушення прав людини. Цей механізм включає візові обмеження та санкції щодо активів фізичних та юридичних осіб, які здійснюють порушення прав людини або пов'язані з такими особами. Цей приклад

демонструє, як обмеження використання мови та інші порушення прав людини можуть призводити до міжнародних санкцій, що мають значні економічні та політичні наслідки для порушників.

Бізнеси та підприємства, які використовують українську мову у своїй діяльності, стикаються з економічними утисками та дискримінацією. А саме: підвищення податків, конфіскація майна або штрафи. Одним із відомих є випадок, який стався з українським підприємцем Олегом Тарасенком, власником невеликого ресторану в Донецькій області. Олег активно використовував українську мову у своїй діяльності, включаючи меню, рекламу та спілкування з клієнтами. Через це він зіткнувся з численними економічними утисками з боку окупаційної адміністрації. По-перше, місцева влада підвищила податки для його бізнесу, аргументуючи це необхідністю додаткових коштів для розвитку регіону. По-друге, Олега неодноразово штрафували за нібито порушення різних регуляцій, які часто були непослідовними та непрозорими. І, нарешті, під час перевірки його ресторану конфіскували частину майна, включаючи обладнання та продукти харчування, без належного юридичного обґрунтування. Цей випадок демонструє, як економічні утиски та дискримінація можуть впливати на бізнеси, що використовують українську мову у своїй діяльності, створюючи додаткові труднощі та перешкоди для їхнього функціонування

Крім вищеперерахованого, мовна політика впливає також і на людей із подвійним громадянством. Люди, які мають подвійне громадянство, особливо українське та російське, можуть стати об'єктами шантажу та примусу з боку окупаційної влади. Їм можуть загрожувати репресії або втрати громадянських прав, якщо вони відмовляться прийняти російське громадянство та відповідати на вимоги окупаційної влади. Одним із прикладів є ситуація з Марією Ковальчук, яка має громадянство України та Польщі і проживає на тимчасово окупованій території в Донецькій області. Марія відчуває труднощі через мовну політику окупаційної влади, яка вимагає використання російської мови в усіх офіційних документах та комунікаціях. Марії довелося витратити додаткові ресурси на переклад своїх офіційних документів російською мовою, щоб відповідати вимогам окупаційної адміністрації. Це вплинуло на її здатність отримувати адміністративні послуги, а також створило бар'єри для її бізнесу, який орієнтований на польських і українських клієнтів. Усе це

ускладнило її життя та зменшило її можливості вести бізнес на місцевому ринку. Цей випадок показує, як мовна політика може негативно впливати на людей із подвійним громадянством, створюючи додаткові перешкоди для їхньої адаптації. Такі дії спрямовані на знищення української мови та культури, що має довгострокові негативні наслідки для соціальної інтеграції та безпеки в окупованих регіонах.

Наведені приклади чітко ілюструють те, що мовна політика використовується як інструмент контролю, дискримінації та репресій на окупованих територіях. Це має значний вплив на соціальну інтеграцію та безпеку, оскільки породжує недовіру, роз'єднаність та зростання напруги серед населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Десяті роковини за Степаном Чубенком, якого розстріляли за проукраїнську позицію. URL: <https://suspilne.media/amp/donbas/800127-desati-rokovini-za-stepanom-cubenkom-akogo-rozstrilali-za-proukrainsku-poziciu/>.

2. Кремінь Т. Огляд щодо обмеження функціонування української мови на тимчасово окупованих територіях України. URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua/oglyad-ukrayinskoyi-movi-na-timchasovo-okupovanih-teritoriyah-ukrayini>.

3. Лінгвоцид є одним із ключових компонентів геноциду — мовний омбудсмен про українську на окупованих РФ територіях. URL: <https://suspilne.media/250488-lingvocid-e-odnim-iz-klucovih-komponentiv-genocidu-movnij-ombudsmen-pro-ukrainsku-na-okupovanih-rf-teritoriah/>.

4. Мозер М. Мовне питання як чинник впливу на національну безпеку. STRATEGIC PANORAMA. 2020. № 1–2. С. 29-41.

5. Слова, які можуть убити». Як російські ЗМІ ведуть інформаційну війну проти України. URL: <https://ua.krymr.com/a/slova-mozhut-vbyty-informatsiyna-viyna-krymski-zmi/32996504.html>.

УДК 811.161.2'37:23

**ДИНАМІКА АСОЦІАТИВНОГО ПОЛЯ КОНЦЕПТУ
«ПАТРІОТИЗМ» В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ НА ЗРІЗІ 2012 І 2022
РОКІВ**

*Катерина БЛИЗНЮК,
кандидат філологічних наук, старший викладач
Національний університет «Києво-Могилянська академія»*

Патріотизм є складним і багатогранним соціокультурним феноменом, що відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності, консолідації суспільства та його розвитку. Почуття патріотизму завжди було важливим для українського народу, який протягом століть боровся за свою незалежність та ідентичність. У різні історичні періоди патріотизм набував різних форм та інтерпретацій, відображаючи зміни в суспільстві та його цінностях. В умовах глобалізації, але також паралельної десятирічної війни українське суспільство проходить через чергову трансформацію соціальних цінностей, отже, змін зазнає і концепт «патріотизм», що зумовлює актуальність дослідження ознак динаміки й статичності у шляхах його вербалізації. Аналіз лінгвістичних аспектів концепту «патріотизм» в українській мові дозволить глибше зрозуміти його сутність, розвиток і роль у сучасному українському суспільстві.

Мета пропонованого дослідження – визначити змінні й сталі елементи у структурі асоціативного поля концепту «патріотизм» у сучасній українській мові. Для досягнення мети, було поставлено такі завдання: провести асоціативний експеримент на слово-стимул *патріотизм*; порівняти результати експерименту 2022 р. і результати анкетування, проведеного до 2012 р.; визначити спільне й відмінне у ядро-периферійній організації асоціативного поля концепту «патріотизм»; простежити особливості членування асоціативного поля на тематичні групи.

У квітні 2022 р. відбувся асоціативний експеримент серед представників української молоді (студентів та аспірантів українських університетів і наукових установ) [1]. Для аналізу було відібрано 1009 анкет, що відповідали вимогам, тобто респонденти надали

короткі словесні асоціації, а не дефініції чи пояснення, що дозволило зафіксувати найбільш автоматичні, отже, закріплені в мовній свідомості молодих українців елементи асоціативного поля концепту «патріотизм». Загальна кількість отриманих реакцій – 1148. Аналогічний експеримент було проведено за 10 років до цього [2]. Тоді учасниками стали 135 студентів Національного університету «Києво-Могилянська академія», що назвали 524 асоціації. Майже в десять разів більша кількість учасників і майже вдвоє більша кількість отриманих реакцій у новішому опитуванні не дозволяє проводити повноцінне зіставлення частотності, проте дає можливість зробити висновки про належність елементів асоціативного поля концепту «патріотизм» до його ядра чи периферії, також засвідчує актуалізацію чи втрату актуальності конкретних одиниць і показує зміни в якісному складі елементів поля.

До 2012 р. ядро асоціативного поля концепту «патріотизм» у мовній свідомості української молоді формували такі лексеми: *любов* (38), *Батьківщина* (34), *Україна* (31), *відданість* (22), *прапор* (18), *націоналізм* (15), *свобода* (13), *країна* (12), *мова* (11), *нація* (10).

Протягом 10 років відбулися зрушення в ядрі асоціативного поля концепту, зокрема тепер ядерними реакціями стали: *любов* (131), *Україна* (70), *українці* (56), *прапор* (53), *сила* (45), *віра* (38), *Батьківщина* (34), *відданість* (29), *гордість* (28), *серце* (26), *країна* (26), *єдність* (20), *допомога* (19), *душа* (18), *дух* (17).

Зберегло свою позицію і навіть стало стрижневою асоціацією, тобто такою, що відривається за частотністю від решти, слово *любов*. Досі ядерними залишилися *Батьківщина*, *Україна*, *відданість*, *прапор* і *країна*, проте змінилися їхні позиції. *Україна* актуалізувалася, вийшовши на друге місце, натомість *Батьківщина* зберегла частотність 34 (при тому що кількість учасників другого експерименту була вдсятеро більшою) і зайняла сьому позицію. Якщо раніше *відданість* була на четвертому місці, то тепер спустилася на восьме, мінімально наростивши частотність. Натомість асоціація *прапор* перейшла з п'ятої на четверту позицію, а частотність її зросла істотно з 18 до 53. Реакція *країна*, хоча спустилася з восьмого місця на одинадцяте, у понад два рази розширила частотність появи.

Решта асоціацій (*націоналізм*, *свобода*, *мова*, *нація*), що до 2012 р. були ядерними, у 2022 р. знизили частотність і перейшли до

приядерної зони, що не означає втрати їхньої цінності для українців, але підкреслює домінування інших елементів у структурі асоціативного поля концепту «патріотизм».

Зокрема експеримент 2022 р. зафіксував нові й надзвичайно частотні реакції *серце* (26), *душа* (18), *дух* (17). Вони підкріплюються периферійними одиницями *сила духу* (4), *дух народу* (3), *Душу і тіло ми положим за нашу свободу* (2), *незламний дух* (1), *бойовий дух* (1), *Дух, що тіло рве до бою. Рве за поступ, щастя й волю* (1). Такі реакції підкреслюють емоційний та духовний елементи патріотизму, його залежність від внутрішнього стану, моральної сили, того, що лежить в основі всіх речей.

Також ядро актуального асоціативного поля проявляє важливість єдності народу як ознаки його патріотизму. Це засвідчує ядерна реакція *єдність* (20), її доповнюють приядерні одиниці *народ* (14), *підтримка* (11), *люди* (6), *ми* (6), *нація* (6), а також периферійні *В кожного з нас!* (2), *всі ми* (2), *згуртованість* (2), *кожен українець* (2), *взаємодопомога* (1), *громада* (1), *громадянин* (1), *громадська думка* (1), *єдиний фронт* (1), *звичайні українці* (1), *здорова нація* (1), *колектив* (1), *разом* (1), *також я* (1), *частина нас* (1). Тобто для молодих українців бути патріотом – це відчувати єдність зі своїм народом і власну позицію в ньому.

Важливо, що найчастотніші елементи ядра досліджуваного асоціативного поля в обох експериментах залишилися ті самі, тобто концепт «патріотизм» демонструє сталість у шляхах своєї вербалізації у мовній свідомості української молоді. Також регулярна фіксація відповідних слів-реакцій у повторюваних опитуваннях підкріплює правильність дефініції патріотизму в актуальних словниках. Зокрема, «Словник української мови у 20 томах» дає таке визначення: «1. Любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви й подвиги. 2. *перен.* Відданість чому-небудь, любов до чогось» [3]. Отже, патріотизм у кожного наступного молодого покоління українців асоціюється передовсім із любов'ю та відданістю. Далі важливою є Батьківщина, але, можемо припустити, що з початком війни і подальшим повномасштабним вторгненням актуальності набув наголос на тому, що цією Батьківщиною є саме Україна.

Ще більше змін простежуємо у приядерній зоні асоціативного поля концепту «патріотизм». У попередньому опитуванні до неї були зараховані такі асоціації: *вірність* (9), *боротьба* (9), *сміливість* (8),

віра (8), *єдність* (8), *рідний* (7), *державна* (6), *вишиванка* (6), *повага* (6), *самопожертва* (6), *культура* (6), *щирість* (6), *самоповага* (6), *Вітчизна* (5), *історія* (5), *гордість* (5), *Майдан* (5), *герой* (5), *честь* (5), *жовто-блакитний* (5), *козаки* (4), *обов'язок* (4), *синьо-жовтий* (4), *традиції* (4), *майбутнє* (4), *мітинг* (4). Згідно з результатами актуального дослідження приядерну зону формують асоціації: *народ* (14), *повага* (13), *героїзм* (12), *гімн* (11), *життя* (11), *необхідність* (11), *підтримка* (11), *український* (11), *відвага* (10), *вірність* (10), *обов'язок* (10), *боротьба* (9), *дії* (9), *мова* (9), *воля* (8), *добре* (8), *захист* (8), *кров* (8), *незламність* (8), *Слава Україні* (8), *важливий* (7), *ЗСУ* (7), *націоналізм* (7), *свобода* (7), *люди* (6), *ми* (6), *нація* (6), *позиція* (6), *свідомість* (6), *синьо-жовтий* (6), *щирість* (6), *Бандера* (5), *вибір* (5), *вічність* (5), *ідея* (5), *потрібний* (5).

Саме приядерна зона, на відміну від ядра, показує не тільки динаміку змін у структурі асоціативного поля аналізованого концепту, а й у складі його елементів, оскільки реакції *державна*, *самоповага*, *Вітчизна*, *традиції*, *майбутнє* і *мітинг* узагалі не були зафіксовані під час опитування 2022 р., хоча раніше належали до високочастотних. Одиниці *сміливість*, *рідний*, *вишиванка*, *самопожертва*, *історія*, *Майдан*, *честь*, *жовто-блакитний*, *козаки* протягом останніх 10 років частково втратили актуальність у контексті патріотизму для української молоді, оскільки перейшли до зони напівпериферії. Реакція *культура* в опитуванні 2022 р. опинилася у віддаленій периферії асоціативного поля аналізованого концепту.

Припускаємо, що, з одного боку, відбулася конкретизація варіантів вербалізації патріотизму, оскільки замість більшої кількості семантично пов'язаних слів експеримент 2022 р. зафіксував більшу частотність окремих із них. Наприклад, якщо раніше обидві реакції *повага* й *самоповага* мали частотність 6, тепер респонденти назвали реакцію *повага* із частотністю 13. Замість синонімічних реакцій *Батьківщина* й *Вітчизна*, тепер зафіксована лише *Батьківщина*.

З іншого боку, відбувся перерозподіл частотності, хоча важливість того, що називала реакція, збереглася. Так, до 2012 р. в асоціативному полі концепту «патріотизм» було зафіксовано такі слова-назви державних символів: *прапор* (18), *жовто-блакитний* (5), *синьо-жовтий* (4), *гімн* (3), *тризуб* (1). У 2022 р. ця група залишається далі актуальною, до неї належать реакції: *прапор* (53), *гімн* (11), *синьо-*

жовтий (6), *герб* (4), *жовто-блакитний* (3), *тризуб* (3), *блакитно-жовтий* (2), *флаг* (1).

Водночас звуження відбулося в групі неофіційних національних символів України. Раніше респонденти серед них називали такі: *вишиванка* (6), *козаки* (4), *калина* (2), *хата* (2), *земля* (2), *сонце* (1), *поля* (1), *кутя* (1), *цвіт* (1), *садок* (1). Проте у 2022 р. до групи неофіційних символів, що асоціюються в української молоді з патріотизмом зараховуємо реакції: *вишиванка* (4), *пісні* (4), *козак* (3), *поле колосків* (1). Натомість актуалізувалися вигуки й цитати, що мають символічне значення для українців. Серед реакцій було зафіксовано: *Слава Україні* (8), *Душу і тіло ми положим за нашу свободу* (2), *Україна - понад усе!* (4), *В кожного з нас!* (2), *російський військовий корабель іди нахуй!* (2), *я маю в серці те, що не вмирає* (1), *З Україною в серці* (1), *Ти ж хотів землі цієї, тож тепер змішайся з нею* (1), *Дух, що тіло рве до бою. Рве за поступ, щастя й волю* (1), *Кайдани порвіте* (1). Тобто спостерігаємо перехід від візуальних символів до словесних.

Специфічними національними символами також є асоціації-власні назви. До 2012 р. українська молодь на слово-стимул *патріотизм* згадувала такі з них: *Майдан* (5), *Шевченко* (3), *Рух* (2), *Сковорода* (2), *Бандера* (2), *Галичина* (2), *Ольжич* (1), *Самійленко* (1), *Тягнибок* (1), *Львів* (1). Нове дослідження показало значні зміни в наборі власних назв: *Бандера* (5), *Зеленський* (2), *Майдан* (2), *День Незалежності України* (2), *Стус* (1), *Революція Гідності* (1). Такі зміни проявляють зміни у публічній присутності певних імен, але також привертають увагу до підвищення частотності головної власної назви, що асоціюється з патріотизмом – *Україна*. Тобто знову відбулося звуження через конкретизацію елементів асоціативного поля концепту.

Проте у 2022 р. під впливом війни передбачувано розширилася група асоціацій, що пов'язують її з патріотизмом. Зокрема, до таких реакцій зараз належать: *сила* (45), *героїзм* (12), *відвага* (10), *обов'язок* (10), *боротьба* (9), *дії* (9), *воля* (8), *захист* (8), *кров* (8), *незламність* (8), *ЗСУ* (7), *свобода* (7), *волонтерство* (4), *мужність* (4), *перемога* (4), *в крові* (3), *волонтери* (3), *вчинки* (3), *жертва* (3), *зброя* (3), *міць* (3), *саможертва* (3), *сміливість* (3), *стійкість* (3), *армія* (2), *війна* (2), *військові* (2), *вогонь* (2), *готовність віддати життя* (2), *смерть* (2), *тероборона* (2), *хоробрість* (2), *Азов* (1),

бойовий дух (1), вбивчо (1), військова служба (1), вмерти за державу (1), воювати (1), герой (1), знищення русні (1), оборона (1), пожертва (1), служіння (1), солдат (1). Найчастотніші одиниці входять до ядра та приядерної зони асоціативного поля концепту «патріотизм», тобто проявляють підсилення готовності йти на жертви й подвиги заради своїх народу й Батьківщини в умовах війни. До 2012 р. такий зв'язок також простежувався, але був набагато слабшим, а більшість одиниць, що формували відповідну групу, мали низьку частотність: боротьба (9), сміливість (8), самопожертва (6), герой (5), обов'язок (4), дієвість (3), захист (3), справа (3), відвага (2), війна (2), відчайдушність (2), звитяга (1), солдат (1), захисник (1), мужність (1), кров (1), смерть (1), армія (1), жертва (1), сила (1). Привертає увагу мінімальне та абстрактне називання патріотичних, на думку учасників давнішого асоціативного експерименту, осіб – *герой, солдат, захисник, армія*. Натомість в актуальному експерименті бачимо конкретизацію – *ЗСУ, волонтери, армія, військові, тероборона, Азов, армія, герой, солдат*. Також свіжий експеримент засвідчив більше усвідомлення смертності чи ризиків для життя і здоров'я всіх, кого торкнулася війна.

Отже, асоціативне поле концепту «патріотизм» у проміжку між 2012 і 2022 рр. зазнало змін через актуалізацію поняття бойового духу й духу народу, почуття єдності, а також через розширення арсеналу елементів, що пов'язують патріотизм із війною та необхідністю віддавати власне життя, йти на подвиги й жертви заради власних Батьківщини й людей. Водночас центральні елементи концепту залишилися незмінними, що засвідчує його сформованість і сталість у мовній картині світу українського народу. Саме така сталість забезпечує передавання концепту новим поколінням молодих українців. Перспективою подальших досліджень концепту «патріотизм» вбачаємо, з одного боку, глибший аналіз результатів уже проведених опитувань, а також організацію аналогічних асоціативних експериментів у майбутньому для відстеження динаміки його асоціативного поля.

ЛІТЕРАТУРА

1. Близнюк, К. Р. «Асоціативний образ Батьківщини в мовній картині світу української молоді». *Мова: класичне – модерне – постмодерне*, (8), 2022. С. 63–82.

2. Близнюк, К. Р. «Семантичні та психолінгвістичні аспекти концептологічних досліджень (на прикладі вивчення концепту патріотизм в українській мові)». *Магістеріум. Мовознавчі студії*, (50), 2013. С. 4–8.

3. Словник української мови: у 20 т. / НАН України, Укр. мов.-інформ. фонд: вебсайт. URL: <https://sum20ua.com/> (дата звернення: 12. 02. 2024).

УДК 37.03:1

МОВА – НЕОБХІДНИЙ ЕЛЕМЕНТ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Галина БРОСЛАВСЬКА, кандидат педагогічних наук, доцент

Ольга ПОМПА, кандидат педагогічних наук

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

Павло СЄРИХ, Харківський фаховий педагогічний коледж

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

Мова має велике значення для кожної нації, адже вона являється не тільки засобом спілкування, вона забезпечує автентичність та неповторність кожної людини, її мирне співіснування. Мова – це основний засіб обміну інформацією, інструмент впливу на людину, форма самопрезентації із усіма наслідками, які мають вплив на людину.

Якщо розглядати мову в державному масштабі, то її можна назвати «сховищем національної пам'яті».

Для кожної людини його рідна мова – це та мова, на якій говорять її душа, емоції. Мова допомагає зрозуміти почуття та характер народу.

Метою нашої роботи є бажання розкрити значення існування рідної, неповторної мови для кожної людини, яка є частинкою нашої нації – великої української сім'ї.

Під впливом мови відбувається формування та розвиток людини, пізнання нею навколишнього середовища і культурної спадщини України.

Використовуючи постійно нашу рідну українську мову для спілкування з іншими людьми, ми «живемо в мові», думаємо на ній. Вона – невід’ємна частина нас самих, нашого народу. Рідна мова має велике значення для будь-якої людини, адже вона – спогади про домівку, де пройшло дитинство, стежинка, по якій бігали босими ніжками, теплі материнські руки, колискова тощо. Мова нашого народу – це як сімейна реліквія «найцінніша річ, що передається з покоління в покоління і зберігається з особливою дбайливістю. Нерідко вона стає єдиним зв’язком між поколіннями, який неможливо розірвати. Тільки з її допомогою можна з любов’ю зберегти пам’ять про минуле» [3].

В українців, людей, що спілкуються нашою мелодійною, солов’їною ... «особлива реліквія: генна пам’ять. Як нас було нищено, як нас намагалися перетворити на жменьку манкуртів, які нічого не пам’ятають, але...

Варто було початися війні і невідомо звідки з’явилася генна пам’ять. Ми підсвідомо знаємо, як себе поводити, як гуртуватися.

... значно крутіше мати – генну пам’ять цілого народу, якій тисяча літ. А «сімейні реліквії» ... це – ікони, рушники і вишиванки, які трепетно передались ... з бабціних схованок. А ще, Кобзар і хустина...» [4].

Описати важливість рідної мови непросто, адже вона є невід’ємною частиною українського суспільства, вона допомагає зберегти пам’ятки культури нашого народу, його історію та традиції.

Ось, що про українську мову говорить визначна поетеса, письменниця, лауреатка Шевченківської премії – Ліна Костенко «Слова росли із ґрунту, мов жита. Добірним зерном колосилась мова. Вона як хліб. Вона свята. І кров’ю предків тяжко пурпурова» [1].

Мова є унікальним та безцінним надбанням українського народу. Через мову передаються знання та досвід попередніх поколінь, зберігаються народні звичаї та перекази. У кожному слові, фразі, діалекті міститься частинка душі народу, його погляди на світ та самоідентифікація.

Знання мови дозволяє глибше зрозуміти культуру та менталітет її носіїв, а також відчутти ту особливість, яка робить наш народ унікальним.

Ми не перестаємо дивуватися незвичайності нашої української мови. Тільки рідне слово, пізнане і осягнуте в дитинстві, може напоїти душу поезією, народженою досвідом нашого народу, пробудити в людині перші витoki національної гордості, надати естетичну насолоду багатовимірністю та багатозначністю мови предків.

Зберігаючи та розвиваючи свою мову, українці оберігають та розвивають свою культурну спадщину. Захист мови від зникнення та її розвиток є відповідальністю всіх членів суспільства. Адже з втратою мови втрачається не лише можливість повноцінно спілкуватися, а й частина культурного коду, що формувався віками.

«... були люди, які боролися за цю саму українську мову. І що ж тепер: прийшли ті, хто хочуть знищити те, заради чого вони боролися і віддавали життя? Навіщо нам замінювати українську мову російським матом?» [2].

Важливо, щоб мова залишалася живою та затребуваною серед усіх поколінь — від літніх людей до наймолодших. Для цього існують різні інструменти: від літератури та преси до сучасних медіа та інтернету.

Мова живе, поки нею спілкуються, пишуть вірші та співають пісні. Тому необхідно підтримувати українську літературну творчість, стимулювати вивчення та використання української мови у різних медіа та комунікаціях. Особливу роль у цьому процесі відіграють школи та навчальні заклади, де закладаються основи мовної підготовки, а також сімейне виховання, де діти вперше знайомляться з рідною мовою.

«Повинна бути гуманітарна аура. ... вона дає той шляхетний образ нації, що не соромно і в світі з'явитися. Одним із найбільш яскравих спектрів гуманітарної аури є література. Це високовольтна лінія духу. Це рух опору» [2].

Важливість мови як надбання народу важко переоцінити. Це не лише зв'язок часів та поколінь, а й необхідний елемент державного суверенітету та національної ідентичності.

Мова – це культурний та історичний скарб, дбайливе збереження та розвиток якого є обов'язком кожної людини; це світоглядна основа, що дозволяє зберігати традиції, адаптуватися до сучасних реалій,

підтверджує її неминучу цінність та значущість для кожного з нас. Без мови неможливо уявити повноцінний розвиток та існування народу. Українська мова є головним елементом національної самосвідомості, важливою ознакою національної ідентичності. Безсмертя народу – у його мові. Мова народу – це феномен, цінність загальнозначущого порядку. Українська мова – надбання загальнолюдського генія.

Бажаємо, щоб українською мовою спілкувалося якнайбільше людей, цінували, берегли і дбали про її збереження. Це важливо, тому що в українській мові золотою ниткою «вишита» історія нашої держави. Адже мова розвивалася разом із нею.

«Україна – це супер. Україна – це ексклюзив. По ній пройшли всі катки історії. На ній відпрацьовані всі види випробувань. Вона загартована найвищим гартom. В умовах сучасного світу їй немає ціни» [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Волошин Марія. «Згине зло і правда переможе!»: найкращі цитати Ліни Костенко про мову, Україну, життя, кохання. URL: https://24tv.ua/education/lina-kostenko-naykrashhi-tsitati-poetesi-pro-movu-ukrayinu-kohannya_n2517516.

2. Ліна Костенко: «Навіщо нам замінювати українську мову російським матом?» URL: <https://detector.media/withoutsection/article/65988/2011-09-24-lina-kostenko-navishcho-nam-zaminyuvaty-ukrainsku-movu-rosiyskym-matom/>.

3. Моя освіта. URL: <https://moyaosvita.com.ua/tvoru/tvir-simejna-relikviya-prikladi-tekstiv/>.

4. Сім днів. URL: <https://7dniv.rv.ua/suspilstvo/uarazom/simejni-relikvii-ukraintsiv/>.

УДК 27-47. 808.5

**БАРОКОВА ПРОПОВІДЬ У КОНТЕКСТІ
СЛОВЕСНОГО МИСТЕЦТВА**

Роман ВЕЛИКИЙ

митр. прот. доктор філософії

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Епохою Бароко називають «історичний відтинок у минулому українського письменства, протягом якого в літературній практиці та в масовій художній свідомості домінують стиль бароко та визначені ним естетичні критерії сприйняття й оцінки тексту» [4, с. 27]. Період бароко, розквіт якого в Україні припадає на XVII ст., науковці оцінюють як одну з найвизначніших епох в історії української культури. Промовисту характеристику дав йому П. Кононенко: «Бароко – важливий етап всієї загальнолюдської культури XVI–XVIII ст. Український народ бароко знову вийшов на рівень світової культури, і перед людством засяяла планета його духовного відродження» [5, с. 91]

Барокова проповідь також стала тим жанром писемності, який з'явився в Україні під впливом польської культури. Польський дослідник В. Павлак констатує, що проповідництво займало чільне в польській бароковій культурі і з огляду на те, яку роль воно виконувало, а також кількісному й якісному вимірі казnodійських творів [16, с. 5]. Початок XVII ст. ознаменовано увагою українських проповідників до творів католицьких церковних ораторів, вони активно переймали й успішно засвоювали їх досвід.

Елементи естетики, притаманні загальноєвропейській культурній течії, були перенесені в Україну і за посередництва єзуїтської освіти. І. Фаріон зазначала, що «строкате, суперечливе, химерне бароко розігрувалось на не менш барвистому і строкатому мовному тлі» [15, с. 72]. Досліджуваний період – час присутності польщизни в мовному просторі України і мовній практиці українських письменників.

Д. Наливайко наголошує, що барокова культура стала принципово новим явищем, бо звернення до латинської культури Європи не обернулося переходом до неї, розривом з національною

культурною традицією, як то спостерігалось раніше. Митці бароко прагнули до синтезу і засвоєння набутків європейської культури й освіти на ґрунті православно-руської культурної традиції [9, с. 221]. «Культурно-історичний вектор українського бароко полягає ... в тому, що, відмовившись від протистояння «латинській культурі» воно переорієнтувалося на її поступове освоєння й синтезу на ґрунті глибинної етнонаціональної культурної та літературної традиції» [10, с. 14];

Як примітну рису українського бароко називають «учительність». Митців бароко цікавила не стільки зрима, зовнішня сторона речей, скільки духовна сутність, використання їх з повчальною метою. Прагнення перетворити кожний предмет на джерело повчання, видобути мораль з кожного явища навколишнього світу, всеохоплюючий дидактизм, – усе це виражалося в ускладнених формах-параболах, гіперболах, парадоксах, алегоричному витлумаченню піддаються різноманітні властивості рослин, звички тварин тощо [3, с. 7]. Як своєрідність українського бароко визначають те, що особливо характерна для цього стилю трагічність світосприйняття, відходить на другий план, а «передній край починає обіймати героїко-патріотична тема, героїко-стоїчний дух» [7, с. 38].

Порівнявши українське літературне бароко зі слов'янсько- і неслов'янськомовним бароко, І. Гуцуляк наголошує, що, попри те, що українське літературне бароко формувалося в контексті європейського, пов'язане з іншими національними різновидами автохтонними рисами бароко, воно зуміло набути національної своєрідності [2, с. 16].

Специфіка стилю барокової літератури, включаючи і проповіді, пов'язана з тогочасним світосприйняттям, темами і мотивами, естетичними засадами, реалізація яких у словесному мистецтві зумовила мовні особливості художніх творів, вплинула на добір і поєднання виражальних засобів. Сучасною наукою визнано, що проповідницькі твори періоду бароко містять вельми цінні свідчення найрізноманітніших аспектів культури, відзначаються високим літературним рівнем та важливим філософським змістом, проповідь поцінують як потужну лабораторію, де культивувалися найрізноманітніші форми художнього словесного зображення й вираження.

Але найголовніше – це те, що проповідь стала літературним твором. Відповідно до неї ставлять вимоги, природні для літературного

твору. Крім того, акцентував В. Кречотень, смаки аудиторії вимагали збільшення світського, власне літературного елемента, а тому в проповідях використовувався не тільки релігійний, а і світський образно-сюжетний матеріал [6, с. 26, 30]. І. Чепіга зазначала, що для побудови барокової проповіді властиві певні прийоми: вона могла будуватися на порівнянні, метафорі або алегорії.

На тлі ораторсько-проповідницьких творів особливо вирізняються військово-патріотичні промови А. Радивиловського перед козацьким військом, що вирушало в Чигирин на відсіч туркам і татарам. Поява цих проповідей зумовлена не тільки конкретною ситуацією, з нагоди якої були виголошені. Вони постали як вияв специфічності українського барокового мистецтва, однією з рис якого було переважання героїко-патріотичних мотивів на загально-європейському тлі. Науковці констатують, що в українському мистецтві трагічність світосприйняття, властива бароко загалом, відходить на другий план, а передній край обіймає героїко-патріотична тема. Українські митці частіше переймалися сюжетами воїнської слави, подвигу, лицарських чеснот, високих звершень духу, перемоги життя над смертю, ушляхенням героїв національно-визвольних змагань.

Ще одна особливість барокової проповіді, яка посилює її цінність в історії української мови і культури, полягає в тому, що вона була тим жанром писемності, в межах якого продовжувала утверджуватись ідея про здатність української мови виконувати релігійні функції і бути мовою Святого Письма. Л. Гнатюк стверджує, що ідея цінності рідної мови була проявом специфіки мовної свідомості тогочасного українського суспільства і співзвучною з процесами розвитку мовної свідомості в Європі загалом [1, с. 78-79]. В Україні стали з'являтися переклади релігійних творів із церковнослов'янської мови «простою» руською, а також канонічних текстів, найбільш відомими з яких є Пересопницьке Євангеліє, Волинське Євангеліє та ін. [1, с. 79]. На роль перекладів Святого Письма для розвитку мови вказав В. Німчук: «Христове вчення, писемно засвідчене Його апостолами, майже 2000 років перекладають різними мовами теологи і не теологи, збагачуючи мови світу лексичними, семантичними та фразеологічними засобами» [11, с. 12].

Визнаючи вагому роль І. Галятовського та А. Радивиловського у формуванні української літературної мови, науковці висловлюють думку, що вони не мали сумніву в літературній правоздатності

української мови, розвивали книжну українську мову в тому напрямі, з яким вона виступила ще в другій половині XVI ст. як літературний орган народної самосвідомості. Творчий доробок українських проповідників високо цінував І. Огієнко. Спеціальну розвідку вчений присвятив Дмитрію Тупталу. Аналізуючи мову його творів, він зазначав: «Святитель Дмитрій писав рідною літературною мовою... Родом з Київщини, українську мову знав з дитячих літ і шанував її усе своє життя. Так само свої проповіді виголошував і писав українською живою мовою, чому вони й мали великий успіх у читачів». [12, с. 40].

О. Купчинський, аналізуючи особливості мови казання М. Смотрицького, констатував: «У «Казанні» наочно показана «гідність української (руської) мови для широкого вжитку, можливість її використання на рівні з апостольськими мовами для богослужб і ритуальних обрядів. М. Смотрицький обстоює вживання української мови в поточному житті та дає теоретичне обґрунтування основ її історичного розвитку. ... Мова «Казання» – типова українська (руська) мова XVII ст. – засвідчує власні закономірності еволюційного розвитку, зумовлені різними особливостями доби...». «Казання», отже, ілюструє свою безапеляційну українську спадкоємність (часто одне з кардинальних питань у філологічному джерелознавстві)» [8, с. 244–245]. В. Русанівський стверджував, що «Мова творів І. Галятовського найближча до народної... І. Галятовський настільки удосконалив староукраїнську літературну мову, що вона цілком могла прийняти на себе функції загальноукраїнської літературної мови [13, с. 119, 122].

Знаковою, на нашу думку, і такою, що відкидає сумніви щодо перерваності літературної традиції, є оцінка літературознавця В. Сулими усієї української писемної спадщини: «Біблійні концепти засвідчують неперервність проповідницьких інтенцій українського давнього й нового письменства, його перспективне тяжіння до традиційної герменевтики, а також до стилістично модернізованого художнього переосмислення, перетрактування, отже, і популяризування духовних скарбів Книги книг. Виявлена тенденція дає підстави розглядати тисячолітній плін української літератури саме як цілісний метатекст національної писемності – умову й запоруку нашої духовної непорушної єдності» [14, с. 14].

ЛІТЕРАТУРА

1. Гнатюк Л. П. Мовний феномен Григорія Сковороди в контексті староукраїнської книжної традиції : монографія / Л. П. Гнатюк. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2010. – 446 с.
2. Гуцуляк І. Г. Мовостиль українського поетичного бароко: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. Г. Гуцуляк. – Чернівці, 2005. – 20 с.
3. Іваньо 1987 – Іваньо І. В. Про українське літературне барокко / І. В. Іваньо // Українське літературне барокко : зб. наук. пр. / відп. ред. О. В. Мишанич. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 3 - 18.
4. Ісіченко І. Бароко – мистецький стиль і літературна доба / Ігор Ісіченко // Дивослово. – 2010. – № 10. – С. 27–34.
5. Кононенко П. Українське бароко («Круглий стіл» журналу «Дніпро») / П. Кононенко // Дніпро. – 1991. – № 2. – С. 90–94.
6. Крекотень В. І. Українська ораторська проза другої половини XVII ст. як об'єкт літературознавчого вивчення / В. І. Крекотень // Крекотень В. І. Оповідання Антонія Радивиловського. З історії української новелістики XVII ст. – К. : Наук. думка, 1983. – С. 11 – 207.
7. Кримський С. Менталітет українського бароко / С. Кримський // Українське бароко : в 2 т. – [Харків] : Акта, 2004. – Т. 1. – С. 21–47.
8. Купчинський О. Мова «Казання» Мелетія Смотрицького на похорон отця Леонтія Карповича 2 листопада 1620 року / Олег Купчинський // Записки НТШ. Т. ССXLVI. Праці філол. секції. – Львів, 2003. – С. 219–245.
9. Наливайко Д. Поетики й риторики епохи бароко / Дмитро Наливайко // Українське бароко : в 2 т. – [Харків] : Акта, 2004. – Т. 1. – С. 217–263.
10. Наливайко Д. Українське бароко: типологія і специфіка / Дмитро Наливайко // Українське бароко : в 2 т. – [Харків] : Акта, 2004. – Т. 1. – С. 7–19.
11. Німчук В. Староукраїнська лексикографія в контексті бароко / Василь Німчук // Українське бароко : в 2 т. – [Харків] : Акта, 2004. – Т. 1. – С. 487–524.
12. Огієнко І. Українська культура / І. Огієнко. – К. : Вид-во Книгарні Є. Череповського, 1918. – С. 40 – 41.
13. Русанівський В. М. Історія української літературної мови : підручник / В. М. Русанівський. – К. : АртЕк, 2001. – 392 с.

14.Сулима В. Біблійні концепти і проповідницька традиція української літератури (на прикладі концепту води) / Віра Сулима // Слово і час. – 2007. – № 12. – С. 3 - 15.

15.Фаріон І. Мова – краса і сила: Суспільно-креативна роль української мови в XI – середині XIX ст. / Ірина Фаріон. – Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2007. – 212 с.

16.Pawlak W. Koncept w polskich kazaniach barokowych / Wiesław Pawlak. – Lublin : Towarzystwo Naukowe KUL, 2005. – 352 s.

УДК [373.2.011.3-51:172.1]:373.2.016:81-028.31

ГРОМАДЯНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

Наталія ВОЛІК, доктор філософії

Юлія ПИРОЖЕНКО,

КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР

Поняття «громадянська компетентність педагога» охоплює широкий спектр знань, умінь і цінностей. Як зазначають дослідники (Кравчинська Т., Ратушняк Н., Колесова Г.), громадянська компетентність передбачає не лише знання державного устрою та демократичних принципів, але й розвиток таких якостей, як толерантність, соціальна відповідальність, критичне мислення. Крім того, важливим компонентом громадянської компетентності є активна громадянська позиція, яка проявляється в участі у суспільному житті [5]. Особливо актуальним це питання є в контексті мовної політики, адже мова є одним із найважливіших інструментів збереження національної ідентичності та зміцнення національної безпеки [3].

Мова є не лише засобом спілкування, а й носієм культури, історії та національної ідентичності. Вона формує світогляд людини, її цінності та ставлення до світу. Педагог, володіючи високим рівнем мовної культури, здатний впливати на формування національної свідомості здобувачів освіти. Громадянська компетентність педагога тісно пов'язана з його мовною компетентністю, оскільки саме через

мову ми передаємо знання про історію, культуру і традиції свого народу. Таким чином, розвиток громадянської компетентності педагогів є одним із шляхів зміцнення національної ідентичності та забезпечення мовної безпеки держави.

Громадська компетентність педагога в тандемі з мовною компетентністю – важливі складники його професійної діяльності, особливо в контексті мовленнєвого розвитку дітей раннього віку. Спільним результатом такої інтеграції є здатність вихователя до ефективної комунікації, співпраці з батьками, участі в суспільному житті та використання сучасних підходів у вихованні та навчанні дітей раннього віку. Адже вихователь – взірць поведінкової та мовленнєвої компетенції, яку набуває дитина в процесі спілкування та засвоєння знань в умовах закладу дошкільної освіти.

Становлення і розвиток мовлення дітей раннього віку є важливим завданням виховання і навчання в освітній діяльності педагога. Мова нерозривно пов'язана з розвитком усіх психічних процесів (сприйняття, пам'ять, мислення) і слугує основою цілеспрямованої діяльності дитини. Розвиток мовлення здійснюється під впливом навколишнього середовища і насамперед під активним впливом дорослих [4].

Мовлення відіграє вирішальну роль у розвитку дитини раннього віку. Воно є не тільки засобом спілкування, але й інструментом пізнання світу. За допомогою мовлення дитина отримує інформацію про навколишнє середовище, вчиться аналізувати та узагальнювати отримані знання. Крім того, мовлення сприяє розвитку мислення, пам'яті, уваги та інших когнітивних процесів.

Розвиток мовлення у дітей раннього віку відбувається поступово. Виділяють кілька етапів цього процесу:

- Довербальний період (до 1 року): на цьому етапі дитина активно спілкується за допомогою жестів, міміки та звуків. Вона вчиться розрізняти інтонації та розуміти прості слова;

- Перші слова (1-2 роки): дитина починає вимовляти перші слова, які зазвичай є назвами предметів або дій. Словниковий запас дитини швидко збільшується, і вона починає використовувати прості речення;

- Розвиток граматики (2-3 роки): на цьому етапі дитина активно вчиться будувати складніші речення, засвоює граматичні правила та розширює свій словниковий запас [4].

Розвиток мовлення тісно пов'язаний з предметною діяльністю дитини та її безпосереднім спілкуванням з дорослими. Спілкування відбувається під час спільних ігор та занять, де дитина активно досліджує світ предметів [1, с.12].

У ранньому віці з'являються перші слова, а згодом і прості речення. Дитина вчиться називати предмети, описувати свої дії та емоції. У дітей формуються основні функції мовлення: комунікативна (спілкування), узагальнююча (класифікація предметів), регулююча (керування поведінкою). Стрімко зростає словниковий запас дитини, вона активно вчиться називати предмети, людей, дії, емоції, бажання. Дитина починає слухати та розуміти прості казки, вірші та оповідання, що сприяє розширенню її кругозору та засвоєнню соціального досвіду.

Дитина поступово починає засвоювати правила граматики, вчиться будувати прості речення та узгоджувати слова між собою [2].

Педагог відіграє ключову роль у створенні сприятливих умов для мовленнєвого розвитку кожної дитини. Володіючи громадською компетентністю, він ефективно організовує мовленнєву взаємодію дітей через різноманітні форми роботи:

1. Ігри. Є природним середовищем для розвитку мовлення дітей раннього віку. Педагог організовує ігри, які стимулюють мовленнєву активність дітей, збагачують їхній словниковий запас та сприяють розвитку зв'язного мовлення.

2. Розповідь вихователя. Вихователь підбирає невеличкі оповідання на різні теми, які цікавлять дітей, є близькими до кола їхньої життєдіяльності. Розповідь вихователя є підґрунтям для формування подальших компетенцій дитини. Слухання розповіді та імітація мовленнєвих звуків допомагають дітям формувати власне мовлення.

3. Казки. Читання казок є ефективним способом розвитку мовлення дітей. Педагог не тільки читає казки, але й обговорює їх з дітьми, сприяє активному включенню дитини раннього віку до сюжету казки через звуконаслідування та імітацію рухів персонажів, допомагаючи їм розуміти зміст казок, формуючи фонетичну компетенцію дитини раннього віку.

4. Театралізована діяльність. Організуються театралізовані вистави, в яких діти можуть бути як глядачами, так і приймати безпосередню участь. Театралізована діяльність сприяє розвитку

мовлення, творчості та є фундаментом розвитку емоційного інтелекту дітей.

Громадянська компетентність педагога є запорукою успішного мовленнєвого розвитку дітей раннього віку. Завдяки своїм знанням та вмінням педагог створює сприятливі умови для розвитку мовлення кожної дитини, допомагаючи їй стати успішною та комунікабельною особистістю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2014. 304 с.

2. Богуш А., Маліновська Н. Методика розвитку мовлення та навчання рідної мови дітей раннього і дошкільного віку : підручник для учнів педагогічних коледжів спеціальності 012 Дошкільна освіта. Київ: Видавничий дім «Слово», 2021. 336 с.

3. Василенко В. Мова освіти – ключовий фактор єдності та безпеки держави. *Український тиждень*. № 46 (522), 2017. URL: <https://tyzhden.ua/mova-osvity-kliuchovyy-faktor-iednosti-ta-bezpeky-derzhavy/>

4. Дуткевич Т. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Центр учб. л-ри, 2017. 423 с.

5. Кульбач Л. Громадянська компетентність педагога у світлі реформування системи дошкільної освіти. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. Серія: Філософія. Педагогіка*, №2(2), 2024. С. 56-59. URL: <https://doi.org/10.54891/2786-7013-2023-2-13>

УДК 881.161.2[81'373/374]:355.01(043.2)

ВІЙНА - У МОВІ, МОВА - У ВІЙНІ

Олександра ГРИЩЕНКО

Марина КУЛЬЧИЦЬКА,

кандидат філологічних наук, доцент,

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Мова як інструмент повсякденного спілкування дуже залежить від того ж самого повсякдення, тож цілком закономірно, що повномасштабна російсько-українська війна істотно вплинула на нашу мову. Цей вплив доволі специфічний, цікавий і водночас закономірний для буття й розвитку української мови як культурного феномену й змістового ядра нашої нації. За останні три роки емпіричних спостережень виразно виявилася загальна тенденція, яку znana мовознавиця Лариса Масенко охарактеризувала так: «...росія, як і кілька століть тому, у час повномасштабної війни на окупованих територіях так завзято нищить українські книжки та миттєво русифікує систему освіти. Українська мова натомість стала своєрідним “байрактаром”, що руйнує плани кремля на поневолення й асиміляцію» [2].

Про те, що мова в умовах постійної кількасотлітньої війни проти неї вижила й далі інтенсивно розвивається, свідчить, за словами Миколи Скиби, її відкритість, жвавість, неймовірна здатність «продувати нові слова, фрази, коли нею смачно розповідають про усі виміри життя» [2], зокрема військового та воєнного, у чому переконує інтенсивний розвиток військової субстандартної лексики [6], яка стала органічним сегментом повсякденної суспільної комунікації. Відтак до загальноновживаної лексики входять різні категорії слів і похідних від них, які проходять через експресивну мовну адаптацію, набувають емоційно-оцінного маркування і «підкреслюють особливу характеристику їх авторів: образність мислення, здатність переосмислення дійсності та велике почуття гумору, з якими безперервно виникають нові метафори чи метонімії, звужуються чи розширюються попередні значення слів тощо» [4]. Такими є, наприклад, слова: умогилити, чорнобаїти, заджавелінити, зукраїнити,

кіборги, бавовна, бандеромобіль, кіберкозаки, путлер, хутін, макронити (нічого не робити, показуючи дику стурбованість), оркостан, мордор, ждуни, затридні (нереалістичні плани й ілюзорність їхнього успіху), двохсотий, «м'ясний штурм», «кривавий генерал», літакопад, ліжково-диванні воїни, диванні війська, сепари і т. д.

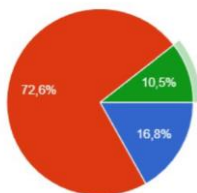
Істотно збагатився й синонімічний ряд характеристичних назв окупантів, як-от: москолота, агресор, кацапи, «рашисти», орки, русня, русаки, колоради, свинособаки, русо-нацисто, тікток-війська тощо [4; 6].

Постали й численні нові фразеологічні звороти, що набувають рис крилатих слів, афоризмів: «Все буде Україна!»; «привид Києва»; «Чим більше росіян ми вб'ємо зараз, тим менше росіян доведеться вбивати нашим дітям»; «Не хочеш воювати за Україну – воюватимеш за росію»; «Яка країна – такі «херої»; «руський мир»; «концерт Кобзона»; «Краще носити важкі обладунки воїна, ніж легкий нашійник раба»; «Сам виживай і товариша виручай»; актуалізувалося гасло фанатів часів УРСР «Гей, москалів на ножі!»; «Іти за російським воєнним кораблем» [1]. Із таких новотворів можна укласти словник.

Важливий екзистенційний аспект теми про мову та війну – розподіл за мовним принципом на «своїх» і «чужих». У сучасних умовах він набув особливого, ідентичнісного та сомоідентифікаційного значення. Ідеться про національне розрізнення, розпізнавання за особливостями вимови українських слів тих осіб, для кого українська – питома мова спілкування (випадки з правильною контрольною вимовою слів *«паляниця»*, *«молодиця»* або розпізнавання військових у зоні бойових дій за мовною ознакою). Одночасно спостерігаємо характерний ментальний феномен в українському суспільстві – мовне переусвідомлення, національне самовизначення через перехід на українську мову спілкування як наслідок самостійного духового вибору. Соцопитування з цього питання, як-от дані Національного інституту стратегічних досліджень [8], підтверджують позитивну динаміку збільшення україномовної аудиторії, зростання популярності української мови й прагнення до її вивчення в Україні й за її межами, зокрема і в інтернет-просторі. Таке опитування ми здійснили нещодавно, у січні 2025 року серед першокурсників Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. 95 респондентів, представники різних областей України, дали відповіді, результати яких такі:

Яке ваше ставлення до суржика?

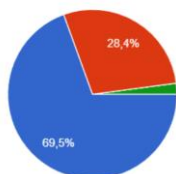
95 відповідей

- Я спілкуюся суржилом, і це не погано
- Потрібно уникати суржика
- Негативно, не сприймаю людей, які спілкуються суржилом

Якою мовою переважно спілкуєтесь у побуті?

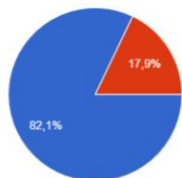
95 відповідей

- Українською
- Суржик
- Російською

Чи спілкуєтесь українською мовою у всіх сферах життя (робота, навчання, соцмережі)?

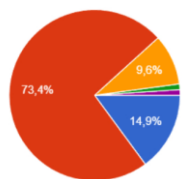
95 відповідей

- Так
- Не у всіх сферах
- Ні

Як, на вашу думку, можна ефективно сприяти розвитку української мови?

94 відповідей

- Державні програми підтримки мови
- Україномовний контент у медіа
- Освітні ініціативи
- Все назване вище

Як бачимо, тенденція до переходу на українську триває, а однією з головних сфер впливу на поширення й розвиток української мови є її

медійність, вихід на простір інтенсивного суспільного мовлення та державні програми підтримки мови.

Звідси стає зрозумілим, чому під час війни постає таке поняття, як «мова ворожнечі» (середня, жорстка і слабка) [5, с. 1]. Воно також стає важливим компонентом інформаційної війни, бо незмінно супроводжує риторику пропагандистів, деяких медіа, блогерів тощо. У тій мові теж є свої наративи та словесні маніпулятивні структури, наприклад: антитетичне протиставлення «влада – народ», «перемога – зрада», «мир і стабільність», які використовують для впливу на свідомість людей щодо сприйняття російсько-української війни, а також для «коригування» думки населення чи її підміни, розхитування реального образу навколишньої дійсності. Такий аспект функціонально-сислового (маніпулятивного) використання мови заслуговує на особливу увагу дослідників.

Отже, укотре наголосимо, український народ сьогодні відстоює не лише територію, не лише право на повноцінне життя, але й свою культуру і мову. Бо мова, її багаті номінативні, когнітивні, ідентифікаційні, словотвірні й сенсорозрізнявальні можливості – це ще одна наша потужна зброя проти рашизму. Це вияв нашої етноідентичності та визначальний гарант національної безпеки. Це потрібно врешті-решт визнати і прийняти. За влучною думкою Сергія Жадана, історія зараз не просто переписується – її переписують українською мовою [див.: 3].

ЛІТЕРАТУРА

1. АрміяInform – Інформаційне агентство. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://armyinform.com.ua>.
2. Волошин М. Ї проти Z: як українська мова стала зброєю, символом спротиву і лінією оборони. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://24tv.ua/education/mizhnarodniy-den-ridnovi-movi-yak-ukrayinska-mova-stala-simvolom_n2259609.
3. Жадан С. Пост. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://x.com/serhiy_zhadan/status/1501180618784317440?mx=2
4. Кремінь Т. Новітні сленгізми-неологізми – мовне відзеркалення війни. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3490258-novitni-slengizmineologizmi-movne-vidderkalenna-vijni.html>.

5. Марутян Р. Мова війни або мова ворожнечі: смисловий вимір медіа-дискурсу. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2019/04/Marutyan-R.-MOVA-VIJNY-ABO-MOVA-VOROZHNECHI-SMYSLOVYJ-VYMIR-MEDIA-DYSKURSU.pdf>.

6. Сідько О. Сучасний український військовий жаргон : магістерська кваліфікаційна робота. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7929ced1-75ca-46d3-a88d-a24ec5919f1e/content>.

7. Тараненко О. Російсько-українська війна і українська мова (попередні спостереження) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://movoznavstvo.org.ua/component/attachments/download/1274.html>

8. Українська мова під час війни: ключові тенденції розвитку. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ukrayinska-mova-pid-chas-viyny-klyuchovi-tendentsiyi-rozvytku>.

УДК 32:316.48(477)

ДЕРЖАВНА МОВНА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ МАНІПУЛЯЦІЇ ТА ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Зоряна ГОНТАР

кандидат наук з державного управління, доцент

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Мова є одним із ключових елементів національної ідентичності та важливим чинником консолідації суспільства. Вона не лише забезпечує комунікацію, а й формує світогляд, національну пам'ять та культурну спадщину. Мова як маркер національної ідентичності визначає приналежність людини до певної етнокультурної спільноти, є засобом передачі історичних традицій, фольклору та цінностей та сприяє самоусвідомленню народу та його відмінності від інших націй. Державна мова як чинник суспільної єдності виступає інтеграційним елементом для різних регіонів країни, забезпечує єдине інформаційне,

освітнє та правове поле. Зміцнює політичну стабільність та запобігає штучним поділам у суспільстві. Уніфікація мовного простору держави протидіє зовнішньому впливу та маніпуляціям. Використання державної мови у сфері освіти, медіа та публічного життя сприяє зміцненню незалежності країни. Захист і розвиток національної мови є важливим елементом інформаційної безпеки.

Мова - це не просто засіб комунікації, а фундамент державності, культури та ідентичності. В умовах війни та гібридних загроз підтримка української мови є стратегічним пріоритетом для національного розвитку. Формування єдиного мовного простору сприяє суспільній згуртованості, підвищенню стійкості перед зовнішніми викликами та посиленню національної свідомості. Державна мова як чинник суспільної єдності виступає інтеграційним елементом для різних регіонів країни. Забезпечує єдине інформаційне, освітнє та правове поле, зміцнює політичну стабільність та запобігає штучним поділам у суспільстві. Уніфікація мовного простору держави протидіє зовнішньому впливу та маніпуляціям. Використання державної мови у сфері освіти, медіа та публічного життя сприяє зміцненню незалежності країни. Захист і розвиток національної мови є важливим елементом інформаційної безпеки.

У контексті військової агресії росії проти України, мовна політика набуває особливого значення, адже російська мова використовується як інструмент гібридної війни. Російська Федерація активно просуває тезу про "захист російськомовного населення" як виправдання для своєї агресії, маніпулюючи історичними та культурними фактами для обґрунтування мовної експансії. Використання російської мови у пропагандистських наративах служить для дискредитації української влади та поглиблення розколу в суспільстві.

Російські дезінформаційні кампанії щодо "утисків" російськомовних громадян та фейки про "насильницьку українізацію" в медіа та соцмережах спрямовані на підлив довіри до державної мовної політики України та протидію українізації. У цій ситуації, захист та розвиток української мови є питанням національної безпеки та ідентичності. Україна протистоїть цим загрозам, зміцнюючи позиції української мови як консолідуючого фактора та вживаючи заходів для захисту національного мовного простору.

Використання мовної тематики для створення внутрішньої напруги та конфліктів є типовим інструментом гібридної війни. Проросійські медіа та агенти впливу активно поширюють дезінформацію, маніпулюючи чутливими для суспільства мовними питаннями. Вони створюють штучні протиріччя, розпалюючи ворожнечу між різними групами населення та звинувачуючи українську владу в утисках російськомовних громадян. Їхня мета — поляризувати суспільство, підірвати його єдність та створити внутрішню нестабільність, яку Росія може використати у своїх інтересах.

У протидії мовним маніпуляціям та дезінформації важливу роль відіграє критичне мислення та медіаграмотність. Громадяни повинні бути здатними розрізняти фейки від правдивої інформації, аналізувати джерела та не піддаватися на провокації. Важливо також підтримувати незалежні українські медіа, які надають об'єктивну та збалансовану інформацію. Держава, в свою чергу, повинна вживати заходів для захисту інформаційного простору та протидії російській пропаганді, забезпечуючи при цьому свободу слова та плюралізм думок.

В умовах гібридної війни, яку веде росія проти України, питання розвитку національного інформаційного середовища та посилення україномовного медіапростору набуває стратегічного значення. Адже, саме через медіа здійснюється вплив на суспільну думку, поширюється пропаганда та дезінформація. Необхідно розвивати україномовний медіаконтент: збільшувати виробництво якісного та різноманітного україномовного контенту (телебачення, радіо, кіно, інтернет-ЗМІ); підтримувати українські культурні проекти, спрямовані на популяризацію української мови та культури, створювати умови для розвитку україномовних онлайн-платформ та соціальних мереж.

В умовах інформаційної війни, яку веде росія проти України, підвищення рівня медіаграмотності населення є критично важливим для захисту від пропаганди, дезінформації та маніпуляцій. Медіаграмотність - це здатність критично аналізувати інформацію, розрізняти факти від фейків, розуміти, як створюються та поширюються медіаповідомлення, та усвідомлювати вплив медіа на суспільство.

Для протидії пропаганді та дезінформації медіаграмотні люди здатні розпізнавати пропагандистські наративи, фейки та маніпуляції, що поширюються російськими ЗМІ та інтернет-ресурсами.

Для захисту від маніпуляцій медіаграмотність допомагає розуміти, як медіа можуть впливати на наші емоції, думки та поведінку, та протистояти цьому впливу. Для свідомого споживання інформації медіаграмотні люди здатні критично оцінювати джерела інформації, перевіряти факти та отримувати об'єктивну картину подій. Для активної участі в інформаційному просторі медіаграмотність дає можливість створювати власні медіаповідомлення, поширювати правдиву інформацію та протидіяти дезінформації.

Ефективне законодавство є важливим інструментом для забезпечення інформаційної безпеки країни та захисту її культурного простору. Основні напрямки законодавчих ініціатив: удосконалення законодавства, спрямованого на підтримку та розвиток української мови як державної, розширення сфери використання української мови в публічному просторі, освіті, культурі та медіа, посилення контролю за дотриманням мовного законодавства та відповідальності за його порушення.

Боротьба з ворожою пропагандою є ключовим елементом інформаційної безпеки держави та суспільства. Пропаганда, спрямована на маніпуляцію громадською думкою, може дестабілізувати ситуацію в країні, посіяти недовіру до державних інституцій, підірвати моральний дух населення та дискредитувати боротьбу за національні інтереси. Для ефективного протистояння ворожій пропаганді необхідно застосовувати комплексний підхід, що включає виявлення і спростування фейкової інформації, розвиток критичного мислення у громадян, а також активну комунікацію держави, ЗМІ та експертного середовища.

Одним із важливих напрямів протидії є інформаційна гігієна, яка передбачає підвищення медіаграмотності населення, поширення достовірної інформації та викриття маніпулятивних наративів. Держава має забезпечувати ефективну роботу центрів стратегічних комунікацій, співпрацювати з незалежними фактчекінговими організаціями та розробляти правові механізми для обмеження поширення ворожого контенту. Водночас важливу роль відіграє громадянське суспільство, яке через соціальні ініціативи, освітні проєкти та цифрові платформи може сприяти поширенню правди та зміцненню інформаційного імунітету нації.

Регулювання діяльності медіа є важливим інструментом забезпечення інформаційної безпеки, свободи слова та дотримання

етичних стандартів журналістики. У демократичних країнах ця сфера врегульовується через законодавчі акти, незалежні медійні регулятори та саморегулювання журналістської спільноти. Основними завданнями регулювання є запобігання поширенню фейкової інформації, боротьба з пропагандою, захист прав громадян на достовірну інформацію та контроль за дотриманням професійних стандартів у журналістиці. Важливо, щоб ці механізми не обмежували свободу слова, а сприяли прозорості та відповідальності медіа.

Особливе значення регулювання медіа має в умовах воєнного часу або кризових ситуацій, коли необхідно запобігати поширенню паніки, фейкових новин і ворожої дезінформації. В таких умовах держави можуть запроваджувати спеціальні заходи, зокрема контроль за контентом, заборону роботи медіа, що співпрацюють з агресором, або введення санкцій проти платформ, які сприяють розповсюдженню деструктивної інформації. Водночас важливу роль відіграє незалежна журналістика та громадянське суспільство, які мають забезпечувати баланс між свободою слова та необхідністю захисту національної безпеки.

Ефективне законодавство у сфері захисту державної мови та боротьби з ворожою пропагандою має бути комплексним та охоплювати всі аспекти інформаційного простору. Важливо забезпечити баланс між захистом національної безпеки та свободою слова, не допускаючи зловживань та обмежень прав громадян на отримання інформації.

Важливим елементом ефективного законодавства є громадський контроль за його виконанням. Активна участь громадянського суспільства у моніторингу та оцінці ефективності законодавчих норм сприятиме забезпеченню їх прозорості та справедливості. Міжнародна співпраця з іншими країнами та міжнародними організаціями також є важливим аспектом боротьби з ворожою пропагандою та захисту інформаційного простору України.

Прийняття та ефективне виконання законодавчих ініціатив у сфері захисту державної мови та боротьби з ворожою пропагандою є важливим кроком на шляху до забезпечення інформаційної безпеки України та захисту її національних інтересів. Тільки комплексний підхід, який включає розвиток україномовного контенту, підвищення захисту інформаційного простору України від зовнішніх загроз сприятиме розвитку національної ідентичності.

Консолідована державна стратегія щодо захисту мовного простору є ключовим елементом інформаційного суверенітету, оскільки мова відіграє фундаментальну роль у формуванні національної ідентичності, суспільної єдності та стійкості перед зовнішніми інформаційними загрозами. Ефективна мовна політика повинна включати правові механізми захисту державної мови, підтримку мовного розмаїття в межах національних інтересів, розвиток україномовного інформаційного середовища та протидію дезінформації, що спрямована на послаблення мовної єдності. Така стратегія не лише зміцнює культурний та інформаційний простір країни, а й сприяє її безпеці та міжнародному іміджу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 21.
2. Боряк Г. В. Інформаційна агресія Росії проти України: історичні традиції, сучасні виклики. Сучасні інформаційні війни. 2021. № 2 (12). С. 5–17.
3. Гриценко Т. Б. Маніпулятивний потенціал мови у сучасних інформаційних війнах. Наукові записки Інституту журналістики. 2020. № 2. С. 102–110.
4. Дейнека О. С., Кочерган М. П. Мовна політика в Україні: загрози та перспективи. Культура слова. 2022. № 98. С. 45–56.
5. Ожеван М. А. Інформаційна безпека України: стратегічні виклики та загрози. Київ: НІСД, 2020. 324 с.

UDC 811.111'42:316.6

**THE WAR LANGUAGE IN MILITARY DISCOURSE AND
DISCOURSE OF CRISIS**

Yulia DEMYANCHUK

Associate Professor

Lviv State University of Life Safety, Ukraine

War, as a contemporary worldview experience, permeates all spheres of social life. The gradual comprehension of war in sociocultural polemics has led to its comprehensive reflection in various discourses. Its perforation into military discourse and discourse of crisis is entirely natural since texts that form, for instance, the corpus of official documents, journalistic articles, and others, do not arise in an ideological vacuum but emerge as a complex of socio-political phenomenon. According to J. Galtung, the study of the epistemological evolution of knowledge about the language of war is an important task of modern linguomethodology [1]. N. Santiañez associates this with expansionism and the aspiration for the most comprehensive coverage of linguistic phenomena [2]. The origins of the functional paradigm in linguistics can be observed in the works of the German linguist and philosopher Wilhelm von Humboldt, who saw the primary goal of the science of language as transitioning its study from “*ergon*” to “*energy*”, that is, from systemic phenomena to their functioning in speech [3]. The present days, scholars are increasingly aware of the fact that language is an open, dynamic system that shows a stable tendency toward growth, especially during periods of intensified military conflicts. In this study, the war linguistics is considered to be a part of philological research that reveals the heuristic potential of the war language. This forms the foundation for a new linguopolitical environment in texts of various functional and stylistic markings, which have become particularly relevant and productive during the periods of military conflicts. The object of war linguistics is the war language, which constitutes the basis of military discourse and the discourse of crisis and shapes the linguistic continuum of the modern linguistic paradigm in political linguistics, sociolinguistics, military communication, and military conflictology.

An important foundation for the emergence of the war language was the World War I. During the war period, terms emphasizing heroism and the struggle for national liberation were actively used. Such observations support the theory of linguistic determinism, according to which language not only reflects the current state of the system but also shapes an adequate perception of historical events [4]. For example, linguistic means such as “liberation struggle”, “national revival”, and “struggle for independence” were used to reflect the Ukrainian people’s aspiration for sovereignty.

It should be noted that the war language also dominated during the World War II. Ukrainian lands at that time found themselves at the epicenter of the confrontation between two totalitarian regimes – Nazi Germany and the Soviet Union. The propaganda rhetoric of both sides actively influenced the perception of the war. In the USSR, expressions like “Great Patriotic War”, “sacred struggle”, and “heroic feat of the Soviet people” dominated, emphasizing the patriotism of Soviet society. In Nazi propaganda, terms like “crusade against Bolshevism” and “liberation campaign” were used to appeal to the aggression. A separate place was occupied by the vocabulary of the Ukrainian national liberation movement, which sought to establish Ukraine’s independence. In the materials of the OUN and UPA, expressions like “struggle for an independent Ukraine”, “Ukrainian liberation movement”, and “national revolution” were disseminated. They emphasized the aspiration to preserve Ukraine and its borders.

With Hitler’s rise to power, Soviet troops entered Poland, occupied Western Ukraine, Western Belarus, and the Baltic territories. In Ukraine, the process of Ukrainization in the newly integrated lands triggered an intense process of Russification.

After the start of Russia’s full-scale invasion of Ukraine, the war language reached its peak in the media. Linguistic means such as “drone war”, “wave of cyberattacks” (The Guardian), “ears of the Russian world”, “lasting peace” (The Washington Post), “traces of Russian war crimes”, “political chaos”, “wave of instability”, “buffer zone”, “brilliant negotiator” (The New York Times) have become an integral part of media discourse [5].

REFERENCES

1. Galtung J. Language and war: is there a connection? Center of International Studies. Princeton University, New Jersey. 1986. 17 p.

2. Humboldt W. Über die Verschiedenheiten des menschlichen Sprachbaues. G5VI. 1927. P. 111–303.

3. Santiáñez N. War and Language. In: Engberg-Pedersen A, Ramsey N, eds. War and Literary Studies. Cambridge Critical Concepts. Cambridge University Press. 2023. P. 139–152.

4. Hickmann M. "Linguistic relativity and linguistic determinism: some new directions". Linguistics. 2000.

5. Rubio A. Zelensky's discourse during the Russian invasion of Ukraine how the war of narratives influences conflicts. MA Dissertation, Comillias Universidad Pontificia. 2022. P. 1–39.

УДК 323.269

ЯКІ АСОЦІАЦІЇ ВИКЛИКАЄ СЛОВО-СТИМУЛ “МОВА” В УКРАЇНЦІВ? (РЕЗУЛЬТАТИ ПСИХОЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

*Олена ДЕНИСЕВИЧ, кандидат філологічних наук, доцент
Вища школа соціальних досліджень, Інститут соціології та
філософії Польської академії наук
Ірена СНИХОВСЬКА, кандидат філологічних наук, доцент
Житомирський медичний інститут Житомирської міської ради*

Статус української мови є часто в центрі суспільного обговорення на політичному, науковому та суспільному рівні. Систему поглядів мовців щодо мови чи мов розглядають здебільшого у зв'язку з мовною свідомістю. Зрозуміло, що оцінка мовних фактів (як правильних / неправильних, естетичних / неестетичних тощо) носіями мови передбачає рефлексію над мовою або дію мовної свідомості [5, с. 143]. Ставлення до мови є одним з виявів мовної свідомості, а також – це явище індивідуальне, та сукупність цих ставлень відображає суспільну оцінку мови [4, с. 135].

Ставленню мовців до мови або мов у соціолінгвістиці надають значення сутнісної оцінної ознаки, одного з параметрів аналізу мовної ситуації. Поряд з іншими оцінними характеристиками – такими, як комунікативна привабливість, престижність, естетична цінність, які й

служать мовцям критеріями для формулювання їх ставлення до мов, що функціонують на певній території, воно визначає мовну лояльність спільноти [2, с. 163].

У соціолінгвістичному дослідженні, яке проводила О. Данилевська з українськими підлітками у квітні 2017 року з поняттям “рідна мова” опитані пов’язують такі оцінні характеристики, як любов і повага. Типовою є оцінка рідної мови як *красивої (мелодійної, милозвучної, співучої, багатой)*, що слугує підставою для імперативного шанобливого ставлення до неї [2, с. 167]. Результати цільового опитування підтвердили слушність припущення соціолінгвістів про те, що мовну поведінку як вибір мови доцільно розглядати як компонент мовної ситуації, оскільки простежується кореляція між вибором мови в певних ситуаціях та загальною оцінкою мовного середовища [2, с. 172].

Досить схожі результати отримали і ми в нашому психолінгвістичному дослідженні, де схожу асоціативну оцінку має слово-стимул **МОВА**.

Ставлення до мови в координатах мовної поведінки індивідуума поєднує емотивні та раціональні аспекти, це комплекс ціннісних орієнтацій особи в мовному середовищі, що є джерелом для формування суспільної оцінки мови і мовної ситуації загалом. Мовна поведінка особи відзеркалює основні соціолінгвістичні критерії ставлення до мови. Аналіз цих параметрів (щодо оцінки статусного становища мов, мовних пріоритетів, престижу мови, потужності мови та мовної компетенції), а також коефіцієнт їхнього впливу на мовну поведінку є підґрунтям для моделювання та прогностики мовної ситуації в державі [4, с. 141].

У нашій науковій розвідці звернемо увагу на оцінні реакції двох асоціативних полів, різних за часом фіксації, та ядерну структуру асоціативного поля слова-стимулу **МОВА**. У нашому дослідженні застосували метод вільного асоціативного експерименту, який проводили онлайн з 222 респондентами, яким запропонували відповісти першим словом, яке приходить на думку на слово-стимул **МОВА**. Дані були зібрані впродовж листопада та грудня 2022 року.

Отже ставлення українців до **МОВИ** виражається у таких оцінних реакціях *гарна 1, дзвіночки 1, милозвучна 1, красива 2, чудова 2, спів 1, солов’їна 11, соловей, солов’ї*. Бачимо, як мова співвідноситься з поняттям милозвучності та музичності, яке приписують українській

мові, порівнянні мови зі співом солов'я. Про тональність української мови якось в інтерв'ю згадував відомий український композитор Валентин Сильвестров. На питання яке значення має мова для музиканта, пан Сильвестров порівняв її з іншими слов'янськими мовами. За тональністю українська близька до польської. Російську мову музикант визначає, як більш холодну за тональністю, а польську та українську – теплішими. Сербська, на думку композитора, близька до російської, в ній є якась гострота. Під час інтерв'ю В. Сильвестров згадує Володимира Сосюру і його вірш «Любіть Україну», в якому українська мова згадується як солов'їна і такою є її тональність [1].

Слід згадати дослідження М. Ярмолінської «Типологія засобів милозвучності української мови: еволюція і кодифікація», де здійснена цілісна антропоцентрична інтерпретація явища милозвучності української мови. Авторка згадує про те, що глибинні витоки евфонії сягають магіко-міфологічних уявлень про сакральну мову як умістилище знань про всесвіт і засіб впливу на нього [6, с. 5]. Аналізує явища евфонії такою на фонетичному та просодичному рівнях.

Основною фонетико-типологічною рисою милозвучності української мови на силабічному рівні є тяжіння до будови складу з рівномірним чергуванням голосних і приголосних (прикритий відкритий склад). Коли з морфологічних причин відбувається накопичення приголосних у складі, впливає закон висхідної звучності, який діяв ще у праслов'янський період, забезпечуючи відкритоскладовість праслов'янської мови. Фонетично немилозвучні накопичення приголосних у деяких випадках (зменшувально-пестливі суфікси) сприймаються як евфонічні через вплив семантики на сприйняття звучання. Просодичний рівень реалізації милозвучності особливо тісно корелює з індивідуальними рисами вимови мовця, однак має й безперечні ідіотнічні риси етномовного колективу в цілому. 1. Слабкий рухомий наголос української мови (протиставлений сильному рухомому наголосові російської мови й фіксованому наголосові польської мови), що корелює з відсутністю редукації голосних (на противагу російській мові). Побічний наголос української мови також забезпечує своєрідність мовленнєвої ритміки як один із компонентів милозвучності [6, с. 6-7].

Мова також викликає реакції, що вказують на почуття: *кохання 1, гордість 2, віра 1, воля 1, повага 1*. Крім звукових музичних реакцій знаходимо «візуальні» асоціації Мови як *цвіт* та *ліс*. Хоч асоціативне

поле 2022 року не позбавлене нейтральних реакцій таких, як *часто просто формальність* або *суперечки 1*.

Порівняємо асоціативне поле слова-стимулу *МОВА*, яке зафіксоване в Українському асоціативному словнику С. Мартінек [3, с. 186-187]. Дослідження проводилось впродовж 2002 та 2005 років. У ядрі асоціативного поля знаходяться реакції *українська 49, рідна 45 та спілкування 18*. В той час, як найчастотішими реакціями нашого асоціативного поля є *українська 62; рідна 25; солов'їна 11*. Трепетне ставлення до мови виражається в реакціях *солов'їна 4, чиста 2, спів 1, щира 1, рідне 1, приємне 1, мелодійна 1, милозвучність 1, милозвучна 1, соловей 1, калинова 1, а також цікава 1 та розвинута 1*.

Отже, порівняльний аналіз двох асоціативних полів з різницею в майже у 20 років, вказує, що асоціативне значення, в якому виражається ставлення до мови, не змінилось, про що свідчать найбільш частотні реакції. Мова викликає подібні оцінно-емоційні реакції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сильвестров В. «Тональність української мови – солов'їна» [інтерв'ю]: <https://culture.pl/ua/stattia/valentyn-sylvestrov-tonalnist-ukrainskoi-movy-solovina-interv%D1%96u>
2. Данилевська О. М. Мова в системі цінностей сучасного українського підлітка. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія*, 2019. Т. 22, №1. С. 162-172.
3. Мартінек С. Український асоціативний словник. Т. I: Від реакції до стимулу. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. С. 186-187.
4. Михальчук О. *Ставлення до мови в координатах мовної поведінки: український контекст*. *Studia Ucrainica Varsoviensia*, Вип. 3. Варшава, 2015. С. 135-143.
5. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс. Київ: Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні, 2000. 285 с.
6. Ярмолінська М. В. Типологія засобів милозвучності української мови: еволюція і кодифікація: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2019. 16 с.

**МОВНІ МАНІПУЛЯЦІЇ В КОНТЕКСТІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ:
РОЛЬ КІНЕМАТОГРАФА У ФОРМУВАННІ ІДЕОЛОГІЧНИХ
НАРАТИВІВ**

Каріна ДИДА,

Галина ХЛИПАВКА, кандидат педагогічних наук

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Мова завжди була одним із найважливіших аспектів функціонування суспільства. Саме вона є одним з найдієвіших інструментів управління свідомістю в соціумі. Це відображається не лише в міжособистісному спілкуванні, але й на рівні медіа, мистецтва, маркетингових кампаній та політичної діяльності.

Отже, мовлення або, як її ще називають, мовна маніпуляція – це один з різновидів впливу, що здійснюється шляхом залучення та використання деяких ресурсів мови. Метою такої маніпуляції є прихований вплив на когнітивну та поведінкову діяльність людини, що одержує інформацію [4].

До класичних способів застосування ресурсів мови для впливу на громадськість належать такі методи, як перекручування фактів, розмиття меж між правдою та брехнею, ігнорування контексту, вибіркове подання інформації, використання евфемізмів та дисфемізмів, вибір термінів для емоційного забарвлення, підміна понять тощо.

Такі прийоми зазвичай застосовують владні верхівки з ціллю управління масовою свідомістю, тобто задля забезпечення такої поведінки, яка є необхідною та бажаною. Варто згадати афоризм Н. Ротшильда, пізніше процитований В. Черчилем: «Хто володіє інформацією, той володіє світом», який влучно описує застосування мовних ресурсів та їхню роль в контексті політичного дискурсу.

Найчастіше для мовної маніпуляції вживають лексичні засоби, до яких відносимо вдаль використання багатозначних слів, синонімів, омонімів та ін. Здебільшого це робиться з метою заміни якогось поняття.

Суть використання підміни понять полягає в штучній заміні загальноновживаних термінів, які викликають здебільшого негативні

емоції; новими, які сприймаються нейтрально чи позитивно. З часом такий підмінений вислів вкорінюється і починає функціонувати в соціумі як єдино правильний [6]. Як приклад такого явища є вживаний пропагандистами термін *«спеціальна військова операція»* замість *«війна»*, оскільки останнє викликає набагато більше негативних асоціацій.

В умовах ведення гібридної війни мова та її залучення й використання в інформаційно-психологічних операціях, себто ПСГО, є ваговою частиною інформаційної війни, оскільки це має значний психологічний вплив на суспільство, а отже, незворотні наслідки.

На міжнародній політичній арені Росія є одною з країн, яка найбільш вправно володіє використанням мовно-психологічного впливу на свідомість людей, адже вона вже не перший рік формує ідеологічні наративи щодо багатьох аспектів життя, які й досі залишаються гострими для українського народу. Це стосується таких тем, як *«велич Радянського Союзу»*, визнання незалежності України та її суверенітету, питання мови на території України, анексія та окупація українських територій тощо.

Важливо зазначити, що Росія не видумує нові факти для маніпулювання, а використовує соціально важливі питання, що побутують у суспільстві в певний період часу, та спекулює ними, передаючи інформацію через вищезазначені методи, зокрема шляхом пропагування чи нав'язування провідних тез із кремлівських *«методичок»*.

Яскравими прикладами використання мовних маніпуляцій із перекручуванням фактів та залученням емоційно-забарвлених висловів може слугувати низка обставин, що відбулась в Італії протягом 2024 року. Російські пропагандисти активно поширюють дезінформацію про події російсько-української війни серед італійців, здійснюючи вплив на громадську думку шляхом використання чутливих тем. Неодноразово проводились кінопокази російських фільмів, в яких виправдовується вторгнення на територію України та демонструється наратив про скоєння злочинів українськими військовими.

У театрі Флавіо, що в Римі, відбувся показ псевдодокументальної стрічки про події на Донбасі, де неодноразово лунали найпоширеніші маніпулятивні вислови росіян про *«нацистську Україну, яка намагається знищити Донбас»* та *«маріонеток Заходу»*,

що загрожують миру на росії» [2]. Пропагандистські ЗМІ одразу після завершення події почали поширювати тезу про те, що *«українські нацисти намагались зірвати показ»*, що вказує на активність та швидкість поширення дезінформації серед суспільства.

Також в італійському місті Модена повинна була відбутись виставка про, так званий, *«розквіт»* Маріуполя під час російської окупації. В анонсі даної події були вислови про успіхи росіян у швидкому відновленні міста після його масштабного руйнування [1]. У цій ситуації спостерігається навмисне ігнорування контексту, тобто *«пропускається»* факт того, що це саме через російське вторгнення Маріуполь зазнав цих руйнувань.

Росія й надалі продовжує активно поширювати дезінформацію в маси, адже на початку 2025-го року в різних містах Італії заплановані покази двох начебто різних стрічок від телеканалу RT *«Майдан, дорога до війни»* та *«Діти Донбасу»*, в яких одна суть – викривлення інформації щодо реальних подій Революції гідності та початку війни на території України [1].

Італія не єдина країна, де Росія намагається вкорінити свої впливи для просування образу *«хороших росіян»* та нав'язування ідеї *«за мир і проти війни»*. Не так давно, у вересні 2024 року, на Венеціанському міжнародному кінофестивалі був представлений документальний фільм режисерки російського походження – *«Росіяни на війні»* [5].

Сюжет фільму полягає в тому, що режисерка Анастасія Трофимова незаконно потрапила у російську військову частину та провела там 7 місяців, демонструючи як *«російські військові втомились від війни»* та *«не знають за що воюють»*. Стрічка представлена як антивоєнна, проте вона наскрізь пронизана проросійськими наративами. Наприклад, початок російсько-української війни у фільмі датується 2022 роком, а все що було від 2014 вказується як *«громадянська війна на Україні»*.

Також у стрічці заперечується скоєння злочинів росіянами на українських територіях, адже для глядачів показуються лише короткі фрагменти боїв та не демонструються всі руйнування, зроблені російською армією. Сама режисерка неодноразово стверджувала, що за час перебування в частині не помічала жодних злочинів. Зокрема, Анастасія Трофимова в одному із інтерв'ю сказала: *«...Мені здається, що зараз не можна вибирати якусь сторону. Якщо ви виберете сторону,*

ви за війну. Ви за війну або з цієї сторони, або з іншої. А я – за мир. І мені б хотілось, щоб ми бачили одне в одному людей» [7].

Ця кінострічка викликала чимале обурення серед української спільноти не лише безпосередньо в Україні, але й на території Канади. Продюсерка українського документального фільму «Пісні землі, що повільно горить» Дар'я Бассель прокоментувала фільм, випущений росіянку, як маніпулятивний, адже він спрямований на виклик почуття жалості до російських військових.

Як сказала Д. Бассель у своєму дописі в соцмережах: *«Ви відчуєте жалість до людей, які помирають у фільмі, і до тих, хто оплакує своїх близьких. І ви повинні – якщо ви нормальна людина – ви повинні відчувати жаль, смуток та емоції. Однак також важливо пам'ятати, що ці люди приєдналися до армії, яка вторглася в незалежну країну, багато з них зробили це добровільно, як ми дізнаємося з фільму»* [5].

Кремль використовує кіноіндустрію для поширення дезінформації не лише в російсько-українській війні. Росія застосувала кінематограф для підміни понять та формування ідеологічних наративів в гібридній війні проти Сакартвело, тобто Грузії.

Через пів року після завершення відомої П'ятиденної війни, російська компанія випустила в прокат фільм «Олімпіус Інферно» [3]. Іншим варіантом для назви є «Олімпійське Пекло», що відображає паралель між періодом ведення бойових дій та проведенням Літніх Олімпійських ігор. Це дає змогу зробити висновки про те, що назву фільму обирали з особливою увагою, додаючи негативну складову. Ціль вказаного прийому – посилення емоційного впливу на громадську думку.

Сама кінострічка є бойовиком із елементами драми, що нібито повинна висвітлювати проблематику збройного конфлікту в Південній Осетії. За сюжетом, це історія про американського ентомолога та російську журналістку, які поїхали у вищевказаний регіон з метою зйомки документального фільму про рідкісного метелика, проте вони потрапляють у вирій військових дій. Пропагандисти подають цей кінопроект як фільм, заснований на реальних подіях, що зосереджений на «воєнних злочинах грузинських військових» та «геноцид осетинів», а зокрема «приховування злочинів Грузії західними ЗМІ».

Отже, кінематограф широко використовують для поширення пропаганди та створення емоційних асоціацій, що мають на меті

спаплюжити сприйняття дійсності у глядачів. Протягом десятиліть Росія використовує мовну маніпуляцію в кіно як інструмент інформаційної війни, адже легше маніпулювати суспільством через прості та відомі їм речі, тобто через те, що вважається «близьким до народу». Кінострічки про російсько-українську та російсько-грузинську війни транслювались не лише в кінотеатрах, але й на звичайному телебаченні, аби більша кількість людей могла бути піддана впливу. Хоча в Італії пропагандистські фільми показували лише в театрах, навколо таких подій створювався ажіотаж, що дозволяло охопити більшу аудиторію та забезпечити ширше обговорення.

Отож, кінематограф є одним з найбільш впливових інструментів для управління масовою свідомістю. Через нього верхівки влади не лише передають потрібну інформацію, але й, впливаючи на емоції цільової аудиторії, формують уявлення про реальність. У результаті це стає частиною колективної пам'яті та суспільного сприйняття дійсності, що робить кіноіндустрію вагомим елементом в мовних маніпуляціях, зокрема у формуванні ідеологічних та імпералістичних наративів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горлач П. В Італії планують показати продагандистські фільми Russia Today: держкіно закликає скасувати прокат. *Суспільне Культура*. URL: <https://suspilne.media/culture/921161-derzokino-zaklikae-skasuvati-pokazi-propagandistskih-filmiv-rosijskogo-virobnictva-v-italii/> (дата звернення: 07.02.2025).

2. Донбас.Реалії. Як Росія атакує Італію дезінформацією через фільми про війну проти України. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/rosiya-italia-propaganda-viyny/32902877.html> (дата звернення: 07.02.2025).

3. Кромф І. Повнометражні снаряди війни: як Росія використовує кінематограф у пропаганді. *Суспільне Культура*. URL: <https://suspilne.media/culture/266695-povnometrazni-snaradi-vijni-ak-rosia-vikoristovue-kinematograf-u-propagandi/> (дата звернення: 07.02.2025).

4. Стратегії мовного маніпулювання у виступах політичних лідерів : наукова студентська робота. 30 с. URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp->

<content/uploads/2019/03/Manipuliuvannia.pdf> (дата звернення: 07.02.2025).

5. Чиченіна Л. Російські військові не винні! Як на Венеційський кінофестиваль пролізла пропаганда від колишньої авторки Russia Today. *Детектор Медіа*. URL: <https://antonina.detector.media/kino/post/225355/2024-09-06-rosiyski-viyskovi-ne-vynni-yak-na-venetsiyskyy-kinofestyval-prolizla-propagana-vid-kolyshnoi-avtorky-russia-today/> (дата звернення: 07.02.2025).

6. Як російська пропаганда використовує тактику підміни понять. *ДМ #DisinfoChronicle*. URL: <https://disinfo.detector.media/post/yak-rosiiska-propahanda-vykorystovuie-taktyku-pidminy-poniat> (дата звернення: 07.02.2025).

7. NATO. Трофимова Анастасія Темерханівна. *Миротворець*. URL: <https://myrotvorets.center/criminal/trofymova-anastasyia-temerkhanovna/> (дата звернення: 07.02.2025).

УДК 81'27

МОВА В ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ: МАНПУЛЮВАННЯ СВІДОМІСТЮ ТА ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНИЙ ЄДНОСТІ

Лілія ДОРОШИНА,

кандидат філологічних наук, доцент

Національна академія Національної гвардії України

Гібридна війна – це форма конфлікту, у якій одночасно застосовуються різні методи: традиційні воєнні дії, операції за участю іррегулярних підрозділів, терористичні атаки й злочинна діяльність. Видатний військовий теоретик Ф. Гоффман розглядає гібридну війну як дії, спрямовані на досягнення політичних цілей шляхом комбінування кількох типів загроз.

Він визначає такі основні характеристики гібридної війни:

1) модальність дій – поєднання традиційної війни, партизанської тактики, терористичних методів і кримінальної діяльності, що дає агресорові змогу адаптивно змінювати стратегію відповідно до обставин;

2) синхронізація – одночасне застосування різних методів в одному оперативному просторі, що ускладнює здатність противника до швидкого реагування;

3) консолідація – координація зусиль різних угруповань для досягнення спільної мети, що ускладнює аналіз і розв'язання конфлікту;

4) мультимодальність – використання збройних сил держави, приватних військових компаній і нерегулярних формувань, що дозволяє поєднувати відкриті й приховані методи ведення бойових дій, створюючи стратегічну непередбачуваність для противника;

5) злочинність – застосування кримінальних методів (шантаж, викрадення, диверсії) для дестабілізації суспільства й зниження довіри до урядових структур [1].

Гібридна війна є багатовимірною стратегією, що поєднує різні методи системного впливу, зокрема на інформаційне, економічне й політичне середовище. Використання мови як інструменту гібридної війни сприяє маніпулюванню свідомістю громадян, дестабілізації держави, руйнуванню національної єдності та створенню умов для політичного й соціального протистояння.

Однак, окрім мовного чинника, агресор застосовує широкий спектр інших методів для досягнення стратегічних цілей, які взаємопов'язані між собою та створюють комплексний вплив на державу й суспільство.

Серед основних методів гібридної війни можна виділити:

1) кібератаки – атаки на інформаційні системи критично важливої інфраструктури та бази даних для дестабілізації економіки;

2) інформаційні операції – поширення дезінформації, маніпулювання громадською думкою через соцмережі, створення фейкових новин;

3) економічний тиск – санкції, підкуп еліт, використання енергетичних важелів для впливу на політичні рішення та внутрішню стабільність;

4) диверсії та саботаж – підривні дії на території противника, спрямовані на порушення функціонування інфраструктури;

5) політична поляризація – штучне загострення внутрішніх суперечностей у суспільстві з метою дестабілізації та послаблення національної єдності.

6) військові операції – застосування нерегулярних військових формувань без формального оголошення війни [3].

Гібридна війна – це не лише бойові дії та кібератаки, а й інформаційне протистояння, у якому мова відіграє вирішальну роль. У цьому контексті мова є одним із найпотужніших інструментів пропаганди, маніпулювання свідомістю, формування суспільних настроїв і дестабілізації держав.

Мовні маніпуляції під час гібридних конфліктів використовуються для:

1) створення наративів – цілеспрямоване формування альтернативної картини світу через маніпулювання фактами, емоційний вплив і спотворення подій для виправдання агресії, дискредитації противника та нав'язування вигідних агресорові поглядів. Метою є зміна суспільного сприйняття дійсності, посилення поляризації та зниження довіри до незалежних джерел інформації;

2) маніпулювання громадською думкою – формування ставлення до подій через підміну понять та емоційні маніпуляції. Метою є створення бажаного ставлення до певної ситуації, зміна поведінкових моделей суспільства або відволікання уваги від важливих проблем;

3) розпалювання міжнаціональних конфліктів – акцентування уваги на культурних, мовних, етнічних чи релігійних відмінностях. Метою є загострення суспільних протиріч, посилення напруженості, створення атмосфери недовіри й ворожнечі між різними соціальними групами;

4) руйнування національної ідентичності – цілеспрямоване маніпулювання самоідентифікацією суспільства через мовну політику, освітні програми й викривлене трактування історії. Метою є виправдання агресії, нав'язування стратегічно вигідних наративів, розхитування національної згуртованості та розпалювання суспільних суперечностей.

5) делегітимізації державних інституцій – інформаційна та психологічна кампанія, спрямована на зниження рівня довіри громадян до влади, правової системи та основ державного суверенітету. Метою є створення хаосу, послаблення керованості країни й підготовка ґрунту для зовнішнього чи внутрішнього втручання.

Ці маніпуляції не лише дезінтегрують соціальну структуру, а й значно послаблюють здатність суспільства ефективно реагувати на кризи. Агресор може створювати вигідну для нього реальність, підриваючи суспільну єдність та ослаблюючи стійкість держави. В умовах гібридної війни це є серйозним викликом для національної безпеки, адже важливо не лише захищатися від зовнішніх загроз, але й підвищувати медіаграмотність і зберігати мовну ідентичність [2].

Особливо в умовах цифрової епохи інформаційні атаки стали основним інструментом гібридної війни, спрямованим на маніпулювання громадською думкою та руйнування суспільної довіри. Від ефективності протидії таким атакам, зокрема в цифровому середовищі, значною мірою залежить здатність суспільства розпізнавати дезінформацію та пропаганду. В умовах соціальних мереж емоційно забарвлені слова та маніпулятивні вислови сприяють швидкому поширенню фейків.

Мова відіграє вирішальну роль в інформаційній війні, стаючи потужним інструментом впливу на масову свідомість. Алгоритми соціальних мереж використовуються для максимального охоплення аудиторії, створюючи ефект «вірусного» поширення. Тому важливо підвищувати медіаграмотність громадян для ефективного протистояння цим загрозам.

Протидія мовним маніпуляціям вимагає усвідомленості й аналітичного підходу. Для цього необхідно:

1. розвивати критичне мислення – перевіряти факти, усвідомлено споживати інформацію;
2. підвищувати медіаграмотність – розпізнавати дезінформацію та пропаганду;
3. сприяти розвитку національної культури – зберігати мовну ідентичність;
4. запроваджувати освітні ініціативи – навчати громадян основ інформаційної безпеки.

Застосування цих заходів сприятиме формуванню стійкого інформаційного простору та збереженню національної ідентичності, що є важливим у контексті сучасних гібридних конфліктів. У цих конфліктах мова виступає не лише як засіб комунікації, а і як потужна зброя впливу на суспільство. Підміна понять, маніпуляції у ЗМІ, використання соціальних мереж для поширення дезінформації та атаки

на національну ідентичність – це складники інформаційної війни, що виходять за межі традиційних бойових дій.

Розуміння цих механізмів і здатність ефективно протистояти інформаційному тиску є критично важливими для збереження суспільної єдності, зміцнення національної стійкості та забезпечення державної безпеки. Отже, для посилення захисту країни від зовнішніх і внутрішніх загроз необхідно й надалі впроваджувати освітні ініціативи з медіаграмотності, спрямовані на підвищення обізнаності громадян і зміцнення інформаційної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Frank G. Hoffman. Conflict in the XXI st century: the rise of the hybrid war. URL: https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf date of access (Accessed: 10 February 2020).
2. KARYS. № 7 (2143). 2024. 56 p. URL: https://www.kariuomene.lt/data/public/uploads/2024/07/karys_nr.7_2024_internetui.pdf (prieigos data: 10.02.2025).
3. Kęstutis Kilinskas. Hibridinis karas. URL: <https://www.vle.lt/straipsnis/hibridinis-karas/> (prieigos data: 10.02.2025).

УДК 811.161.2'42

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОМОВНОГО МЕДІАДИСКУРСУ

*Наталія ЄЛЬНІКОВА, кандидат філологічних наук
Харківський національний університет внутрішніх справ*

Розвиток цифрових технологій і соціальних мереж спричинив значні зміни в медіаспоживанні та поширенні інформації. Виникнення нових інструментів і платформ, які застосовують як для поширення правдивої інформації, так і для дезінформації та маніпуляцій, зумовило дослідження особливостей функціонування медіа в умовах гібридної війни, що є необхідним для адаптації до нових реалій та ефективного

використання можливостей сучасних комунікаційних технологій. За таких умов інформація перетворюється на зброю, зростає роль пропаганди, фейків і маніпуляцій, спрямованих на підрив довіри до інституцій, розпалювання ворожнечі та поляризацію суспільства. Дослідження комунікативних стратегій в умовах гібридної війни є запорукою забезпечення інформаційної безпеки країни, що й зумовлює актуальність цієї наукової розвідки.

Медіадискурс є важливим інструментом для розуміння того, як мову використовують для формування суспільної думки, впливу на аудиторію та досягнення певних політичних або соціальних цілей. Більшість науковців, витлумачуючи термін «дискурс», ключовим визначають фактор учасника комунікації, що перебуває у конкретних психологічних, політичних, соціокультурних тощо умовах. З огляду на це трактувати медіадискурс слід у соціально-прагматичному аспекті, що визначає дискурс як текст, занурений у ситуацію спілкування, життя [1, с. 136–137]. Оскільки медіадискурс є суспільно зумовленою взаємодією між учасниками спілкування, варто зважати на соціально значущі дії комунікантів у процесі контактування, відповідного до суспільно-культурного та політичного життя. Медіадискурс, на нашу думку, є тематично різноманітною, функційно зумовленою мовленнєвою дією в медійному середовищі разом із позамовними аспектами. Інформаційна та впливова функції є визначальними для медіадискурсу, а отже, інформативність і сугестивність «взаємопов'язані та взаємозумовлені: сугестивність не опозиційна інформативності, а накладається на неї» [4, с. 6]. Медіадискурс як складний комунікативний феномен охоплює різні дискурсивні жанри, що визначають добір комунікативних тактик і стратегій, тематику, цілі учасників комунікації, характер мовленнєвої поведінки комунікантів, спеціальні мовні засоби їх реалізації.

Характерною особливістю медіадискурсу є користувальницька загальнодоступність, реалізована через будь-який браузер, портал або месенджер, що активізувало прецедентність медіатекстів. Як зауважує Ф. Бацевич, прецедентні тексти важливі для індивіда в пізнавальному й емоційному плані; добре відомі оточенню цієї особи, разом із попередниками та сучасниками; до таких текстів звертаються в дискурсі цієї мовної особистості [2, с. 16]. Упізнаваність медіатекстів необхідно трактувати як один із засобів систематизування чималої кількості комунікантів у різних ситуаціях, адаптованих за зразком

категоризації та оцінювання, що уможливило зв'язність віртуального простору. Отже, глобальність медіадискурсу зумовлює появу єдиного виміру для маніпулювання громадською думкою, впливу на мовну свідомість інтернет-користувачів. Інтерактивність сучасного медіадискурсу, безсумнівно, є однією з ключових характеристик, що зумовлює значне прискорення інформаційних потоків та обміну даними, реалізоване через миттєве поширення інформації, зокрема фейків і дезінформації, зворотний зв'язок і діалог, персоналізацію контенту, візуалізацію даних, гейміфікацію, поляризацію суспільства тощо. Як зауважує І. Шкіцька, «агресія і вседозвільна толерантність сучасного суспільства створюють мозаїчний образ авторів соцмережі, що виявляється в текстах повідомлень та коментарів» [6, с. 2]. Однією з найсерйозніших проблем сучасності є здатність медіадискурсу до маніпулювання свідомістю чималої кількості людей різних переконань та уявлень, цінностей. Медіа, володіючи потужними інструментами впливу, можуть формувати уявлення людей про світ, їхні цінності та переконання, а також спонукати до певних дій.

Суб'єкти комунікації використовують різні мовленнєві дії, необхідні для розв'язання комунікативних потреб за допомогою вербальних і невербальних засобів, тобто комунікативних стратегій. Б. Потятиник наголошує на тому, що мовленнєва (комунікативна) стратегія є генеральною інтенцією мовця, і навіть сукупністю мовленнєвих дій, спрямованих на вирішення основної комунікативної мети, що відображає розумовий план спілкування як мову та організацію мовлення відповідно до цього плану, акцентуючи на умовах спілкування, особистісних особливостях партнерів, культурній традиції [5, с. 119]. На думку Ф. Бацевича, комунікативна стратегія – це «ланцюг рішень того, хто говорить, вибір ним певних комунікативних дій та мовних засобів; реалізація набору цілей у структурі спілкування» [3, с. 138]. Отже, комунікативна стратегія є складним процесом, що містить використання різноманітних методів та інструментів для досягнення поставленої мети, зокрема впливу на адресата для зміни його поведінки. Мовленнєвий вплив передбачає використання слів, фраз та інших мовних засобів для передання інформації, переконання, навіювання або ж маніпулювання, що може бути як прямим (відкрита апеляція до адресата з проханням або вимогою), так і непрямим (використання натяків, іронії або ж емоційно забарвленої лексики). Невербальний аспект комунікативної стратегії

реалізований через використання жестів, міміки, інтонації, погляду, пози, одягу й інших немовних засобів для передання інформації та впливу на адресата.

Серед визначальних комунікативних стратегій в умовах гібридної війни, реалізованих в українськомовному медіадискурсі, розглядаємо такі: *поляризація суспільства, підрив довіри до влади й інституцій, деморалізація противника.*

Поляризація суспільства як одна із комунікативних стратегій є процесом розподілу спільноти на протилежні групи, що мають різні, часто непримиренні погляди на важливі питання. В українськомовному медіадискурсі така стратегія може реалізовуватися через поширення емоційно забарвленої інформації. Так, наприклад, автори телеграм-каналів часто використовують яскраві епітети, гучні заголовки й емоційні заклики, щоб викликати у читачів сильні емоції, зокрема страх, ненависть або обурення. Це може призвести до того, що люди починають сприймати інформацію крізь призму своїх емоцій, не завжди критично оцінюючи її достовірність. Досить поширеним засобом реалізації такої стратегії є надання обмеженої інформації – такої, що підтримує певну точку зору, тоді як альтернативні погляди або факти, що суперечать їй, можуть ігнорувати або спотворювати. Це може призводити до того, що реципієнти отримують неповну картину подій і формують упереджене уявлення про ситуацію. Використання мови ворожнечі у межах стратегії поляризації суспільства реалізована через застосування авторами постів, а також коментаторами образливих висловлювань, звинувачень тощо щодо людей, погляди яких не збігаються з їхніми. Важливим аспектом цієї стратегії, за нашими спостереженнями, є створення «інформаційних бульбашок», відповідно до яких, наприклад, алгоритми соцмереж можуть добирати для користувачів ту інформацію, яка відповідає їхнім інтересам і поглядам, наповнена персоналізованими результатами пошуку та не має можливості ознайомитися з іншими поглядами. Наслідками поляризації суспільства є посилення соціальної напруги та конфліктів, ускладнення прийняття важливих рішень, послаблення національної єдності.

Стратегія підриву довіри до влади й інституцій полягає в тому, що у суспільстві поширюється негативна інформація про діяльність влади, її представників та інших інституцій, що призводить до втрати довіри до них з боку населення. В українськомовному медіадискурсі

це може досягатися різними способами, наприклад: поширення негативної інформації, зокрема про корупцію, зловживання службовим становищем, неефективне управління тощо; критика дій влади із вказівкою на її помилки, недоліки та прорахунки; створення негативного образу влади та її представників; маніпулювання фактами з метою викликання в інтернет-користувачів негативного ставлення до влади й інституцій. Результатом реалізації цієї стратегії є посилення соціальної напруги та протестних настроїв щодо втрати довіри до влади, політична нестабільність, ускладнення проведення реформ, послаблення держави.

Одним із потужних інструментів гібридної війни є застосування комунікативної стратегії деморалізації противника, спрямованої на підірив морального духу, волі до опору та єдності ворога. Серед методів цієї стратегії виокремлюємо: поширення дезінформації та фейків про втрати, поразки, внутрішні конфлікти або зради у противників; маніпулювання емоціями через використання фото- і відеоматеріалів (усе частіше з використанням штучного інтелекту), емоційно забарвлених текстів, що викликають страх, паніку, зневіру або агресію; розпалювання внутрішніх конфліктів за допомогою створення дискусій, що розколюють суспільство противника за різними ознаками (етнічними, релігійними, соціальними тощо); дискредитацію лідерів і символів через поширення компромату, критики або глузування над їхніми ідеями та цінностями; кібербулінг і тролінг, за допомогою якого відбувається агресивне переслідування, цькування та залякування окремих осіб або груп противника в соціальних мережах; створення ілюзії неминучої поразки через поширення оптимістичних прогнозів щодо власної перемоги та песимістичних щодо перспектив противника; використання гумору та сатири як засобу поширення іронічних матеріалів, що висміюють противника, його слабкості та помилки.

Мовні засоби реалізації зазначених вище комунікативних стратегій відображені на всіх мовних рівнях: лексико-семантичному (уживання стилістично зниженої лексики (розмовної, просторічної, жаргонної, вульгарної, лайливої)), лексико-словотвірному (використання okazіonalіzmів, що здебільшого мають негативнооцінне значення), граматичному (виокремлення прийомів мовної гри, побудованої на омонімії чи паронімії мовних одиниць), графічно-орфографічному (застосування графічних прийомів, що нівелюють

оригінальну форму слова й не відволікають від його семантичного наповнення вульгарної чи лайливої лексики).

Отже, гібридна війна характеризується не лише військовими діями, але й активним використанням комунікативних стратегій для досягнення політичних цілей. Інформаційний вплив стає ключовим елементом конфлікту, спрямованим на зміну свідомості та поведінки аудиторії. Комунікативні стратегії в умовах гібридної війни використовують широкий спектр каналів комунікації – від традиційних ЗМІ до соціальних мереж і месенджерів. Вони поєднують різні методи впливу – від пропаганди та дезінформації до маніпулювання емоціями та створення віртуальних спільнот. Значна частина комунікативних стратегій у гібридній війні спрямована на маніпулювання свідомістю аудиторії. Використання фейків, спотвореної інформації, емоційно забарвлених повідомлень та інших технік дозволяє впливати на сприйняття подій та формувати бажану для агресора картину світу. Ефективна протидія комунікативним стратегіям гібридної війни потребує комплексного підходу, який містить розвиток критичного мислення, медіаграмотність, створення незалежних медіа, а також міжнародне співробітництво у сфері інформаційної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базарова І. В. Комунікативні стратегії і тактики учасників світського спілкування. *Записки з романо-германської філології*. Випуск 1 (44). Одеса. 2020. С. 4–13.
2. Бацевич Ф. Нариси з комунікативної лінгвістики. Монографія. Львів: Видавничий центр при ЛНУ ім. І. Франка. 2003. 281 с.
3. Бацевич Ф. Основи комунікативної девіатології : монографія. Львів : Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка, 2000. 236 с.
4. Іванчук К. В. Комунікативна особистість мережі інтернет у контексті забезпечення інформаційної безпеки держави. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. № 16. С. 135–139.
5. Потятиник Б. В. Медіа : ключі до розуміння. Львів: ПАІС, 2004. 312 с.
6. Шкіцька І. Ю. Маніпулятивні тактики позитиву: лінгвістичний аспект. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 440 с.

УДК 81-1+81-2+316.7

PSYCHO-LINGUISTIC APPROACHES TO LANGUAGE LEARNING AND NATIONAL IDENTITY

Kristina ZYKOVA
HEI "King Danylo University"

Language serves as a cornerstone of national identity, encapsulating cultural nuances, historical narratives, and collective values. Psycholinguistics, the study of the interchange between language and the mind, offers valuable insights into how individuals acquire, produce, and comprehend language. Integrating psycho-linguistic principles into language education can enhance learning experiences while reinforcing national identity and cultural understanding.

Language is more than a medium of communication; it is a vessel for cultural expression. Through language, individuals access and transmit traditions, values, and collective memories, thereby preserving and promoting cultural heritage. A shared language fosters unity among members of a nation. It enables effective communication, mutual understanding, and a sense of belonging. In multilingual societies, promoting proficiency in a common language can bridge divides and strengthen social cohesion. However, it is essential to balance this with the recognition and preservation of linguistic diversity to maintain cultural richness [3].

Language acts as a repository of a nation's history and traditions. Engaging with historical texts, literature, and oral traditions in the native language allows individuals to connect with their cultural roots, fostering a deeper appreciation for their heritage. This connection to the past can instill a sense of pride and continuity within the community.

Understanding the cognitive mechanisms involved in language acquisition is crucial for effective language teaching [4]. Psycholinguistics examines how the brain processes and stores linguistic information, providing insights into the most effective teaching methods. For example, recognizing the role of working memory and attention in language learning can inform instructional strategies that enhance retention and comprehension.

Various theories explain how individuals learn additional languages. The Interaction Hypothesis emphasizes the importance of communicative

interaction in language learning, suggesting that language proficiency improves through meaningful use. The Input Hypothesis posits that learners acquire language most effectively when exposed to comprehensible input slightly beyond their current proficiency level [3]. Understanding these theories allows educators to design curricula that align with natural language learning processes.

Motivation is a significant factor in language learning success. Integrating learners' cultural identities into the learning process can enhance motivation and engagement. When learners perceive the language as a means to connect with their cultural heritage or national identity, they are more likely to invest effort and persist in their learning journey. This alignment between personal identity and language learning objectives can lead to more meaningful and sustained language acquisition.[2]

When integrating psycho-linguistics into language education, the curricula should be developed with an understanding of cognitive processes and cultural contexts. Incorporating authentic materials, such as literature, media, and historical documents, can provide learners with a deeper connection to the language and its cultural significance. Additionally, curricula that reflect the linguistic diversity of a nation can promote inclusivity and respect for all cultural identities [1]. Employing teaching strategies that cater to diverse learning styles and promote cultural understanding is essential. Task-based learning, which focuses on the use of language in real-life contexts, can enhance both linguistic proficiency and cultural competence. Additionally, incorporating collaborative learning experiences allows learners to engage with peers from different cultural backgrounds, fostering intercultural understanding and unity.

Assessment should consider cultural nuances and be designed to evaluate both language proficiency and cultural understanding. Providing constructive feedback that acknowledges learners' cultural perspectives can encourage continued engagement and improvement. Formative assessments, such as portfolios and reflective journals, can offer insights into learners' progress and areas for development, allowing for personalized feedback that supports their learning journey [4].

Psycho-linguistic approaches support bilingualism by recognizing the cognitive benefits of managing multiple languages. Bilingual education programs that integrate cultural content can enhance learners' cognitive flexibility and cultural awareness [3]. For example, in regions with

indigenous populations, bilingual education that includes indigenous languages can promote cultural preservation and pride.

Psycho-linguistic insights are valuable in revitalizing endangered languages. Understanding language processing and acquisition can inform strategies to teach and promote the use of these languages among younger generations. Community-based language programs that involve native speakers and cultural practices can create immersive learning environments that facilitate language acquisition and cultural transmission [2].

Promoting intercultural understanding through language education involves teaching languages in a way that highlights cultural contexts and perspectives. Such initiatives can reduce stereotypes and foster a more inclusive national identity. Programs that encourage learners to explore cultural narratives, traditions, and values through language can deepen their appreciation for diversity and strengthen social cohesion.

Societal attitudes and biases can influence language learning experiences. Addressing issues such as language prestige, discrimination, and access to resources is crucial for creating equitable learning environments. Promoting linguistic diversity and inclusivity within educational settings can help mitigate these challenges and support learners from diverse backgrounds [3].

Ensuring equitable access to quality language education requires adequate funding and resource allocation. Investing in teacher training, curriculum development, and learning materials is essential for effective language education. Additionally, policies that support multilingualism and cultural diversity can create an environment conducive to language learning and national cohesion.

Integrating psycho-linguistic principles into language education offers a profound opportunity to enhance learning experiences while reinforcing national identity and cultural understanding [2]. By recognizing the intricate relationship between language and the mind, educators can develop curricula and teaching methodologies that not only facilitate effective language acquisition but also celebrate and preserve cultural heritage.

Language serves as a vital cultural vehicle, fostering social cohesion and preserving heritage. Psycholinguistics provides valuable insights into the cognitive processes underlying language acquisition, enabling the design of educational approaches that align with natural learning mechanisms. Incorporating learners' cultural identities into the learning process enhances

motivation and engagement, leading to more meaningful and sustained language acquisition.

However, challenges such as sociocultural factors, policy considerations, and technological advancements must be addressed to create equitable and effective language learning environments [2]. By embracing a holistic approach that considers both cognitive and cultural dimensions, educators can foster a deeper connection between learners and the language, thereby strengthening national identity and promoting cultural understanding.

Thus, the integration of psycho-linguistic principles into language education is not merely an academic endeavor but a cultural imperative. It empowers learners to connect with their heritage, understand diverse perspectives, and contribute to a more cohesive and culturally rich society.

REFERENCES

1. Alduais A. M. S. (2012). Integration of Language Learning Theories and Aids Used for Language Teaching and Learning. A Psycholinguistic Perspective. Journal of Studies in Education, Vol2, No.4. https://www.researchgate.net/publication/259763291_Integration_of_Language_Learning_Theories_and_Aids_Used_for_Language_Teaching_and_Learning_A_Psycholinguistic_Perspective (Date of access 02/17/2025).

2. Mónica S. Cárdenas-Claros (2008) Psycho-linguistic and socio-cultural approaches to language learning: A never ending debate. https://www.researchgate.net/publication/262759500_Psycho-linguistic_and_socio-cultural_approaches_to_language_learning_A_never_ending_debate (Date of access 02/17/2025).

3. Norita Purba (2018) The Role of Psycholinguistics in Language Learning and Teaching. https://www.researchgate.net/publication/334794715_The_Role_of_Psycholinguistics_in_Language_Learning_and_Teaching (Date of access 02/17/2025)

4. Ramadhan, M. A. (2013). Applied Psycho-linguistic: Review of EFL Teaching Methods in Building Up the Learners' Motivation. Makassar: Universitas Negeri Makassar. https://www.researchgate.net/publication/256063009_Applied_Psycholinguistics_Review_of_EFL_Teaching_Methods_in_Building_Up_the_Learners'_Motivation (Date of access 02/17/2025).

УДК 340.143

МОВНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

*Оксана ІВАЩЕНКО, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Як самостійний зріз проблеми етнічної самоідентифікації особистості виступає проблема мовної самоідентифікації особистості. Враховуючи, що протягом життя особистість має можливість освоїти, оволодіти кількома мовами, ми будемо розглядати проблему мовної самоідентифікації у ширшому контексті – як мовне самовизначення особистості.

У центрі мовної самоідентифікації як наукової проблеми знаходиться рідна мова. Зазвичай, її становлення входить у єдиний процес етнізації особистості. Злиття становлення рідної мови з процесами психічного розвитку особистості, її соціалізації маскує суть, якісну специфіку кожного з них, створює враження її природності, вродженості, генетичної заданості. Тому проблема мовного самовизначення особистості, її рідної мови, незважаючи на видиму простоту, для свого вирішення передбачає комплексний, міждисциплінарний підхід, використання теоретичних розробок психології, етнопсихології, соціолінгвістики, та звичайно ж її рішення залежить від вихідних філософсько-світоглядних, методологічних позицій. Найбільше непорозумінь виникає тут через помилкове розуміння сутності національності особистості і далі – нерозуміння сутності людини, особистості. На жаль, досі широко розповсюджене вульгарно-матеріалістичне уявлення про сутність людини. А звідси й тлумачення національного як біологічно успадкованого, природного, генетично заданого.

Природно, що таке розуміння сутності людини позначається на розумінні природи та походження мови особистості. Не так вже й рідко можна зустрітися з прихованим розумінням мови особистості як природного (навіть біологічного) явища.

Показником такого становища справ у цій галузі може бути нерозробленість понять, пов'язаних із різноманітним, динамічним проявом та змінам мови особистості упродовж її життя. Наявні поняття мають на увазі по суті одну модель мовного розвитку особистості:

народившись, людина засвоює за допомогою матері мову свого народу, яка і є для нього рідною. Ця модель іноді ускладнюється тим, що, крім своєї рідної, людина вивчає потім ще якусь іноземну мову.

З подібною моделлю можна було би погодитися на тій підставі, що вона є найбільш типовою. Однак вона недостатня, оскільки не пояснює інших варіантів мовного розвитку особистості. А вони, ці нетипові для попередніх часів варіанти, стають в умовах масових міграцій, високої територіальної та соціальної мобільності людей все більш поширеними.

Щоб розібратися в цих питаннях, розпочнемо аналіз із початкового етапу соціалізації особистості.

Мову дитина починає опановувати в ранньому дитинстві. І тут можна достатньо беззаперечно відзначити появу першої мови дитини. Таким чином, ми стикаємося з поняттям першої мови, яку можна визначити як мову, якою дитина почала користуватися в якості інструмента спілкування з дорослими.

Оскільки, як правило, перша мова формується у віці 1,5 – 2 років, то її ще називають мовою колиски. Використовується також як синонім поняття першої мови термін «материнська мова». У більшості випадків перша мова дитини дійсно є мовою матері, оскільки вона її годує, доглядає, спілкується, супроводжуючи розмовною мовою, включаючи свою мову в систему спілкування з дитиною. Але так буває не завжди. В силу різних причин іноді дитина після народження виховується не матір'ю, і трапляється так, що мова тієї особи, яка постійно спілкується з немовлям, та мова матері не збігаються. Така ситуація, наприклад, нерідко складається, коли мати з якихось причин відмовляється від дитини і вона виховується в будинку дитини. Бувають й інші причини. Таким чином, рідна мова далеко не завжди рівнозначна першій мові і, навпаки, перша мова не тотожна рідній. Ще частіше відбувається перехід із першої мови на другу, яка закріплюється потім як рідна, в умовах близькоспорідненої двомовності.

Беззмистовною є також декларація про рідну мову, яку особистість не знає або знає погано, не дає права, на нашу думку, в науковому сенсі говорити про феномен рідної мови. Втім, достатньо розповсюдженим на рівні буденної свідомості є розуміння рідної мови як мови своєї етнічної групи. І навіть у тих випадках, коли люди не

знають мови своєї етнічної групи, немала частина із них заявляє про цю мову як про рідну.

Поняття «рідна мова» розкриває мовне самовизначення особистості. Але реальне самовизначення може проявитися як вибір (перевага) однієї з мов, якими особистість володіє. Більше того, знання мови як рідної, очевидно, передбачає такий рівень володіння нею, коли можна сказати, що особистість мислить цією мовою.

Враховуючи зміни у використанні мови особистістю протягом життя, деякі дослідники пропонують цей ряд доповнити ще одним поняттям – «функціонально першою мовою», тобто мовою, якою людина в даний час користується частіше.

Виокремлення цього поняття дозволяє не тільки зафіксувати інтенсивність користування особистістю мовами, якими вона володіє, тобто зробити ніби синхронний зріз функціонування мов особистості, але також дає можливість розглянути послідовну зміну мов, витіснення однієї іншою, перехід з однієї на іншу в діяхронічному плані.

Звичайно, це поняття має сенс лише для аналізу біографії, життєвого шляху тих людей, які користувалися протягом життя різними мовами. Воно знаходить важливу пояснювальну функцію, якщо протягом життя відбувається зміна рідної мови. У такому випадку на певному відрізку життя якась мова ставала функціонально першою і потім поступово вона може закріпитися в якості рідної мови.

До соціальних факторів, що зумовлюють зміну рідної мови особистості, можуть бути віднесені національна мозаїчність населення (як наслідок міграційних процесів), мовна політика держави, що об'єктивно сприяє розвитку одних мов і проявляє байдужість або схвалення згортання інших, високий престиж у громадській думці однієї з мов, поширеність національно-змішаних шлюбів.

Ієрархія цих чинників змінюється залежно від конкретних обставин. В одних випадках, наприклад, при жорсткій установці держави на асиміляцію на першому місці може виявитися мовна політика, в інших випадках пріоритетними можуть бути й інші фактори. Наприклад, на думку дослідників, на сучасному етапі етномовних процесів вирішальним чинником, що визначає зміну рідної мови, є національно-змішані шлюби.

Мовний самопрояв особистості може набувати найрізноманітніших форм. Він не зводиться до монолінгвізму. Як

відомо, особистість може знати кілька мов. Широкий діапазон є й у мовної компетенції особистості. Люди помітно відрізняються глибиною оволодіння мовою. Навіть мовна самоідентифікація особи може бути не монолінгвістичною, а білінгвістичною. У світі є чимало людей, які мають дві рідні мови. Йдеться про так звані збалансовані білінгви. Вони з дитинства опановують дві мови і знають їх однаково глибоко. Умови формування збалансованих білінгвів можуть бути різні – національно-змішана сім'я, поліетнічне побутове мікросередовище, спеціально створені умови для виховання дитини двома мовами в сім'ї тощо.

Невивченість феномена рідної мови як елемента духовного світу особистості, елемента її самоідентичності, важливої складової її «Я», відсутність чіткого визначення даного поняття може призвести до дуже серйозних помилок і навіть негативних соціальних наслідків. Дане поняття має відношення до кожної людини. І якщо воно розпливчате, теоретично не обґрунтоване, то включене в соціальну практику як науковий критерій для узагальнень, статистично веде до хибних результатів, деформованих уявлень про національні процеси в суспільстві, невірних політичних висновків, позначається на долі та майбутньому мільйонів людей.

Мова є однією з об'єктивних ознак етнічності особистості і в багатьох випадках вона займає найвище місце в ієрархії її національних цінностей. Але нерідко дослідники надають мові як фактору етнічності особистості надто великого значення, абсолютизують її. Всі вони показують вразливість позиції в поясненні рідної мови, яку можна назвати натуралістичною. В її основі закладено розуміння особистості як індивідуального людського організму, в якому від народження закладено, намічено його психологічні, моральні, духовні якості, у тому числі й національні риси. І потрібен лише час та умови для того, щоб вони розкрилися, розгорнулися.

Маючи таку пояснювальну схему становлення особистості, розвивають далі і поняття етнічного, національного у ній. Останнє теж представляється генетично закодованим. У процесі формування та виховання особистості треба, в такому разі, створювати необхідні, сприятливі умови для всебічного розвитку вродженого національного характеру, національного темпераменту, національних звичок, якостей, здібностей та, звичайно ж, мови.

З погляду психологічної науки подібні погляди характерні для 60-70-х років XIX століття. Вони розвивалися передовими на той час педагогами та психологами. Ці ідеї мали певний вплив на подолання ідеалістичних концепцій психіки людини, що сприяли становленню матеріалістичної психології.

Але вони несуть у собі печать метафізичної обмеженості, механістичного матеріалізму, натуралізму та біологізаторства.

Традиція пов'язувати рідну мову з вродженими особливостями, з біологічними ознаками не відійшла в минуле. Вона відтворюється сьогодні лише в трохи модернізованій термінології. Ось один із прикладів побудови такого ланцюжка зв'язків від мови до генетики: «Збіднення мовне – це зубожіння духовне. Тому що мова – це психологія. А психологія не тільки обумовлена соціальними факторами – це і, як відомо, спадковість. Отже, мова має безпосереднє відношення до генетики. Про це свідчать і психологи, і психолінгвісти». [2]

Уявлення про вроджені якості особистості надзвичайно поширені в повсякденній свідомості. В атмосфері матеріалістичного світогляду, але за невисокого рівня філософської культури, натуралістичні аргументи здаються більш науковими, ніж абстрактні, далекі міркування про прижиттєво сформовані в особистості соціальні, духовні якості.

Таким чином, підсумовуючи проведений аналіз, можна зробити наступний висновок. Поняття першої, материнської мови, мови колиски, рідної, національної, функціонально першої мови збігаються тільки в одному з варіантів розвитку особистості. Реальний же досвід соціалізації особистості та її практичний життєвий шлях значно багатший і включає такі ситуації, коли ці поняття виявляються не тотожними та відображають різні особливості формування та функціонування мови особистості.

Що ж до поняття «рідна мова», то в ньому слід виділити два суттєві зрізи. Перший – об'єктивний прояв мови. Рідна мова – це та мова особистості, якою (або якими) вона може найповніше самовиразитися, найбільш багато, точно і глибоко передати свої думки, найбільш всебічно виявити себе в слові. Другий зріз – суб'єктивно-особистісний, що є складовою особистісної самоідентичності. Він відображає ставлення особистості до мов, якими вона володіє, передає мовну самовизначеність особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Потебня О.О. Думка й мова. К. SiENTO. 1993. – Режим доступу: URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/poteb/
2. Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова й нація. Дрогобич: Відродження. 1994. – Режим доступу: URL: <http://dontsovnich.com.ua/ridna-mova/>
3. Кононенко П.П. Мова і майбутнє народу. Збірник наукових праць НДІУ, Т. IX. С. 9 – 25.
4. Костюк Л.Б. Філогенетичні закономірності розвитку етнічної ментальності українців. Автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.05. Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Л. 2008. 21 с.
5. Лозко Г.С. Етнологія України: філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект. – Режим доступу: URL: http://aratta-ukraine.com/books_ua.php?text=60
6. Павлюк С. Драматичність процесу самоідентифікації українців у сучасних умовах: влада і суспільство. Інститут Кеннана. Київський проект «Україна–проблема ідентичності: людина, економіка, суспільство. Конф. українських випускників програм наукового стажування в США. Львів, 18 – 21 вересня 2003 р. С. 6 – 11.
7. Радевич-Винницький Я. Україна: від мови до нації. Дрогобич: Відродження. 1997. – Режим доступу: URL: http://perviydoc.ru/v19477/radevych-vynnysjkyj_ja_ukrajina_vid_movy_do_naciji?page=2
8. Сеник Р.М. Мова в мережі інформаційно-комунікативного простору суспільства. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія. 2013. Вип. 41(1). С. 142-151. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_filos_2013_41\(1\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_filos_2013_41(1)_16).

УДК 323.1

**МОВА ЯК ЗБРОЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ: ДОСВІД
УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ***Раїса КОДОЛА**Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації, м Київ*

У сучасному світі, де інформація розповсюджується зі швидкістю світла, мова набула нового, небезпечного виміру. Вона стала не лише засобом спілкування, а й потужною зброєю у війні за інформаційний простір. Особливо гостро це питання постало перед Україною, яка вже понад десятиліття протистоїть агресії з боку Росії. Ця агресія має не лише воєнний, а й інформаційний вимір, де мова використовується як один з найефективніших інструментів маніпуляції свідомістю.

Мета цієї статті – проаналізувати, як Росія використовує мову як зброю інформаційної війни проти України, які наслідки це має для українського суспільства та яким чином Україна протистоїть цим викликам. Ми розглянемо різноманітні аспекти мовної війни, від маніпуляцій з мовою та створення фейкових новин до підриву національної ідентичності та легітимізації агресії.

Актуальність теми зумовлена тим, що мовна війна є невід’ємною частиною сучасних конфліктів. Розуміння її механізмів та наслідків є критично важливим для розробки ефективних стратегій протидії та захисту національних інтересів.

Мова, як найпотужніший інструмент спілкування, у контексті сучасної інформаційної війни набуває особливого значення. Вона стає не лише засобом передачі інформації, а й потужною зброєю маніпуляції свідомістю. Росія, ведучи гібридну війну проти України, активно використовує мову для досягнення своїх політичних цілей.

Створення фейкових новин та дезінформації є одним з ключових елементів мовної війни. Швидке поширення інформації в соціальних мережах створює сприятливий ґрунт для маніпуляцій. Російська пропаганда активно виробляє та поширює фейкові новини, які спрямовані на дискредитацію української влади, підрив довіри до західних партнерів та створення хаосу в українському суспільстві.

Пропаганда ідей "русского мира" – ще один потужний інструмент мовної війни. Ця ідеологема, яка об'єднує росіян та українців в єдиний народ, використовується для легітимізації агресії проти України та підризу української національної ідентичності. Через мову російська пропаганда намагається переконати українців, що вони є частиною "русского мира" і що їхні інтереси лежать не в євроінтеграції, а в об'єднанні з Росією.

Зміни лексичних значень та семантичні маніпуляції – це ще один витончений спосіб маніпуляції свідомістю. Російська пропаганда активно використовує такі прийоми, як перекручування історичних фактів, зміна значень слів та фраз, а також створення нових термінів, які мають на меті виправдати агресію та дискредитувати противника. Наприклад, слово "окупація" замінюється на "возз'єднання", а слово "агресор" – на "визволитель". Таким чином, мова в руках російської пропаганди стає потужним інструментом маніпуляції, який дозволяє формувати у суспільстві бажаний образ ворога, виправдовувати агресивні дії та підризувати довіру до власної держави.

Росія активно використовує різноманітні методи мовної експансії для досягнення своїх політичних цілей в Україні. Ці методи спрямовані на зменшення використання української мови, підризу національної ідентичності та посилення свого впливу на українське суспільство.

Впровадження російської мови в освіту, ЗМІ та культуру є одним з ключових елементів мовної експансії. На окупованих територіях та в регіонах, де російський вплив є сильним, спостерігається активне заміщення української мови російською в освітньому процесі, ЗМІ та культурному житті. Російські телеканали, радіостанції та друковані видання поширюють пропагандистські матеріали, які дискредитують Україну та пропагують ідеї "русского мира".

Заборона української мови на окупованих територіях є ще одним проявом мовної агресії. Окупанти забороняють використання української мови в державних установах, школах, ЗМІ та громадському просторі. Це призводить до зникнення української мови з публічного дискурсу та обмежує можливості українців спілкуватися рідною мовою.

Створення штучних мовних спільнот також є інструментом мовної експансії. Росія створює та підтримує так звані "руські світи" в Україні, де пропагується російська мова та культура. Ці спільноти

часто фінансуються з Росії і використовуються для поширення пропаганди та підриву української державності.

Наслідки мовної політики Росії для України є катастрофічними. Зменшення використання української мови призводить до втрати культурної спадщини та ідентичності. Розвиток русифікаційних процесів підриває єдність українського суспільства та створює сприятливий ґрунт для сепаратистських настроїв. Підрив національної ідентичності послаблює опір українців російській агресії та робить їх більш вразливими до маніпуляцій.

Таким чином, мовна експансія є невід'ємною частиною гібридної війни, яку Росія веде проти України. Для протидії цим загрозам необхідно вживати комплексних заходів, спрямованих на захист української мови та зміцнення національної ідентичності.

Незважаючи на потужний тиск з боку Росії, українське суспільство демонструє стійкий опір мовній агресії. Українська мова стала символом національної єдності та незламності духу українців. Мова як символ національної єдності набула особливого значення в умовах російської агресії. Українська мова стала об'єднуючим фактором для мільйонів українців, які прагнуть зберегти свою ідентичність та незалежність. Використання української мови стало актом громадянської позиції, вираженням протесту проти російської агресії та прагнення до європейського майбутнього.

Мовний активізм набрав широких масштабів в Україні. Громадські організації, ініціативи та окремі активісти активно працюють над популяризацією української мови, розвитком мовного середовища та протидією мовній дискримінації. Вони організовують різноманітні заходи, такі як мовні курси, фестивалі, флешмоби та кампанії в соціальних мережах. Мовний активізм став невід'ємною частиною громадянського суспільства України.

Розвиток української мови в різних сферах життя є ще одним важливим аспектом опору мовній агресії. Українська мова все активніше використовується в освіті, науці, культурі, бізнесі та державному управлінні. З'являється дедалі більше українськомовних медіа, книг, фільмів та музики. Це свідчить про те, що українська мова не лише виживає, а й розвивається, збагачується новими словами та виразами. Український народ демонструє високий рівень мовної свідомості та готовності захищати свою мову. Незважаючи на всі труднощі, українська мова продовжує розвиватися та зміцнювати свої

позиції. Це свідчить про те, що мовна війна, яку веде Росія проти України, не досягла своєї мети. Українці зберегли свою національну ідентичність і продовжують боротися за своє право говорити рідною мовою.

Україна, усвідомлюючи важливість мови як інструменту збереження національної ідентичності, прийняла низку законів, спрямованих на захист і розвиток української мови. Серед них можна виділити Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та інші нормативно-правові акти. Ці закони визначають сфери використання державної мови, встановлюють відповідальність за порушення мовного законодавства та передбачають заходи для підтримки української мови.

Однак, ефективність дії цих законів неодноразово ставала предметом дискусій. На практиці, їхнє виконання часто ускладнюється рядом факторів, таких як:

- Опір з боку окремих верств населення: Частина громадян, особливо в регіонах з високою концентрацією російськомовного населення, продовжують активно протистояти посиленню ролі української мови в державному житті.
- Недостатня кількість мовних інспекторів та фінансування: Для ефективного контролю за дотриманням мовного законодавства необхідні значні ресурси та кваліфіковані кадри.
- Вплив зовнішніх факторів: Російська агресія та інформаційна війна створюють додаткові перешкоди для утвердження української мови.

Незважаючи на ці труднощі, українське законодавство про мову відіграє важливу роль у захисті державної мови та сприяє її розвитку.

Україна активно залучає міжнародну спільноту до підтримки української мови та культури. Міжнародні організації, такі як ЮНЕСКО, Рада Європи та ОБСЄ, надають експертну допомогу та сприяють розробці національних мовних політик. Важливим кроком стало визнання української мови мовою національних меншин у ряді країн Європи. Це сприяє розширенню можливостей для вивчення української мови за кордоном та зміцнює позиції української діаспори.

Міжнародна підтримка української мови має важливе значення для її збереження та розвитку. Вона допомагає підвищити престиж української мови на міжнародній арені та створює сприятливі умови для співпраці в галузі мовної політики.

Таким чином, захист української мови є комплексним процесом, який вимагає спільних зусиль держави, громадянського суспільства та міжнародної спільноти. Законодавчі заходи, мовний активізм та міжнародна підтримка є важливими інструментами для збереження та розвитку української мови.

Опір мовній агресії – це не лише прерогатива держави, а й активна позиція громадянського суспільства. Саме завдяки ініціативам та зусиллям небайдужих людей українська мова продовжує розвиватися і зміцнювати свої позиції.

Ініціативи та проекти з популяризації української мови охоплюють широкий спектр діяльності. Це і мовні курси для дорослих та дітей, і літературні конкурси та фестивалі, і створення українськомовного контенту в інтернеті. Блогери, письменники, музиканти та інші творчі особистості активно популяризують українську мову, створюючи якісний і цікавий контент.

Особливо важливу роль відіграють волонтерські рухи. Волонтери організовують флешмоби, акції, пікети на підтримку української мови. Вони створюють мовні спільноти, де люди можуть спілкуватися українською мовою, обмінюватися досвідом та підтримувати один одного. Волонтери також займаються розповсюдженням українськомовної літератури, створенням мовних куточків у громадських місцях та іншими видами діяльності, спрямованими на популяризацію української мови.

Волонтерські рухи дуже важливі. Волонтери можуть швидко реагувати на зміни ситуації та адаптувати свої дії до нових умов. Вони можуть безпосередньо спілкуватися з людьми, пояснювати їм важливість української мови та мотивувати до її використання.

Використання волонтерами різноманітних креативних підходів для популяризації української мови, робить їхні ініціативи більш цікавими та привабливими для широкої аудиторії.

Ці зусилля дають певні результати.

- Все більше людей починають вивчати українську мову, читати українські книги, дивитися українські фільми.
- Використання української мови сприяє зміцненню національної ідентичності та почуття єдності українців.
- Завдяки зусиллям волонтерів та громадських активістів українська мова сприймається як сучасна, динамічна і модна.

Проаналізувавши досвід України в умовах російської агресії, можна зробити такі ключові висновки:

- Мова є потужним інструментом інформаційної війни. Росія активно використовує мову для маніпуляції свідомістю, створення розколу в суспільстві та підризу національної ідентичності.

- Мовна політика Росії спрямована на зменшення використання української мови та посилення свого впливу на українське суспільство. Впровадження російської мови в освіту, ЗМІ та культуру, заборона української мови на окупованих територіях, створення штучних мовних спільнот – це лише деякі з методів, які використовує Росія.

- Українське суспільство активно протистоїть мовній агресії. Українська мова стала символом національної єдності, а мовний активізм набрав широких масштабів.

- Захист української мови забезпечується законодавчими актами, міжнародною підтримкою та ініціативами громадянського суспільства.

- Мовна війна є тривалим процесом, який вимагає постійної уваги та зусиль.

Незважаючи на всі виклики, перспективи української мови є оптимістичними. Завдяки спільним зусиллям держави, громадянського суспільства та міжнародної спільноти українська мова зможе не лише зберегтися, а й розвиватися, стаючи ще більш сучасною і динамічною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбань Ю. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2015. Вип. 1. С. 136-141.

2. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>

УДК 811.161.2'27:159.922.4](477)

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ФОРМУВАННІ ТА ЗБЕРЕЖЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТА ЛІНГВІСТИЧНИЙ ВИМІРИ

Христина КОЗЛОВСЬКА,

*Галина ВИШНЕВСЬКА, кандидат філологічних наук
Тернопільський національний університет імені Володимира
Гнатюка*

Мова – це не просто засіб комунікації, а складний соціокультурний та психологічний феномен, який є основою національної ідентичності. Особливо гостро це питання постає для українського народу, який протягом століть боровся та бореться за право на власну мову, а отже, і за право на власну ідентичність [2, с. 52]. Українська мова, пройшовши складний шлях історичного розвитку, стала не лише символом національного відродження, але й потужним інструментом формування та збереження української ідентичності в умовах глобалізованого світу. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю поглибленого розуміння механізмів впливу мови на формування національної свідомості в контексті сучасних викликів, таких як гібридні війни, інформаційні маніпуляції та глобалізаційні процеси.

Психологічний вимір мови як чинника національної ідентичності: Мова є невід'ємною частиною колективної свідомості та підсвідомості народу. Вона формує спільний ментальний простір, де зберігаються і передаються з покоління в покоління цінності, традиції, історична пам'ять та світоглядні орієнтири. Сучасні дослідження в галузі нейролінгвістики, зокрема роботи, що використовують методи нейровізуалізації (fMRI, EEG), показують, що рідна мова активує певні ділянки мозку, пов'язані з емоційною обробкою інформації та формуванням почуття приналежності [8, с. 3]. Це свідчить про глибинний психофізіологічний зв'язок між мовою та національною ідентичністю.

Психологічні дослідження, зокрема роботи, що спираються на теорію соціальної ідентичності (Г. Теджфел, Дж. Тернер),

підкреслюють, що мова впливає на спосіб мислення, сприйняття світу та самоідентифікацію особистості [6, с. 12].

Особливо важливим є психологічний аспект мови в контексті формування національної ідентичності у дітей та молоді. Рідна мова стає першим "кодом" для розшифровки світу, інструментом соціалізації та самопізнання. Вона допомагає не лише усвідомити свою унікальність, але й сформувати когнітивні схеми, що визначають сприйняття та інтерпретацію соціальної реальності через призму національної культури. Вплив мови на когнітивні процеси є предметом інтенсивних досліджень у психолінгвістиці. Доведено, що мова не лише відображає, але й формує спосіб нашого мислення. Наприклад, наявність в українській мові розвиненої системи дієслівних видів (доконаний/недоконаний) може сприяти більш чіткому усвідомленню завершеності/незавершеності дії порівняно з мовами, де така система менш розвинена. Різні мови по-різному категоризують світ, що впливає на те, як носії цих мов сприймають та інтерпретують реальність. Дослідження, проведені з використанням методу семантичного диференціалу, показують, що носії різних мов можуть мати різні емоційні конотації для, здавалося б, еквівалентних понять [9].

Ці ідеї перегукуються з гіпотезою лінгвістичної відносності, запропонованою Едвардом Сепіром та Бенджаміном Лі Ворфом. Хоча радикальна версія цієї гіпотези (про те, що мова повністю визначає мислення) є предметом дискусій, поміркована версія, яка стверджує, що мова *впливає* на мислення, знаходить все більше підтверджень у сучасних дослідженнях. Мовні структури можуть спрямовувати нашу увагу на певні аспекти реальності, роблячи їх більш помітними та значущими.

Лінгвістичний вимір мови як чинника національної ідентичності: Українська мова, як і будь-яка інша, має унікальну структуру, лексичний склад, фразеологію та стилістичні особливості, які відображають національний характер, менталітет та культурні коди. Сучасні лінгвістичні дослідження, зокрема в галузі когнітивної лінгвістики та етнолінгвістики, розглядають мову як систему концептів, що відображають специфіку національного світосприйняття. Аналіз ключових концептів української мови ("воля", "доля", "правда", "душа") дозволяє виявити глибинні шари національної свідомості та культурної пам'яті [3, с. 206].

Дослідження українських мовознавців, таких як Іван Огієнко, Юрій Шевельов, Василь Німчук, доводять, що українська мова має давнє коріння та самобутній шлях розвитку. Її лексичний склад багатий на слова, що відображають специфіку українського побуту, природи, звичаїв та традицій. Фразеологізми та прислів'я є своєрідними "консервами" національного досвіду, мудрості та гумору, а також важливим джерелом вивчення національної картини світу [5, с. 103].

Важливим аспектом лінгвістичного виміру є стилістичне багатство української мови. Від розмовно-побутового до наукового та офіційно-ділового стилів – кожен з них має свої особливості та виконує певні функції у суспільстві. Художній стиль української мови, представлений творами класиків та сучасних авторів, є не лише естетичним феноменом, але й потужним засобом формування національної ідентичності, транслюючи цінності, ідеали та світоглядні орієнтири. Унікальність української мови проявляється не лише на рівні лексики, але й на всіх інших рівнях мовної системи. Наприклад, характерна для української мови фонетична особливість – наявність звуку [r] – є важливим ідентифікаційним маркером. У морфології варто відзначити наявність кличного відмінка, який є вираженням особливої емоційної близькості та безпосередності у спілкуванні, що притаманне українській культурі. Синтаксис української мови характеризується відносно вільним порядком слів, що дозволяє акцентувати увагу на різних елементах висловлювання та надавати мовленню експресивності. Ці та інші особливості української мови створюють неповторний "мовний портрет" нації [7, с. 12].

Особливо чутливим періодом для формування мовної ідентичності є підлітковий вік. У цей період, коли відбувається інтенсивний пошук самоідентифікації, вибір мови спілкування може бути як маркером приналежності до певної групи, так і засобом самовираження та бунту проти усталених норм. Підлітки можуть використовувати мову для створення власного "коду", який відрізняє їх від старшого покоління та підкреслює їхню унікальність. Дослідження показують, що вживання української мови серед молоді часто корелює з вищим рівнем національної свідомості та громадянської активності.

Історія української мови – це історія боротьби за національне самовизначення. Заборони, утиски, спроби асиміляції – все це

пережила українська мова, але вистояла і стала символом незламності українського духу. Валуєвський циркуляр, Емський указ, політика русифікації в радянський період – це лише деякі приклади спроб знищити українську мову, а разом з нею – і українську ідентичність. Сьогодні, в умовах незалежної України, українська мова є державною та продовжує відігравати ключову роль у консолідації суспільства. Її використання в освіті, науці, культурі, засобах масової інформації сприяє формуванню єдиного інформаційного простору та зміцненню національної єдності. Новітні соціолінгвістичні дослідження, зокрема аналіз мовної поведінки в соціальних мережах, демонструють зростання престижу української мови та її активне використання в різних сферах комунікації, що свідчить про її життєздатність та адаптивність до сучасних умов [4, с.118].

Важливу роль у зміцненні позицій української мови відіграє державна мовна політика. Закон "Про забезпечення функціонування української мови як державної" закріпив статус української мови як єдиної державної та визначив сфери її обов'язкового використання. Запровадження квот на українськомовний контент на радіо та телебаченні сприяло збільшенню частки української мови в медіа просторі. Держава також підтримує створення та розповсюдження українськомовного контенту в різних сферах, зокрема в освіті, культурі, книговидаванні [1, с.81].

Яскравим свідченням зростання популярності української мови є успіхи сучасного українського культурного продукту. Українськомовні музичні гурти, такі як "Океан Ельзи", "Бумбокс", "The Hardkiss", збирають стадіони та мають мільйони шанувальників як в Україні, так і за кордоном. Українські фільми, такі як "Кіборги", "Мої думки тихі", "Поводир", отримують нагороди на міжнародних кінофестивалях. Зростає популярність українськомовних блогерів, які створюють якісний контент на різні теми. Ці приклади демонструють, що українська мова є не лише мовою минулого, але й мовою сучасного, креативного, успішного суспільства.

Висновки: Українська мова є невід'ємною складовою національної ідентичності українського народу. Її психологічний та лінгвістичний виміри, розглянуті в комплексі, розкривають глибинні механізми впливу мови на формування національної самосвідомості, збереження культурної спадщини та забезпечення майбутнього України. Запропонована концепція мовної ідентичності як динамічної

системи, що формується під впливом як індивідуальних психологічних чинників, так і колективних лінгвокультурних процесів, відкриває нові перспективи для дослідження ролі мови у формуванні національної ідентичності. Історичний досвід та сучасні реалії свідчать про те, що підтримка та розвиток української мови є стратегічним завданням держави та кожного громадянина, який усвідомлює себе частиною української нації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" від 25.04.2019 № 2704-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 10.02.2025).
2. Масенко Л. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір. Київ: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2004. 164 с.
3. Німчук В. В. Історія української мови. Хрестоматія. Житомир: Полісся, 2015. 464 с.
4. Огієнко І. Історія української літературної мови. *Київ*: Наша культура і наука, 2001. 440 с.
5. Потебня О. О. Думка і мова. Харків: Сінто, 1993. 192 с.
6. Теджфел А., Тернер Дж. Соціальна ідентичність та міжгрупова поведінка / Пер. з англ. Київ, 2005. 74с.
7. Шевельов Ю. Нарис сучасної української літературної мови та інші лінгвістичні студії. Мюнхен, 2003. 200с.
8. Aitchison, J. *The Seeds of Speech: Language Origin and Evolution*. Cambridge University Press, 2000. 53 с.
9. Wierzbicka, A. *Semantics, Culture, and Cognition: Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations*. Oxford University Press, 2001.

МОВА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ

Ольга КУЗЬМЕНКО, Тетяна РЄЗНИКОВА

ВСП «Полтавський фаховий коледж нафти і газу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Мова виконує чи не найважливішу функцію у взаємодії з навколишнім світом. Вона є засобом і матеріалом формування та становлення особистості людини, її інтелекту, волі, почуттів і формою буття. Вона дозволяє людям спілкуватися між собою, передавати інформацію, виражати свої почуття та думки, розвивати свої здібності і знання.

Людина пізнає світ не лише через власний досвід, а й через мову. «Мова – не тільки засіб спілкування, а й інструмент мислення та пізнання світу» (І.Ющук).

Мова є засобом називання усіх предметів, явищ, ознак, дій, усього, що нас оточує в реальності та поза нею. Але, попри однаковість реалій, кожна нація бачить світ по-різному. Українська мова – це самобутня мовна картина світу, де відображається менталітет і почасти історія становлення української нації. Порівняймо: українське «*стояти струнко*» пов'язане зі словами «*стояти рівно, бути, як струна, готовим*», тоді як російське «*стоять смирно*» асоціюється зі словами «*смиренно*», «*покорно*»; українське «*шанувальник*» має зв'язок зі словами «*шанувати*», «*пошана*», а російське «*поклонник*» – зі словами «*поклоняться*», «*поклонение*». Отже, разом з іншими факторами етнотворення мова формує національну психологію й духовність нації.

Мова така ж давня, як і свідомість. Більше того, мова впливає на свідомість. Її норми склалися історично й відображають різні національні морально-етичні ознаки. Саме через мову дитина засвоює головні засади побудови суспільства та правила проживання в ньому. Порівняймо дитячі мирилки.

Українська:

*Мир миром,
Пироги з сиром,
Вареники в маслі.*

*Ми — дружечки красні,
Обіймімося!*

Російська:

*Миришь, миришь
И больше не дерись.
А будешь драться,
Я буду кусаться [2].*

Тобто мова здійснює ще й великий етнопедагогічний вплив, закладає основи поведінки, моральних принципів у соціумі.

Мова формує особистість людини, носія мови, через нав'язані йому мовою і закладені в мові бачення світу та формування менталітету, ставлення до людей, а саме через культуру народу, що користується цією мовою як засобом спілкування [5].

Варто зазначити, що з усіх сфер суспільного життя, де функціонує національна мова, найважливішою для її існування і розвитку є побутова мова спілкування. Саме її дитина чує, засвоює і через неї пізнає світ. Саме через мову, яку вона чує в родині, формуються світоглядні позиції та сприйняття світу.

Тому так важливо, щоб українська мова використовувалася не лише на державному, професійному рівнях, а й в родинно-побутовій сфері. Якщо людина в побуті користується російською і переходить на українську лише в професійній діяльності, то мовлення стає кострубатим, бідним, часто формальним. «Мова – це основний інструмент народу, за допомогою якого формується інтелект людини й ментальність нації, здійснюється виховання й освіта, спілкування науковців і політиків... Користуючись чужим незручним інструментом, ми все робимо по-чужинськи, некрасиво, абияк» [1, с.13].

Мова є засобом ототожнення себе в межах певної спільноти. Вона визначає належність до певного народу, його культури, тому «говорити чужою мовою в своїй країні –неприродно. Це – так, якби пси нявкали..» (Петро Яцик).

Мова є характерною ознакою нації. Коли мова перестає виконувати свою основну функцію – бути засобом спілкування і мислення, вона стає мертвою, не розвивається і не вдосконалюється. Разом з тим, мова – це живий організм: вона з часом зазнає змін, що залежать від історичних, економічних умов розвитку суспільства. Однією з проблем є засмічування запозиченнями, зокрема з

англійської мови (*лайк* – *уподобайка*, *девайс* – *прилад*, *пристрій*, *екшн* – *дія*, *дедлайн* – *реченець*, *крайтермін*, *вайб* – *відчуття*, *лук* – *образ*, *о'кей* – *гаразд*, *меседж* – *повідомлення*). Немає у світі мов, які б не запозичували назв з інших мов. Але якщо запозичень занадто багато і процес цей інтенсивний, виникає загроза втратити самобутність своєї мови. Тому варто максимально користуватися своїми лексемами або утворювати нові на матеріалі рідної мови, а до запозичень вдаватися лише в разі крайньої потреби, оскільки саме через словниковий склад і формується самоусвідомлення особистості, її розуміння причетності до певного соціуму.

Роль мови як чинника національної консолідації посилюється в кризових ситуаціях. Саме таким об'єднувальним фактором і своєрідним маркером на «свій-чужий» стала українська мова з початком повномасштабної війни росії проти України. Разом з тим, російська мова, на жаль, залишається для певної частини українців засобом спілкування і перестає бути для них проявом національної приналежності. Довгочасова імперська політика та постійні заборони мови призвели до утворення психомовного комплексу «сучасних українців» [4, с.169]. Телебачення, інтернет, різноманітні соціальні мережі, які захоплюють увагу молоді начебто цікавим матеріалом, але викладеним російською мовою, якраз і мають на меті вплинути на свідомість людей. І найважливішим маніпулятивним засобом переконання в «спільній історії», «спільній культурі» є саме мова. І тому мовна політика повинна ставити на перший план розвиток української мови як важливого стимулу для єдності українського суспільства. Промовистим щодо цього питання є вислів Хосе-Марії Арце: «Мова зникає не тому, що її не вчать інші, а тому, що нею не говорять ті, хто її знає».

ЛІТЕРАТУРА

1. Кожевніков В. Сувора розмова про «язик» і мову. ПП «Панмедія», 2016. 64 с. <https://zahystmovy.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/%D0%A1%D0%A3%D0%92%D0%9E%D0%A0%D0%90-%D0%A0%D0%9E%D0%97%D0%9C%D0%9E%D0%92%D0%90-%D0%9F%D0%A0%D0%9E-%D0%9C%D0%9E%D0%92%D0%A3-%D0%86-%D0%AF%D0%97%D0%AB%D0%9A.pdf>

2. Мирилки – Мала сторінка.
<https://mala.storinka.org/%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B8-%D1%80%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D0%BA.html>
3. Природа і функції мови. Місце української мови серед мов світу.
http://ni.biz.ua/14/14_11/14_117637_priroda-i-funktsii-movi-mistse-ukrainskoi-movi-sered-mov-svitu.html
4. Руденко О.М., Абрамова Д.С. Генеза та розвиток державної мовної політики України.
https://pumo.stu.cn.ua/wp-content/uploads/2023/02/10_genesis-and-development-of-the-state-linguistic-policy-in-ukraine_2018.pdf
5. Шумейко О. А. Значення мови для саморозвитку особистості в сучасному українському просторі.
https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16939/1/Shumeyko_117-121.

УДК 351.746.1

МОВА – ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА БЕЗПЕКИ

Тетяна ЛИПЧЕНКО

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Мова є не лише інструментом спілкування, а й важливим елементом національної безпеки будь-якої держави. Українська мова, визначена Конституцією України як єдина державна, займає особливе місце в системі національної безпеки країни, адже вона не тільки відображає культуру та історію, але й є основою для збереження та зміцнення державної суверенітету.

Згідно з Конституцією України, українська мова визначена як єдина державна. Це означає, що вона має функціонувати у всіх сферах суспільного життя, від освіти і науки до політики і економіки. Важливою є роль держави у забезпеченні всебічного розвитку та використання української мови на всій території країни. Це включає в себе підтримку та популяризацію української мови, а також

забезпечення її доступності для всіх громадян. Відповідно, держава несе обов'язок надавати можливості для вивчення та розвитку української мови як основного засобу комунікації в країні [1].

Важливість української мови виходить за межі її використання у повсякденному житті та культурному просторі. Вона має значну роль і в контексті національної безпеки, адже є однією з основних складових збереження національної ідентичності. Мова є могутнім інструментом, що допомагає формувати національну свідомість, сприяє єдності та згуртованості громадян. Водночас, українська мова виступає як бар'єр проти зовнішнього впливу, зокрема в умовах сучасних інформаційних війн та пропагандистських атак, мета яких — підрив національної єдності та цілісності. Важливою є небезпека поширення іноземних мов, зокрема мови агресора, яка може стати інструментом для послаблення суспільної солідарності, а отже, й загрози для стабільності та безпеки держави. Систематичне використання таких мов може призвести до поступової деградації національної культури та історичної пам'яті, що створює серйозні ризики для державного суверенітету та цілісності нації.

Мова, крім своєї культурної та соціальної функції, виступає важливим інструментом державного контролю над комунікаційними процесами та інформаційними потоками, що є надзвичайно важливим в умовах сучасних геополітичних викликів. Вона є одним із основних механізмів забезпечення інформаційної безпеки країни, адже через мову регулюється не тільки внутрішня комунікація, але й вплив на зовнішні інформаційні потоки, що можуть бути спрямовані на маніпулювання суспільною свідомістю. У цьому контексті поширення української мови в усіх сферах життєдіяльності має не лише культурне, а й політичне значення, оскільки сприяє зміцненню національної ідентичності та незалежності держави. Вживання української мови на всіх рівнях — від освіти до медіа, від публічних установ до приватних розмов — забезпечує збереження та розвиток національних цінностей, сприяючи створенню середовища, яке захищає суверенітет країни та її інформаційну безпеку. Таким чином, мова є не лише засобом комунікації, але й важливим елементом національної безпеки, що допомагає Україні захищати свою незалежність в умовах глобалізації та гібридних загроз.

Забезпечення функціонування української мови на всіх рівнях державного управління та суспільного життя є не лише культурним

обов'язком, а й стратегічно важливим елементом національної безпеки. Мова в умовах сучасної глобалізації та геополітичної напруги виступає важливим фактором, що визначає здатність держави зберігати свою незалежність, контролювати інформаційні потоки та захищати свою культурну та політичну ідентичність. Важливість цього завдання полягає не тільки у формуванні національної свідомості громадян, але й у забезпеченні стійкості держави до внутрішніх та зовнішніх загроз, зокрема інформаційних атак, які можуть спрямовуватись на підрив державного суверенітету.

Пріоритетне впровадження української мови на всіх рівнях функціонування держави вимагає комплексного підходу, що охоплює не лише законодавчі ініціативи, а й ефективну практичну реалізацію мовної політики через відповідні державні, соціальні та економічні механізми. Законодавчі заходи, безумовно, повинні стати основою для формування мовного середовища, яке забезпечить домінування української мови у публічному житті та адміністративних процесах. Зокрема, варто зосередитися на створенні чіткої юридичної бази для використання української мови в бізнесі, освіті, медіапросторі, державному управлінні. Однак ці заходи повинні бути доповнені реальними, практичними ініціативами, спрямованими на забезпечення ефективної інтеграції української мови в усі сфери життя, включаючи економічну та культурну діяльність, а також міжнародні відносини.

У сфері освіти пріоритетним є не лише формальне навчання української мови, але й створення таких умов, які б забезпечували глибоке занурення в мовне середовище з самого раннього віку. Враховуючи глобальні виклики, що стоять перед Україною, освітня система повинна стати основним інструментом формування національної свідомості та зміцнення державної єдності.

У бізнес-сфері важливим кроком є стимулювання компаній до використання української мови в комунікаціях з клієнтами та партнерами. Це може бути досягнуто через систему державних заохочень та регулювання мовного ландшафту, де українська мова буде мати не тільки культурну, а й економічну вигоду для бізнесу. Для цього потрібно запровадити фінансові стимулювання для тих компаній, які активно сприяють поширенню української мови в рекламі, документації та обслуговуванні клієнтів, що водночас сприятиме розвитку національної економіки.

Мовна політика в сфері державної служби повинна ґрунтуватися на суворому дотриманні мовних стандартів, де українська мова є мовою спілкування в усіх органах державної влади та організаціях. Окрім того, важливо не лише встановлювати мовні норми, а й забезпечувати постійне підвищення мовної компетентності працівників через спеціалізовані тренінги та курси.

Медіапростір є особливо важливою сферою, де українська мова повинна не лише домінувати, а й активно інтегруватися в міжнародний контекст. З метою захисту інформаційної безпеки, державна політика має передбачати стимулювання створення україномовних медіапродуктів, підтримку незалежних ЗМІ, а також збільшення частки україномовного контенту в телевізійних і радіоетерах.

Забезпечення функціонування української мови на всій території України є запорукою не лише культурної та мовної, а й політичної, економічної та інформаційної незалежності. Лише в такому випадку ми зможемо повною мірою захистити наші національні інтереси та протистояти зовнішнім загрозам, що виникають в умовах глобалізації та гібридних війн.

Таким чином, українська мова є не лише символом національної ідентичності, а й потужним інструментом, що забезпечує національну безпеку. Важливість її розвитку та функціонування на всіх рівнях неможливо переоцінити. Наше майбутнє залежить від того, наскільки сильною буде наша мова, адже вона є тим кордоном, який забезпечує стабільність, незалежність та безпеку нашої держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України про забезпечення функціонування української мови як державної. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
2. Національна безпека і оборона. № 9 (93). 2007. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD93_2007_ukr.pdf
3. Пірен М.І. Сучасна українська політико-владна еліта і проблеми національної самоідентифікації. Наукові записки національного університету «Острозька академія». Серія «Культурологія». 2017, 18. С. 16 – 20.
4. Особливості просторово-територіальної ідентифікації населення України. URL: <https://dif.org.ua/article/osoblivosti-prostorovo-teritorialnoi-identifikatsii-naselennya-ukraini>

УДК 81`06: 159.947

МОВА - НАШ ЩИТ І МЕЧ

Ольга ЛОЗИНСЬКА

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

*Як нема без зірок небозводу,
Як блакиті без сонця нема,
Так і мови нема без народу,
і народу без мови нема.*

Володимир Забаштанський

В теперішньому шаленому світі нових технологій та штучного інтелекту все змінюється під плином часу, але які б нові технології не вдосконалювало людство, яких висот не досягало, в українців є декілька споконвічних слів, які складаються всього-на-всього з чотирьох букв. В цих буквах зашифровані символи які разом з нашим народом пройшли через голод, холод, вогонь, воду та мідні труби тисячоліть. Чотири маленькі букви, а яку сильну мають вагу, чотири букви які творять чудеса і створюють нові шедеври і на жаль ці букви є тригером для війни. Всього чотири букви, а яка потужна енергія. Число 4 в нумерології вважається одним із найтаємничіших знаків. Ця цифра символізує стійкість, стабільність та впевненість у майбутньому [1]. В інших джерелах: «Четвірка» серед Головних чисел нумерологічної карти – це непохитна стійкість життєвої позиції, стабільність та впевненість у майбутньому.

Слова, що при їх вимові з людиною відбуваються зміни на всіх генетичних рівнях.

Перше слово це ВОЛЯ як людська якість – бажання і здатність людини діяти у напрямі свідомо поставленої мети, долаючи внутрішні і зовнішні перешкоди. Воля оспівана поетами та музикантами. як птах з широкими крилами, якими набирає розмаху при висоті і цими ж крилами оберігає від незгод та зовнішніх негараздів [2].

Все, що робиться з власної волі, — добро.

Все, що робиться з чужої волі, — зло.

Треба знати це коротке визначення добра і зла.

Арійський вольовий імператив. «Закони Ману», 6 тис. до н. е.

Дуже влучно висловився про Волю Ігор Каганець: Воля – це внутрішній стан людини. Воля твориться самою людиною, а свобода – зовнішніми обставинами. Вільна людина завжди свободна, натомість людина на свободі не завжди є вільною – вона може бути рабом помилкових стереотипів, пристрастей, паразитичних програм, шкідливих звичок та залежностей. У Просторі волі результати досягаються легко і невимушено, без опору навколишнього середовища: *«Сидить Мамай, в кобзу грає. Що замислить – то все має»*. Мамай – це реалізований українець, що здобув ВОЛЮ з її миром і гармонією. Рух до волі, до внутрішнього і зовнішнього звільнення людини – це місія України, сенс її існування. Воля – це українська національна ідея [3].

Дуже влучно сказав в своєму вірші Анатолій Жучинський [4]:

Покружляли морем і по суші,

Вздовж Дніпра, що крізь віки тече.

Залетіли у солдатські душі

Непохитним: “Воля, Мова, Честь”.

Наступним енергетичним словом для українців є Віра – психічний (ментальний) стан впевненості в істинності будь-чого, який виникає як наслідок пізнавальної діяльності суб'єкта; хоча деякі схильні трактувати віру як ефективний метод пізнання, що неодноразово критикувалося. Віра виникає як сприйняття людиною чого-небудь (тверджень, свідчень, фактів тощо) як істинних, правдивих, іноді без попередньої перевірки на основі тільки внутрішнього, суб'єктивного переконання, що сприйняте на віру не потребує більше ніяких доказів [5].

Слово яке ми зустрічаємо в Біблії від Луки 18:42 в пер.П.Куліша та І.Пулюя.1905р., – А Ісус рече йому: Прозри: віра твоя спасла тебе.

Як актуально звучить це слово і в теперішній буремний час. Коли кацапи, як саранча підло вдосвіта налетіли з усіх сторін в 2022 році порушивши кордони, і ми з просоння не розуміючи що відбувалося навколо, дивилися на реалії подій наче учасники фільму жахів але твердо вірили, що нашу волю ми не віддамо. І через декілька годин заціпеніння та несприйняття мозком того, що сталося, в соціальній мережі почало гуляти багато кумедних мемів, висміювання ворога і незламність, сміх та гумор української нації, а саме головне – віра в нашу перемогу. Ця віра була настільки сильна, що люди в різних містах і селах без зброї збиралися в організовані групи

та йшли на грізну техніку голіруч, шокуючи загарбників. Які розраховували на страх, смирення, рабську покору «молодшого брата», а зустріли незламних вольнодумців. Ті хто триста років приспівували нам про братство, що ми з ними маємо багато спільного, побачили, що між нами взагалі нічого спільного немає. В ті перші місяці і по сьогоднішній день, весь наш народ об'єднала віра у свою державу, віра у Збройні сили, віра в перемогу та післявоєнне відродження і розквіт України. Віримо і віра наша сильна, бо з минулого в майбутнє нас веде наша мова – система звукових і графічних знаків, що виникла на певному рівні розвитку людства, розвивається і має соціальне призначення; правила мови нормалізують використання знаків та їхнє функціонування як засобів людського спілкування [6]. Важливою складовою психології людини є мова, оскільки вона впливає на поведінку, сприйняття і розвиток індивіда. Мова може бути використана як засіб спілкування, так і як інструмент мислення. Вона також має величезний вплив на сприйняття світу навколо нас. Саме мова допомагає людям розрізняти, класифікувати та організовувати інформацію, що відображається в їхньому світосприйнятті та поведінці і має великий вплив на когнітивний розвиток людини. Культурна спадщина, що відображена в мові, впливає на стиль мислення, спосіб розуміння та оцінки фактів, уподобань, рівень толерантності, а також на різні аспекти культурного життя.

Саме мова є феноменом психіки людини, впливає на мисленнєві та поведінкові патерни і через їх зміну пропонує методи для покращення психічного здоров'я. Тому мова – не тільки засіб комунікації, але й спосіб духовної самоідентифікації. Розглянемо синоніми до слово мати- матір, неня, ненька, мама, паніматка, матуся, мамуся, мамуня, мамунця, мамця, матусенька. Від таких слів віє любов'ю, ніжністю, повагою, ласкою і гордістю, слово огортає як м'якенька ковдра. Хочеться впасти в обійми і набиратися енергії роду. Візьмемо ще одне слово, барвінок [7] невибаглива рослина є символом української культури, завжди росла і росте біля українських осель, стелиться вздовж стежин. Барвінком прикрашають весільний коровай, його садять біля хати. Барвінок влітають і сьогодні дівчата у весільний віночок. Він зеленіє навіть під снігом. Він є символом кохання, незайманості та продовження роду. Ця квітка для українців -

символ радісної життєвої сили . Дівчина згадує про барвінок, коли говорить про кохання й порівнює з ним милого:

Зелененький барвіночку, стелися низенько! А ти, милий, чорнобривий, присунься близенько.

Ну що б, здавалося, слова...

Слова та голос-більш нічого.

А серце б'ється-ожива.

Як їх почує!.. Знать, од Бога [8]

Такі позитивні слова стимулюють виробленню ендорфінів – гормонів радості. Від яких в людини відкривається друге дихання, хочеться творити і дарувати радість всім навколо, відчувається потужний позитивний енергетичний заряд.

Як же називають ту саму квітку в московії – могильник . Висаджують на могилах і в народній творчості не оспівують. Від однієї назви моторошно стає та виникають неприємні асоціації з могилою, холодом, сумом. З наведених вище прикладів ми яскраво бачимо різницю, як через мову міняється суть сприйняття інформації. І як слова з негативним змістом можуть стимулювати вироблення в організмі адреналіну, гормону страху та тривоги.

За даними вченого Василя Кобилюха, українська мова сформувалася ще у Х-IV тисячоліттях до нашої ери й походила із санскриту. Перші слова української мови записані в 448 році нашої ери. Тоді візантійський історик Пріск Панікійський перебував на території сучасної України в таборі володаря Аттіли, який згодом розгромив Римську імперію, і записав слова «мед» і «страва»[9]. З історичних джерел перший український «Буквар» видав у 1574 році у Львові першодрукарем Іваном Федоровичем. До наших часів дійшов лише один примірник книги, знайдений 1927-го в Римі. Нині стародрук зберігається в бібліотеці Гарвардського університету. Коли ми порівнюємо валідні історичні факти про працю "Російська граматика" – одну з перших граматики російської мови , складена Михайлом Ломоносовим в 1755 році, [10] неозброєним оком яскраво видно хто вже читав та писав, а хто букви вчив. Ця сусідська саранча робила, робить і буде робити все, щоб вкрасти, оббрехати, нав'язати сумніви, знищити, спалити, вбити, стерти з лиця землі мову нашого народу, віру в наш сильний родовий корінь та волю нашого незламного духу. Тільки мова може змінити ВСІ події сьогодення. Тільки мова є тим кордоном та щитом, який не пробиває жодна зброя, тільки мова може

зпопелити і воскресити, підняти до небес подолавши гравітацію. Напевно і ця війна нам дана для того, щоб через вогнь, боротьбу, кров, смерті найкращих наших батьків синів та дочок народилася сильна українська нація. Нація сильних, вільних, багатих на мову українських діалектів. Нація яка вірить в силу найдорожчої найпотужнішої, наймелодійнішої і увінчаної силою гумору неньки України. Пишаємося своєю українською мовою і віримо в нашу перемогу бо ми вільний народ в якого єдина мова, яку розколоти ніколи ніхто не зможе.

ЛІТЕРАТУРА

1. <https://www.google.com>
2. ВОЛЯ. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
3. ВОЛЯ – українська національна ідея. URL : <https://www.ar25.org/article/volya-ukrayinska-nacionalna-ideya.html>
4. Жучинський А. Непохитно: “Воля, мова, честь!” URL : <https://33kanal.com/news/236912.html>
5. <https://uk.wikipedia.org/wiki>
6. Мова. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D0%B2%D0%B0>
7. <https://uk.wikipedia.org/wiki>
8. Шевченко Т. Г. Зібрання творів: У 6 т. К., 2003. Т. 2: Поезія 1847-1861. С. 4- 95.
9. <https://www.knuba.edu.ua>
10. <https://armyinform.com.ua/2020/11/09/ukrayinska-mova-czikavi-fakty/>

УДК 659.3:351.862.4

**МОВЛЕННЄВА МАНІПУЛЯЦІЯ ЯК СКЛАДНИК
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ**

*Ольга МАКСИМЕНКО,
кандидат філологічних наук, доцент
Національна академія внутрішніх справ*

Інформаційна війна охоплює поширення пропаганди, дезінформації, кібератак, використання соціальних мереж і медіа для маніпулювання громадською думкою та створення сприятливого образу для країни-агресорки за допомогою використання інформаційних ресурсів з метою впливу на громадську думку, ураження та переконання опонентів.

Дискурс інформаційної війни істотно впливає на сучасний мовний складник суспільства різними способами. Передусім це поширення специфічної лексики, маніпулювання семантикою слів та формулювання певного контексту. Також відбувається маніпуляція інформацією для створення негативних уявлень про групи людей або країну загалом задля поглиблення ворожнечі та виникнення конфліктів у суспільстві.

Складниками дискурсу інформаційної війни, зокрема російсько-української, що триває сьогодні, є мовленнєва маніпуляція та перекручування інформації.

Через вплив на свідомість населення засобами маніпуляцій та перекручування формується нова реальність, хибний погляд на події сучасності. Найчастіше цей вплив здійснюється у прихованій формі попри бажання та волю об'єкта впливу.

Отже, мовленнєве маніпулювання є одним із найбільш ефективних рівновидів впливу на суспільну думку, яке здійснюється за допомогою мови. Сучасні науковці, аналізуючи засоби маніпуляції, пропонують класифікувати їх за такими групами:

1. Мовленнєва, яка об'єднує соціолінгвістику, когнітивну лінгвістику та інші дисципліни, які охоплюють вивчення лексики, фонетики, синтаксису, морфології, граматики тощо. Оскільки можна здійснити маніпулятивні дії, то мовленнєву систему використовують

як засіб прихованого впливу. 3-поміж мовленнєвих засобів маніпулятивного впливу найчастіше застосовують підміну понять з огляду на їхнє емоційне значення, також цитації, метафори тощо.

2. Дискурсивна – під час аргументації певної думки мають використовуватися раціональні або емоційні методи впливу. Наприклад, доказ будується на аргументації, відповідно до законів логіки та законів риторики. У подібному дискурсі найважче здійснити маніпуляцію, бо логічність, чіткість і доказовість є основними ознаками зазначеного дискурсу.

До методик маніпулятивного впливу на свідомість є замовчування інформації, тобто подавання тільки потрібної інформації, яка допоможе сформувати хибну думку в реципієнта; неповне відтворення інформації так само має на меті представлення хибної картини світу через вилучення важливої інформації; цілеспрямоване спотворення інформації задля підготовку до важливих заходів, що передбачають остаточну підміну понять та застосування психологічних прийомів впливу на підґрунті мовленнєвих.

Порівняння також є дієвим засобом для маніпуляції на свідомість суспільства. Його використання націлене вплинути на особистість реципієнта через ефекти образності і виразності; надати висловлюванням негативного забарвлення, збагатити мову тексту експресивністю; підкреслити значущість явища або предмета, або події тощо; зосередити увагу на потрібних ознаках, виділити типову ознаку або якість предмета, явища.

Повторення як маніпулятивний засіб покликаний впливати на об'єкта маніпуляції через багаторазове використання мовних одиниць (словосполучень, речень) як елементів впливу через повторення та наголошення на правильності думки. Під час усного мовлення засіб повторення використовується як акцентування увагу на певних словах, реченнях та подальше переконання і як результат – вплив.

Наступним дієвим засобом є риторичне питання, яке не передбачає певної відповіді, але покликане привернути увагу до певних обставин, явищ, ситуацій тощо. Отже, у питальній формі потрібно сформулювати заперечення або ствердження для привернення уваги, для досягнення ефективності висловлювання, для підвищення емоційності та беззаперечності в переконанні. Риторичне питання як засіб маніпуляції має на меті створити негативне

переконання у реципієнта та перетворити істину на брехню, використовуючи софістичні хитрощі.

Маніпуляційні мовні засоби здебільшого охоплюють використання евфемізмів, які також покликані спотворювати інформацію для зміни світосприймання. Це дуже дієвий засіб впливу. За тлумаченням евфемізм – це слово, яке здебільшого не має емоційного забарвлення, але використовується для заміни неприйнятних у літературному мовленні слів, зокрема непристойних, грубих, які можуть образити.

Ольга Кирилюк подає такі приклади використання евфемізмів у дискурсі інформаційної російсько-української війни. Це «використання російською пропагандою терміна «спецоперація (спеціальна воєнна операція)» замість «війна». Евфімічні заміни наявні в соціальних мережах країни-агресорки: «поїхати на військові навчання» – замість «брати участь в агресії проти України»; «жест доброї волі» – замість відступ; «гуманітарний ракетний удар», «ракети добра» замість тероризм тощо. Наприклад: «Російський професор назвав ракетний удар по Україні «гуманітарним» [2, с. 9].

Дієвим засобом мовленнєвого впливу на суспільну думку є антитеза, яку застосовують під час усних виступів і писемної інформації. Її використання полягає в наведенні протиставлення щодо висловлених думок. На думку науковців, зіставлення протилежних понять, явищ, обставин змушує об'єкта маніпуляції проаналізувати певні явища й засумніватися в істинності. Суперечливість, яка покладена в основу, покликана чітко розподілити певну ситуацію за оціночною ознакою «добре» і «погано».

Застосування маніпуляцій у соціальних мережах впливає на зміну думок їхніх користувачів. Саме використанню платформ, як Twitter, Facebook надають перевагу ворожі пропагандисти. Маніпулятивні явища направлені проти України, українців загалом, спостерігалися у російських соціальних мережах з 2010 року. Соціальні платформи стають не тільки засобом комунікації в суспільстві, а й засобом поширення інформації.

Поширення маніпуляції в соціальних мережах продовжило традиції застосування маніпуляції набагато раніше, ще в XV столітті. Наприклад, «королівські особи в Європі зрозуміли переваги поширення своїх повідомлень через пресу ще у 1486 році. Відомо, що англійський король Генріх VII скористався досить новим друкарським

верстатом, щоб поширити оголошення про свої дещо сумнівні претензії на трон. Французький король Карл VIII використовував пресу, щоб повідомити про те, що він вважав позитивними наслідками свого вторгнення в Італію» [1, с. 7].

Різновиди маніпуляцій у медіа визначаються як «контроль над системою та організаціями комунікації на власну користь». Хоча в минулому маніпулювання засобами масової інформації тлумачилося по-різному, це юридичне визначення терміна може бути одним з найбільш повних і всеосяжних: «акт створення образу або аргументу, що сприяє певним інтересам» [1, с. 6].

Соціальні мережі є досить вдалою платформою для здійснення маніпулятивних процесів. Використання заборонених прийомів впливу на користувача не є таким однозначним. Користувач, споживаючи інформацію, іноді не розпізнає маніпулятивних прийомів. У юридичному законодавстві США зазначено: «Часто використовується як впливовий засіб маніпулювання масами за допомогою сучасних технологій» [3, с. 419].

Маніпулятивні дії в медіа покликані використовувати вищезазначені платформи для розповсюдження неточної, неправдивої, іноді навіть вигаданої інформації» [3, с. 147].

Як маніпуляція в медіа дуже часто використовується засіб «простого відволікання уваги в інше місце» [3, с. 146]. Найбільше уваги пропагандисти у цьому випадку приділяють іншим новинам, навмисно створюючи розголос з метою переведення уваги з дійсно значущої інформації.

Також дуже часто використовуються маніпуляції у ЗМІ від впливових політиків, зокрема глав держав [3, с. 146], представників міністерств закордонних справ, представників міжнародних організацій, представників зв'язків з громадськістю.

Ще одним з форм маніпуляцій є вигадані або «фейкові новини», які можливі інтерпретувати як «матеріал, опублікований у газеті або програмі новин, який не є тим, за що він видається» [3, с. 146].

Фейкові новини залишаються основним маніпуляційним елементом, який використовують у медіа. Зазначені новини є цілковито неправдивими, вигаданими для здійснення пропаганди та маніпуляції. Вони мають вигляд звичайних новин, які виокремити з-поміж іншої інформації звичайному користувачеві досить складно. Наразі «фейкові новини» стають ключовими засобами маніпуляції та

набувають «абсолютно нового значення і сенсу в останні роки» [1, с. 145]. Вони спроможні впливати як на окремих користувачів, так і на велику аудиторію.

Отже, через вплив на свідомість населення засобами маніпуляцій та перекручування ворог намагається формулювати нову реальність, формуючи хибний погляд на події сучасності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bohdanova, I., Leptuha, O. (2020) «Mova vorozhnechi» v tekstakh ukrainskomovnoho mediaprostoru [«Hate speech» in the texts of the Ukrainian-language media space]. *Ukrainskyi svit u naukovykh paradyhmakh* : zb. naukovykh pr. Kharkiv. nats. pedahohichnoho un-tu imeni H. S. Skovorody. Kharkiv : KhIFT, issue 7, pp. 6–11. [in Ukr.].

2. Кирилук О.Л. Дискурс інформаційної війни: лінгвокогнітивний та психолінгвістичний аспекти автореф. дис. ... доктора філол. наук : 10.02.01. Дрогобич, 2023. 40 с.

3. Brown, A. (2017) What is hate speech? Part 1: The Myth of Hate: *Law Philos.*, Vol. 36. No. 4, pp. 419–468.

УДК 811(=161.2)(045)

LANGUAGE AND INDIVIDUAL'S IDENTITY

Юлія НЕНЬКО,

доктор педагогічних наук, професор

Національний університет цивільного захисту України

Language has a crucial role in the development and expression of cultural identity in addition to being a means of communication. A person's feeling of self and belonging is influenced by the language use, the languages spoken, and the proficiency in those languages. Language is essential for promoting communication between many cultural groups around the world, impacting past, present, and future interactions. Language use is a tool for people to display their cultural identities in addition to being a medium of communication. Language is widely regarded as a fundamental

driver in shaping and evolving one's sense of identity, especially in settings where multiple languages are used [3].

Numerous studies have examined the complicated relationship between identity and language, emphasizing the nuanced ways in which these two factors interact and impact one another. Richerson & Boyd assert that the distinctive qualities of human language define it apart from other animal communication systems, demonstrating the intricacy and importance of language in human social interactions and the close relationship between language and identity, with language having a major influence on a person's sense of self and cultural identification [6].

Language proficiency and cultural identification are linked components of the acculturation process, according to empirical studies [4]. The relationships between language, culture, and identity have been studied by academics, especially in multicultural settings where linguistic contact influences the development of cultural identities [7].

Learning a heritage language is crucial for maintaining cultural identity, as evidenced by research showing that competency in a heritage language is a strong predictor of ethnic identity [2]. In order to appreciate the range and complexity of human experiences, it is essential to comprehend the complicated relationship that exists between language and identity.

Language is a key component of information encoding and cognitive processing, as evidenced by its ability to affect cognitive performance on spatial tasks. The impact of linguistic relativity on cognitive processes is shown by the now widely acknowledged fact that one's native language can affect how one conceptualizes moving objects and events. The first important aspect of a region's social identity is its language and dialect. Furthermore, social identity is a complex idea that has a big impact on how people see themselves in society. These arguments prove that language is a person's first identity by delving into the logic of social identity theory discussions. According to the social identity theory, people integrate aspects of their social group membership into their sense of self and personal identity [9].

According to social identity theory, people's self-concept is also largely shaped by their affiliation with particular social groups, and language is a means of establishing common ground between these groups. In a similar vein, intersectionality has emerged as a key theoretical framework for understanding the complexity and diversity of identity. This

viewpoint looks at how several social categories – such as race, ethnicity, class, and mostly language – intersect and converge to influence people's lived experiences and self-concepts.

Individual learning, cultural transmission, and biological evolution all have an impact on the development of human language. “Language serves as a bridge for cross-cultural communication, highlighting its role as a carrier of culture beyond just transmitting information,” cite Lyu & Li [5], which further supports the argument. Furthermore, because language represents the values, ideas, and worldviews of a certain cultural group, it has been acknowledged as an essential feature of cultural identity. Language facilitates international communication and influences the dissemination of cultural values, acting as a medium for cultural growth [12]. Scholarly works that provide support emphasize the effects of globalization on languages and stress the value of knowing foreign languages in order to negotiate cultural quirks and viewpoints. Language is essential for communicating cultural identities and promoting intercultural understanding through lexicon, vocabulary, and grammar. With the use of language, documented civilizations have a notable ability to preserve their original characteristics; nonetheless, changes in the cultural model emerge as soon as language begins to wane.

According to Sundari [10], maintaining culture through language entails incorporating it into everyday conversations and academic programs to guarantee its survival among future generations and promote a deeper comprehension and use of the language within the community.

Akintayo et al. state that language loss in immigrant communities represents a significant loss of linguistic diversity and cultural history, which affects identity development, intergenerational continuity, and community cohesiveness [1]. This particular study has demonstrated the complex interrelationship between language changes and cultural preservation, emphasizing the difficulties faced by migrants in preserving their mother tongues while assimilating into the dominant language of their new nation.

Results on the connection between linguistic changes and cultural preservation might be conflicting, particularly when it comes to communities that are less active or static. Although it has been demonstrated that language loss in immigrant communities represents a significant loss of linguistic diversity and cultural legacy, the effects might be less noticeable

in more established or insular groups that have preserved their native tongue and cultural customs over many generations.

Language is important for passing down cultural knowledge, values, and customs from one generation to the next. The transmission of cultural heritage and the maintenance of cultural identities and practices both within and between groups are made possible by language, which acts as an essential conduit. For example, the protection of traditional ecological knowledge, medical practices, and other cultural elements that are frequently woven into a community's linguistic fabric has been intimately associated with the preservation of indigenous languages. Furthermore, a language's loss can result in the loss of distinctive cultural viewpoints, customs, and worldviews, all of which diminish the diversity and depth of the human experience [5; 11; 13]. Since language and culture are inseparable, losing it can have a significant impact on maintaining cultural identity and passing down cultural information from one generation to the next.

Numerous studies have examined the intricate relationship between language and self-perception, emphasizing the enduring connections between psychological and linguistic identity. The development of self-concept is intimately linked to language learning because language proficiency significantly influences how people perceive themselves and their place in social contexts. Accordingly, people actively create their sense of self when they use language, with language acting as the main means of self-expression and self-representation.

This viewpoint supports the notion that language is a dynamic, meaning-making tool that is inextricably related to people's conceptions of their identities and lived experiences rather than just a neutral medium for communication. Self-concept development encompasses more than just realizing oneself; it also entails creating one's emotional metadata, which is greatly impacted by language use [5; 8; 11]. Researchers have highlighted how language learning can have a significant impact on people's sense of identity, self-worth, and social placement, especially when it comes to learning a second language.

A great deal of scholarly research has also been done on the connection between language and emotional expression. Since emotional expression promotes emotional and cognitive processing, it can be directly linked to a person's mental and physical health. For example, research indicates that people who are sad are more likely than those who are not to

utilize first-person singular terms and unpleasant emotions. These results highlight the ways in which certain psychological states and disorders might be indicated by linguistic patterns.

Furthermore, it has been discovered that linguistic structure itself affects behavioral patterns like smoking, sexual activity, and financial decision-making. According to these research, the language form, which reflects cognitive structures, comprises the speaker's views, sentiments, and emotional experience in addition to factual signals. Developmental psychology has also shown a great deal of interest in the function of language in cognitive development. It has been demonstrated that language learning and competency are essential for the growth of a number of cognitive skills, such as social cognition, abstract reasoning, and problem-solving. Since language is a potent instrument for structuring and organizing brain processes, language development and cognitive ability are closely related.

Language is not only a personal phenomena; it is also intricately woven into larger cultural and social frameworks. The close connections between language use and variation and social identity, power dynamics, and intergroup relations have been brought to light by sociolinguistic study. For example, a person's choice of language variation or dialect can influence how others perceive their ability, social standing, and other characteristics. It also serves as a sign of their social, ethnic, or regional connection.

Additionally, people might strategically employ particular language traits or speech styles to project various personae or social identities, such as those related to gender, age, or professional roles.

Social hierarchies and ideas of power are inextricably related to language. Unequal power relations are frequently reflected in the dominance of some linguistic types or dialects over others, with the standard, prestigious version of the language being that of the socially and politically dominant groups. On the other hand, underprivileged communities' languages or dialects could face linguistic prejudice and stigma. Linguistic identities and the dynamics of language use in society are significantly shaped by language policies and the ideologies that support them. Language shift and endangerment can result from policies that, for example, encourage the use of a single, standardized national language, which can devalue and erode minority languages.

The results imply that language is a potent instrument for the creation and negotiation of social identities rather than just a neutral means of

communication. The relationship between ethnic identification and learning a second language has also been the subject of recent empirical study, which has discovered that an individual's ethnic identity can significantly impact their language learning experiences and results. According to some research, ethnic identity and language may be influenced in both directions, with ethnic identity impacting language learning motivation and engagement and language use and competency influencing ethnic identity.

These results emphasize the need for a more comprehensive, socio-cognitive understanding of second language acquisition and the interconnectedness of language and identity.

REFERENCES

1. Akintayo, O T., Atobatele, F A., & Mouboua, P D. (2024). The dynamics of language shifts in migrant communities: Implications for social integration and cultural preservation. *Fair East Publishers*, 6(5), 844-860. <https://doi.org/10.51594/ijarss.v6i5.1106>
2. Choi, J., & Yi, Y. (2012). The Use and Role of Pop Culture in Heritage Language Learning: A Study of Advanced Learners of Korean. *Wiley-Blackwell*, 45(1), 110-129. <https://doi.org/10.1111/j.1944-9720.2012.01165.x>
3. Hu, A. (2014). Languages and Identities. *De Gruyter*, 87-102. <https://doi.org/10.1515/9783110302257.87>
4. Kmiotek, Ł. (2017). Language Proficiency and Cultural Identity as Two Facets of the Acculturation Process. *De Gruyter Open*, 21(1), 192-214. <https://doi.org/10.1515/plc-2017-0010>
5. Lyu, S., & Li, Z. (2020). A Comparative Analysis of Chinese and English Animal Idioms from Culture Perspective. *Academy Publication*, 10(6), 708-708. <https://doi.org/10.17507/tpls.1006.12>
6. Richerson, P., & Boyd, R. (2010). Why Possibly Language Evolved. *Biolinguistics*, 4(2-3), 289-306. <https://doi.org/10.5964/bioling.8793>
7. Rizzo, A. (2008). Translation and language contact in multicultural settings. *Taylor & Francis*, 12(1), 49-57. <https://doi.org/10.1080/13825570801900539>
8. Saleem, A. (2022). Relationship between Language and Culture: A Study of Communication Styles and Social Identities of Post-Graduates in a University, 6(II). [https://doi.org/10.47205/plhr.2022\(6-ii\)30](https://doi.org/10.47205/plhr.2022(6-ii)30)

9. Scheepers, D., & Ellemers, N. (2019). Social Identity Theory. Springer Nature, 129-143. https://doi.org/10.1007/978-3-030-13788-5_9
10. Sundari, W. (2019). Preserving Javanese Culture by Junior Highschool Students in Northern Semarang District as Javanese Language Environment to Promote Local Tourism Industry. EDP Sciences, 125, 09019-09019. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/201912509019>
11. Tamos-Villadolid, P M., & Santos, A M S D. (2019). Euphemisms for Taboo Words: Iliganon's Sociolinguistical Approach for Social Harmony, 6(4). <https://doi.org/10.30845/jesp.v6n4p7>
12. Ysmailova, R., Imankulova, T., Kalmamatova, Z., Zhakaeva, G., Kochkonbaeva, S., Abdullaeva, Z., Turgunbaeva, Z., Salieva, D., Adylbekova, B., & Zhusubalieva, M. (2021). Global Communication Is the Vehicle for Language Expansion. Scientific Research Publishing, 11(01), 1-9. <https://doi.org/10.4236/sm.2021.111001>
13. Yuan, X. (2020). Language Revitalization: A Case Study of the Khoisan Languages. Canadian Center of Science and Education, 10(3), 79-79. <https://doi.org/10.5539/ells.v10n3p79>

УДК 81'27:316.356.4:159.922.4(477)(045)

ВПЛИВ МОВИ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК НАРОДУ

Тетяна ОГАРЄНКО,

кандидат філологічних наук, доцент

Донецький державний університет внутрішніх справ

Вступ. Мова – це не лише засіб комунікації, а й один з найважливіших інструментів формування національної ідентичності та самосвідомості. Вона є живим виразом культури, традицій, світогляду й цінностей народу. Мовні особливості впливають на спосіб мислення людей, формують їхнє світобачення й психологічні характеристики.

Виклад матеріалу. Національна ідентичність – це сукупність спільних для певної групи людей ознак, що визначають їхню

приналежність до нації. Мова є одним із найважливіших чинників, що консолідує націю. Вона об'єднує людей через спільний код спілкування, культурні традиції, історію та досвід. Саме через мову передається культурна спадщина та соціальні цінності, які формують спільне відчуття національної належності. Слова Івана Огієнка про те, що нація живе у своїй мові, а втрата мови означає втрату душі народу, завжди актуальні.

Мова – це не лише засіб спілкування, а й один із найважливіших інструментів формування національної самосвідомості. Мовна принадлежність впливає на спосіб мислення людей, формує менталітет і психологічні характеристики. Значення мови як націєтворчого фактора відзначали відомі філософи та мовознавці. Варто згадати, що «...В. фон Гумбольдт приділяє велике значення співвідношенню понять «національний дух» і «мова». Підкреслимо, що ідея зв'язку між мовою і національним характером є однією з найбільш яскравих рис мовної філософії В. фон Гумбольдта. Поняття творчої діяльності, властивої людині, втілюється в мові, різним чином реалізується в характерних властивостях того чи іншого народу, те, що нині можна співвіднести з національним характером» [3, с. 138].

Для кожної нації мова є символом її культурної незалежності й унікальності. Українська мова протягом століть була важливим чинником самоідентифікації українців, незважаючи на історичні спроби її знищення чи асиміляції. Відродження та захист мови стають важливими елементами боротьби за національну свободу і незалежність, оскільки через мову народ зберігає свою культуру, історію та самобутність. Мова виступає засобом єднання народу в умовах зовнішньої загрози або соціальних змін. Під час війни або кризових ситуацій роль мови посилюється, оскільки вона стає не лише символом ідентичності, але й засобом мобілізації суспільства. Згадаймо відомі слова прикордонника з острова Зміїний, які за кілька днів консолідували українське суспільство.

Мова впливає не лише на національну ідентичність, але й на психологічні риси нації. Через мову формується специфічна картина світу, яка стає основою національної психології. Лінгвісти й психологи стверджують, що мова формує спосіб мислення, сприйняття реальності та навіть поведінку людини. Мовна картина світу – це специфічний спосіб структурування інформації, що передається

мовою, а разом з нею – емоції, уявлення та культурні коди. Видатний український філолог Олександр Потебня підкреслював, що мова є засобом мислення і має безпосередній зв'язок з національною свідомістю народу. Вивчивши теорії природи мови в концепції О. П. Потебні, К. Ф. Шульжук підкреслює: «Слово, за Потебнею, визначає всьому своє місце в системі, допомагаючи людині розуміти себе й інших, постійно звертатися до скарбниць свого духовного життя, життя свого народу та загальнолюдського досвіду» [1, с. 199-200]. Це свідчить про те, що обмеження рідної мови підриває духовні основи народу, змінюючи його спосіб мислення і підходи до самоусвідомлення. Унаслідок таких обмежень можуть виникнути мовні конфлікти, які переважно зумовлені ментальною різницею: «Причиною мовних зіткнень є переважно зіткнення ментальностей. Кожне слово чи вислів має притаманне лише його мові семантичне коло, смислове і ціннісне. Якщо смислові відмінності здебільшого сприймаються, то ціннісні часто випадають із контексту сприймання. Це призводить до неповного чи неправильного розуміння, до ворожості й сутичок» [4, с. 58]. Науковці обґрунтовують мовні конфлікти саме етнічною ідентичністю, тобто протистояння відбувається на рівні «народ–мова».

Лексичне багатство української мови, унікальна системи милозвучності, специфічні словотворчі засоби, логічні моделі побудови синтаксичних структур – усе це формує представника нації з неповторним набором мовно-психологічних характеристик. У деяких мовах існують слова, які не мають прямого перекладу іншими мовами, бо вони відображають унікальні культурні або емоційні феномени. Це формує специфічне емоційне забарвлення комунікації та світосприйняття. Наприклад, українська мова має численні синоніми для опису почуттів та природних явищ, що підкреслює глибокий зв'язок українців з природою та емоційним світом. Т. В. Крашеніннікова підкреслює: «Мова є універсальним засобом спілкування, накопичення і передання інформації, навчання, виховання та формування духовного світу. Культура спілкування нерозривно пов'язана як із внутрішньою культурою людини, так і з культурою її поведінки. Вона включає в себе і способи людської взаємодії, і емоційного ставлення людини до інших людей та навколишніх явищ, і виражальні способи спілкування, і культуру мовлення, і вміння правильно поводитися в різних ситуаціях» [4, с. 63].

Визначальну роль у формуванні національної ідентичності відіграє мовна політика держави. У статті 10-й Конституції України зазначено, що «держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України» [2]. Прийнятий у 2019-му році Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [5] підкреслив необхідність вживання української мови в усіх сферах суспільного життя, сприяючи таким чином формуванню усвідомленого ставлення громадян до своєї національної приналежності.

Висновки. Мова є надзвичайно важливим чинником формування національної ідентичності та психологічних характеристик народу. Вона не тільки зберігає культурну спадщину та історію нації, але й формує світогляд, емоційну сферу й поведінкові риси людей. Захист і розвиток рідної мови – це не лише питання культури, а й важлива складова національної самосвідомості та психологічної стабільності народу. Тому мова має залишатися в центрі уваги не лише як засіб комунікації, але й як ключовий елемент збереження і розвитку національної ідентичності, який формує наш світогляд і майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Філософія мови: Історія лінгвофілософських учень : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2008. 240 с.
2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення : 14.02.2025).
3. Косович О. В. Співвідношення понять «мова» та «національний дух» у філософії мови В. фон Гумбольдта. http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v43/part_3/35.pdf (дата звернення: 11.02.2025)
4. Крашеніннікова Т. В. Комунікативна компетенція працівника Національної поліції : навч. посібник. Дніпро: Адверта, 2017. 107 с.
5. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 2019 р. №2704-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019, № 21, ст. 81.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення : 12.02.2025).

**ВЕРБАЛЬНА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ
ДЕРЖАВИ**

Ірина ПІДЛУЖНА

Національна академія Національної гвардії України

Лексичний запас мови зберігає і відображає духовну та матеріальну культуру певного суспільства. Саме в мові помічається розбіжності культур і по мові можна дослідити різницю між різними суспільствами. В свою чергу мова також має здатність впливати на формування суспільства.

Імідж – це феномен, в першу чергу соціальний, метою якого є вплив на свідомість оточуючих. Імідж держави складається внаслідок прямого чи опосередкованого контакту з інституціями, які є провладними. При цьому вербальна складова в формуванні іміджу є надзвичайно важлива, адже без неї імідж, як такий, буде неможливим. Позитивний імідж проявляється як у вигляді високого рейтингу популярності його носія, так і в можливості впливу на громадську думку, активному формуванні політичної діяльності держави і суспільства в цілому [1].

Імідж певної особи, з лінгвістичної точки зору, формується через її мовлення, використання нею мовних засобів, прийомів [3]. Мовленнєва поведінка людини має відповідати задуманому образу. Лінгвістичний аспект формування іміджу реалізується на етапі іміджеформувальних символів і на етапі переведення моделі у реальний контекст з використанням відповідних комунікаційних стратегій.

Для побудови тактики спілкування і для того, щоб підібрати вдалі мовні засоби, які будуть зрозумілі цільовій аудиторії, важливо вивчити мовленнєві звички адресатів і особливості їх мовлення, на що вказують соціолінгвістичні маркери. Відповідно, коли адресант хоче передати інформацію, йому необхідно володіти знаннями про соціум та цільову аудиторію, до якої він звертається для того, щоб підібрати ефективні мовні засоби для кодування повідомлення. Донесення інформації до аудиторії завжди має на меті формування певного іміджу.

Отже, соціальна складова грає важливу роль в лексико-граматичній сфері певних лексичних одиниць. Після цього процесу, дані одиниці набувають нового значення і стають дискурсивними маркерами, що вказують на соціальні стосунки між співрозмовниками.

Соціолінгвістичні маркери вказують на те, до якої соціальної групи, гендеру відноситься спікер, якого він віку, а також, на освіту та культурний розвиток. Саме маркери визначають стан соціальної ситуації і хто у ній домінує. Використовуючи ці маркери у своєму мовленні, спікер матиме змогу донести вигідну йому інформацію до аудиторії, завоювати її симпатію та довіру. Доцільно зазначити, що імідж передбачає навмисне зміщення ракурсу сприйняття й акцент лише на певних сторонах об'єкта, отже імідж може поєднувати як реальні властивості об'єкта, так і неіснуючі, приписувані.

При інтернаціональному спілкуванні соціолінгвістичні маркери дозволяють побудувати якісний діалог. Вивчаючи особливості цієї парадигми, мовці готуються до міжкультурного спілкування і можуть врахувати це у майбутньому для досягнення кінцевої мети. Дискурсивні маркери керують тим, як дискурс розгортається і як його сприймає цільова аудиторія.

Держава може бути успішною в конструюванні власного образу тільки якщо чітко орієнтуватиметься на соціальну групи та коло людей, які зацікавлені. Імідж, як продукт комунікації пов'язаний з вимогами аудиторії, у яких уже складені певні ідеали та вимоги до суб'єкта. Вони базуються на соціокультурних баченнях, ідеалах, традиціях, особливостях проживання та побуту народу [2]. Зміст має бути зрозумілим аудиторії, бути частиною їхнього життя. Тобто, чим більш він є актуальним для читачів (слухачів), пов'язаний з їх інтересами, тим більше буде можливостей для впливу на свідомість.

Отже, вербальна складова є важливим засобом формування іміджу держави. Завдяки грамотно вибудованому застосуванню вербальних комунікацій підвищується імідж держави, що сприяє подальшому економічному зростанню, соціальному розвитку та інвестиційній привабливості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данилов В. Особливості формування політичного іміджу держави. *Політичний менеджмент*. 2009. №2. С. 67-72.

2. Качинська Н. Політичний імідж держави: структурні та комунікаційні компоненти феномену [Електронний ресурс]. *Віче*. №22. 2009. URL: <https://veche.kiev.ua/journal/1738/> (дата звернення: 17.02.2025).

3. Макаровець Ю. В. Дослідження іміджу публічної особи у лінгвістиці. *Наукові записки (Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя). Серія : Філологічні науки*. 2013. №3. С. 75-80.

УДК 323.269

МОВНА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ ТА ВИКЛИКИ

Сергій ПОРОШЕНКО

*Національний технічний університет України «Київський
політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

Мова є одним із ключових елементів національної безпеки та водночас ефективним інструментом гібридної війни. В умовах збройної агресії проти України мовне питання набуло особливого значення, ставши як об'єктом зовнішніх маніпуляцій, так і основою для консолідації українського суспільства. Закон України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" виступає важливим інструментом боротьби за культурну та інформаційну безпеку. Як зазначає Ірина Фаріон, мовна політика є не лише елементом державного управління, але й стратегією протидії агресії в інформаційно-культурній сфері [6, с. 45].

Закон України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" закріплює статус української мови як єдиної державної, регламентуючи її використання у ключових сферах суспільного життя. Він регулює використання мови в освіті, медіа, державному управлінні та сфері обслуговування, що є важливим для захисту національної ідентичності [1, с. 12]. Однак, у контексті гібридної війни, закон також виконує функцію протидії російським інформаційним та культурним впливам [6, с. 48].

Водночас, реалізація даного закону стикається з низкою викликів. Однією з ключових проблем є слабка ефективність правозастосування: передбачені санкції часто залишаються декларативними, а механізми контролю за виконанням норм закону є недосконалими [5, с. 51]. У регіонах із тривалим впливом русифікації спостерігається опір впровадженню норм, що підкреслює необхідність цілеспрямованої інформаційної роботи серед населення [3, с. 34]. Використання терміну "російськомовне населення" у публічному дискурсі вимагає обережності, оскільки він має політичний підтекст і нерідко використовується для виправдання агресивних дій проти України [4, с. 27].

З іншого боку, забезпечення функціонування української мови як державної є важливим засобом протидії культурній експансії. Інформаційні кампанії, спрямовані на популяризацію української мови, знижують рівень сприйняття російської пропаганди та сприяють формуванню мовної ідентичності. Важливим є також удосконалення механізмів контролю та підвищення відповідальності за порушення норм закону. Наприклад, доцільним є створення незалежного моніторингового органу, який забезпечував би належний контроль за дотриманням норм закону [6, с. 50].

Мовна політика в Україні є дієвим засобом протидії гібридній війні. Закон "Про забезпечення функціонування української мови як державної" виконує ключову роль у забезпеченні мовної ідентичності та культурної безпеки. Для підвищення його ефективності необхідно вдосконалити механізми контролю, посилити санкції за порушення та розширити інформаційно-просвітницькі заходи. Лише за умови комплексного підходу мовна політика стане дієвим інструментом захисту національних інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про забезпечення функціонування української мови як державної". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>.
2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Дрозд О. "Мовне законодавство в Україні: сучасний стан та перспективи". Київ: Наукова думка, 2020.

4. Іваненко П. "Національна ідентичність та мовна політика". Львів: Видавництво "Світ", 2019.

5. Шевченко Л. "Мова як елемент національної безпеки: правовий аспект". // Журнал публічного права. 2021. № 4(16). С. 45-52.

6. Фаріон І. "Мовна політика в Україні: історія, сучасність, перспективи". Львів: Літопис, 2018.

УДК 32:316.48

МОВА ЯК ЗАСІБ МАНІПУЛЯЦІЇ У КОНТЕКСТІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Тетяна ПУНДИК, Василь СЛОБОДЯН

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Сьогодні мовні маніпуляції – це потужний інструмент у суспільстві, адже використовується у системі державного управління, під час конфліктів інтересів, у відносинах між представниками влади. Методи маніпуляцій постійно вдосконалюють, щоб усвідомлено і максимально ефективно їх використовувати у політичному дискурсі. [2, с. 102]

Протягом століть Росія активно використовувала мову як інструмент маніпуляції для досягнення своїх політичних та ідеологічних цілей. Маніпуляції мовою стали характерною рисою імперської та радянської пропаганди, що спрямовувалася на формування залежності колонізованих народів, їх асиміляцію та нав'язування вигідних Кремлю наративів. Від викривлення історичних фактів до нав'язування політичних термінів, таких як «єдиний народ», Росія успішно формувала уявлення про власну зверхність і виправдовувала експансію. Агресор добре усвідомлює, що мова – фундаментальна ознака ідентичності народу і поки вона житиме на вустах її корінних носіїв, поки буде спротив загарбницькій експансії.

У сучасному контексті, з початком гібридної війни проти України, мовна маніпуляція набула нових форм і масштабів. Цей метод став одним із ключових елементів інформаційної війни, спрямованої на підриз довіри до української державності, дискредитацію її

захисників і створення хаосу в суспільстві. Мова використовується для поширення дезінформації, розпалювання ворожнечі та нав'язування фейкових реальностей. Аналіз того, як Росія застосовує мовні маніпуляції в умовах гібридної війни, є надзвичайно важливим для розуміння природи сучасних загроз і вироблення стратегій протидії.

Основний наратив московської мовної пропаганди – це поширення ідеї про первісність російської мови. Це виявляється в декількох аспектах.

По-перше, це привласнення киево-руської спадщини. Російська пропаганда систематично стверджує, що російська мова є прямим продовженням мови Київської Русі. Вона замовчує чи викривляє той факт, що сучасна російська мова формувалася під значним впливом інших мов, зокрема церковнослов'янської, татаро-монгольської, польської. Натомість в українській мові збереглося багато рис, властивих староукраїнській (руській) мові.

По-друге, міф про "єдину мову", який пропагандує ідею, що українська, білоруська та російська мови є лише "діалектами" одного "великого російського народу". Ця теза використовується для дискредитації української мови як окремої, самодостатньої системи.

По-третє, це нав'язування про "штучність" української мови, де інструментом пропаганди є твердження, що українська мова — це "вигадка", "політичний проєкт" чи "наслідок колонізації". Ці міфи активно використовуються, щоб поставити під сумнів автентичність української культури та ідентичності

Дискредитація та русифікація є ще одним інструментом у мовній маніпуляції. На практиці ідея про "первісність" російської мови завжди супроводжувалася активною русифікацією. Це виражалося в заборонах української мови (Валуєвський циркуляр 1863 року, Емський указ 1876 року), витісненні її зі сфери освіти, науки, культури.

Ще один аспект російської мовної пропаганди в інформаційній війні – підрив національної єдності, використовуючи інтернет-простір, який став звичною платформою для пропаганди та просування різноманітних політичних ідей в маси. Напівофіційні сторінки в соцмережах виявилися зручною трибуною для виголошення ключових меседжів стратегії політичної діяльності. Водночас ці профілі слугують звичним майданчиком для відкритого обговорення проблем, висловлення коментарів, з огляду на що політична риторика активно трансформується, позбавляючись усталених бюрократизмів на

користь конструкторів повсякденного мовлення, тяжіючи до експресивності, передусім шляхом використання мови [1, с. 149]. Росія активно використовує інтернет різними методами для поширення своїх ідей. Хотіли би виділити найактуальніший, особливо серед молоді, це розповсюдження в соціальних мережах у вигляді мемів та іншого роду контенту. Наведемо приклад іронічної публікації у Інстаграм-сторінці [3]:

Такі пости, на нашу думку, мають приховану мету – підрив національної єдності на основі мовного фактору. Вони можуть створювати хибне враження про неприйняття російської мови у західних областях, нейтральність у центральних і позитивне ставлення на сході. Тим паче, використання фото Степана Бандери в контексті західних областей має іронічний характер і підсилює стереотипи, які зумисно створюють бар'єри між регіонами. Подібний контент має приховану мету розпалювати внутрішні суперечності, викликати недовіру та підривати національну ідентичність. Це є частиною інформаційних маніпуляцій, спрямованих на послаблення України зсередини, що вимагає критичного мислення та об'єктивного сприйняття подібної інформації.

Мова є одним із ключових інструментів маніпуляції у контексті гібридної війни, оскільки впливає на формування свідомості, поведінки та суспільної єдності. У сучасному інформаційному просторі маніпуляції мовним питанням використовуються для створення напруженості між регіонами, дискредитації національної ідентичності та посилення соціальних розколів. Аналіз прикладів інформаційних атак демонструє, що мовні стереотипи й упередження цілеспрямовано поширюються через медіа та соціальні мережі, формуючи вигідні агресору наративи. Для протидії цим загрозам необхідно посилювати медіаграмотність, пропагувати позитивне сприйняття мовного розмаїття як частини національної ідентичності та розвивати стійкість суспільства до маніпулятивних інформаційних

впливів. Таким чином, усвідомлення ролі мови в гібридній війні є важливим кроком до забезпечення інформаційної безпеки та зміцнення національної єдності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антіпова О. П. Феномен мови ворожнечі в умовах сучасного інформаційного простору. Вісник НАУ. 2020. Т. 1, № 31. С. 149.
2. Тимофєєв Р. Психолінгвістичні механізми впливу та маніпуляції у французькому політичному дискурсі та засоби їхньої передачі українською мовою : магістерська робота на здобуття ступеня магістра зі спеціальності 035 «Філологія»; Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Київ, 2021. 102 с.
3. https://www.instagram.com/reel/DEfQkhFMFr_/?igsh=MWtzZzB3aTh2Z2JuYg==

УДК 373.5.015:070.1

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ У КОНТЕКСТІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Надія САЛАМІН

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

В умовах гібридної війни, яку росія веде проти України, інформаційна агресія стає не менш небезпечною, ніж військові дії, а інформаційний суверенітет стає важливою складовою національної безпеки. А саме тому, інформація та дезінформація є одним із ключових інструментів впливу на суспільну свідомість.

Цілком очевидно, що російськомовний контент містить дезінформацію та маніпуляції. Противники активно застосовують дезінформацію, для дестабілізації ситуації, створення хаосу в інформаційному просторі, підризу довіри до державних інституцій та загострення соціальних протиріч.

Фейкові новини, що нерідко супроводжуються авторитетними джерелами та маніпулятивними зображеннями, швидко поширюються через соціальні мережі та мас-медіа. Інформаційні атаки можуть включати різні види кібератак, злам інформаційних систем, модифікацію веб ресурсів, блокування доступу до важливих даних і дії, спрямовані на деструктивний вплив на інформаційне середовище.

Психологічна війна використовує інформаційні та психологічні методи для впливу на суспільну свідомість. Це може викликати почуття страху, недовіри або, навпаки, формувати хибні надії. Маніпулятивний вплив нерідко здійснюється через повідомлення, що надходять із нібито надійних джерел.

Натомість, українськомовні медіа створюють альтернативний інформаційний порядок денний, що протидіє пропагандистським впливам. З перших днів російсько-української війни журналісти та військове командування України активно й оперативно інформували суспільство про успіхи та труднощі Збройних сил. Така відкритість сприяла об'єктивному сприйняттю подій і допомогла нейтралізувати один із ключових інструментів російської пропаганди – використання невизначеності та браку інформації для поширення фейків і панічних настроїв серед населення. Крім того, прозорість у подачі даних стала важливим фактором для об'єктивного висвітлення війни у світових медіа.

Юрій Аліна, у своїй публікації зазначає, що «Медіаграмотність та протидія інформаційним загрозам в травматизованих суспільствах взаємопов'язані, оскільки вдосконалені навички критичного мислення дозволяють громадянам ефективніше орієнтуватися в медіа середовищі, долати емоції у сприйнятті інформації та протистояти ворожим наративам» [5].

Звертаючись до думок Юрій Аліни, можна зауважити що, медіаграмотність – це здатність людини критично сприймати, аналізувати та оцінювати інформацію, яку вона отримує через різні медіа-канали: телебачення, радіо, інтернет, соцмережі тощо. А отже, медіаграмотність, включає вміння розпізнавати маніпуляції, пропаганду та аналізувати надійність джерел інформації.

У сучасному світі, де інформаційні потоки величезні й швидкоплинні, медіаграмотність є необхідною навичкою для кожного громадянина. Вона допомагає не лише уникати впливу дезінформації, а й формувати власну незалежну точку зору.

Саме тому, медіаграмотність та захист мовного середовища є критично важливим фактором для захисту інформаційного простору України.

Таким чином, варто зазначити важливість критичного мислення, тобто здатність логічно аналізувати інформацію, не піддаючись емоційному впливу або маніпуляціям, є ключовим інструментом для:

- Відокремлення фактів від думок – важливо розуміти, коли інформація базується на об'єктивних даних, а коли є чийсь суб'єктивний коментар.

- Перевірки джерел – офіційні джерела, наукові дослідження та авторитетні ЗМІ мають більшу достовірність, ніж анонімні телеграм-канали або соцмережі.

- Розпізнавання маніпуляцій – маніпулятивні повідомлення часто використовують емоційно забарвлену лексику, перебільшення, страх або викривлення фактів.

- Протидії інформаційним викидам – знання про основні методи створення фейкових новин допомагає уникати їхнього впливу.

Бондаренко Степан, підкреслює, що «Постійний шквал неправдивої або тривожної інформації може сприяти виникненню тривоги, стресу та відчуття дезорієнтації. Поширеність дезінформації може сприяти нормалізації неправди, коли люди стають нечутливими до неправдивої інформації» [1].

Таким чином, важливою ланкою у дезінформації є механізми розповсюдження фейкових новин та пропаганди. А саме:

- Цифрові соціальні платформи. Автоматизовані акаунти, провокатори, дезінформатори, маніпулятори, штучні користувачі, активно поширюють неправдиві відомості та сфабриковані факти у Facebook, Twitter, Telegram та інших медіа платформах. Маніпулятивні повідомлення та публікації, дуже часто можуть маскуватися під «думку експертів» або «конфіденційні дані».

- Маніпуляція заголовками та контекстом. Часто заголовки новин перекручують або викидають з контексту, щоб викликати потрібну емоційну реакцію у читачів.

- Сфальсифіковані новини, маніпулятивні повідомлення, самопроголошені фахівці, недостовірні експерти. Пропаганда активно використовує так званих «експертів», які поширюють вигідні концепції без доказів та фактів.

■ Сфабриковані медіафайли. Використання технологій редагування зображень і відео для створення неправдивих «доказів» і фабрикації подій.

Як протидіяти дезінформації? Як розпізнати та запобігти впливу дезінформації на суспільство? Як забезпечити інформаційну безпеку в умовах війни?

Протидіяти дезінформації можна за допомогою різних підходів:

1. Медіаграмотність і освіта. Навчання громадян розпізнавати маніпулятивні інформаційні матеріали через освітні програми та тренінги з медіаграмотності. Це допоможе людям бути більш критичними до інформації, яку вони отримують.

2. Прозорість джерел інформації. Надання чітких і прозорих посилань на джерела інформації, щоб підтвердити достовірність того, що повідомляється.

3. Активне інформування. Організації, уряди та медіа мають активно поширювати правдиву та перевірену інформацію, щоб запобігти розповсюдженню дезінформації.

4. Міжнародна співпраця. Спільні зусилля між урядами, медіа-організаціями та технологічними компаніями можуть допомогти відслідковувати та блокувати дезінформацію на глобальному рівні.

Ці стратегії можуть допомогти зменшити вплив дезінформації та сприяти формуванню більш поінформованого та критичного суспільства.

Медіаграмотність є фундаментальним інструментом у протидії дезінформації, особливо в умовах гібридної війни. Вона дає змогу громадянам не тільки критично оцінювати отриману інформацію, а й ефективно протистояти маніпуляціям, приймати обґрунтовані рішення та формувати правильне розуміння подій. Для захисту інформаційного простору України важливо посилювати освітні ініціативи та розвивати культуру критичного мислення серед населення. Це стане запорукою не тільки інформаційної безпеки, але й стабільності в суспільстві в умовах інформаційних викликів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко С. Ю. Негативні наслідки та шляхи протидії дезінформації в соціальних мережах як масовому негативному явищу. *Протидія дезінформації в умовах російської агресії проти*

України: виклики і перспективи. 2023.

URL: <https://doi.org/10.32782/ppss.2023.1.53>

2. Данько Ю. А. Соціальні мережі як інструмент інформаційної війни рф проти України: особливості та механізми протидії. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*. 2024. Т. 2, № 27. С. 54–66. URL: <https://doi.org/10.34142/24130060.2023.27.2.05>

3. Коруц У. Інформаційна війна як інструмент пропаганди війни: правові підстави протидії. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2020. № 8. С. 334–339. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.8.55>

4. Чайковська Я. Критичне мислення як інструмент протидії кібератакам : thesis. 2018. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/21225>

5. Юрій А. О. Медіаграмотність та емоційна стійкість населення України у контексті протидії російській агресії. *Протидія дезінформації в умовах російської агресії проти України: виклики і перспективи*. 2023. URL: <https://doi.org/10.32782/ppss.2023.1.80>

УДК 340.113(477)"364"

ЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОГО ЧИННИКА МОВНОЇ СКЛАДОВОЇ В СУЧАСНІЙ ГІБРИДНІЙ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

*Дмитро СЛИНЬКО,
доктор юридичних наук, професор,
Харківський національний університет внутрішніх справ*

Судження про те, що закон не може існувати без мови носить аксіоматичний характер. Це підтверджується тим, що юридичні норми виражаються саме мовою, оскільки юридичні поняття та юридичні процеси набувають доступності як правило за допомогою мовного вираження. Стаття 10 Конституції України закріплює за українською мовою статус державної та покладає на державу обов'язок забезпечити

всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. При цьому в Україні: 1) гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України; 2) держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування; 3) застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом.

У той же час необхідно звернути увагу на те, що приховане, латентне, подекуди штучне, загострення мовного питання в Україні, розпочался ще в перші роки незалежності України. Наслідком цього стало формування серед певної частини населення зміни власної української етнічної і громадянської ідентичності на російську. З огляду на це у цієї частини населення також сформувалося недбале ставлення до власного національного права. Пророчими стали слова, сказані на початку ХХІ століття, відомим харків'янином, згодом професором Гарвардського університету Ю. Шевельовим про те, що мовне питання перестає бути лише лінгвістичним питанням. Воно виступає взаємопов'язаним лінгвістичним, соціальним та культурним питанням [1]. Неповага до власного права, до власних законів, нехай і недосконалих, як прояв зміни національної ідентичності, також виступила одним із чинників анексії Криму і початку гібридної війни на сході України.

Мовна складова з самого початку військової агресії виступає інструментом маніпуляції, який використовує країна-агресор. Мовний чинник застосовується як один із виправдань причини агресії. Використовуючи фактор мови, пояснюється потреба захисту російськомовних громадян в Україні. Особливого значення мова взагалі та в юридичному розумінні зокрема, набуває для суспільства під час так званої «гібридної війни». Війна у класичному, звичному для нас розумінні, - це військове протиборство та стан взаємовідносин між державами, коли мир порушено і настав період збройної боротьби з метою заволодіння благами країни-противника, коли потрібно перемогти її та зробити керованою. Гібридна війна є новим видом глобального протистояння, що має конвергентну природу. З цим явищем, котре все ще недостатньо вивчене, світова спільнота зіштовхнулася в останні десятиліття, зокрема з початком російської агресії проти України. Гібридна війна розглядається поза історично та юридично встановленими нормами та правилами ведення війни, які склалися раніше. Така війна ведеться певною структурою, як правило

– політичним угрупованням, що отримало владу і намагається утримати її властивими їй безчесними, антидемократичними методами та способами. Здійснюється маніпулювання громадською думкою, організовується система «Великої брехні» та провокуються інформаційні бійки у засобах масової інформації, під час проведення виборчих кампаній та підрахунку голосів на виборах [2, с. 47]. На думку В. Горбуліна, гібридна війна – це воєнні дії, що здійснюються шляхом поєднання мілітарних, квазімілітарних, дипломатичних, інформаційних, економічних та інших засобів з метою досягнення стратегічних політичних цілей» [3, с. 19]. З урахуванням того, що і періоди піднесення, і періоди занепаду в зовнішньо- та внутрішньополітичному житті країни (війна та мир є відображенням таких періодів) обов'язково втілюються в мові, особливе значення в період потужного інформаційного протистояння становить вивчення тих її складників, які справляють прихований вплив на людську свідомість та сприйняття [4, с. 102].

У гібридній війні мовні засоби відіграють досить значну роль, оскільки одним із завдань засобів масової інформації є формування в аудиторії певного способу мислення. Зазначене здійснюється з метою встановлення контролю над суспільством з боку зацікавлених осіб. Якраз мовні засоби найперше дозволяють як спрямувати думки людей належним чином і стати захистом від внутрішніх потрясінь та стресів, так і спровокувати фатальні для країни наслідки. Але найбільший вплив такі заходи можуть забезпечити під час військової агресії. Маніпулювання мовним питанням, яке спричиняє зміну власної і етнічної і громадянської ідентичності на іншу, тягне за собою неповагу до права, до юридичних норм, викладених державною мовою, якою є мова українська. У підсумку, може відбутися зниження рівня правосвідомості як у окремих індивідів, так і соціальних груп. Держава на цьому напрямі повинна мати за мету вживання заходів, спрямованих проти розповсюдження інформації, яка носить деструктивний характер, оскільки це може спричинити дестабілізацію засад, що сформувалися в суспільстві. Основним знаряддям боротьби за формування думок і образів у гібридній війні дій виступає мова, зокрема «мова юридична», «мова права».

Мова і право переплітаються: закон виражається через мову, наприклад, через власну юридичну специфіку, яка відрізняється конкретними ментальними категоріями й поняттями та може суттєво

відрізнятися між окремими правовими системами [5, с. 137]. У зв'язку з цим творча й осмислювальна сила мови має особливе значення для закону, так як практично не існує правових понять поза мовою. Із цього приводу можна зазначити, що «саме на верстаті мови закручується весь закон». Найперше це стосується позитивного права. Воно пов'язане з мовою, оскільки його юридичні поняття виражаються тільки в мові та через мову [6, с. 797].

Значення юридичного чинника мовної складової в правотворчій діяльності державних органів ключовими, тому що мова часто була і є засобом впливу на відносини у суспільстві, а формально закріплюючи юридичні норми мова допомагає їх врегулюванню. Мова є важливим інструментом для правотворчих органів, а її використання може мати значний вплив на управління суспільством, згуртовуючи його, особливо під час військової агресії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941): стан і статус. Нью-Йорк: Сучасність, 1987. 296 с.
2. Расек В. *Wojna hybrydowa na Ukrainie*. Warszawa. 2018. 248 s.
3. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / За ред. В. П. Горбуліна. Київ : НІСД, 2017. 496 с.
4. Данилейко О.В. Мова війни: визначення та перспективи досліджень в контексті гібридної війни. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Випуск 32. Том 1. С. 102-107. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/64204> (дата звернення: 14.02.2025).
5. Elena Chiocchetti, Natascia Ralli. Legal terminology and lesser used languages: the case of mòcheno. *Research in Language*. 2011. Vol. 9.1. P. 135–146. URL: https://www.academia.edu/5789565/Special_Issue_on_Legal_Terminology_U_Approaches_and_Applications (дата звернення: 14.02.2025).
6. Bernhard Grossfeld. Language and the law. *Journal of Air Law and Commerce*. 1985. V. 50. I. 4. P. 793–803. URL: <https://scholar.smu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1741&context=jalc> (дата звернення: 14.02.2025).

УДК: 81'27:32.019.5

МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ У ГІБРИДНИХ КОНФЛІКТАХ

Василь СТАСЮК, доктор психологічних наук, професор

Андрій КИРИЧЕНКО, доктор філософії (PhD)

Володир ДИКУН

Національний університет оборони України

Сьогодні у сучасному світі інформація стає ключовим ресурсом, а мова – ефективним інструментом впливу на суспільну свідомість. В умовах гібридних конфліктів мова відіграє стратегічну роль, оскільки використовується для поширення пропаганди, дезінформації та маніпуляції громадською думкою. Агресори застосовують мовні технології для формування викривленої реальності, посилення соціальної поляризації та підриву національної ідентичності.

Першочергово необхідно з'ясувати причини виникнення мовних конфліктів. Мова виконує не лише комунікативну функцію, а й слугує засобом збереження культури, формування ідентичності та передачі цінностей. Саме тому її використання з маніпулятивною метою може призводити до соціальних протиріч і напруження. За даними сучасних соціологічних досліджень, проведених провідними міжнародними установами, мова є одним із ключових чинників ідентифікації національної належності [1].

Гібридна війна поєднує традиційні військові методи з інформаційними та психологічними атаками, де мова стає ефективним знаряддям, що впливає на масову свідомість через засоби масової інформації, соціальні мережі та політичний дискурс. Вона являє собою складну форму агресії, що поєднує відкриті та приховані методи впливу, серед яких інформаційна війна, поширення дезінформації та кібератаки. Мова виконує ключову роль, слугуючи ефективним засобом маніпуляції суспільною свідомістю та інструментом для дестабілізації суспільства [6].

Розглядаючи “мову ворожнечі” можна зазначити, що зазвичай вона виникає в умовах конфліктів, соціальної напруженості чи агресії, активуючи механізми формування нових ідей і створення негативних образів через виділення певних груп, зокрема меншин чи міноритаріїв.

Така ворожа риторика здебільшого функціонує в межах окремих соціальних спільнот, сприяючи формуванню дихотомії “свої – чужі” та провокуючи появу образу ворога [2].

На тлі військових подій, що відбувалися в період 2014 року на Сході України прояви дискримінації на дискурсивному рівні, зокрема через використання “мови ненависті” з боку суспільства та засобів масової інформації, стали спрямованими на певні соціальні групи, зокрема тимчасово переміщених осіб. Ці групи зазнавали негативного соціального ставлення, що відображалось у ворожому ставленні та поширенні упереджень у публічному просторі. Наративи традиційних і нових медіа протягом певного часу були заповнені негативними висловлюваннями та образами щодо тимчасово переміщених осіб, формуючи стереотип “біженця зі Сходу”, який нібито не заслуговує на рівне ставлення. Ці медійні наративи часто підтримувалися упередженим мисленням самих журналістів або офіційних осіб, чийі заяви мали значний вплив на громадську думку. Як результат, тимчасово переміщені особи зображалися як криміналізовані або асоціальні елементи суспільства, що сприяло ще більшому загостренню соціальних розбіжностей та дискримінації. У такій ситуації важливим є розпізнавання та боротьба з такими стереотипами, аби забезпечити справедливе ставлення до цієї категорії людей. У засобах масової інформації активно підкреслювалося зв’язок між темою тимчасово переміщених осіб та питанням безпеки, при цьому часто використовувалася відверта образлива лексика, яка мала на меті формувати “мову ненависті” (терміни на кшталт “східняки”, “путіновіри”). Медіа-образ переселенця швидко перетворився на стереотип меншовартісного міноритарія, який нібито зрадив свою країну і тепер прибув в інші регіони, щоб “зайняти робочі місця”, “створювати черги”, “погіршувати криміногенну ситуацію” тощо. Такий наратив посилював соціальну стигматизацію та дискримінацію цієї категорії людей. Медіа акцентували увагу на образах кривди, формуючи нові негативні асоціації, такі як переселенець – злочинець, переселенець – зрадник, переселенець – невдаха. Ці стереотипи з часом набули нових форм вираження і часто не підкорялися прямолінійній логіці, що сприяло поглибленню соціальної стигматизації та дискримінації тимчасово переміщених осіб [2].

В цьому випадку “мова ненависті” виступає як технологія, орієнтована на зміну ціннісних орієнтацій різних аудиторій, формуючи

уявлення про ворога або про співгромадян, які потрапляють під категорії “інший”, “чужий” та “незрозумілий”. Вона стає своєрідною силою в умовах гібридної війни, сприяючи формуванню лінгвокультурних і когнітивно-прагматичних установок, що націлені на дискредитацію культури та ідеалів учасників конфлікту з протилежного боку [2].

Реалії російської-українсько війни вимагають нових підходів для розуміння поняття інформаційного тероризму. Трансформація інформаційного простору та доступ до багатомільйонних аудиторій за допомогою нових комунікаційних інструментів не тільки полегшили, але й ускладнили процеси комунікації. Глобалізація призвела не лише до покращення доступу до інформації та знань, а й сприяла поширенню маніпулятивних технологій. Аналіз останніх наукових досліджень показує зростаючий інтерес до цієї теми. З початком масштабного вторгнення росії на територію України та загостренням гібридної війни, увага науковців і практиків до дослідження інструментів інформаційного тероризму стала значно інтенсивнішою [3].

Інформаційний тероризм руйнує медіасистему та створює потужний психологічний тиск, поєднуючи такі елементи як: дезінформаційні кампанії; поширення фейків і діпфейків; розповсюдження інформаційних вірусів; застосування маніпулятивних технологій; посилення психологічного тиску через медіа; трансляція ідей ворога через продукти масової культури (фільми, серіали, музика, література, живопис тощо); використання інструментів нової пропаганди. Водночас передача своїх фото та відео додаткам, що працюють на основі штучного інтелекту, безпосередньо користувачами, також створює значну загрозу. В базі збирається величезний обсяг інформації, який може бути використаний зловмисниками. Однак це питання не має належного законодавчого регулювання на даний момент [3].

Медіатероризм отримує нові можливості у віртуальному світі – середовищі, де люди прагнуть уникнути жорсткої реальності. Натомість вони потрапляють у простір маніпуляцій і пропаганди, де інструменти “м’якої сили”, разом із маніпулятивними технологіями, дезінформаційними кампаніями, залякуванням та методами батога й пряника, формують спотворену реальність. Інформаційний тероризм руйнує інформаційний простір, створюючи дисбаланс у роботі медіаіндустрії, яка вже не може функціонувати за старими

принципами. Це піднімає не менш важливе питання – рівень медіабезпеки країни в цілому та кожного її громадянина [3].

Протидія дезінформації в умовах гібридної війни є надзвичайно важливою для збереження стабільності та морального духу нації. Ось кілька порад для протидії дезінформації, на яких слід звернути увагу:

1. *Зберігайте самоконтроль.* Не поширюйте емоційно забарвлену інформацію в соцмережах, адже це може посилити паніку та деморалізацію.

2. *Підтримуйте віру в оборону країни.* Дезінформація часто ставить під сумнів можливості України до оборони, намагаючись знеохотити громадян. Важливо не вірити таким повідомленням.

3. *Перевіряйте джерела.* Для того, щоб уникнути поширення фальшивих новин, варто орієнтуватися лише на офіційні канали державних органів та суспільного мовлення.

4. *Не поширюйте інформацію про переміщення військ.* Це може зашкодити безпеці військових і спровокувати небезпечні наслідки.

5. *Не вірте чуткам про обстріли мирного населення українськими військовими.* Подібні повідомлення зазвичай є спробами ворога підірвати довіру до Збройних Сил України.

6. *Не довіряйте пропаганді агресора.* Поширення чуток про політичне керівництво чи зраду часто має на меті деморалізувати населення. Перевіряйте таку інформацію у офіційних джерелах.

7. *Будьте обережними з інформацією про втрати.* Інформація про військові втрати може бути доступна лише офіційним органам, і приватні акаунти можуть публікувати неправдиві дані.

8. *Перевіряйте патріотичні, але сумнівні повідомлення.* Агресор може використовувати підроблені повідомлення під виглядом патріотичних закликів для маніпулювання громадською думкою.

9. *Зберігайте єдність.* Ворог намагається розколоти суспільство зсередини, але ми повинні залишатися згуртованими, оскільки це наш ключовий ресурс у боротьбі за незалежність.

10. *Підтримуйте зв'язок з офіційними джерелами.* У разі зламаних сторінок чи перебоїв з інтернетом, звертайтеся до Суспільного мовлення або включайте абонентське радіо для отримання достовірної інформації [4; 5; 7].

Збереження мови, культури та традицій свого народу в умовах гібридної війни є важливим аспектом національної безпеки та

ідентичності. Ось дев'ять простих, але потужних кроків, які допоможуть зберегти та укріпити українську культуру в ці важкі часи:

1. *Просто говори українською.* Використовуйте українську мову в повсякденному житті – це важливий акт підтримки національної ідентичності.

2. *Налаштовуй мову сайтів та техніки.* Встановлюйте українську мову на своїх пристроях, щоб підтримувати мову в технологічному просторі.

3. *Пиши українською.* Використовуйте українську мову у листуванні, в соціальних мережах, на роботі. Це допомагає створювати мовний простір для наступних поколінь.

4. *Спілкуйся українською з представниками влади та сервісними службами.* Вимагайте від чиновників і служб української мови, адже це ваше право і зобов'язання для підтримки національної культури.

5. *Підтримуй українську культуру та медіа.* Купуйте українські книги, слухайте українську музику, дивіться фільми та серіали українською мовою. Це допомагає зберегти українську культуру та популяризує її серед інших.

6. *Бережи дітей від русифікації.* Навчання дітей рідною мовою, розвиток української культурної спадщини з дитинства є критично важливим для збереження мови та традицій.

7. *Твори український простір.* Підтримуйте українські бренди, культуру, традиції. Створюйте простір, де українська мова та культура процвітають.

8. *Запрошуй та мотивуй інших робити все те саме.* Ваша власна практика може стати прикладом для інших. Мотивуйте друзів, родичів і колег також долучатись до підтримки української культури.

9. *Починай прямо зараз.* Не відкладайте на завтра те, що можна зробити сьогодні. Кожен маленький крок наближає нас до збереження та розвитку нашої культури і мови.

Ці прості, але важливі кроки допомагають не тільки зберегти культуру, але й утримувати національну єдність, що є ключовим у боротьбі за незалежність та протидії гібридній війні [4; 7].

Таким чином, збереження мови, культури та традицій в умовах гібридної війни є важливим інструментом захисту національної ідентичності та суверенітету. Використання української мови в повсякденному житті, підтримка національної культури та медіа,

виховання дітей у дусі українських традицій і протидія русифікації стають необхідними кроками для протистояння інформаційному та культурному впливу ворога у ході російсько-української війни. Кожен громадянин, свідомо діючи на користь збереження українського простору, стає учасником боротьби за майбутнє своєї країни. У сучасних умовах особистий приклад, активна участь у культурних ініціативах і підтримка національних цінностей мають стати частиною спільної справи задля зміцнення української державності та національної єдності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Агаєв Н. А., Герасименко М. В, Дикун В. Г., Стасюк В. В. “Гібридна війна” Росії проти України : інформаційний вимір : навч. посіб. Київ : НДЦ ГП ЗС України, 2020. 186 с.
2. Галина Прищепа. “Мова ворожнечі” як технологія ведення гібридної війни рф проти України. URL: <https://journals.chnu.edu.ua/mediaforum/article/view/153/150> (дата звернення: 19.01.2025).
3. Дар’я Харамурза. Інформаційний тероризм як інструмент гібридної війни та фактор руйнації медіапростору. URL: https://intcom.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/272?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 19.01.2025).
4. Дев’ять способів захистити українську мову. Починай прямо зараз. URL: https://texty.org.ua/fragments/42039/Devjat_sposobiv_zahystyty_ukrajinsku_movu_Pochynaj_pramo-42039/ (дата звернення: 19.01.2025).
5. Євген Магда “Гібридна війна: питання і відповіді”. URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/13805/2015-07-27-gibrydna-viyna-pytannya-i-vidpovidi/> (дата звернення: 19.01.2025).
6. Пилипець Оксана, Гелешко Ірина. Мова як ключовий інструмент комунікації у гібридній війні. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/13189?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 19.01.2025).
7. 10 порад як не стати жертвою війни. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/01/09/10-porad-yak-ne-staty-zhertvoyu-dezinformacziyi-v-umovah-vijny> (дата звернення: 19.01.2025).

УДК 373.2

МОВА ЯК ЧИННИК ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

*Світлана ТИТАРЕНКО, кандидат педагогічних наук
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

Наталія ЛИСЕНКО

*Заклад дошкільної освіти № 3 «Дзвіночок»
Краснопільської селищної ради Сумської області*

Мова є основним засобом пізнання світу, комунікації та вираження думок людини. У дошкільному віці вона відіграє вирішальну роль у формуванні когнітивних процесів, соціальної адаптації та національної ідентичності дитини. Важливість мовленнєвого розвитку дошкільників закріплена у нормативно-правових документах України, зокрема в Законі України «Про освіту», Законі України «Про дошкільну освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти. Ці документи визначають мову не лише як навчальний інструмент, а й як основу культурного самовираження та засіб інтеграції в соціум.

З огляду на сучасні тенденції розвитку освіти, актуальним постає питання забезпечення позитивного мовного середовища, що сприятиме розвитку особистості дитини, її психічному становленню та формуванню національної самосвідомості.

Мовлення відіграє центральну роль у когнітивному розвитку дитини. Завдяки мові дитина: навчається виражати свої думки, емоції та потреби; формує абстрактне мислення; опанує соціальні норми та правила поведінки; розвиває здатність до самоконтролю та рефлексії. Засвоєння мови безпосередньо впливає на становлення пам'яті, уваги, мислення, уяви та емоційної сфери дошкільника. Чим багатший мовний досвід дитини, тим розвиненішими є її когнітивні здібності.

Проблема закономірностей розвитку мовлення дітей дошкільного віку була предметом дослідження багатьох науковців, серед яких А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Гурковська, Л. Калмикова, К. Крутий, Н. Луцан, Т. Поніманська та інші. Вчені одноставні в тому, що дошкільний вік є основним періодом для формування мовленнєвих

навичок, а тому надзвичайно важливо створити для дітей цього віку сприятливе мовленнєве середовище з високим розвивальним потенціалом [1; 3; 4]. Т. Поніманська зазначала, що ефективний мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку залежить не лише від правильно організованих ігор та ігрових занять, а й значною мірою від загального рівня мовленнєвої культури дорослих [4, с. 154]. А. Богуш, Н. Гавриш детально характеризують методи і прийоми, які можуть бути використані педагогами в роботі з дітьми дошкільного віку для розвитку вміння складати усні розповіді, висловлювати свої думки зв'язно і логічно [1]. Н. Луцан розглядає методику розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку через використання текстів українських народних ігор. Дослідниця акцентує увагу на культурній складовій розвитку мовлення, розглядаючи важливість народної творчості як ресурсу для розвитку мовленнєвих і когнітивних навичок [3].

Дослідження національної самосвідомості як ключового педагогічного чинника набуває особливої значущості в контексті сучасних соціокультурних процесів. Вчені І. Бех, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Курило, С. Тесленко та інші підкреслюють, що це не лише сприяє збереженню культурної спадщини України в умовах глобалізації, але й допомагає розробляти ефективні підходи до всебічного розвитку дітей. Завдяки цьому формується гармонійна особистість, здатна толерантно сприймати культурне розмаїття та поважати традиції інших народів. Це особливо актуально в мультикультурному середовищі України, де діти різних етнічних груп навчаються взаєморозумінню, співпраці та злагоді.

Національна самосвідомість – це усвідомлення своєї приналежності до певної культури, народу, традицій та історії [2].

У дошкільному віці процес формування національної самосвідомості відбувається через: засвоєння рідної мови як основного засобу пізнання світу; ознайомлення з фольклором, народними казками, піснями та приказками; спілкування з дорослими та однолітками у мовному середовищі; ознайомлення з національними символами, святами та обрядами.

Через мову дитина не лише отримує знання, а й переймає світоглядні орієнтири, що формують її етнічну ідентичність. Розвиток мовлення та національної самосвідомості дошкільників є ключовим аспектом їх психологічного та соціокультурного розвитку. Від

правильного формування цих аспектів залежить не лише здатність дітей комунікувати, але й розуміння своєї культурної та етнічної належності.

Національна самосвідомість формується через усвідомлення дитиною своєї культурної, мовної та етнічної належності. Психологи та педагоги підкреслюють важливість викладання рідної мови для розвитку національної самосвідомості [1; 3; 4]. Вони зазначають, що мова є основним носієм культури, і через мовленнєву діяльність дитина знайомиться з традиціями, звичаями та історією свого народу. А. Богуш, Н. Гавриш акцентують увагу на необхідності створення умов для розвитку національної самосвідомості через культурно-освітні програми, які включають рідну мову, пісні, казки та народні традиції [1].

Варто зауважити, що для розвитку національної самосвідомості дошкільників важлива взаємодія з дорослими, які є для дитини прикладом для наслідування, і з іншими дітьми, з якими вона взаємодіє в колективі. Дорослі мають формувати у дітей позитивне ставлення до рідної мови, культури та традицій, оскільки саме через них дитина пізнає свою належність до етнічної спільноти. Важливо, щоб дорослі, особливо батьки та педагоги, були активними учасниками процесу формування національної самосвідомості.

Розвиток мовлення та формування національної самосвідомості у дошкільників потребує створення спеціальних психолого-педагогічних умов, які сприяють природному засвоєнню мови, усвідомленню власної національної ідентичності та вихованню любові до рідної культури, зокрема:

1. Створення сприятливого мовленнєвого середовища (насичене мовленнєве середовище, де українська мова використовується у всіх видах діяльності: ігри, заняття, побут; використання різноманітних мовних моделей: живе спілкування, аудіоказки, театралізація).

2. Використання національно-культурного контексту (ознайомлення дітей з народними традиціями, обрядами, фольклором, національною символікою; інтеграція етнопедагогічних матеріалів у мовленнєвий розвиток: забавлянки, народні казки, пісні, приказки).

3. Мотивація до активного спілкування українською мовою (використання комунікативно-ігрових методів, які заохочують дітей до мовлення; організація ситуацій успіху, щоб дитина почувалася впевнено під час розмови).

4. Особистісний приклад дорослих (педагоги та батьки мають демонструвати якісне мовлення та культуру спілкування; формування у дитини позитивного ставлення до рідної мови через приклад дорослих).

5. Використання художньої літератури та фольклору (читання українських казок, віршів, легенд, які сприяють розвитку мовлення та усвідомленню культурної спадщини; обговорення змісту творів, стимулювання дітей до власних розповідей).

6. Стимулювання творчої мовленнєвої діяльності (заохочення до придумування власних казок, історій, віршів; використання драматизації, театралізованих ігор, які сприяють розвитку мовлення та емоційної виразності).

7. Емоційно-позитивна атмосфера спілкування (забезпечення психологічного комфорту, зниження мовленнєвої тривожності у дітей; підтримка інтересу до рідної мови через позитивні емоції в процесі спілкування).

8. Інтеграція мовленнєвого розвитку в різні види діяльності (поєднання мовленнєвої роботи з мистецтвом, музикою, образотворчою діяльністю; використання національних мотивів у малюванні, ліпленні, аплікаціях для збагачення мовленнєвого досвіду).

9. Використання мультимедійних та інтерактивних технологій (перегляд україномовних анімаційних фільмів, інтерактивних казок, слухання аудіоказок; використання освітніх програм, що сприяють мовленнєвому розвитку дошкільників).

10. Конструктивна взаємодія з сім'єю (залучення батьків до мовленнєвого розвитку дітей через домашнє читання, розповідання казок, обговорення традицій; організація родинних свят, народних фестивалів, які сприяють усвідомленню дитиною своєї національної приналежності).

Комплексне використання цих психолого-педагогічних умов сприяє не лише розвитку мовлення дошкільників, а й формуванню їхньої національної самосвідомості, вихованню гордості за свою культуру та поваги до традицій рідного народу.

Отже, мова є визначальним чинником психічного розвитку дошкільників, сприяючи формуванню когнітивних здібностей, емоційного інтелекту та соціальної взаємодії. Вона також відіграє важливу роль у становленні національної самосвідомості, оскільки через мовлення діти засвоюють культурні традиції та національні

цінності. Психолого-педагогічні умови для розвитку мовлення та національної самосвідомості дошкільників охоплюють широке коло чинників, серед яких важливими є соціальна взаємодія, використання мовного середовища, участь дорослих у процесі навчання та застосування творчих методів. Розвиток національної самосвідомості є важливим етапом у формуванні культурної ідентичності дитини, що сприяє її гармонійному розвитку в соціумі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Розвиток мовлення дітей п'ятого року життя Київ : Генеза, 2017. 184 с.
2. Іващенко К. В. Національна самосвідомість. Енциклопедія Сучасної України / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. URL: <https://esu.com.ua/article-71054> (Дата звернення: 10.01.2025)
3. Луцан Н.І. Методика розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку за текстами українських народних ігор. Київ : Педагогічна думка, 2009. 216 с.
4. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навчальний посібник. 4-те вид., переробл. Київ : Академія, 2018. 408 с.

УДК 327.15(438)

РОЗМЕЖУВАННЯ ЕТНІЧНИХ ГРУП ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗМІНИ ЕТНІЧНОГО СКЛАДУ ТА ПОСЛАБЛЕННЯ ДЕРЖАВ: АНАЛІЗ ПРИКЛАДУ НАГІРНОГО КАРАБАХУ

Оксана ТКАЧИК,

Галина ХЛИПАВКА, кандидат педагогічних наук

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У сучасному світі зафіксована значна кількість конфліктів, що охоплюють різні регіони по всіх куточках Землі. Особливу увагу привертає явище гібридних воєн, які поєднують традиційні форми збройного протистояння з елементами інформаційної, економічної та

політичної агресії. Аналіз подій дозволяє виявити вплив російської федерації на такі конфлікти, як ситуації в Придністров'ї, Абхазії, та зрештою, в Нагірному Карабасі, чий приклад ми і розглянемо.

Їх об'єднує спільний фактор зовнішнього втручання, який спрямований на підтримання геополітичного впливу росії, яка прагнула і прагне утвердити своє домінування у пострадянському просторі. До 2014 року нерідко лунала думка, що без російської військово-політичної присутності в країнах колишнього Радянського Союзу неминуче виникатимуть міжетнічні та міжконфесійні конфлікти. Проте, насправді більшість таких конфліктів розгорялися не без прямого чи прихованого втручання Москви [7, с. 280].

Вона проводить цілеспрямовану політику дестабілізації в сусідніх країнах, створюючи хаос і провокуючи кризи. Це проявляється у стимулюванні антиурядових настроїв, підтримці терористичних угруповань, підриві політичних режимів у державах, що прагнуть незалежності від російського впливу, а також у розпалюванні заморожених конфліктів. Такі дії спричиняють гуманітарні катастрофи, зокрема масові міграційні потоки з постраждалих регіонів. Ця стратегія є частиною імперських амбіцій РФ [7, с. 235]. І це, на жаль, далеко не «нова» історія. Тоталітарний характер радянського політичного режиму сприяв формуванню особливої соціально-психологічної атмосфери недовіри та ворожості, у тому числі й у сфері міжнаціональних відносин [4, с. 161].

Конфлікт визначається як форма соціальної напруги, що виникає в окремих сферах суспільного життя, і для його врегулювання необхідне застосування відповідних рішень. Однією з ключових проблем сучасної конфліктології залишається визначення поняття "мовний конфлікт", яке до сьогодні не отримало єдиного трактування [5, с. 64]. І зазвичай, саме цей аспект виступає складовою, що визначає ширше явище міжетнічного конфлікту. Історія міжнародних відносин демонструє, що мовний розподіл завжди тісно корелював із розподілом влади.

Міжетнічний конфлікт – це специфічна форма взаємодії між етнічними спільнотами, їхніми частинами або окремими представниками, що виникає через суперечності у прагненні зайняти певні ніші в суспільному житті поліетнічної держави. Сутністю таких конфліктів є протиставлення інтересів сторін і використання різних засобів для їх реалізації, що спрямоване на утвердження стійких

позицій власної етнічної групи в етнонаціональній структурі суспільства [3, с. 4].

Політичними причинами міжетнічних конфліктів є прагнення етнічних груп створювати власні етнополітичні або етносоціальні структури, а також обмеження їх доступу до політичних рішень, які впливають на статус цих спільнот і їхній етнонаціональний розвиток. Культурні чинники конфліктів проявляються через прагнення етнічних груп зберігати свою ідентичність і посилювати позиції у сфері культури та освіти в умовах поліетнічного середовища [3, с. 7].

Міжетнічні конфлікти можуть набувати різних форм, які часто виражаються в поведінці сторін. Найпоширенішими з них є неприйняття меншістю цінностей, нав'язаних домінуючою більшістю, і відмова виконувати рішення центральної влади. Інші форми включають протистояння через етнополітичні засади держави, такі як відмова у громадянстві, дискримінація у професійній діяльності, заходи, що змінюють етнічний склад населення, а також прояви вандалізму щодо культурних символів, ксенофобія та економічна дискримінація [3, с. 8]. Усі ці фактори сприяють поглибленню напруги між етнічними групами та ускладнюють міжетнічну взаємодію в межах однієї держави.

Вони мають потенціал до дестабілізації політичної та соціально-економічної ситуації у країні. Їхніми наслідками можуть бути збройні зіткнення між етнічними групами, зростання сепаратистських настроїв, трансформація державного устрою, масова міграція біженців тощо [1, с. 157].

У XX столітті територія Нагірного Карабаху входила до складу Карабаського ханства, яке було васально залежним від Персії. Після російсько-перської війни 1804–1813 років Карабах перейшов під контроль російської імперії. Населення регіону мало власну культуру, традиції і сповідувало іслам [3, с. 2].

На початку XX століття Нагірний Карабах двічі ставав центром міжетнічних конфліктів: у 1905–1907 та 1918–1920 роках. У 1919 році Ліга Націй на Паризькій мирній конференції визнала цей регіон спірною територією. Одним із ключових факторів, що сприяли загостренню карабаського конфлікту, став історичний аспект. У радянський період територіальний поділ між Азербайджаном та Вірменією був здійснений досить довільно, що було проявом

стратегічної політики «розділяй та володарюй» і ознакою страху росії [6, 31 с.].

Згідно з Московським договором від 16 березня 1921 року між Туреччиною та більшовицькою росією, Нахичеванську область, яка була історичною частиною вірменських земель, на той час 9 до 1 становили вірмени, передали під протекторат Азербайджану. У 1921 році за ініціативою Й. Сталіна та рішенням Кавказького бюро РКП(б) від 5 липня Нагірний Карабах було включено до складу Азербайджану на правах автономії [8, с. 72].

Протягом радянського періоду, що тривав 70 років, влада Азербайджанської РСР проводила політику дискримінації карабахських вірмен, вони зазнавали утисків через своє краще матеріальне становище, мали проблеми з реалізацією своїх прав, а верхівка влади Нагірного Карабаху та еліта була повністю азербайджанізована [9, с. 7]. Використання азербайджанської мови в офіційних документах, освіті та засобах масової інформації сприяло поширенню азербайджанської мови, культури та ідеології. Ця політика включала спроби витіснення вірменського населення з регіону та заміщення його мігрантами-азербайджанцями. У 1923 році було введено правило, за яким з носіями вірменської мови в регіоні спілкувалися азербайджанською мовою. Вірменська ж, розглядалася як інструмент сепаратизму. Неволодіння домінуючою мовою створювало психологічний бар'єр у взаємодії між групами, сприяючи розвитку дискримінації і посиленню відчуття «ми проти них». Ця ситуація створила передумови для появи явища, відомого в етнополітології як іредентизм.

Іредентизм – це форма етнополітичного руху, характерна для розділених етнічних спільнот, територія компактного проживання яких поділена між різними державами або адміністративними утвореннями. Він передбачає прагнення об'єднати розділений народ, причому ініціаторами можуть виступати як етнічні меншини, що зазнають утисків, так і етнічна більшість, яка прагне інтеграції своїх родичів у межах однієї держави [2, с. 143].

У 1988 році в Нагірному Карабаху розпочався рух за приєднання регіону до Вірменії. Для азербайджанської сторони такі вимоги були розцінені як загроза територіальній цілісності держави, тоді як вірмени розглядали це як реалізацію свого права на етнічне об'єднання. Кульмінацією напруженості стало рішення керівництва Нагірного

Карабаху від 12 липня 1988 року про вихід зі складу Азербайджанської РСР та намір приєднатися до Вірменії. Ця заява викликала масові заворушення, зокрема організовані погроми вірменського населення в Баку [2, с. 145].

Ескалація конфлікту, підживлена соціально-психологічною напругою, переросла у взаємні акти насильства та відкрите протистояння. Ситуацію ускладнювала позиція офіційної Москви, яка замість нейтрального арбітражу і ролі «миротворця» в регіоні демонструвала вибірккову підтримку то азербайджанської, то вірменської сторони, що власне, говорило про її економічний інтерес в цьому конфлікті. Такий підхід призвів до поглиблення конфлікту й втрати довіри як з боку вірмен, так і азербайджанців до центральної влади [4, с. 161].

Мова виступала як маркер ідентичності вірмен і їхньої відмінності від азербайджанців, проте це не врятувало їх від її втрати вже на добровільній основі. У березні 2021 року парламент самопроголошеного Нагірного Карабаху ухвалив рішення надати російській мові офіційний статус поряд із вірменською. Це було обґрунтовано "історичною пам'яттю про культурні, військові та економічні зв'язки" між Нагірним Карабахом і росією, а також тим, що російська мова слугувала другою мовою спілкування для значної частини жителів регіону.

Унаслідок військових дій у вересні 2023 року та передачі контролю над Нагірним Карабахом Азербайджану 1 січня 2024 року більшість етнічних вірмен покинули регіон. Станом на 30 вересня 2023 року понад 100 тисяч мешканців перетнули кордон із Вірменією, що становило понад 80% населення регіону.

Отже, Нагірний Карабах є прикладом регіону, де розмежування використовувалося як інструмент для змінення етнічного складу та послаблення держав. Історичні події в ньому демонструють значний вплив росії, починаючи від періоду російської імперії і завершуючи часами Радянського Союзу. Населення регіону не змогло зберегти свою ідентичність у формі, за яку воно боролось ще у минулому столітті. Унаслідок цього воно опинилося в залежності від зовнішніх сил, втративши незалежність навіть без втручання свого основного опонента. Ізоляція етнічної групи є ефективним засобом для підриву її «коріння», де воно виступатиме «незручною» складовою. Мова - частина цього «коріння», яка допомагає тримати орієнтир і не збитися

зі шляху, і без перебільшення, не перестати існувати. Усвідомлення уроків історії має особливе значення для нас, українців, з огляду на унікальний історичний досвід та виклики сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авер'янова Н. М., Воропаєва Т. С. Неоколоніальний характер мовних конфліктів в Україні [Електронний ресурс] // Молодий вчений.

— Режим доступу: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/517/502>.

2. Горло Н. Іредентизм як форма радикальної етнополітичної поведінки [Електронний ресурс].-Режим доступу:

https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/693/1/ІРЕДЕНТИЗМ_ЯК_ФОРМА_РАДИКАЛЬНОЇ_ЕТНОПОЛІТИЧНОЇ_ПОВЕДІНКИ.pdf

3. Євтух В. Б., Станіславенко О. І. Соціологія етнічності: навчальний посібник [Електронний ресурс]. – Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень, 2018. – Режим доступу:

https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/yevtukh_sotsiologhiia.pdf.

4. Куць О. М. Етнополітологія : навчальний посібник [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://philosophy.karazin.ua/ua/kafedra/staff_pol/books/kuts/etnopolitika.doc.

5. Панасенко Г. С. Динаміка мовних конфліктів в ХХІ столітті [Електронний ресурс] // Наукова періодика Каразінського університету. – Режим доступу:

<https://periodicals.karazin.ua/irtb/article/view/12283/13664>.

6. Пасічник Ю., Сінкевич Є. Г. Проблема Нагірного Карабаху [Електронний ресурс] // Цифровий архів Острозької академії . – Режим доступу:

https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/2308/1/Pasichnyk_NZ_stud_Vyp-3_turyzm.pdf.

7. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл : монографія. – Київ : НІСД, 2019. – 560 с. – Режим доступу:

https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/1374918/mod_resource/content/1/Monografiya_Ontologiya_print.pdf.

8. Рябека А. Передумови виникнення нагірно-карабаського конфлікту // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2011. – Вип. 95 (1).

9. Явір В. А., Котловська А. В. Участь РФ в збройних конфліктах у світі [Електронний ресурс] // DSpace Repository :: Electronic Kyiv-Mohyla Academy Institutional Repository . – Режим доступу: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c2d140d9-981e-4e74-b831-5f32a5dcd6e5/content>.

УДК 323.269

МОВА ТА ГІБРИДНА ВІЙНА: ВИКЛИКИ, ОСНОВНІ ТЕЗИ

Оксана ТРУСЕВИЧ

кандидат фізико-математичних наук, доцент

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Третій рік великої російсько – української війни у її повномасштабній прояві ... 21 століття... Ще три роки тому ніхто не міг би подумати, що у 21 столітті Україна, український народ буде переживати страхи та жахи війни, хоча вона почалася ще у 2014 році. Ця війна – це неоголошена війна між Росією та Україною, що є найвищим ступенем загострення та з'ясування суперечок за допомогою армії та зброї між двома країнами, це — організований конфлікт, який ведеться із застосуванням зброї та насильства, з використанням значних засобів, у якому беруть участь групи людей, що діють за певним планом. Як відомо, причиною війни, розв'язаної Росією проти України були не Майдан 2004 та 2014 років, а спроби Росії політичного поглинання та окупації України.

Та українці активно виступили проти цього. «Російсько-українська війна - це війна ідеологій, світоглядів, війна між світлом і темрявою». Це слова ректора Академії СБУ Андрія Черняка, які він виголосив до учасників науково-практичної конференції «Сучасна російсько-українська війна як конфлікт цінностей та ідеологій». «Російська влада за допомогою політичних сил, інформаційної, релігійної, економічної, енергетичної чи іншої експансії завжди

нав'язувала нам «братерство». Але більше 10 років тому українці вкотре довели, що ми європейська демократична держава із цінностями, повністю відмінними від країни-терориста», - підкреслив керівник Академії.

Отже, як українці мають вести боротьбу супротив Росії, з точки зору української ідентичності як базового елементу стратегій і концепцій національної безпеки? Окрім боротьби із зброєю в руках, в окопах та бліндажах, у повітрі та на морі Україна в особі українського народу веде вже не один рік, не одне десятиліття мовну боротьбу. Дехто говорив, що «мова - не на часі», дехто говорив, що треба переходити на державну українську мову – колись потім, після війни, дехто говорив, що треба «лагідніше та м'якше» переходити на українську мову, але НІ. Коли, як не тепер, де терор Росії досяг найвищого рівня, коли російські окупанти знищили і далі знищують велику кількість дорослого населення України, невинних дітей, військових... Нарешті треба визнати, що **МОВА** – має значення, що через **МОВУ** почалася війна, бо ми, українці ідентифікуємо себе, як окрему самодостатню націю, що має свою **МОВУ** та **ІСТОРІЮ**, свій національний код.

Дамо відповідь на питання: як мова, тобто українська мова «приймає участь» у цій запеклій боротьбі, у цій страшній війні? Що ж за визначенням є «мова»? Згідно [12] дано визначення мови: «Мова — система звукових і графічних знаків, що виникла на певному рівні розвитку людства, що розвивається і має соціальне призначення; правила мови нормалізують використання знаків та їхнє функціонування як засобів людського спілкування. Мова — найважливіший засіб спілкування та пізнання.»

Загальне поняття про мову досліджували такі мовознавці як: П. Кононенко, Л. Скуратівський, Г. Шевхова, Л. Масенко, В. Русанівський, О. Мельничук, І. Білодід, О. Тараненко, І. Усаченко, М. Степаненко, О. Ткаченко та ін. Вони розглядали мову з різних сторін, тобто як зі сторони духовної культури нації, зі сторони історичного розвитку українського суспільства, мову як ознаку державності; перспективи розвитку та функціонування української мови в Україні, яка є свідченням розвитку українського суспільства.

Та головною метою цієї статті є спроба показати мову як основну ознаку ідентичності української нації з її проблемами й перспективами розвитку; висвітлити роль мови як визначального чинника

ідентичності української нації. Покажемо, що саме мова є найпотужнішою зброєю у гібридній війні за українську національну самовизначеність та самодостатність.

Що ж за визначенням означає «гібридна війна»? Відомо [13], що «...гібридна війна це різновид ескалації конфліктів, властивий для 21 століття, що поєднує застосування державних та недержавних, традиційних і нетрадиційних стратегій, ресурсів, засобів, методів підривної діяльності, механізмів кібервійни з метою досягнення певних політичних цілей.» Гібридна війна має військовий, дипломатичний, політичний, правовий, психологічний, фінансово-економічний, соціальний, ідеологічний, інформаційний характер. Основним інструментом гібридної війни [13] «... є ініціювання та підтримання державою-агресором в іншій державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч і конфліктів. При цьому сторона-агресор зазвичай публічно заперечує свою причетність до розв'язаного конфлікту, ретельно маскує його справжній перебіг та ініціаторів».

Використання [5]-[10] терміну «гібридна війна» набуло особливого значення у зв'язку з розв'язаною у 2014 році агресії Росії проти України, результатом якої стали окупація Криму та окремих районів Донецької та Луганської областей. Російська агресія спонукала до розширення змісту гібридної війни, мотивувала осмислення цього явища як окремого феномена, що означає:

- відновлення світового порядку часів холодної війни з відповідною поляризацією світу та невизначеним тлумаченням норм міжнародного права;

- маніпулювання поняттями демократії з метою виправдання політики масової брехні;

- «тліючу» експансію зі створенням псевдоутворень та використанням сепаратистсько-терористичних угруповань;

- підрив легітимності влади і розхищення внутрішньодержавних суперечностей на території жертви агресії;

- створення пропагандистськими та репресивними засобами всередині своєї країни та на окупованих територіях;

- «захист співвітчизників», «співгромадян», освячений ідеологією «руського світу», що «засвідчував утиск російської мови»;

- підміна гібридної агресії поняттям «громадянська війна», ідентифікація агресором себе як «миротворця» та посередника, приписуючи об'єктові нападу роль нападника.

Розв'язана 24 лютого 2022 Росією широкомасштабна війна проти України засвідчує, що гібридна війна може здійснюватися з метою пошуку слабких місць в обороні країни задля подальшого відкритого збройного захоплення території суверенної держави. При цьому використання елементів гібридної війни продовжується і надалі, що засвідчує спроба з боку керівництва Росії розмиття відмінностей між станом війни і миру під виглядом «спеціальної військової операції».

Отже, щоб протидіяти гібридній війні, нашою державою передбачено наступні кроки: розробку стратегій з урахуванням однією із головної ролі сил спеціальних операцій; спроможність критичної інфраструктури до протистояння зловмисним діям та завданням руйнуванням, до динамічного відновлення; належне використання інформаційно-комунікаційних можливостей, тобто публічної дипломатії; взаємодії держави, військових і громадськості; формування нової моделі системи національної безпеки та оборони, спроможної відповідати на виклики сьогодення і майбутнього; поєднання асиметричних зусиль різних країн, застосування жорстких економічних санкцій проти агресора; створення коаліції держав із метою захисту демократії та загальнолюдських цінностей.

Поряд з перелічених кроків боротьби у цій гібридній війні велике місце займає українська мова, що протидіє агресії терористичної держави, не менше ніж зброя. Сьогодні, коли в суспільно-політичному житті іде переоцінка морально-етичних цінностей, відроджується національна самосвідомість народу, знання рідної мови набуває особливого значення. Рідна мова є одним із найважливіших засобів формування патріотичних почуттів, гордості за свій народ, вона є виявом національної культури. Піклування про рідну мову, любов і повага до неї має бути в центрі уваги кожної нації.

Аналізуючи [1]-[4], впливає, що українська мова – це не мова простолюду, а мова цілої нації, чие місце на право самостійного розвитку в ряду цивілізованих народів уже завойоване й не може бути зайняте ніким іншим. Мова – своєрідний генетичний, визначальний код ідентифікації української нації, а не лише засіб спілкування. Щоб забезпечити розвиток української мови, нею створено величезну

кількість наукової, політичної, художньої літератури, яка знайомить з нашою історією, філософською думкою, українськими традиціями та звичаями.

Мова – це душа кожної нації, її найцінніший скарб. У мові наша стара і нова культура, ознака нашого національного визнання. Мова – це не тільки простий символ розуміння, бо вона визначається в певній культурі, в певні традиції. І поки живе мова – житиме й народ.

Тому кожен із нас повинен дбати про нашу національну мову як засіб творення національної духовності і національної культури, оскільки мова забезпечує вічність культури. Вона пов'язує культуру етносу в один безперервний процес: від минулого через сучасне до майбутнього. Тому, відстоюючи самотність рідної мови, ми тим самим оберігаємо самотність власної національної культури і духовності.

Не маючи своєї мови, своєї історії, українці перестануть бути українцями. «Коли зникає народна мова – народу більше нема». Поки жива мова народна в устах народу, до того часу живий і народ. Неперервна мовна освіта має забезпечувати такий рівень оволодіння державною мовою, який сприятиме використанню нею всіх суспільних функцій, а також функцій мовного розвитку особистості.

Отже, підсумовуючи: мова – це є стрижневий елемент на кожному з етапів виникнення та розвитку держави, «зброя» у гібридній війні, що розв'язала Росія, символ нашої незламності та незалежності. Плекаймо свою мову, любимо її, як любимо Україну. У цьому наша українська неперервність, як нації, «з діда-прадіда» до майбутніх поколінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азарова Л. Є. Мова, як генетичний код нації. / Л. Є. Азарова // Записки з українського мовознавства. Українська ментальність. Діалог світил. – Одеса: Астропринт, 2003. – Вип. 12. – С. 154 – 161.
2. Азарова Л. Є. Мова як феномен нації / Л. Є. Азарова // Лінгвістичні дослідження. Зб. наук. праць. Вип. 24. – Харків, 2008. С. 43 – 49.
3. Азарова Л. Є. Мова як визначальний чинник ідентичності української нації / Л. Є. Азарова // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки. – 2018. – Вип. 292. – С. 24 – 32.

4. Азарова Л. Є. Двомовність: причини й наслідки / Л. Є. Азарова // Рідний край: Альманах полтавського педагогічного університету. – Полтава. – 2015. – № 2 (33). – С. 71 – 74

5. Баровська А. В. Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2016. 110 с.

6. Головченко В., Дорошко М. Гібридна війна Росії проти України. Історико-політичне дослідження. Київ : Ніка-Центр, 2016. 184 с.

7. Горбулін В. Світова гібридна війна: український фронт / За заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2017. 496 с.

8. Горбулін В. Як перемогти Росію у війні майбутнього. Київ : Брайт Букс, 2021. 248 с.

9. Магда Є. Гібридна війна. Вжити і перемогти. Харків : Віват, 2015. 304 с.

10. Ладоня І. О. Українська мова. – Київ: Вища школа. – 2001. – с. 158

11. Почепцов Г. Г. Сучасні інформаційні війни. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2015. 498 с.

12. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D0%B2%D0%B0>.

13. <https://vue.gov.ua/%D0%93%D1%96%D0%B1%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0>.

УДК 323.317.83

МОВНА БЕЗПЕКА В СУЧАСНОМУ КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

*Ірина ЦАРЬОВА,
доктор філологічних наук, професор
Дніпровський державний університет внутрішніх справ*

У науковій літературі є значна кількість різноманітних інтерпретацій і трактувань безпеки. Під безпекою розуміємо такий стан складної системи, коли дія зовнішніх і внутрішніх чинників не призводить до погіршення системи або до неможливості її функціонування та розвитку [2]. Безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства, організації тощо від потенційно та реально наявних загроз або відсутності таких загроз. Існує безліч типів безпеки: особистісна, національна, економічна, соціальна, політична, екологічна, інформаційна, військова, міжнаціональна тощо.

Мовна безпека відносно нове поняття, яке не отримало поки що системного опису в науковій літературі. Найчастіше поняття мовної безпеки обговорюється в контексті проблем національної безпеки, інформаційної безпеки, мовного суверенітету та мовної політики. У сучасному контексті глобалізації є предметом досліджень цілої низки наук: політології, соціології, семіотики, історії, антропології, філософії.

Оскільки мовні конфлікти стають тільки одним із симптомів глибинних тектонічних розривів у суспільстві, їхнє вирішення лежить далеко поза межами власне лінгвістики чи й навіть культурної або освітянської сфери. Їхнє ж адекватне врегулювання – умова збереження єдності нації, усунення сепаратистських настроїв, а отже, гарантування національної безпеки [1, с. 37].

Під час продукування тексту (висловлювання) він має бути безпечним, тобто не повинен нести загрозу або завдавати шкоди (йдеться насамперед про публіцистику та журналістські тексти, персонажами яких є реальні люди) аудиторії. Наявність у тексті таких загроз чи потенційної шкоди вказує на його лінгвоконфліктогенність. Цікаво, що текст не може стати абсолютно безпечним, адже його

задум, формування, відтворення і сприйняття на кожному з цих етапів завжди зумовлені нескінченною множиною інтерпретацій і тлумачень, що залежать від безлічі чинників, які вивчає герменевтика, наука про смисл та його інтерпретацію. Прагнення тексту (висловлювання) до безпеки як до постійної властивості, що забезпечує стабільність його існування і сприйняття, не може мати позитивних результатів за відсутності правил безпечної експлуатації (у нашому випадку – української мови), викладених у відповідних правилах і нормах, зафіксованих у словниках і довідниках. Питання нормування в українській мові та культурі мовлення постійно обговорюються і призводять до розвитку та модифікації цих норм, проте сама наявність цих норм не піддається сумніву. Сьогодні до норм орфографії та пунктуації, безумовно, додаються норми комунікативно-стилістичні, пов'язані з умовами комунікативної ситуації. Загрозою для суспільства, заснованого на економіці знань, вважається інформаційна нерівність – нерівний доступ населення різних країн (регіонів) до джерел інформації та інформаційних технологій або незнання мови (мов), якими подано інформацію в мережі Інтернет. Отже, мовна безпека – це багатовимірне, комплексне поняття, специфіка якого багато в чому визначається соціолінгвістичною ситуацією в країні (регіоні) [4].

Справедливо буде припустити, що вивчення іноземних мов далеко не обов'язкове, оскільки в сучасному світі існують цілі системи автоматизованого перекладу. Актуальною спеціальністю на сьогоднішній день є перекладознавство, але не варто забувати, що керувати військами, які укомплектовані одиницями різних країн, без знання іноземних мов не можливо. Однією з головних вимог управління є оперативність, тобто своєчасність команд і прийняття рішень. У сучасному бою, що швидко розвивається, немає часу на перекладачів. Збройні сили, представники багатьох націй, повинні разом працювати і взаємодіяти ефективно спільною мовою. Збройні сили більшості країн сьогодні стали більш широко залучатися до проведення гуманітарної допомоги та миротворчих операцій. Сьогодні англійська мова є оперативною мовою цієї місії: офіційна мова, яку використовують різні національні контингенти для спілкування один з одним. Миротворчим військам часто необхідно підтримувати зв'язок із неурядовими організаціями, що працюють у місцях проведення місії. Необхідність в ефективному зв'язку є особливо гострою в операціях з

підтримання миру, де лінгвістичні непорозуміння ризикують призвести до помилок. Своєчасне передавання інформації та її точні записи мають першорядне значення, коли життя під загрозою.

Збройні сили різних країн працюють і тренуються разом, коли солдати, моряки та льотчики беруть участь у навчаннях або під час виконання певних операцій, їм треба спілкуватися спільною мовою. Безперечно, існує підвищений попит на ефективні військові комунікації англійською мовою [Там само]. Зокрема, між членами міжнародних сил, які беруть участь в операціях не лише з підтримання стабільності в гарячих точках світу, а й між миротворцями та місцевими лідерами спільноти. Не секрет, що точна комунікація є найважливішим компонентом для військових операцій, документи читаються і передаються. Погана комунікація призводить до нерозуміння, нерозуміння призводить до недовіри. Недовіра може бути причиною конфлікту. Ось чому фахівці, які знають іноземні мови, і особливо англійську, дуже важливі в Національній гвардії України.

Мова створює етнічні кордони, завдяки їй здійснюється національна ідентифікація людей і кваліфікація етносів. Мова – загальнонародне явище. Народ – її творець і носій. Національна безпека в сучасному світі безпосередньо залежить від способу комунікації між країнами. І як наслідок існує необхідність вивчення іноземних мов у всіх сферах обороноздатності країни, для підвищення її національної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макарець Ю. С. Мовний вимір національної безпеки України. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». Острог : Вид-во НаУОА, 2017. Вип. 68. С. 37–44.
2. Царьова І. В. Сучасний дискурс інформаційної війни. *«Південний архів» (філологічні науки)*. 2023. Вип. ХСV. С. 39–44.
3. Царьова І. В. Лінгвоцентричний аспект юридичного тексту. *Лінгвістичні студії Linguistic Studies*. 2020. № 39. С. 97–106.
4. Tsareva I. Functional and derivative space of the legal text. *Advanced trends of the modern development of philology in European countries* : Collective monograph. Riga : Izdevnieciba “Baltija Publishing”, 2019. P. 217–233.

УДК 81'27:323.1(477) + 355.4(477)

**МОВА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ
ВІЙНИ**

*Оксана ЧАГАН, кандидат філологічних наук
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

Питання мови в Україні було і залишається одним з найбільших викликів не тільки в політичній сфері, але й як чинник національної безпеки України. Проблема мовної політики щоразу назрівала з часів проголошення незалежності України і стала однією із ключових у розбудові демократичного суспільства. Боротьба за право використання української мови в усіх сферах життя країни, зокрема в політиці, правоохоронних органах, судах, освіті та ЗМІ, була важливим аспектом боротьби за національну ідентичність і суверенітет. Мова є унікальним носієм історії, культури та цінностей народу. Через неї передаються традиції, моральні норми та світогляд. Втрата мови нерідко веде до асиміляції народу та зникнення його як окремої культурної спільноти. Збереження рідної мови є ключовим фактором у збереженні ідентичності. Проте політика мовної асиміляції та підтримки інших мов, зокрема російської, в Україні тривалий час гальмувала розвиток української мови як державної. З 2014 року, після анексії Криму Росією та початку війни на Донбасі, питання мови стало ще більш актуальним, а повномасштабне вторгнення Росії на територію України з метою захисту, за словами росіян, російськомовного населення в Україні, показало, що мова відіграє важливу роль в ідентифікації нації. Вона є не лише засобом комунікації, а й політичний сигнал про суверенітет і непорушність національної ідентичності.

На думку, Л. Шаповал ідентичність – це певний комплекс специфічних рис, що дозволяють виокремлювати одну групу людей від інших, а також відносити особистість до тієї чи іншої групи [10, с. 64]. У системі соціальних ідентичностей та в її ієрархії, етнічна та національна ідентичності постають як одні з найстабільніших,

оскільки саме етноси та нації є спільнотами, приналежність до яких обумовлюється народженням і лишається, як правило, незмінною протягом життя людини [1, с. 76]. Існують різні погляди на поняття національної ідентичності та етнічної ідентичності. У процесі розвитку наукових поглядів на ці явища, формувалися різні погляди на ці поняття, що зумовило певні дискусії та суперечності. На думку О. Казакевич, національна ідентичність передбачає насамперед співвіднесення індивідом себе з певними політичними інститутами та символами, ключовим із яких є держава та її атрибути. Етнічна ідентичність набагато тісніше пов'язана з такими поняттями й категоріями, як походження, мова, тощо [4, с. 78]. Інші дослідники стверджують, що серед детермінант етнічної ідентичності найчастіше постають: спільне походження, антропологічний тип, самоназва, мова, особливості менталітету й способу життя, традиції та звичаї, духовна й матеріальна культура, релігійні вірування, спільність позицій у ставленні до подій минулого, а також, як правило, історична територія. Натомість, серед основних спільних чинників, що справляють вплив на розвиток ідентичності нації насамперед виокремлюються: територія, державність, культура, національна свідомість, спільна історична пам'ять тощо [1, с. 78]. Відомий американський дослідник Е. Сміт характеризує національну ідентичність як «безперервне відтворення й нове тлумачення характерних вартостей, символів, пам'яті, мітів і традицій, які утворюють особисту спадщину нації, а також ототожнення індивідів з цими ознаками, спадщиною й складниками культури» [8, с. 24]. Він поділяє національну ідентичність на західну модель (ґрунтується на спільності території, законів та інститутів, політичній рівності, спільності громадянської культури та ідеології) та східну модель (на основі походження, національної культури, мови, звичаїв) [9]. На думку Дж. Джозефа, національні мови й ідентичності знаходяться у складному діалектичному взаємозв'язку [2, с. 490]. Мова, яка є одним із визначальних маркерів відмінності одного народу від іншого, здебільшого становить ключову складову етнічної ідентичності. Утворення нації та держави призводило до піднесення статусу мови [4, с. 79]. Щодо етнічної ідентичності, то основний акцент роблять на усвідомленій належності до культурної спільноти. Тобто етнічна ідентичність - це стан процесу ідентифікації особи (на певний момент часу), яка крім власної індивідуальної неповторності усвідомлює свою належність до певної культурної

спільноти і пов'язана з нею почуттям солідарності через спільні цінності та погляди. Національна ідентичність - це та сама етнічна ідентичність, якщо, звісно, нація етнічна, або, як її називав Ф. Майнеке, «культурна», до якої додається усвідомлення спільності політичної, інтересів. Якщо ж нація не базується на етнічній основі, а є суто політичним об'єднанням, в такому випадку крім усвідомлення політичних інтересів членами нації слід звернути увагу на те, що етнічна культура, характерна для етнічної нації, заміщається національною культурою, яка включає в себе політичну культуру та універсальну культуру спілкування між етнічними групами, які складають цю націю [7, с. 25]. Як стверджує Л. Нагорна, етнічна ідентичність та національна ідентичність взаємопов'язані і якщо від національної ідентичності від'єднати етнічну як самостійну категорію, то для першої лишається лише дві ніші: перша – в яку вкладаємо поняття «національна свідомість» (це не обов'язково ідентифікація себе з певним етносом, а демонстрація прихильності до національних цінностей); друга – виникає в результаті усвідомлення особою чи групою спільності долі, а свій головний прояв знаходить у горизонтальній ідентифікації членів спільноти як співгромадян. Отже, дослідниця визначає національну ідентичність як комплекс етнонаціональних факторів та відчуття належності до певної політичної нації [6, с. 3–7]. З цього можна стверджувати, що спільна національна мова, яка є важливим чинником етнічної ідентичності, відіграє важливу роль не тільки в її збереженні, а й у формуванні національної ідентичності.

За свідченням багатьох дослідників, після розпаду Радянського Союзу окремі нації, які входили до його складу, створили свої держави і громадянські суспільства на ґрунті національної ідентичності етнокультурного аспекту. Так відбувалося і в Україні. На основі входження людини у свій національний соціум, свою національну державу самовизначення досліджується як процес самопізнання, самоідентифікації та самоутвердження, власне, суверенізації як духовної самореалізації особи, нації, держави [5, с. 6].

Зважаючи на критерії визначення національної ідентичності, можна зауважити, що розвиток культури і національної свідомості неможливе без національної мови. Культурні пам'ятки, література, мистецтво, фольклор, історична пам'ять неухильно пов'язані зі

збереженням національної мови. А отже, мова відіграє важливу роль у формуванні національної ідентичності.

Національна ідентичність формується внаслідок взаємодії культурних, історичних та мовних традицій. Українська мова є одним з найважливіших аспектів цього процесу, адже вона служить не лише комунікаційним інструментом, але й символом національної єдності. Протягом століть українська мова була об'єктом репресій та заборон, що значно послаблювало національну самосвідомість. Проте, навіть в умовах імперських режимів, вона зберігала свою роль у побуті, культурі та освіті, а після проголошення незалежності України мова стала ключовим елементом самовизначення українців як нації.

Відродження української мови після здобуття незалежності стало важливим етапом у формуванні національної ідентичності. З кожним роком спостерігається зростання використання української мови в різних сферах життя - від політики до масових медіа, що сприяє поглибленню національної свідомості та зростанню почуття гордості за свою культуру і історію.

Українська мова є одним з основних елементів національної ідентичності та важливим чинником у розвитку громадянського суспільства в Україні. З її допомогою формуються культурні, соціальні, політичні, та економічні зв'язки між громадянами, а також створюється фундамент для єдності нації. Від початку незалежності держави роль української мови в суспільному житті неодноразово ставала предметом дискусій, проте сьогодні її значення набуває особливої ваги, оскільки вона є не тільки засобом спілкування, але й символом національної незалежності. У часі російсько-української війни вона є чинником, який об'єднує нас зі своїми і відокремлює від чужих.

Роль української мови у формуванні громадянського суспільства та національної ідентичності в Україні за часів незалежності завжди була важливою. Будь-яка держава, консолідоване суспільство твориться на основі певної нації, спільної духовності, спільної мови, адже мова визначає самототожність нації. Незважаючи на тривалу колоніальну політику Росії в радянський період, українська мова все ж стала основним з чинників консолідації української нації та творення державності. Однак, тривалий період колоніального минулого призвів до поширення на певній території України мови колонізатора – російської. Так само, з моменту проголошення незалежності українці

не були одностайні в питанні національної ідентичності. Невизначеність загальнонаціональної ідентичності часто використовувалася в політичній боротьбі, яка визначала декларативний дискурс щодо «розколу України». Передусім ця проблема виникла в результаті тривалої русифікації. Значна частина російськомовного населення не завжди усвідомлювала свою національну ідентичність, що породило феномен «російськомовного українця».

Так зване «мовне питання» стало інструментом маніпуляції багатьох проросійських політиків, які намагалися посилювати функціонування російської мови в українському суспільному та культурному житті, називаючи це турботою про «російськомовне населення» та захистом прав російськомовних громадян України. Зокрема, у 2012 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про засади державної мовної політики» № 5029-VI, що отримав назву «закон Ківалова-Колесниченка» [3]. Він легітимізував «регіональні мови» в окремих районах, що створювало потенційну загрозу прийняття російської мови як другої державної. Як ми бачимо зараз, це було ніщо інше, як один із інструментів тривалої і цілеспрямованої інформаційної війни Російської Федерації за допомогою «своїх» представників у владних структурах ще задовго до захоплення Криму і Донбасу та повномасштабної війни. Варто згадати важливу тезу російського президента, яка поширювалася в російському інформаційному просторі за рік до цього: «Росія закінчується там, де закінчується російська мова». Причина повномасштабного вторгнення, задекларована ворогом, — захист російськомовного населення в Україні. Тому після початку російсько-української війни значна частина українців, які до цього розмовляли у побуті та громадському житті російською мовою, часто свідомо приймає рішення перейти на українську мову спілкування. Ідентифікація себе українцем за етнічним походженням, за національність та належністю до українського громадянського суспільства зумовило усвідомлення багатьма громадянами України того, що мова є важливим індикатором їхньої ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вонсович С.Г. Поняття національної ідентичності: український дискурс. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*.

Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2020. Вип 29. С. 74–81.

2. Джозеф Дж. Язык и национальная идентичность. *Логос*. 2005. № 4 (49). С. 20–48.

3. Закон України «Про засади державної мовної політики» № 5029-VI <https://ppu.gov.ua/press-center/10-serpnia-2012-roku-zakon-ukrainy-pro-zasady-derzhavnoi-movnoi-polityky/>

4. Казакевич О. Роль мови у формування національної ідентичності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Культурологія». 2017. Вип. 18. С. 77–79.

5. Капелюшний В. Етнічність, ідентичність і культура як ключові поняття етнології та етнокультурології: аналітичний огляд останніх досліджень. *Сучасні проблеми національно-культурної ідентичності: регіональний вимір : зб. наук. статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (24-25 вересня 2020 року)*. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2020. С. 3–8.

6. Нагорна Л. Категорія «національної ідентичності» в сучасній етнополітології. *Наукові записки:Збірник*. Серія «Політологія і етнологія». К.: ІПіЕНД. 1998. Вип. 6. С.3–11.

7. Саніна Т.О. Дослідження національної та етнічної ідентичності: теоретичний огляд. *Наукові записки. Соціологічні науки*. 2002. Том 46. С. 22–26.

8. Сміт Е. Націоналізм : Теорія, ідеологія, історія. К. : Видавництво “К. І. С.”, 2004. 170 с.

9. Сміт Е. Національна ідентичність: /Е. Смітпер ; з англ. К.: Основи, 1994. 260 с.

10. Шаповал Л.І. Словник етнографічних (етнологічних) понять і термінів. Видання друге, змінене та доповнене. Полтава, ТОВ «АСМІ», 2016. 294 с

УДК 159.955:81'27:355.45(477)(06.063)

**ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ НА ШЛЯХУ ДО УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА**

*Оксана ЧОРНОУС,
кандидат філологічних наук, доцент
Донецький державний університет внутрішніх справ*

Шлях до спілкування українською мовою може бути доволі непростим для деяких людей через різні психологічні перешкоди, подолання яких не є швидким та легким процесом. Однак з огляду на те, що такі бар'єри позначаються, з одного боку, на продуктивності діяльності окремої людини, а з іншого – опосередковано стають на заваді об'єднанню суспільства, знижують його здатність протидіяти негативним зовнішнім впливам, їх необхідно належно вивчати та здійснювати пошук можливих способів подолання. Саме на цих аспектах й буде сконцентрована увага у пропонованій науковій розвідці.

Лексикографічна література визначає психологічний бар'єр як «психічний стан, який виявляється в неадекватній пасивності суб'єкта, що перешкоджає виконанню ним тих чи інших дій» [1]. Ідеться про посилення негативних переживань і установок – сорому, почуття вини, страху, тривоги, низької самооцінки, що асоціюються із завданням. Такі теоретичні висновки підтверджують спостереження науковців. Наприклад, у дослідженні впливу мовного середовища на мовну поведінку молоді у 2020 році з-поміж основних перешкод був названий страх мати смішний вигляд: респонденти боялися говорити українською через можливу негативну реакцію оточення на її «неідеальну» форму – суржик, що активно таврувався російськомовним оточенням [4, с. 123–124]. Подальше вивчення ситуації у 2023 році засвідчило, що страх бути визнаним іншими носієм суржику та відчуття дискомфорту в розмові з російськомовними людьми досі лишаються вагомими перешкодами [3, с. 109]. Надмірний страх бути осміяним відомий у психології як гелотофобія. Відомо, що застосування агресивних методів гумору може слугувати доволі простій меті – примусити об'єкт для глузувань

та жартів до певних дій, адже в такий спосіб відверто демонструється несхвалення певної поведінки, маркується порушення певних прийнятих стандартів або невідповідність очікуванням, що викликає в такої особи почуття провини [5, с. 228]. Це теоретичне твердження так само підтверджується на практиці мовцями. Так, в одному з інтерв'ю, коментуючи власний перехід на українську мову, історик і громадський діяч О. Доній зазначає: «Взагалі, для цього потрібне середовище, яке не сміється з чужих помилок. Дуже важливо, щоб був процес, коли людина не боїться говорити неправильно» [2]. Гострій критиці можуть піддаватися як вимова, так і лексичні та граматичні форми, якими послуговується мовець. За таких умов людина всіляко намагається уникнути потенційно небезпечних ситуацій, тож вірогідність перейти на українському мову істотно знижується. Ще одним важливим аспектом є самооцінка мовця: сміючись з когось, можна спровокувати не лише почуття провини, а й сорому, що торкається власне самосвідомості та самооцінки [5, с. 228]. Збентеження та зняксовіння через використання іншої мови зменшує упевненість мовця та викликає дискомфорт, що так само посилює бажання повернутися до звичної практики спілкування.

Мовні зміни впливають не лише на індивідуальний рівень (психологічне благополуччя), а й на ширший соціокультурний контекст, що включає національну свідомість, національну єдність. Мова є важливим інструментом ідентичності та єдності нації, саме тому психологічні бар'єри на шляху до спілкування українською мають бути подолані. Це набуває особливої ваги в контексті національної безпеки: мовні розбіжності можуть спричинити глибоких соціальних та політичних розколи, а в моменти кризи чи зовнішніх загроз – послабити внутрішню згуртованість і здатність суспільства чинити опір зовнішнім впливам. Саме в такі часи значно легше маніпулювати громадською думкою, послаблюючи національну безпеку країни.

Перехід на спілкування українською мовою є важливою складовою національної безпеки. Психологічні бар'єри, які постають на цьому шляху, можуть гальмувати процес інтеграції та консолідації суспільства, що своєю чергою вплинути на національну безпеку країни. Подолання цих бар'єрів допоможе зміцнити внутрішню єдність та зробити суспільство більш стійким до деструктивних факторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кожухова Т. В. Бар'єр психологічний. *Фармацевтична енциклопедія*. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/1853/bar-yer-psixologichnij> (дата звернення: 12.02.2025).
2. Тимошенко Д. Як перейти на українську мову? Радіо Свобода : вебсайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28756680.html> (дата звернення: 12.02.2025).
3. Цар І. Перехід молоді на українську: причини, труднощі, мета. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*. 2023. Вип. 9. С. 99–111.
4. Цар І. М. Мовна адаптація молодих переселенців із Донбасу та Криму в білінгвальному середовищі. *Українська мова*. 2020. № 1 (73). С. 113–128.
5. Шпортун О. М. Гелотофобія як психологічна проблема суспільства та форма соціофобії (огляд літератури). *Буковинський медичний вісник*. 2016. Т. 20. № 1 (77). С. 228–235.

УДК 811.161.2'373.43:355.48(470+571:477)

НЕОЛОГІЗМИ ЯК МОВНЕ ЯВИЩЕ ВІДОБРАЖЕННЯ ВІЙНИ

Тамара ШЕВЧУК,

кандидат філологічних наук, доцент

Тетяна КОСТОЛОВИЧ,

кандидат педагогічних наук, доцент

Рівненський державний гуманітарний університет

Українська мова стабільна та статична у своїй граматичній і фонетичній структурі, проте її лексична система постійно змінюється. Слова, як у дзеркалі, відображають усі суспільні трансформації, політичні події та культурні зрушення. Сьогодні одним із найвагоміших чинників впливу на мову є війна, яка зумовлює появу нових термінів, переосмислення старих понять і зміну мовних пріоритетів.

Нові слова, що з'явилися в період воєнного стану в Україні, у наукових розвідках називаються по-різному: інновації (лексичні інновації), новотвори, неологізми, але вони пов'язані між собою спільною семою «новий» й характеризуються особливою ознакою новизни форми або змісту. Поряд із зазначеними лексемами зустрічаємо і термін «оказіональні слова». Наприклад, С. Романчук [6], називає okazіоналізми окремою групою неологізмів. Неологізми – це нові слова або вирази, що входять до широкого вжитку і закріплюються в мові, тоді як okazіоналізми – це індивідуальні, контекстуальні утворення, які не завжди стають загальновживаними. Обидва явища подібні тим, що демонструють творчу природу мови та її здатність реагувати на нові реалії, але okazіоналізми бувають тільки в певних контекстах, поза ними вони не відтворюються. Як правило, okazіоналізми – це лексеми, створені на випадок від вже поширених в мові слів через додавання до них афіксів.

Останнім часом неологізми стали об'єктом активного лінгвістичного дослідження науковців, зокрема, С. Гриценко (мовні інновації російсько-української війни 2022 р.) [2], Н. Єльнікової (неологізми у медіатекстах періоду воєнного стану в Україні) [3], І. Козинець (відображення війни у мові крізь призму неологізмів) [4], І. Рогальської-Якубової, Н. Чепелюк (воєнні неологізми на позначення ворога в інтернет-дискурсі) [5], О. Стишова (особливості словотворення складних okazіоналізмів у сучасній українській мові) [7] тощо.

У лінгвістичній літературі існують різноманітні класифікації неологізмів періоду повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну. Серед них найпоширеніші за трьома групами неологізмів – лексичними, фразеологічними й семантичними [1, с. 8]; за п'ятьма, а саме: 1) лайливі назви організатора війни, президента рф, диктатора; 2) пейоративні синоніми слова «росія»; 3) номінації представників російської армії; 4) назви тих громадян рф, які підтримують свого диктатора; 5) позначення представників російського уряду й прихильників політики москви [5, с.103–104].

Проаналізуємо неологізми за такими категоріями лексики:

1. *Військова лексика*. Ця група містить терміни, що описують військові процеси, техніку, стратегії та підрозділи: *дрон*, *байрактар* – назви безпілотних літальних апаратів, що стали широко відомими; *джавелін*, *стугна* – назви протитанкових комплексів, які набули

символічного значення в народній свідомості; *бруствер*, *логістика*, *деблокада* – технічні військові терміни, що стали зрозумілішими широкому загалу.

2. *Сленг військових та волонтерів*. У військовому середовищі формується специфічний сленг, який часто потрапляє і в повсякденну мову: *бавовна* – евфемізм для вибуху на території ворога; *жесть* – бронетехніка, що стала символом стійкості; *пташка* – дрон або інший літальний апарат; *дизель* – військові, що воюють у складі механізованих підрозділів.

3. *Інформаційно-політичні терміни*. Ці слова відображають інформаційну війну, пропаганду та суспільні реакції на події: *рашизм* – ідеологія агресивної війни росії; *орки*, *свинособаки* – зневажливі назви російських окупантів, що закріпилися у мові як засіб мовного опору; *колаборант*, *зрадник* – слова, що позначають тих, хто співпрацює з ворогом.

4. *Волонтерська та гуманітарна лексика*. З розвитком волонтерського руху з'явилися нові поняття: *банка* – збір коштів на потреби армії через соціальні мережі; *донат* – пожертва на ЗСУ; *Пікачу* – позивний популярного автомобіля для військових.

5. *Фразеологізми та меми*. Деякі вислови перетворилися на знакові меми або фразеологізми: «*русскій военний корабль, іди...*» – відома фраза, що стала символом опору; «*Доброго вечора, ми з України*» – гасло, що набуло популярності; «*Від Сяну до Дону*» – патріотичний вислів, що символізує мрії про звільнення всіх історичних земель. Фразеологізми та меми відіграють важливу роль – вони стають символами боротьби.

Причини виникнення неологізмів пояснюємо потребами людей назвати реалії бойових дій, суспільні настрої в соціумі, явища та військові технології по-новому, так щоб відобразити найбільш яскраво і точно свій емоційний стан (експресію). У певний період неологізм утворюється як інновація, пізніше закріплюється в суспільстві, стає постійно вживаним й переходить до активного словника людей.

Неологізми часто несуть гумористичне, саркастичне або патріотичне забарвлення. Зневажаючи *недокраїну й путіноїда*, українці пишуть з малої літери назву країни агресора та прізвище диктатора, називаючи їх різними пейоративами: *звіроїдіоти*, *орки*, *мордор*, *моськва*, *терраша*, *рушляндія тощо*. Неповагу, презирство викликають в українців й громадяни росії, яких вони іменують

русофашистами, бидломасою, москальнотою тощо. Упродовж зазначеного періоду спостерігається зниження культури мовлення українців: у повсякденному спілкуванні все частіше використовується нецензурна лексика та арготизми. Причинами цього явища є зростання соціальної напруги, щоденна смертельна небезпека *від російських обстрілів*, що впливає на мовні звички та стиль комунікації. Якщо мова реагує на виклики часу, породжуючи нові питомі слова, це свідчить про її життєздатність, динамічність і спроможність точно відображати реальність. Повномасштабна війна змінила мовний простір, надавши українській мові нових відтінків значень і емоційного забарвлення. Як зазначає Ольга Дубчак, авторка книжок «Чути українською», «Бачити українською» і «Перемагати українською», наша мова набула суворості, й навіть жорстокості. Вона стала мовою спротиву й ненависті, що відображає реалії сьогодення, і цей процес природний та закономірний.

Отже, війна суттєво впливає на розвиток української мови, збагачуючи її новими словами та виразами, що відображають зміни в суспільстві, військовій сфері, політиці та інформаційному просторі. Вони не лише фіксують події сучасності, а й стають засобами комунікації, інструментами мовного опору та виразниками національної ідентичності. Багато таких слів можуть закріпитися в українській лексиці, набувши статусу історичних та культурних маркерів, що зберігатимуть пам'ять про події війни та їхній вплив на суспільство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гладченко А. М., Комарова О. С. Неологізація лексики у період російсько-української війни. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. Том 34 (73) № 1 Ч. 1 2023. С. 7 – 13.
2. Гриценко С. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка*. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. №2(32), 2022. С. 9 – 13.
3. Єльнікова Н. І. Неологізми у медіатекстах періоду воєнного стану в Україні. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану*. Харків, 2022. С. 298 – 300.

4. Козинець І. Відображення війни у мові крізь призму неологізмів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 61, том 2, 2023. С. 135 – 140.

5. Рогальська-Якубова І., Чепелюк Н. Воєнні неологізми на позначення ворога в інтернет-дискурсі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 59, том 3, 2023. С. 101 – 107.

6. Романчук С. Є. Оказіоналізми як окрема група неологізмів. *Вісник Житомирського державного університету*. Випуск 58. Філологічні науки. 2011. С. 52 – 55.

7. Стишов О. А. Особливості словотворення складних оказіоналізмів у сучасній українській мові. *Лінгвістичні студії*. 2022. Вип. 43. С. 41 – 52.

УДК 81'27

СУЧАСНА ВІЙСЬКОВА ЛЕКСИКА: СЛОВА, ПОРОДЖЕНІ ВІЙНОЮ

*Ольга ШЕЛЮХ,
кандидат філологічних наук, доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

Мова – явище динамічне і глобальні структурні процеси в суспільно-політичному житті народу завжди закономірно мають значний вплив на динаміку мовних змін. І «що трагічніша подія, то сильніший її відбиток на мові» [9]. Тому й сучасна війна Росії проти України теж внесла зміни не лише в мовну систему, а й відповідно в мовну картину світу українців.

Зауважимо, що взаємодії мови, культури й мислення є предметом наукових досліджень провідних лінгвістів, культурологів і філософів світу. Хоча ідея взаємозв'язку пізнання і мови, мови і культури, культурного процесу виникла ще у XVIII столітті, проте серйозні дослідження цих

Сучасні лінгвісти вважають, що досліджувати мову потрібно в нерозривному зв'язку з культурою. І незважаючи на досить

недовготривалий період свого наукового розвитку, проблеми лінгвокультурології загалом та мовної картини світу зокрема привертали увагу багатьох вітчизняних дослідників (Бацевич Ф.С. [1], Жайворонок В.В. [6], Єрмоленко С.Я. [3], Лисиченко Л.А. [7] та ін.)

Мовна картина світу, за визначенням О. Селіванової, – це «представлення предметів, явищ, фактів, ситуацій дійсності, ціннісних орієнтирів, життєвих стратегій, сценаріїв поведінки в мовних знаках, категоріях, явищах мовлення» [8]. Тому коли говоримо про зміни в мовній картині світу, маємо на увазі попри політичний, соціологічний, культурологічний, етнічний чи психологічний аспект і й власне лінгвістичний, тобто зміни, які стосуються всіх рівнів системи мови.

Тому доцільно звернути увагу на те, як сучасні воєнні реалії впливають на мовні одиниці, а відтак і на зміну мовної картини українського народу, що пов'язано із зменшенням або збільшенням частотності вживання певних слів, із зміною пріоритетності значень певних слів; та зі змінами на фонетичному, орфографічному, пунктуаційному, особливо лексичному та інших рівнях системи мови.

Найперше подивимось на зміни на фонетичному рівні, адже вони здебільшого стосуються орфоепічних особливостей української мови й артикуляційного апарату українця. Новизною є особливо активне використання слів-шиболетів, що дозволяє завдяки особливостям вимови звуків виявити людину-носія мови (*паляниця, крамниця, укразлізниця, молодиця, полуниця, лисиця, медівниця...* – м'яке **ц**, звук **и**). Така собі орфоепічна люстрація на рівні «свій – чужий».

На рівні орфографії також спостерігаємо нові акценти. Бачимо, що зміни стосуються написання певних слів з великої – малої літери. Український правопис фіксує норму, що імена та прізвища, ужиті зневажливо, пишемо з малої літери. У часі війни це правило розширює межі вжитку, формуючи позитивну чи негативну думку суспільства про певні явища (*росія, російська федерація, путін, шойгу, лукашенко, лавров* тощо). Правда, мусимо окреслити сфери прийнятного вживання такого орфографічного новотвору – лише в публіцистичному і художньому стилях. В науковому й офіційно-діловому стилях ці назви потрібно писати таки з великої літери.

На воєнні процеси реагує й пунктуація. Подібна ситуація спостерігалася під час Другої світової війни. Йдеться про використання «іронічних лапок», які змушують сумніватись у правдивості висловленого, іронічно ставитись до сказаного

(путінський «референдум»; «спецоперація» російської федерації в Україні; Ердоган закликав путіна «дати ще один шанс» переговорам з Україною щодо «миру»).

Найбільше слів, породжених війною, фіксуємо переважно в лексико-семантичній системі нашої мови. Це найбільш тотальні зміни. Насамперед зауважимо, що з'явилося чимало неологізмів, інтернет-словники яких починають активно побутувати (*мордор, ерефія, рашизм, путінізм, натівець, затридні, нагостомелити, відірпишити, чорнобаїти, макронити, заукраїнити, наволонтерити* тощо).

Кількісно і якісно поповнює фраземний склад мови поява нових лексем-фразеологізмів (*ефект Чорнобаївки, повертатися в Чорнобаївку, вслід за російським кораблем; доброго вечора, ми з України; приказка: «Побачити Чорнобаївку і померти»* та інші).

Зауважимо, що Міністерство закордонних справ Литви, за словником сучасної української мови та сленгу «Мислово» визнало вислів українських захисників острова Зміїний «*русский военный корабль, иди нах*й*» фразою 2022 року, що було відзначено спеціальною нагородою, яку передали Державній прикордонній службі України. До слова, словник «Мислово» було створено в 2012 році, щоб фіксувати неологізми, сленг та інші нові слова сучасної української мови. На нашу думку, вираз, по суті, є римейком української національної ідеї, сформульованої Лесем Подерв'янським ще у 2014 році, — «від'***іться від нас». Найширше використання цього та інших ненормативних висловів усіма шарами суспільства демонструє трансгресію суспільних норм, характерну для війни. «Іронія долі» в тому, що фраза року є «питомо російською» тоді, коли Україна ствердила свою незалежність, а українська мова розвивається та витісняє російську [10, с. 77].

Водночас й інші слова-претенденти на звання слова року теж пов'язані з війною, зокрема: доброго вечора, ми з України, катастрофа, біженці/переселенці, ЗСУ, волонтер, доброволець, геноцид, терор, допомога.

Деякі з понять починають творити синонімічні ряди неологізмів (*рашисти – орки – орда – свинособаки – козломорді*). Хоча, на нашу думку, щоб зневажити росіян, найдоцільніше вживати слово «*русня*». «Орки» – це фантазійні істоти. Використовуючи це позначення, ми знеособлюємо ворога, переводимо його із розряду людини в розряд поторочі, яка не відповідає за свої дії.

Зміни у сфері ономастики є не менш цікавими, адже під впливом воєнних подій показовою є поява нових імен, якими вже називають маленьких українців (*Джавеліна, Джавелін, Байрактар*).

Крім цього, нову лексику можемо класифікувати за тематикою, формою і способом творення. Найпродуктивніший спосіб творення – метафоризація на основі загальноновживаної лексики (*бавовна, мультик, зеленка*); тематичні групи доволі розлогі й відкриті для поповнення (група назв людей – *кіборги, азовці*; на означення ворога – *мордор, орки*); предметів одягу і взуття – *пikсель, термуха*; назви просторових понять – *нуль, передок*).

Особливої уваги заслуговують новостворені слова назви зброї і військової техніки. Вони утворені шляхом метафоризації, гри слів, інколи й аббревіації. На приклад, назви зброї звучать так: «*муха*» – ручний протитанковий гранатомет; «*калаш, калашмат*» – автомат Калашникова; «*покемон*» – кулемет Калашникова модернізований; «*дашка*» – 12,7-мм стáнковий кулемет Дегтярьова-Шпагіна (ДШК); «*лимончик, лимон*» – граната; рація.

Деякі назви техніки, як і в назвах зброї, мають ознаки так званого бойового суржика: «*наташка*» – вантажний «Урал»; «*ишишарик, ишишига*» – вантажівка ГАЗ-66; «*бардак*» – бойова розвідувально-дозорна машина (БРДМ); «*мотолига*» – плаваючий бронетранспортер (МТ-ЛБ); «*таблетка*» – медична машина.

Наслідком воєнної агресії Росії проти України є також модифікації пріоритетності значень певних слів (*бавовна, розтяжка, тривога, приліт* тощо).

Протягом останнього року, мабуть, найбільш популярним і найбільш часто вживаним стало слово «*бавовна*» – найкolorитніше слово, породжене війною. Знаємо, що для позначення вибухів у Росії масово почали вживати кодове слово «*бавовна*». Важко погодитись із тими, хто вважає його безсенсовним. Очевидно, тут йдеться про абсурдну помилку інтернет-перекладача, що не зрозумів і не розрізнив контексту омонімів «*хлопОк*» і «*хлОпок*». Це слово як в українській, так і в російській мовах належить до лексичної групи омонімів. До того ж, коли ми свідомо заміняємо слово вибух на абсурдний машинний переклад — ми іронізуємо над російською «новомовою», яка забороняє називати речі тим, чим вони є насправді.

Отже, воєнні реалії сьогодення змушують мову бути більш динамічною, впливають на зміни вектору уваги з одних мовних явищ

на інші, на творення нових лексем, фразем тощо, зрештою, змінюють лінгвістичну і загалом мовну картину світу українського етносу.

Очевидно, що із закінченням воєнних дій чимало слів втратить актуальність, проте будуть і такі, що увійдуть до словників української (і не тільки) мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф.С. Філософія мови: Історія лінгвофілософських учень: Підручник. К.: ВЦ “Академія”, 2008. 240 с.
2. Даниленко Л. Лінгвістика ХХ-початку ХХІ ст. у пошуках цілісної теорії взаємозв’язку мови, культури і мислення. Мовознавство. 2009. № 5. С. 3–11. С. 3.
3. Єрмоленко С.Я. Мінлива стійкість мовної картини світу. Мовознавство. 2009. № 3-4. С. 94-103.
4. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: нариси. К. 2007. 262 с. С. 15.
5. Жайворонок В.В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук. Мовознавство. 2016. № 5–6. С. 23 – 35.
6. Жайворонок В.В. Українська етнолінгвістика: нариси. К., 2007. 262 с.;
7. Лисиченко Л.А. Лексико-семантичний вимір мовної картини світу. / Л.А. Лисиченко. Х.: Вид. група «Основа», 2009. 191 с
8. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава, 2008. С. 321.
9. Синящик А. «Що по русні?» Паролі, лайки і лексика Другої світової війни. Рустам Гаджієв. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/06/1/7348766/>.
10. Шелюх О. Вплив реалій російсько-української війни на систему мовних одиниць. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Том 35 (74) № 1. 2024. Частина 1. С. 75–80. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.1.1/13>

УДК 373.2

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Оксана ШУЛЬГА,

*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

Мовленнєвий розвиток є основним компонентом загального розвитку дошкільника, оскільки він є не тільки засобом комунікації, а й інструментом для пізнання світу. Мова формує уявлення про навколишню реальність, допомагає дитині виражати свої почуття та емоції, вирішувати конфлікти і налагоджувати взаємодію з іншими. Психолого-педагогічний супровід мовленнєвого розвитку є необхідним для забезпечення якісного розвитку дитини в цьому аспекті, оскільки в цей період закладаються основи не лише мовленнєвих навичок, а й когнітивних та соціальних здібностей.

Розвиток зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку є однією з основних проблем дошкільної лінгводидактики. Актуальність цієї теми обумовлена пріоритетами Національної доктрини розвитку освіти України в XXI столітті, а також законами України «Про освіту» і «Про дошкільну освіту», які спрямовані на модернізацію дошкільної освіти, оновлення змісту, удосконалення форм, методів і технологій навчання дітей рідної мови, розвитку культури мовлення та мовленнєвого спілкування.

Дошкільний вік є критичним періодом для розвитку мовлення, оскільки це час, коли відбувається інтенсивне формування мовних навичок. Діти в цей час активно вчать говорити, розширюють словниковий запас, освоюють граматичні структури та розвивають здатність до зв'язного мовлення. Водночас цей період є вразливим, оскільки будь-які порушення в розвитку мовлення можуть впливати на інші аспекти психічного розвитку. Тому важливо здійснювати психолого-педагогічний супровід, що включає корекційні, консультаційні та розвивальні аспекти роботи з дітьми [2].

Діти дошкільного віку мають різний рівень мовленнєвого розвитку в залежності від генетичних, соціальних і культурних факторів. Психолого-педагогічний супровід дозволяє виявляти

індивідуальні особливості кожної дитини, коригувати мовленнєві порушення, підтримувати розвиток здібностей тих дітей, у яких є певні труднощі, та стимулювати більш інтенсивний розвиток мовлення у тих, хто має вищі мовленнєві здібності.

Сучасні дослідження свідчать, що раннє виявлення та корекція мовленнєвих порушень можуть значно зменшити ймовірність розвитку серйозних мовних труднощів у майбутньому. Психолого-педагогічний супровід мовленнєвого розвитку забезпечує своєчасну діагностику і втручання, що сприяє нормалізації мовленнєвих функцій і розвитку комунікативних навичок дітей. Це дозволяє мінімізувати негативні наслідки відсутності або затримки мовного розвитку.

Значну увагу дослідженню мовного розвитку дошкільників приділяли українські науковці. Зокрема, А. Богуш [1], Н. Гавриш [2] аналізували особливості формування мовленнєвих навичок у дітей дошкільного віку в контексті національного виховання. Закономірності розвитку мовлення дітей дошкільного, віку досліджували А. Богуш [1], Н. Гавриш [2], Н. Луцан [4], Т. Поніманська [5] та ін.

Мовлення є важливим інструментом соціалізації, оскільки через мову дитина вчиться взаємодіяти з іншими людьми, виражати свої потреби і думки. Психолого-педагогічний супровід допомагає дошкільникам інтегруватися в соціум, оскільки мова є основою для взаємодії в дитячому колективі та з дорослими. Вміння правильно спілкуватися забезпечує успішну адаптацію до навчального процесу в школі, сприяє розвитку емоційної і соціальної компетентності.

В Україні та в багатьох інших країнах на сьогодні є чітке спрямування на модернізацію дошкільної освіти, що включає розвиток комунікативних навичок дітей. Програми, які реалізуються в дошкільних установах, часто акцентують увагу на розвитку мовлення як одного з основних напрямів освітньої діяльності. Психолого-педагогічний супровід у цьому контексті допомагає не лише забезпечити належний рівень мовленнєвого розвитку, а й адаптувати навчальні методики до потреб кожної окремої дитини.

Л. Іщенко аналізує психолого-педагогічний супровід розвитку зв'язного мовлення дітей через використання мовленнєво-ігрової діяльності. Дослідниця наголошує на важливості інтеграції ігрових методів і вправ у процес розвитку мовлення, підкреслюючи, що гра є важливим засобом для розвитку когнітивних і мовленнєвих здібностей

дітей дошкільного віку. Психологічний аспект цього супроводу полягає в забезпеченні емоційної підтримки дітей та створенні позитивної атмосфери для розвитку мовлення [3].

Мовленнєве спілкування є одним із перших видів діяльності, до якої дитина приходить у процесі онтогенезу, і виступає універсальною умовою розвитку особистості в дошкільному віці. В процесі багатогранного спілкування під час ігор дитина пізнає природний, предметний і соціальний світ, який її оточує, у його цілісності та різноманітності. Водночас формується її внутрішній світ, уявлення про себе, а також засвоюються культурні цінності, що дають можливість дитині стати активним учасником взаємодії. Основна мета дошкільної освіти полягає у формуванні у випускника дошкільного закладу комунікативної компетенції. Мовленнєвий розвиток є важливим інструментом, через який дитина встановлює контакт з навколишнім середовищем і проходить процес соціалізації [3].

Мовлення є основним засобом пізнання світу, вираження думок і взаємодії з оточенням. Формування мовлення у дошкільному віці відбувається поступово та включає: опанування звукової культури мовлення; збагачення словникового запасу; розвиток граматичної правильності; формування зв'язного мовлення. Розвиток мовлення впливає на загальний когнітивний рівень дитини, її соціальну адаптацію та емоційне благополуччя.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив виокремити психолого-педагогічні аспекти супроводу мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Психолого-педагогічний супровід забезпечує не лише корекцію мовленнєвих порушень, але й стимулювання природного розвитку мовлення в гармонійному і комплексному контексті. Розглянемо основні аспекти цього супроводу.

1. Раннє виявлення мовленнєвих порушень. Одним з основних психолого-педагогічних аспектів є своєчасне виявлення мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку. Відсутність або затримка розвитку мовлення може призвести до серйозних проблем у соціалізації дитини. Важливо, щоб педагог і психолог здатні були вчасно помітити наявні труднощі, зокрема затримку розвитку мовлення, труднощі з артикуляцією, розумінням мови, словниковим запасом, граматичними структурами. Така рання діагностика дає можливість своєчасно запровадити корекційні заходи, знижуючи ризик подальших мовленнєвих труднощів.

2. Індивідуальний підхід до кожної дитини. Психолого-педагогічний супровід включає створення індивідуальних програм для кожної дитини з урахуванням її розвитку, потреб та особливостей. Кожна дитина має свої темпи розвитку, тому важливо розробити адаптовані методики для роботи з нею, виходячи з її мовленнєвих здобутків та проблем. Це включає використання різних форм роботи: індивідуальні заняття, корекційно-розвивальні ігри, діалогові вправи тощо.

3. Розвиток мовлення через гру. Гра є основним способом навчання для дітей дошкільного віку, а також потужним інструментом розвитку мовлення. Через гру діти не тільки отримують нові знання і навички, а й освоюють мовленнєвий процес. Психолого-педагогічний супровід має на меті організацію ігор, які стимулюють розвиток мовлення, формують граматичні навички, активізують словниковий запас і вміння зв'язно висловлювати свої думки.

4. Активізація мовлення через спільну діяльність. Спільна діяльність з дорослими та однолітками має величезне значення для розвитку мовлення. Спільна діяльність створює умови для практичного застосування мовних навичок у реальних комунікаційних ситуаціях. Наприклад, в організації спільних занять, таких як малювання, ліплення, конструювання, а також у процесі спільного читання книг, діти здобувають досвід мовленнєвого взаємодії, вчаться формулювати свої думки, слухати інших і реагувати на них. У цьому контексті педагоги й психологи мають велику роль у підтримці такої взаємодії, стимулюванні дитячої активності через запитання, підтримку й додаткові коментарі.

5. Роль дорослих у розвитку мовлення. Психолого-педагогічний супровід включає тісну взаємодію з батьками, оскільки саме в родині дитина отримує перші уроки мовленнєвої культури. Роль дорослих у розвитку мовлення важко переоцінити — вони є моделями мовної поведінки для дитини. Психологи та педагоги рекомендують батькам активно спілкуватися з дитиною, читати разом книги, обговорювати побачене та почуте, використовуючи різноманітні мовленнєві зразки для збагачення словникового запасу. Важливо, щоб батьки не лише виправляли помилки, а й активно заохочували дитину до мовленнєвої активності.

6. Корекція мовленнєвих порушень. Важливим аспектом психолого-педагогічного супроводу є корекція мовленнєвих

порушень. Якщо дитина має труднощі у вимові, артикулюванні або з граматиною, важливо розпочати корекційну роботу на ранньому етапі. В цьому процесі використовуються різні корекційні методики, такі як артикуляційна гімнастика, вправи на розвиток слухової уваги та пам'яті, розвивальні ігри, які допомагають дитині правильно вимовляти звуки і складати граматично правильні речення. Психологи та дефектологи можуть проводити індивідуальні заняття, що допомагають дитині подолати мовленнєві труднощі.

7. Моніторинг та оцінка мовленнєвого розвитку. Психолого-педагогічний супровід передбачає регулярний моніторинг мовленнєвого розвитку дитини. Спостереження та оцінка допомагають вчасно виявляти труднощі, визначати прогрес і вносити корективи в навчальний процес. Педагоги й психологи використовують різноманітні методи діагностики мовленнєвих навичок, такі як бесіди, тести, ігри, що дозволяють оцінити рівень розвитку мовлення, граматики, словникового запасу та здатності до зв'язного мовлення.

8. Залучення інтегрованих підходів у навчання. Для досягнення більш ефективних результатів важливо використовувати інтегровані підходи до навчання, які поєднують різні аспекти розвитку дитини – когнітивний, емоційний, соціальний і мовленнєвий. Такий підхід дозволяє створити цілісну картину розвитку дитини, в рамках якої мовленнєві навички інтегруються з іншими формами діяльності та пізнання.

Отже, психолого-педагогічний супровід мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку є складним і багатогранним процесом, що охоплює різні аспекти розвитку дитини. Це включає своєчасне виявлення мовленнєвих порушень, індивідуалізацію підходів до кожної дитини, активізацію мовлення через гру і спільну діяльність, корекцію мовленнєвих труднощів та залучення батьків до процесу розвитку. Правильний психолого-педагогічний супровід допомагає забезпечити всебічний розвиток дитини, формуючи основи для її успішної соціалізації та навчання в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2004. 376 с.
2. Гавриш Н.В. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят : навч.-метод. посіб. Київ : Вид. дім. Шкіл. світ : Вид. Л. Галіцина, 2006. 119 с.

3. Іщенко Л. В. Психолого-педагогічний супровід розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності. *Психолого-педагогічний супровід розвитку особистості дитини в умовах закладу дошкільної освіти і сім'ї*: збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції для науковців, практичних працівників та студентів (18 жовтня 2018 р.) / [гол. ред. Л. В. Іщенко]. Умань: АЛІМІ, 2018. С. 25-29.

4. Луцан Н.І. Методика розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку за текстами українських народних ігор. Київ : Педагогічна думка, 2009. 216 с.

5. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навчальний посібник. 4-те вид., переробл. Київ : Академія, 2018. 408 с.

УДК: 81:32(470+477)

МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Дмитро ЯКОВЧУК,

кандидат економічних наук Юлія ДЕМ'ЯНЧУК

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

За словами професора Віденського університету Міхаеля Мозера: “Доки Україна представлятиме себе як країна, в якій не треба знати української мови, доти її вважатимуть лише трошки іншою Росією”.

Мова завжди була одним із ключових чинників формування національної ідентичності. У контексті сучасної російсько-української війни мовне питання стало важливим аспектом гібридної агресії. Росія використовує мову як інструмент інформаційного впливу, маніпуляцій та виправдання власних імперських амбіцій, тоді як українська мова перетворилася на символ спротиву та боротьби за незалежність.

До негативних наслідків дезінформації відносяться методи пропаганди, зокрема, «захист російськомовних». РФ використовує цей наратив як виправдання агресії, що суттєво впливає на суспільну свідомість. Через підконтрольні медіа намагається зобразити українізацію як примусову та радикальну, щоб розпалити внутрішні

конфлікти в Україні та поширити міфи про «утиски» російськомовних громадян.

На сьогодні українська мова набула важливого значення у суспільному просторі країни. Спроби Росії розділити українців за мовною ознакою зазнали невдачі, а українська мова стала інструментом боротьби за незалежність. Тенденції дерусифікації, посилення ролі державної мови та її значення у сфері інформаційної безпеки свідчать про зміцнення мовної політики України.

Особливої уваги заслуговує використання мови в інформаційній війні. Дезінформаційні кампанії спрямовані на дискредитацію української мови та формування уявлення про неї як другорядної чи недорозвиненої. Використання маніпулятивних наративів, таких як «руський мір», «братські народи», «пригнічення російськомовних», спрямоване на підрив державної єдності України.

Українська мова також є ключовим фактором мобілізації населення. Завдяки популяризації державної мови у сфері медіа, культури та освіти формується спільна ідентичність, яка протистоїть інформаційному впливу РФ. Прийняття мовного законодавства, спрямованого на зміцнення статусу української мови, є відповіддю на гібридні загрози та спроби Росії зруйнувати культурну самобутність України.

Крім того, важливим є міжнародний аспект мовної політики. Українська мова сприяє інтеграції України у світовий інформаційний простір, що допомагає руйнувати російські наративи про «спільну історію» та «культурну єдність». Підтримка мовної ідентичності є важливим чинником у зміцненні позицій України на міжнародній арені.

Варто також зазначити роль мови в освітній та культурній політиці. Законодавчі ініціативи щодо захисту та популяризації української мови забезпечують її поширення в усіх сферах життя суспільства. Українська література, кінематограф, музика та інші культурні прояви відіграють важливу роль у консолідації нації та протистоянні російській пропаганді.

Державні органи та громадські організації здійснюють активну підтримку мовної політики, що сприяє зростанню рівня володіння українською мовою серед населення. Особливо важливою є роль мови в молодіжному середовищі, адже саме молодь визначатиме майбутнє України та її національну ідентичність.

Окрім внутрішнього контексту, варто звернути увагу на вплив мовної політики на дипломатичні відносини України. Використання української мови у міжнародних переговорах, офіційних документах та дипломатичних зверненнях підсилює національну ідентичність та сприяє утвердженню України як суверенної держави.

Важливим є також економічний аспект мовної політики. Використання української мови у діловій сфері стимулює розвиток національного ринку, сприяє зростанню економіки та зміцненню внутрішнього виробництва. Українська мова стає важливим елементом брендингу національної продукції та зміцнює позиції українських виробників на міжнародному ринку.

Захист мовного простору України є питанням не лише культури та освіти, а й національної безпеки. В умовах гібридної війни мова стає бар'єром проти пропаганди та дезінформації. Військові аналітики зазначають, що ефективне використання мови у військових комунікаціях зміцнює бойовий дух та допомагає у координації оборонних заходів.

Крім того, мовне питання є частиною європейської інтеграції України. Українська мова як державна є основою для гармонізації законодавства з нормами ЄС. Розширення використання української мови у науці, технологіях та міжнародному співробітництві сприятиме конкурентоспроможності українських фахівців на світовому ринку праці.

Таким чином, українська мова виконує не лише комунікативну функцію, а й є потужним інструментом захисту національної ідентичності, інформаційної безпеки та стратегічного розвитку держави. Її подальший розвиток та підтримка є необхідною умовою для збереження незалежності та процвітання України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бучин М. А., Мархайчук Н. О. Особливості використання Російською Федерацією міграції як інструменту гібридної війни проти України. 2022.

2. Потіха О., Лубкович Н. Гібридний характер російсько-української війни та її ідеологічна складова // Збірник тез III Міжнародної наукової конференції „Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки“. 2023. С. 108-110.

3. Супрун А. Мовний чинник у російсько-українській війні. 2022.

УДК 342.725 (477)

МОВА – ЧИННИК БЕЗПЕКИ КРАЇНИ І БУТТЯ НАЦІЇ В УМОВАХ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ

*Оксана ЯЛОВА,
кандидат юридичних наук, доцент
Національна академія внутрішніх справ*

25 квітня 2019 року Верховна Рада України ухвалила Закон №2704-VIII «Про забезпечення функціонування української мови як державної», майже через тридцять років тому, як було прийнято Закон Української РСР «Про мови в Українській РСР» від 28 жовтня 1989 року, з якого й розпочато реалізацію на теренах України мовної політики. Саме відтоді гарантія національно-культурних і мовних прав усіх громадян почала поєднуватися з пріоритетним розвитком української мови, що одержала статус державної.

Загалом проблематика мовної політики та ролі її статусу державної мови в країнах європейського простору та в Україні розглядали у своїх публікаціях різні науковці (Б.Ажнюк, П.Гриценко, Т.Приступенко, Ю.Куць, О.Сергєєва, О.Ялова та інші). Зокрема, питанням необхідності переосмислення мовної політики держави, особливо за період російської агресії і війни, присвячено чимало наукових праць. Проте здебільшого ця тема привертала увагу політків, журналістів і публіцистів, а з наукового середовища – переважно філологів та істориків, які зазвичай не торкалися питань національної безпеки. Значну увагу політичному та безпековому значенню мови приділяли у своїх роботах доктори філологічних наук, професори Л.Масенко й І.Фаріон, громадські діячі і публіцисти А. Смолій, М. Степики, І. Корж, Т.Марусик, Т.Прохасько та інші.

Практична відсутність наукового доробку з аналізу впливу мовного чинника на забезпечення національної безпеки серед фахівців із безпекознавства, як зауважують науковці Чеховська М.М. та Шлапаченко В.М., дозволяє припустити, що сьогодні в умовах тривалої і повномасштабної війни України з російським агресором його важливість для цієї категорії науковців не є очевидною, а також те, що такі дослідження в наукових установах сектору безпеки не проводились [8, с.40].

Національна мова – чинник буття нації, так само важливий, як і територія. Історичне минуле, культурні традиції. Особливості ментальності тощо. Вона згуртовує націю, підносить її самосвідомість, створює її окремішність і самодостатність щодо інших націй. Натомість чужа мова завжди була інструментом асиміляції, покликаної розмити, назавжди стерти національну самоідентифікацію завойованого народу, сприяти його самоототожненню з народом-загарбником. Асимільований народ уже не мав амбіцій власного державотворення, а отже, втрачав мотив боротьби за незалежність і сприяв розбудові іншої держави. Ю.Андрухович наголошує, що «багато українців визначаються з власною ідентичністю й обирають її ознаки наче зі своєрідного меню. Чимало беруть із нього синьо-жовту символіку, тризуб, гімн. Але це все лише зовнішні ознаки. Внутрішня ознака – це мова» [1, с.3].

За радянської доби тривало найжорстокіше знищення української мови, бо радянська влада боялася українців. Починаючи з 30-х років ХХ століття арештовано та страчено близько 80% української інтелігенції. У 1938 посилилася русифікація за рішенням XIV з'їзду КПБУ, на державному рівні вступила в дію Постанова «Про обов'язкове вивчення російської мови в національних республіках». А в 1961 року запроваджено політику злиття націй та остаточного зросійщення всіх національностей в Радянський Союз. Крапку у знищенні української мови мала поставити у 1989 році Постанова Пленуму ЦК КПРС про єдину офіційну загальнодержавну мову СРСР – російську. Та, на щастя, не судилося!!!

Відповідно до Конституції України та законів України, державність української мови є невід'ємним атрибутом конституційного ладу держави. Джерелом статусу української мови як державної є державне самоствердження української нації.

Під час обговорення проекту закону про мову в другому читанні в залі Парламенту й на ток-шоу різних телеканалів неодноразово зауважували, що мова належить до сфери національної безпеки, тому вона привертає таку посилену увагу з боку органів державної влади, як і будь-яка інша сфера нацбезпеки.

Зокрема, свій погляд на українську мову як чинник національної безпеки виклала на сторінках «Української правди» доктор філологічних наук, професор Національного університету «Києво-Могилянська академія» Л.Т. Масенко [4]. Експерт-кримінолог,

кандидат юридичних наук А. Маляр зазначила, що «наша мова – це фактор нашої безпеки. І війна прийшла в наш дім у тому числі через зросійщення та занедбаність української мовної політики». Вона слушно стверджує, що всі мови нацменшин захищені конвенціями, деклараціями, які ратифіковані Україною, а українська мова використовується лише в Україні, зберігати й захищати цю мову більше нікому [3].

Ми проаналізували положення Закону України «Про національну безпеку України» [6], проте поняття «українська мова», «мови національних меншин», «мовна політика» у ньому не застосовано. На наше переконання, їх «приховано» у визначенні термінів «національна безпека України», яку протрактовано як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності й інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз» (п. 9 ч. 1 ст. 1 Закону), а також «національні інтереси України – життєво важливі інтереси людини, суспільстві й держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності та добробут її громадян» (п. 10 ч. 1 ст. 1 Закону).

З огляду на зазначене, а також зважаючи на чільне місце серед суб'єктів національної безпеки Ради національної безпеки і оборони України, вважаємо за доцільне розглядати питання про виконання Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» на засіданнях РНБО. Це дасть змогу ефективно впливати на реалізацію мовної політики, здійснювати контроль за дотриманням положень про розвиток української мови, уживати заходів щодо його посилення. Оскільки це координаційний орган з питань національної безпеки й оборони при Президентові України, увага до окремих питань з боку Глави держави сприятиме належній реакції з боку центральних і місцевих органів виконавчої влади [9].

Із метою посилення ролі державної мови як безпекового чинника в умовах війни вважаємо доцільним законодавчо визнати державну мову, поряд з прапором, гербом і гімном символом української держави. Прояви зневаги до державної мови, публічний глум, а також її умисна дискримінація має розглядатись як порушення Конституції України й образа національної гідності як громадян, так і держави, що має передбачати адміністративну й кримінальну відповідальність. Натомість пропагування чи поширення російської мови (культури,

церкви, ідеології, «русского мира») як таке, що потенційно збільшує ймовірність захисту їх адептів, а отже, подальшої агресії з боку Росії, в інтересах державної безпеки має бути максимально заборонено [8].

Сьогодні, коли наша країна героїчно бореться за свою незалежність, українська мова є символом єдності та непохитної стійкості українського народу. Мова – об'єднує. Розвиток та інтеграція української мови в усі сфери життя допоможуть нам зберегти культурну унікальність у сучасному світі.

Держава активно інтегрує українську мову в усі сфери суспільного життя, аби створити умови не лише для її повноцінного функціонування, а й для розвитку. Саме на це спрямовані Стратегія популяризації української мови до 2030 року «Сила мови – успішна держава», затвердженої Кабінетом Міністрів України від 17 липня 2019 р. №596 та Державна цільова національно-культурна програма збезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року, затвердженої Кабінетом Міністрів України від 15 березня 2024 р. №243-р.

Водночас, як наголошує Конституційний Суд у своєму пішенні ід 14 липня 2021 р. №1-п/2021, у зв'язку з військовою агресією з боку Російської Федерації і використанням нею «мовного питання» як одного з інструментів своєї геополітичної експансії загроза українській мові рівносильна загрозі національній безпеці України, існуванню української нації та її держави, і без повноцінного функціонування української мови в усіх ділянках публічного життя суспільства на всій території України українській нації загрожує втрата статусу та ролі титульної і державнотвірної нації, що є рівнозначним загрозі зникнення Української держави з політичної карти світу. І зафіксовані факти лінгроциду української мови, яких тільки після повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну 22 лютого 2022 р., вже налічується сотні, є безперечним цьому свідченням [5].

Таким чином, лише закріплення на законодавчому рівні державного сттвусу української мови та обов'язкових сфер її застосування недостатньо для забезпечення її повноцінного функціонування в усіх сферах суспільного життя, а також задоволення попиту на українську мову та україномовний культурний продукт серед населення. Для зміцнення мовно-культурної єдності, усунення

суперечностей мовної ідентичності та мовних практик українців, розширення суспільно-комунікативних функцій державної мови та формування цілісного мовно-культурного простору необхідне застосування ефективних підходів та інститутів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрухович Ю. Країна. 2017, №36(389), 21 вересня. С.3.
2. Корж І. Мова й нація як важливі чинники безпеки держави.
URL :<http://buktolerance.com.ua/?p=2113>.
3. Маляр А. Мовний фактор безпеки.URL
:<http://www.pravda.com.ua/columns/2014/11/28/7045346>.
4. Масенко Л. Українська мова як чинник національної безпеки.
URL:<http://zahystmovy.org.ua>.
5. Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року. Із змінами і доповненнями, внесеними розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2025 року №107-р. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 березня 2024 р. №243-р.[//ips.ligazakon.net/document/KR240243?an=1](http://ips.ligazakon.net/document/KR240243?an=1).
6. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. №2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. №31. С.241.
7. Степико М. Загальноукраїнська ідентичність – головний об’єкт гібридної війни Росії проти України. Аналітична записка.URL
:<http://www.hiss.gov.ua/articles/2854>.
8. Чеховська М.М., Шлапаченко В.М. Мова як чинник національної безпеки. Держава та регіони. Серія: Право, 2018р., №3(61). С.39-46.
9. Ялова О.В. Шляхи та форми реалізації мовного законодавства в Україні. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2020. №1(114). С.110-120.

**ХВИЛИНА МОВЧАННЯ ЧИ ГОЛОСУ?
ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВПЛИВУ НА СУЧАСНЕ
СУСПІЛЬСТВО**

Роман ЯРЕМКО

кандидат психологічних наук, доцент

Соломія САДОВСЬКА

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Мить вашого мовчання вартує цілої вічності... Для тих, хто теж мріяв поїхати у звільнений Крим, народити доцю чи стати лауреатом Нобелівської премії й, можливо, уявляли себе у піксельній формі лише слухаючи історії дідуся, що пережив війну за святковими застіллями. Нині ми існуємо у світі, де наші мрії, цілі та бажання втратили свою пріоритетність. Ми боремося за вільний триб життя, не за територію. Це час, що вимагає героїчних вчинків, плата за які, вартує найдорожче – це життя кожного, хто віддав у цій битві найцінніше. Єдине, що залишається - пам'ять із нами жива та вічна.

Пам'ять – це про заклик та маніфест наступним поколінням. Шанс, аби жоден із цих подвигів залишився незабутим завтра, наступного місяця чи протягом десятиліть вимагає щоденних, повторюваних ритуалів. Стратегія пам'ятування в Україні перебуває лише на етапі зародження. Однак, ми втрачаємо час щомиті, тому не можна зволікати із діями. Загальнонаціональна хвилина мовчання – мить, що дарує можливість зупинитися у поспіху життя, де кожен із нас знаходить свій сенс у вдячності та усвідомленні істинної ціни кожного нового дня під жовто-блакитним стягом.

Деякі речі настільки великі, що їх не можливо охопити словами – це простір між життям і смертю, між страхом і надією, між болем і вірою. Зміст, якими наповнені ці 60 секунд, це не лише про прірву між різними вимірами нашого буття, а й про єднання минулого й теперішнього та визначенням: яким саме буде наше майбутнє; що ми залишимо після себе? «Безпам'ятне суспільство так само очевидно слабке, як і зв'язки в ньому. Таке суспільство має схильність до зникнення або розщеплення в суспільствах із міцнішим устроєм сильних стосунків» [1]. Спільна пам'ять та міжособистісні зв'язки

виконують роль фундаменту, який утримує суспільство єдиним. Коли у цьому фундаменті з'являється тріщина, люди стають відчуженими, а суспільство – розпорошеним та вразливим перед внутрішніми та зовнішніми загрозами.

Як може лунати цей маніфест та заклик до українського суспільства? Пам'ять – це дієслово, а значить діти. Будь-які зміни великого розмаху починаються із першого, інколи невдалого кроку. Змушувати змінити думку, рішення чи прагнення іншого складно, а інколи це здається зовсім неможливим, однак власний приклад може значно полегшити цей процес. Особливо сензитивними щодо теми пам'ятування є наші наймолодші співвітчизники, оскільки питання про те: як, коли і чи взагалі варто залучати їх до цього ритуалу постають темою для суспільних дискусій. У соціальних мережах жінка поділилась історією: «Сьогодні син купував «Гематоген» в аптеці, приходив такий радий і каже: «Ма, касир запропонувала мені покласти руку на серце і вшанувати пам'ять загиблих хвилиною мовчання і ми стояли, і чекали цю хвилинку». Дякую, Власенко Н.П., за Вашу небайдужість», *також вона додала до свого допису фотографію чеку (див. рис. 1.) із часом його друку 09:01:14 [2].*

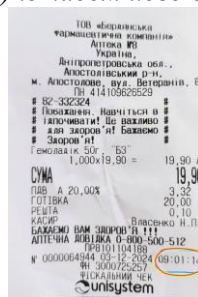

Рисунок 1. Фотографія чеку

Бачити у руках дітей світліни (див. рис. 2.) із чорно-білими портретами неймовірно боляче, переповнює відчуття несправедливості. В час своїх найбезтурботніших років, коли їхнє головне завдання у формі гри пізнавати світ, їхнє пізнання відбувається під час акцій нагадування дорослим про хвилину пам'яті [3]. Пам'ять – це не лише спогад, а дія, яка через особистий приклад, навіть найменші жести, формує покоління, здатне цінувати і вшановувати історію свого народу.

Рисунок 2. Нагадування про хвилину пам'яті

Ірина «Чека» Цибух, парамедикиня батальйону «Госпітальєри», незадовго до своєї загибелі презентувала власну розробку проєкту пам'ятування «Вшануй» для власників українських бізнесів у столиці. Відповідаючи на поставлене запитання: Для чого українцям єднатися у хвилину мовчання за загиблими у цій війні? військовослужбовиця відповідала, що «річ у тім, що досвід втрати можна й потрібно розділяти з родинами, які зазнали його. Спільність допомагає полегшити біль і розділити відповідальність»[4]. По-перше, це слугує можливістю для усвідомлення родинам загиблих, що суспільство не перебуває осторонь. Хоча водночас й ніколи не зможе досягнути увесь вимір втрати, але відчуття того, що поруч є люди, які пам'ятають, завдяки кому їхнє життя ще не зупинилось дає надію, що це все – не даремно. Імен у ціни нашої свободи незліченна кількість... По-друге, кожне людське життя визначається як унікальне, кожен наш досвід спонукає нас визнати, що неповторність наших рішень та дій вирізняє нас від інших особистостей. Втім, у темі горя та втрати навпаки бачення того, що твій досвід не є унікальним допомагає у проживанні загибелі рідним твоєму серцю людей. Також існує думка, що як би суспільство не намагалось, однак зрозуміти людину, яка втратила у цій війні найдорожче, зможе лише той, хто, на жаль, також у своєму серці відчуває цей невимовний, тяжкий та болісний клубок горя. Саме хвилину мовчання слугує як можливість об'єднання усіх навколо спільного болю. По-третє, в часі повномасштабного вторгнення агресора, кожен повинен бути, або на фронті (долучившись до лав Збройних Сил України), або для фронту (робити все можливе, аби в результаті оцінити власні дії, як ті, що справді робити нас ближчими до настання перемоги). Як раз, ритуал загальнонаціональної хвилини мовчання надає значення, що кожен, хто до неї залучений зараз – для фронту. Це підтвердження того, що ми перебуваємо в одному контексті, ми цінуємо, які надзусилля щоденно докладають військові, йдучи у бій не на життя, а на смерть.

Відзнаку Українського Жіночого Конгресу Ірина отримала за Жіноче лідерство, на жаль, посмертно. Нагороду прийняла її мама, Оксана Цибух, де у своїй доповіді зазначила: «Чим для мене зараз є хвилина мовчання? Щоранку вона є іншою, спочатку дуже дуже болючою, тужливою страшною, невимовною; іншим разом я думаю про моменти, проведені зі своєю дитиною, яких було дуже багато... в подорожах, просто за питтям чашки кави, але найбільше про що я думаю і мрію, але ця мрія ніколи не збудеться: що вона напише мені своє класичне повідомлення, яке вона писала кожного ранку: «у мене все гуд, люблю, цьом»... але, це є люди, про яких ми можемо думати, згадувати, а отже, ми можемо говорити про персоналізовану хвилину мовчання»[5].

Сенси, які ви закладатимете щоранку під час хвилини мовчання можуть різнитися із вашими власними відчуттями та переживаннями впродовж цього ритуалу. Там, де є смерть, завжди присутнє й життя, яке продовжує свій шлях, попри втрати та біль. Рефлексія при цьому виступає елементом фіксації ваших особистісних змін, зокрема пізнання вимірів вашої особистості загалом. Коли ви замислюєтесь над втратою інших, це може змусити вас переосмислити ваше життя, його пріоритети та сенси. Дослідження, що спрямовані на визначення сенсів нашого з вами буття передусім з'ясовують, що єдиного сенсу не існує. Втім, наше буття, все ж має своє завершення та хвилина пам'яті ще раз про це нагадує – наш шлях триватиме не вічно. Нагадування про наповненість нашого життя, важливість саме його проживання з усіма барвами, а не існування. Попри усі сучасні можливості й прорив технологічного прогресу, час – ресурс, що віками залишається незмінним. Хвилина мовчання дає можливість усвідомити, що мир і свобода, яку виборює Україна, здобувається ціною жертвних подвигів. Як змога врешті пробудитися й досягнути величину індивідуальної, у той же час колективної відповідальності за майбутнє нашої країни. Опісля мобілізувати наявні у вас ресурси, аби діяти кожен на своєму рівні.

Мить, що може змусити вас переглянути глибинну сутність вашого земного існування. Всього одна хвилина з 1440, а скільки роздумів навіює опісля? Шана, скорбота, спільність, усвідомлення, подяка, співчуття і тиша. Однак, скільки голосу лунає в цій тиші для кожного з нас. «Коли мене запитають що таке війна? Я без роздуму відповім: Імена» Це слова поета і захисника Максима Кривцова, який

загинув, як справжній воїн. Кожне із цих імен повинно закарбуватись у нашій пам'яті до решти часу нашого перебування на цій землі й передаватися століттями, переказуючи усі жахи цієї кривавої війни. Кожне із цих імен теж бажало звучати й водночас бути почутим. У них цю можливість уже відібрали, але цього ще не вдалося забрати у нас з вами. Їхній голос здатен продовжувати лунати у нашому серці, думках, діях та провадженні розпочатих напрацювань у пам'ять про них. Ми маємо звучати настільки голосно, аби в цій тиші відчувати силу, що одягатиме уявні крила, які здійматимуть нас до героїв небесного легіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Олег Челяк. Спільнота пам'яті | НСПУ. НСПУ | Національна спілка письменників України. Офіційний сайт. URL: <https://nspu.com.ua/novini/oleg-chelyak-spilnota-pam-yati/> (дата звернення: 26.12.2024).

2. Говорить Великий Львів. Покладіть руку на серце і вшануйте пам'ять загиблих у війні. Telegram. URL: <https://t.me/pryamatova/76048> (дата звернення: 23.01.2025).

3. У Львові відбулася акція нагадування про хвилину пам'яті. Фото. zahid.espreso.tv. URL: <https://zahid.espreso.tv/novyny-lviv-u-lvovi-desyatki-lyudey-viyshli-na-aktsiyu-nagaduvannya-pro-khvilinu-pamyati-foto> (дата звернення: 23.01.2025).

4. Переосмислення хвилини мовчання: чому це важливо. Оперативні новини Харкова | Накипіло. URL: <https://nakypilo.ua/teksty/pereosmyslennia-khvylyny-movchannia/> (дата звернення: 23.01.2025).

5. Український Жіночий Конгрес. Бойова медицина Ірина Цибух отримала відзнаку УЖК за жіноче лідерство (помертно), 2024. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=3DdBQceeFTY> (дата звернення: 23.01.2025).

УДК 811.161.2'373.43:355.

ЛЕКСИЧНИЙ ФРОНТ. НОВІТНІ НЕОЛОГІЗМИ - ВІДЗЕРКАЛЕННЯ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Ірина ВЕСЕЛОВСЬКА,

*кандидат економічних наук, доцент Юлія ДЕМ'ЯНЧУК
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

Україна сьогодні переживає часи, коли біль і страждання змінюються мужністю та незламною вірою в перемогу. Повномасштабне вторгнення, що розпочалося у 2022 році, залишило незгладимий слід у душах кожного, хто любить цю землю. Це не просто військовий конфлікт, а боротьба за свободу, ідентичність і майбутнє нації. Кожен звук сирени, кожна історія про втрати нагадують нам, що навіть у найтемніші моменти існує світло надії. Саме ця надія, злиття болю і віри, знаходить відображення у нашій мові, яка стає засобом об'єднання та вираження глибоких емоцій.

Українська мова завжди була серцем нації, символом культури та історії. У часи кризи мова набуває особливої сили: вона несе пам'ять про предків, єднає людей і допомагає зберегти національну самобутність. Сучасні виклики змушують нас шукати нові шляхи для вираження складних почуттів і реалій, що робить появу неологізмів особливо актуальною. Неологізми – це не просто нові слова; це мовні маркери, які відображають трансформацію суспільства, його стійкість і прагнення до свободи. Вони виникають там, де традиційні лексичні засоби не можуть передати всю глибину переживань, породжених війною.

Вони найменують нові реалії й поняття, людей та їх чесноти. Кожне слово відображає те, що знайоме всім українцям. Крім того, вони підкреслюють особливу характеристику їх авторів: образність мислення, здатність переосмислення дійсності та велике почуття гумору, з якими безперервно виникають нові метафори чи метонімії, звужуються чи розширюються попередні значення слів тощо. Природно, що така резонансна подія, як повномасштабне вторгнення Росії в Україну, призвела, серед іншого, й до нового сплеску словотворення.

Охарактеризуємо неологізми в Україні з початку окупації в 2014 році. Пригадаймо такі слова, як “сєпарі” і “ватники”, які, по суті, позначали перших колаборантів з часів Революції Гідності. Це ті, хто ініціював та проводив псевдореферендуми, брав участь у незаконних виборах та обирав ватажків терористичних республік - тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей. Віднедавна закон карає таких жорстко і рішучо.

Ми пишаємося нашими "кіборгами" – незламними українськими захисниками Донецького аеропорту. Це слово стало символом стійкості, героїзму та відваги, міцно закріпившись у світовій історії. Подібно до цього, термін "азовці" асоціюється з воїнами, які героїчно обороняли Маріуполь та "Азовсталь", стримуючи просування окупантів углиб країни. Честь і слава!

Наші ЗСУ і добровольці - взірць для всього світу. Вони - боги війни, справжні нащадки козаків-характерників. Їх не лякають ні “нулі” – лінія зіткнення з ворогом, ні “передок” – перша лінія оборони війська, ні “зеленка” – лісосмуга чи будь-яка інша лісиста місцевість, де розташувались військові підрозділи. Вони - захисники рідної держави, тому відчайдушно б’ються як на землі, на воді, так і в повітрі. Чого тільки варті “привид Києва” чи доблесні “Нептуні” – сучасні протикорабельні ракети, якими відправлено на дно морський крейсер “москва”.

Наші звиязкі одягають “мультик”, “мультикам”, “цифру”, “піксель”, “термуху” - сучасний військовий одяг; “педали” означає військове взуття. З поширеної зброї в наших героїв – “калашмат”, “покемон”, “шайтан-труба” чи “весло”, зі спецобладнання – “птічки”, “очі” й “ночніки” – дрони й прилад нічного бачення. Традиційно в армії харчуються “балабасами”, а також “ніштяками”, “мамалигою” чи “тушняком”.

Бойові дії отримали колоритні назви: "дискотека" (інтенсивний обстріл), "дзеркальна тиша" (тимчасове затишшя), "прихід" (удар ворога) або "есемеска" (повідомлення про атаку). Російські злочинці, які марили "затридні" (блискавичною війною), отримали назву "чорнобаїти" – на честь епічних поразок у Чорнобаївці. А коли в небі з’являється авіація окупантів, ЗСУ організовують "літакопад" – масове збиття ворожих літаків.

Окупанти мають безліч зневажливих назв: "орки", "рашисти", "русня", "свинособаки". Їхні загарбницькі війська називають "z-

окупантами", а їхню вкрадену побутову техніку – "Z-трофеями". У світовому дискурсі закріпився термін "рашизм" – ідеологія, що поєднує імперські амбіції, нацизм і тероризм. Звідси й "терраша" – росія як держава-терорист. Символічним стало й написання "рф" та "росія" з малої літери.

Ненавість, злість і жадова помсти ніколи не зникне, допоки ми пам'ятатимемо жахиття Бучі, Гостомеля, Ірпеня, Бородянки, Ворзеля, Харкова, Чернігова, Маріуполя, Миколаєва, інших міст і містечок, які зазнали великих втрат цивільного населення від окупантів.

На позначення ліквідації окупантів вживають оригінальні неологізми. "Забайрактарити" – спалити ворожу техніку з використанням відомих літальних апаратів. Принагідно варті уваги слова "заенлоїти", "застінгерити", "заджавелінити", котрі, аналогічно відповідаючи наслідкам знищення окупантів з відомих керованих ракет, зенітно-ракетних комплексів чи протитанкових ракетних комплексів, могли би бути використаними також.

Завдяки міжнародній підтримці та появі програми ленд-лізу рівень поваги й довіри до народів світу - надійних партнерів України – зростає. Чого тільки варті нові власні імена та прізвиська. Так, на Закарпатті Джавелінами, Чорнобаївками та Байрактарами почали називати козенят, а Джавеліном та Джавеліною - дітей з Поділля та Київщини.

Війна принесла і новий сленг: "задвухсотити" (ліквідувати), "затрьохсотити" (поранити), "присвітити" (відправити в інший світ). Як розумієте, звідси й інший неологізм "Е-могила". Нею називають українську державну програму зі знищення рашистських загарбників. Дякуючи ЗСУ, кількість підключень до неї зростає щодня.

До речі, російська пропаганда не визнає втрат свого війська. Ось чому популярними стали такі неологізми, як "потерьнет" – пропагандистське твердження про буцімто відсутність бойових втрат у лавах російських окупаційних військ. А "путлернет" – "автономний" російський інтернет, що прийшов на заміну цивілізаційним можливостям. Цей "ресурс" породив "тристаграм" – автономну російську соцмережу, що прийшла на заміну соцмережі Інстаграм. Санкції роблять своє: варвари повертаються в минуле.

Страх в окупантів викликають наші "бандеромобілі" – бойові автомобілі ЗСУ, що мають підвищену прохідність, вони оснащені великокалібрним стрілецьким озброєнням і мінометами. І не тільки

вони. Так, вороже навіювання породило образ українських гусей, які разносять віруси по світу. А ще вони вигадали “циганів – привидів” – українських циган, які роззброюють окупантів. Але і це не все. Є у нас IT- армія (кіберкозаки, кіберпартизани) – спільнота українських IT-спеціалістів, що працюють для нейтралізації ворога в кіберпросторі під час російського вторгнення в Україну. На жаль, не зникли й наші “диванні війська” – домашні експерти з усіх на світі питань. Цур останнім.

Принагідно зазначу, що визвольна війна в Україні впливає не лише на нашу лексику. Скажімо, і в англійському сленгу з’явилося нове дієслово *Ukrained* – “зукраїнити”. Воно описує суть становища, в якому опинилася росія після нападу на Україну. Автори онлайн-словника англomовного сленгу *Urban Dictionary* так описують суть нового слова: коли росія вдерлася до країни, а у відповідь отримала приниження на глобальному рівні. Приклад вживання: “росія була зукраїнена”.

Користувачі онлайн-словника, доступного для користувачів більшості країн світу, запропонували й інші визначення: “коли друга за величиною клептократія у світі, яку очолює розумово відсталий і некомпетентний апарат, вирішує вторгнутися на територію мирного сусіда й унаслідок отримує таку відсіч, що її економіка повертається до кам’яного віку”; “коли якийсь жажливий смердючий хлопець намагається залякати вас, і врешті-решт йому стає настільки важко, що його онуки передадуть ганьбу своїм онукам”. Що тут скажеш: народ скаже – як зав’яже!

Звісно, неможливо війну назвати навіть нейтральними обставинами, що приводять в ужиток нові слова. Однак, воєнні неологізми свідчать як про багатство української мови, так й інтелектуальну дотепність нашого народу, вміння тримати стрій, настрої, дух і волю. А ще – про здатність гостро бачити деталі, справно оцінювати ситуації, характеризувати вчинки людей. Водночас, мовні реакції на нові воєнні обставини є дуже ціннісним етапом подальшого розвитку української мови та країни в цілому.

Кожен неологізм – це голос народу, який говорить про біль, надію та незламність. Нехай кожне слово, що з’явилося в умовах війни, надихає нас на боротьбу за краще майбутнє та пам’ять про тих, хто віддав своє життя за свободу України.

Слово – зброя! Борімося – переможемо!

ЛІТЕРАТУРА

1. Євген Букет. "Неологізми війни: журналіст уклав «словник». Високий Замок, 28 липня 2022 року. <https://wz.lviv.ua/news/467478-armiainform-v-efiri-natsionalnoho-telemarafonu-rozpovila-pro-neolohizmy-viiny>.
2. Армія. "Неологізми під час війни: які слова активно увійшли до вжитку українців". ТСН, 3 листопада 2024 року. <https://tsn.ua/amp/other/neologizmi-pid-chas-viyni-yaki-slova-aktivno-uviyshli-do-vz-hitku-ukrayinciv-2689416.html>
3. Олександр Авраменко. "Неологізми війни – які українські слова стали найпопулярнішими". https://24tv.ua/education/neologizmi-viyni-yaki-ukrayinski-slova-stali-naypopulyarnis-himi_n2720692/amp
4. Словник сучасної української мови та сленгу 'Мислово'. "Неологізм "бусифікація" став словом 2024 року в Україні". MediaSapiens, 6 січня 2025 року. <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c2ld5gjnd1o.amp>
5. Армія. "Від 'прильоту', 'орків' до 'шойгувати' – з'явився словник неологізмів війни". Читомо, 24 липня 2022 року. <https://www.writers.in.ua/article>.
6. Тарас Креміль «Новітні сленгізми-неологізми – мовне віддзеркалення війни». UKRINCORM. <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-society/3490258-novitni-slengizmineologizmimovne-viddzerkalenna-vijni.html>

**КОЛЯДКИ ПРО ТУРА ТА ОБРЯД «ТУРАТИ»
У СЕЛІ РИЧАГІВ НА ЛЬВІВЩИНІ: МОВНО-КУЛЬТУРНІ
ВИМІРИ**

Марія ДРОЗД

Львівський національний університет імені Івана Франка

Вступ. Українська етнокультура в її регіональному мовному та історико-етнографічному вияві зберігає в собі унікальні артефакти, що є відлунням стародавнього укладу життя, вірувань і первісних уявлень наших предків. Одним із таких культурних феноменів є обряд «турати» та пов'язані з ним колядки про тура, які донедавна побутували у селі Ричагів Стрийського району Львівської області та в навколишніх селах. Цей унікальний звичай, його термінологія, що збереглися в українській усній традиції, має дуже давнє походження і поєднує у собі глибокий міфологічний контекст, оригінальні дохристиянські образи і символи, а також є відображенням віри в силу і магію колядного слова, про яку писав М Грушевський [1].

Історичний і міфологічний контекст обряду «турати». Образ тура має глибокі корені у слов'янській міфології. Тур (дикий бик) уособлював могутність, родючість і зв'язок людини із природою. Згадки про тура як священного звіра трапляються в обрядах, пов'язаних із землеробством, оскільки селяни-хлібороби асоціювали його з оранкою, сівбою та життєвими циклами природи. Про це згадував М. Сумцов – автор розвідки про тура в українській народній словесності [5]. У міфології слов'ян, як стверджують дослідники, існували не тільки тотемічні уявлення про цю тварину, але й збереглися вірування в бога Тура, який вважався вищою сакральною істотою, здатною захищати людину, громаду і дарувати їм процвітання. Серед двадцяти богів вищого дохристиянського пантеону, відомості про яких збереглися в Україні, Тура розглядав в одній із своїх праць І. Огієнко [4, с. 113-114].

Деякі вчені ототожнювали його з таким відомим богом язичницького пантеону як Велес. «У літописі є згадка про існування в Києві Турової божниці, – писав з цього приводу львівський дослідник І. Денисюк. – На мою думку, в літописні часи вже назва «Волос»,

«Велес» була витіснена іменем «Тур», і «Турова божниця» замінила божницю Велесову номінально» [2, с. 82-83]. Подібні свідчення про співвідносність цих двох богів можна знайти і в інших писемних джерелах, а також обрядових звичаях і текстах не тільки України, але й сусідніх Білорусі та Польщі.

Власне, обряд «турати», який зафіксований на Львівщині, тісно пов'язаний із цими давніми віруваннями й періодом, коли образ тура як дикого бика був символом сили, родючості та добробуту. Це також підтверджують інші вже відомі колядки, у яких тур є священним опікуном землеробства і поєднує в собі космічне й земне начало. Для них характерний мотив, як він «сіє», «оре» або допомагає господареві:

– *Ой туре, туре, що в полі робиш?*

– *Сію, орю, хлібець родю, щастя в дім несу!*

Ці слова у тексті є ніби своєрідним посланням від вищої сили, що здатна забезпечити врожай і добробут родині. Саме так сприймала їх людина у давні архаїчні часи. Тому образ тура постає в замовляннях, билинах, весільних піснях та інших жанрах українського фольклору.

Обряд «турати» у селі Ричагів на Львівщині. Колядки про тура функціонують у цьому населеному пункті у форматі різдвяно-новорічного драматичного дійства, що можна спостерігати в рідкісному обряді «турання», який виконували в ніч з 13 на 14 січня на свято Василя. З цією метою діти-підлітки чи молодь передшлюбного віку перевдягалися, натягали на голови спеціальні високі однорогі шапки, прикрашені стрічками й папером. В цьому обряді також використовували символічні атрибути у вигляді голови кози (козла) чи турячі роги, які носили в руках хлопці. Групи дітей і молоді обходили домівки, виконуючи колядку про тура, бажаючи господарям здоров'я, щастя та багатого врожаю.

Як стверджували місцеві жителі, раніше під час «турання» не лише співали, але й грали на музичних інструментах: гармошці, бубні чи сопілці. Інструментальна частина створювала атмосферу свята, а самі пісні іноді супроводжувалися танцями. Символічна «коза» – фігурка або маска, мала не тільки глибокий міфологічний зміст, але й додавала дійству драматичності й театралізованості. Виконання колядки про тура було ключовим моментом цього ритуалізованого дійства:

– *Ой туре, туре, туре, небоже,
що сієш, ореш, що козі даєш.*

*– Я тутю сію, що козі даю
і тому пану, що в його дому.
Човен на воді вихитується,
Коза дівчини випитується...*

Помітно, що окремі частини цієї колядки перегукуються з народною ліричною пісенністю («*Човен хитається серед води*»), а сюжет містить традиційні для фольклору різдвяно-новорічні зооморфні образи тура, кози та аграрні мотиви. Ф. Колесса з цього приводу писав, що колядки, щедрівки разом із різдвяними і новорічними обрядами «обертаються переважно в сфері господарської магії; їх призначення – заворожити якнайкращі успіхи в господарстві, дома й на полі, в скотарстві й бджільництві, охоронити дім, господаря й його хазяйство від злих демонічних сил, забезпечити для нього й його сім'ї щастя здоров'я, достаток і багатство» [3, с. 37]. Можна також стверджувати, що в цій колядці про тура відображено елементи аграрної магії, побажання добробуту та успішного господарювання.

Соціально-етичний аспект обряду. Обряд «турати» виконував не лише магичну, але й соціальну функцію. Його головним завданням було зміцнення зв'язків у громаді та родинно-сімейному колі. Діти, дивлячись на ці розваги передшлюбної дорослої молоді, були також активною стороною дійства, під час якого відбувалася передача традицій, культурної пам'яті та глибоких життєвих сенсів наступним поколінням.

Учасники, які приходили з колядками, отримували винагороду від господарів. Зазвичай в Стрийському районі, де побутував цей обряд, це були «колачики» – спеціально випечене ритуальне печиво, а також цукерки чи невеликі грошові пожертви. Господарі вірили: якщо у їхньому домі прозвучать дивовижні слова обрядової пісні «Ой туре, туре...», тим кращим і успішнішим буде наступний рік.

Цікаво, що колядки про Тура відображають не лише святкові та побутові реалії, але й мали вплив на родинно-сімейні відносини. У фольклорному тексті наявний цікавий сатиричний мотив, у якому осуджено надмірну увагу господаря до «чужих жінок» та недостатню турботу чоловіка про свою дружину. Цей, на перший погляд, тепер жартівливий мотив міг свідчити про те, що колись бог Тур міг виконувати функції захисника подружніх родинно-сімейних відносин, про що писав дослідник І.Денисюк в одній із розвідок про божество Тура [2, с. 83]. Тепер ці рядки сприймають як своєрідний жартівливий

житейський момент, який має на меті викрити певні негативні риси характеру чи некоректну поведінку сімейної людини. Це додавало усьому обрядовому дійству, який «демонстрували» виконавці господарям дому, особливої актуальності й повчальності:

*– Ой ти, старий, не похитуйся,
На чужі жінки не позирайся!
Чужим жінкам хустки купуєш,
На свою дружину кий готуєш!..*

Дослідники фольклорних творів, де фігурував образ тура, відзначали, що ці уснопоетичні зразки постали у давні язичницькі часи, але під впливом християнства вони трансформувалися і набули дещо іншого сенсу. Подібні обрядові колядні твори, виконуючи функцію магічного заклинання, сприяли і забезпечували добробут сім'ї та гарний урожай у наступному році. Колядка, яку виконували під час «турання» в селі Ричагів на Львівщині, мала на меті, крім усього іншого, ще й виховувати в людей таку моральну чесноту як подружнє вірність, осуджуючи поруч із тим зраду і жорстокість.

Висновки. Обряд «турати» та колядки «Ой туре, туре, туре, небоже» є автентичними духовними знахідками та цінними артефактами української етнокультурної спадщини, які, очевидно, збереглися дотепер ще з первісних дохристиянських часів. У них поєднано давню міфологічну символіку, магічні уявлення, етнофілософію із проблемами і реаліями сучасного християнського життя. Як традиційні зразки українського фольклору і народної культури ці звичаї наглядно демонструють, як наші предки уміло використовували культурні надбання у вигляді пісень, обрядів і символіки для захисту членів родини та господарства, зміцнення зв'язків людини із природою, покращення ціннісно-моральних устоїв всередині громади та вузькому сімейному колу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грушевський Михайло. Історія української літератури: в 6 т. 9 кн. / Упоряд. В. Яременка; авт. передм. П. Кононенко; приміт. Л. Дунаєвська. Київ: Либідь, 1993. Т. 1. 392 с.
2. Денисюк І. Два міфологічні божества у поліських епіталамах: Тур і Красная Пані [у:] Денисюк І.О. Літературознавчі та фольклористичні праці: у 3 томах, 4 книгах. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2005. Т. 3: Фольклористичні праці. 404 с.

3. Колесса Філярет. Університетські виклади про український фольклор і фольклористику: у 13 зошитах. Зошити VIII-IX: Групи, зв'язані з народним календарем і господарськими сезонами / Упорядкування, підготування тексту, вступні зауваги, коментарі Ірини Довгалюк; відповідальний редактор Андрій Вовчак. Львів: СПОЛОМ, 2022. 144 с.

4. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу: Іст.-реліг. моногр. К.: АТ «Обереги», 1991. 424 с.

5. Сумцов Н. Ф. Тур в народной словесности. Киев : Тип. А. Давиденко, 1887. 26 с.

СЕКЦІЯ 2

НАЦІОНАЛЬНІ МОВИ І КУЛЬТУРИ В ЇХ СПЕЦИФІЦІ ТА ВЗАЄМОДІЇ. УКРАЇНСЬКА МОВА У СВІТІ

УДК 811.14/.16'37

ВПЛИВ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНІВ СФЕРИ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ НА РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Ірина АЛЕКСАДРУК

кандидат філологічних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стрімкий розвиток сфери комп'ютерних технологій та кібербезпеки спричинили появу нових термінів, які швидко інтегруються у різні мови, зокрема і в українську мову. Оскільки англійська мова виступає мовою міжнародного спілкування і представлення новітніх досягнень, багато англійських термінів сфери комп'ютерних технологій та кібербезпеки, потрапивши до різних мов, стають інтернаціоналізмами. Велику роль у цьому процесі відіграють особлива електронна форма нагромадження, зберігання та обміну інформацією, інтернет платформи, засоби масової інформації, та соціальні мережі.

Кожна мова намагається застосувати власні словотворчі засоби оформлення і упорядження термінології та спрямувати їх на вираження нових понять, а також їх розуміння та засвоєння. Отже, у сучасну епоху майже усі мови світу, не виключенням є і українська, перебувають під впливом англійської мови, яка виконує роль мови-донора.

Серед запозичень трапляються давно засвоєні одиниці, що отримали нове значення, та недавні прямі запозичення, аббревіатури, акроніми, кальки, або ж семантичні запозичення. Зауважимо, що нові терміни швидко розвивають свій номінативний та словотвірний потенціал, як в англійській так і українській мовах, наприклад, *digit*,

digitalization, to digitalize, digicam, digipack, digital divide, digital, digital immigrant, digital inclusion, digital native, digital nervous system, spam, software, hardware, hardskill, anti-virus, bug, to bug, bugging, debugging, cyberattack, cybercrime, cyberpolice, cyber criminal, діджит, діджиталізація, діджиталізувати, цифрова інклюзія (цифрове включення), спам, спамити, софтвере, хардваре, хардскіл, антивірус, ативірусний, ативірусник, баг, дебагнути, кібератака, кіберзлочинець, кіберполіція, кіберзлочин, та інші.

У сфері комп'ютерних технологій та кібербезпеки вживається багато термінів на позначення осіб чи груп, які здійснюють різні види законних чи протизаконних дій, наприклад, *black-hat hacker / team* (чорний хакер чи чорний капелюх / команда), *white-hat hacker / team* (білий хакер / команда), *grey / gray-hat hacker/ team* (сірий хакер / команда), *blue-hat hacker / team* (синій хакер / команда), *red-hat hacker / team* (червоний хакер / червоний капелюх або шапочка / команда), *purple-hat hacker / team* (фіолетовий хакер / команда), *yellow-hat hackers / team* (жовтий хакер / команда), *gold-hat hacker / team* (золотий хакер / команда), *green-hat hacker / team* (зелений хакер / команда), *orange-hat hacker / team* (помаранчевий хакер / команда), *pink-hat hacker / team* (рожевий хакер / команда), *script kiddie / skiddie / kiddie / skid* (скрипт-кідді), *crypto-joker* (крипто-джокер чи крипто-хакер), *game hacker* (ігровий хакер) та інші.

Black-hat hacker (чорний хакер / капелюх) – це кібер-злочинець, який прагне заподіяти навмисну шкоду. Використовуючи свої знання і досвід, злочинець робить усе можливе, щоб знайти недоліки у комп'ютерних системах або програмному забезпеченні, щоб отримати фінансову вигоду або ж заподіяти іншу шкоду [Longman Dictionary Online, n.d.]. Зауважимо, що найперша повномасштабна атака чорних хакерів була здійснена Кевіном Мітніком у 1979 [Sheikh, 2021, 2].

White-hat hacker (білий хакер / капелюх) – особа, яка використовує свої знання, вміння і досвід для протидії чорним хакерам. Вони виявляють будь-які вразливі місця або проблеми з безпекою, які має певна система чи програмний продукт [Longman Dictionary Online, n.d.]. Одним з перших прикладів використання білих хакерів для так званої етичної кібератаки була оцінка безпеки операційної системи *Muitics*, яку здійснили Військово-повітряні сили Сполучених Штатів Америки. В українській мові також

використовуються терміни *етичний хакер*, *етичний хакер з питань безпеки* або *етичний хакер з безпеки*.

Grey / gray-hat hacker (сірий хакер / капелюх) – хакер, який може порушувати закони чи морально-етичні норми, не намагаючись заподіяти якусь шкоду [Longman Dictionary Online, n.d.]. Зазвичай, хакер може проникнути у систему без дозволу, а коли він виявить якість проблеми, тоді може повідомити про них власника і усунути їх за винагороду.

Blue hacker (синій хакер) – особа, яка проводить аналіз усіх інформаційних систем для забезпечення безпеки, виявляє недоліки безпеки, тестує ефективність кожного безпекового заходу і ретельно перевіряє, щоб усі заходи безпеки діятимуть на належному рівні після їх впровадження. Багато компанії наймають таких хакерів для проведення регулярних аудитів безпеки, наприклад, реагування на різноманітні інциденти та відновлення роботи систем безпеки. Представник такої команди має також назву *bleu teamer* [Nadeau, 2023]. Слід зауважити, що багато онлайн застосунків та платформ мають сині команди, які також займаються фільтрацією інформації перед її оприлюдненням.

Red-hat hacker (червоний хакер / червоний капелюх або шапочка) – особа, яку може найняти компанія чи платформа для протидії чорним хакерам. Такий хакер може заразити систему чорного хакера якимось вірусом або знищити його комп'ютерну мережу чи знешкодити прилад. За три роки повномасштабної війни росії проти України кількість червоних хакерів значно зросла, адже вони намагаються протидіяти злочинним діям ворожих хакерів [Blueoatcyber, n.d.].

Yellow-hat hackers or social media hacker (жовтий хакер або хакери соціальних мереж) – хакер, який спеціалізується на зламі акаунтів у соціальних мережах. У більшості випадків такі хакери мають злочинні наміри і їхня діяльність схожа з діяльністю чорних хакерів.

Pink-hat hacker (рожевий хакер) or green-hat hacker (зелений хакер) – хакер-початківець, який прагне опанувати усі технічні та етичні аспекти хакерства [Blueoatcyber, n.d.].

Orange-hat hacker (помаранчевий хакер) – особа, яку можна зустріти в академічному або контрольованому середовищі, і яка, зазвичай, фокусується на практичних і теоретичних аспектах кібербезпеки, діючи у межах етичних та правових норм.

Script kiddie / skiddie / kiddie / skid (скрипт-кідді або кідді) – хакер-любитель, який немає необхідних знань, досвіду та навичок і надає перевагу використанню програмного забезпечення, розробленого справжніми хакерами [Longman Dictionary Online, n.d.]. Хакер-любитель може купити програмне забезпечення та інструкції його застосування у *Dark Web* (Дарк Вебі).

Dumpster (смітник, посмітюха, дампстер) походить від власної назви компанії *Dumpster*, яка займалась виготовленням великих смітєвих баків у Сполучених Штатах Америки [Longman Dictionary Online, n.d.]. З часом цю лексичну одиницю почали використовувати по відношенню до людей, які шукають у смітєвих баках різний непотріб з метою його подальшого використання. У сфері кібербезпеки термін *dumpster* вживається на позначення кібкрзлочинця, який шукає необхідну йому інформацію у кошику для сміття на різних електронних приладах, таких як персональні комп'ютери, планшети, чи телефони. Процес пошуку потрібної інформації, яку злочинець зможе використати для здійснення різних незаконних дій або злочинів, відомий як *dumpster diving*.

Отже, нові англійські терміни сфери комп'ютерної інженерії та кібербезпеки швидко та активно потрапляють до української мови. Кальки, аббревіатури, акроніми та семантичні запозичення з англійської мови найчастіше проникають до української мови, де розвивають свій словотвірний та номінативний потенціал.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bluegoatcyber.com. (n.d.). A guide to hacker hat colors. Retrieved from bluegoatcyber.com
2. Longman Dictionary Online. (n.d.). Retrieved from ldoceonline.com
3. Nadeau, J. *Security intelligence*. 2023. Retrieved from securityintelligence.com
4. Sheikh, A. Introduction to ethical hacking. *Certified Ethical Hacker (CEH) Preparation Guide*, Berkeley, CA: Apress, 2021. pp.1-9.

УДК 811.1612'06'373

ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ ТА РОЛЬ МІЖНАРОДНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У СФЕРІ МІГРАЦІЇ

Тетяна БОТВИН,

доктор філософії, доцент

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Міграція дедалі частіше розглядається як складне глобальне явище, що потребує скоординованих дій на міжнародному рівні. Держави обговорюють проблематику міграції не лише в межах двосторонніх відносин, а й у ширшому регіональному та глобальному контексті. Ефективне співробітництво в цій сфері неможливе без узгодженої термінології, яка забезпечує єдине розуміння ключових понять.

Комунікація між суб'єктами, залученими до міграційного процесу, має особливе значення, оскільки навіть у межах однієї держави може спостерігатися розбіжність у використанні термінів. Варіативність термінології залежить від сфери діяльності та професійного контексту, що ускладнює ефективний обмін інформацією.

Лінгвістичні дослідження засвідчують наявність значної кількості наукових праць, присвячених методології термінологічного словотворення. Процес формування термінів відбувається в різних мовах, зокрема англійській, німецькій, французькій та українській, шляхом створення нових слів або запозичення вже існуючих термінів. Узгодженість термінології залишається актуальною проблемою, проте більшість дослідників схиляються до думки про необхідність вироблення спільного підходу.

Мовний словник постійно розширюється під впливом зростання знань і розвитку наукових уявлень. Англійська мова, як і будь-яка інша, адаптується до потреб фахівців, розширюючи свій словниковий запас для точного вираження понять. Словниковий запас мови визначає можливості вираження певних понять чи предметів для їх точного й виразного визначення [3]. Відсутність усталених термінів у мові може ускладнювати передачу інформації, що змушує науковців або створювати нові слова, або запозичувати їх з інших мов.

Сукупність термінів певної галузі знань формує її термінологічну систему. Важливим аспектом є розуміння термінології як структурованої системи понять, а не просто набору слів. Дослідники визначають термін як мовну одиницю, що точно відображає спеціалізовані знання. Наприклад, В. Карабан визначає термін як мовний знак, що репрезентує наукове чи технічне поняття, підкреслюючи його важливу роль у спеціалізованих текстах [11].

Формування термінології є безперервним процесом, що забезпечує розвиток науки та міжмовної комунікації. Чітке визначення понять сприяє ефективному обміну знаннями в межах певної галузі. Значна частина термінів виникає шляхом адаптації слів із загального словника або через запозичення. Первинне створення термінів часто є спонтанним, тоді як вторинне може бути стандартизоване й контрольоване. Короткий тлумачний словник дає таке визначення: термін (від лат. *Terminus* – межа, кінець) – «це спеціальне слово чи словосполучення, що 7 прийняте в певній професійній сфері і застосовується в особливих умовах. Термін представляє собою словесне означення поняття, яке входить в систему понять певної області професійних знань, яке позначає поняття певної галузі знання чи діяльності людини» [5].

Методи термінологічного словотворення включають словотвір, утворення багатослівних конструкцій, скорочення, акронімізацію, а також запозичення з інших мов. Нерідко для номінації одного поняття використовують кілька мовних механізмів одночасно. Термінологія як наукова дисципліна досліджує закономірності формування, розвитку та функціонування термінів у межах конкретних галузей знань.

Одним із ключових аспектів міжнародної термінології є питання перекладу. Структурні особливості термінів впливають на вибір перекладацьких стратегій. У процесі перекладу можливі розбіжності у морфологічному складі термінів, що ускладнює їх адаптацію до мовної системи цільової мови. Зокрема, англломовні терміни часто передаються українською за допомогою описових конструкцій або калькування. Отже, поява нових термінів має бути підтверджено насамперед посиланням на існуючі терміни, до яких нові терміни мають бути адаптовані [4]. Тому термінологам слід розробити методичні рекомендації щодо формування термінології в конкретних галузях знань на основі словотворних моделей загальнонавчаних мов.

Також гостро відчувається вплив семантики та структурних особливостей міграційної термінології у перекладі з англійської мови на українську мову. Семантичний аналіз показує різноманітність змісту термінів і дає змогу присвоювати його за кількома семантичними критеріями. Розглядаючи аспект перекладу, важливо враховувати його структуру, тобто деталі перекладу моннокомпонентних, двокомпонентних та полікомпонентних лексем. У більшості однокомпонентні англійські терміни передаються за допомогою двокомпонентних фраз, а особливі труднощі при перекладі призводять до багатокомпонентних складних термінів, оскільки перекладачі стикаються з проблемою встановлення внутрішніх семантичних зв'язків.

До однокомпонентних термінів належать саме такі: *admission, adoption, assimilation, border, carrier, commuting, demography, deportation, discrimination, emigrant, emigration, expatriation, expulsion, extradition, gastarbeiter, globalization, immigrant, immigration, impostor, inalienable, integration, legalization, migrant, multiculturalism, nationality, naturalization, overstay, passenger, refoulement, refugee, regularization, reintegration, removal, repatriation, resettlement, return, transit, visa* [3,5,10].

До двокомпонентних відносяться: *action plan, assisted migration, border area, border checks, border control, border management, border region, border residents, border strip, border surveillance, brain drain, brain waste, circular migration, citizenship nationality, consular functions, consular officer, consular protection, consultation point, cultural orientation, family reunification, forced migration, foreign citizen, frontier worker, green border, green card, humanitarian protection, human trafficking, illegal crossing, illegal migrant, illegal migration, immigrant stock, immigration detention, immigration quota, implementation protocol, indirect discrimination, [intellectual migration, internal migration, international assistance, international protection, irregular migrant, irregular migration, joint patrolling, labour migration, legal limbo, local integration, mass influx, migrant flow, migrant worker, [3,5,10].*

Згідно проведеного аналізу можемо відмаркувати найбільшу кількість двокомпонентних термінів. Успіхи в галузі науки і техніки, міграційні процеси пов'язані з військовими діями призводять до появи численних термінів. Тому сьогодні особлива увага приділяється дослідженню структурно семантичних особливостей термінів та

адекватних засобів їх перекладу. Семантична структура терміна визначається внутрішньою формою терміна, тобто його структурою.

Отже, термінологія відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного міждержавного співробітництва в сфері міграції, а тож науки чи співробітництва. Формування єдиної термінологічної бази сприяє точності комунікації та взаєморозумінню між фахівцями. Урахування мовних, соціальних і культурних особливостей при створенні термінів є запорукою ефективного міжнародного діалогу.

Узагальнюючи поданий матеріал, можна зробити висновки, що з міграцією, тенічним та науковим прогресом виникає потреба узгодженого підходу та спільної термінологічної бази для ефективної комунікації між державами, міжнародними організаціями та науковцями. Тому переклад термінів відіграє важливу роль у процесі адаптації міжнародної термінології. Незважаючи на складність цього процесу, використання узгоджених методів перекладу, таких як описові переклади, калькування та адаптація, допомагає зберегти точність та уніфікованість термінологічної бази.

ЛІТЕРАТУРА

1. IOM 2003 World Migration 2003: Managing Migration – Challenges and Responses for People on the Move, Vol. II, IOM, Geneva, Available at: www.iom.int

2. McKinley, B. et al., 2001 “Challenges for the 21st Century”, Forum for Applied Research and Public Policy, 16(2) summer, University of Tennessee, Tennessee Valley Authority.

3. Балог В.О. Галузева лексика в словнику української мови в 11-ти томах (1970–1980 pp.) (семантичний та стилістичний аспекти): автореф. дис. . канд. філол. наук: 10.02.01 / НАН України. Ін-т укр. мови. Київ, 2003. 16 с.

4. Білозерська Л.П. Термінологія та переклад: навч. посіб. / Л.П.Білозерська, Н.В. Возненко, С.В. Радецька. Вінниця: Нова книга, 2010. 232 с.

5. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 1985. 360 с.

6. Глушенко В.А. Лінгвістичний метод і його структура. Мовознавство, 2010. № 6. С. 32–44

7. Верба Л.Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов: [посіб. для перекл. відділень вузів] / Л.Г. Верба. – Вінниця: Нова Книга, 2003. – 160 с

8. Грицьків А. В. Міжсистемна взаємодія як чинник термінотворення (на прикладі англомовних фінансових термінів): автореф. дис ... канд. філол наук. Львів, 2014. 20 с.

9. Дудок Р. І. Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках. Монографія. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. 358 с.

10. К.:МІЖНАРОДНА ТЕРМІНОЛОГІЯ У СФЕРІ МІГРАЦІЇ, 2015. Українсько-англійський тлумачний словник – 100 с.

11. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2002. 564 с.

12 Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник.Вінниця : Нова книга, 2001. 448 с.

УДК 81:316.4

МОВА І НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ У КОНЦЕПЦІЇ В. ФОН ГУМБОЛЬДТА

Валентина ВАСИЛЕНКО,

кандидат філологічних наук, доцент

*Сумська філія Харківського національного університету
внутрішніх справ*

Науковий інтерес до сутності й змісту лінгвофілософської системи В. фон Гумбольдта знайшов відгос у працях закордонних та вітчизняних науковців, де особлива увага звернена на визначення концепту «мова» та його взаємозв'язку з концептом «національний дух», або «дух народу». Цей інтерес до наукової спадщини В. фон Гумбольдта пов'язаний із формуванням як національної усвідомленості, ідентичності, менталітету кожної окремої нації, так і світового суспільства у цілому.

Звертаючись до лінгвофілософських поглядів В. фон Гумбольдта, варто відзначити, що вони формувалися під впливом ідей класиків німецької класичної філософії, зокрема Г. Гегеля та І. Канта. Т. Верещагіна, відзначає, що аналізуючи праці І. Канта, В. фон Гумбольдт «розглядав свідомість як особливу першооснову, яка не залежить від матерії і розвивається за своїми законами. Застосовуючи це положення до визначення мови, він пише: «Мова є душа в усій її сукупності. Вона розвивається за законами духу». Як мова загалом нерозривно пов'язана з людською духовною силою, так кожна конкретна мова пов'язана з духом народу – носія цієї мови. Мова – це зовнішній прояв духу народу: «Мова народу – його дух, а дух народу – його мова». Мова вбирає найсвоєрідніші й найтонші риси народного духу, проникає в його таємниці» [1, с. 449]. Досліджуючи природу і властивості мови загалом, він комплексно визначає її багатомірність.

Цитуючи В. фон Гумбольдта, С. Попов відзначає, що видатний науковець визначає мову як «організм, який вічно себе породжує, це жива діяльність людського духа, єдина енергія народу, яка виходить із глибин людської сутності й пронизує все її буття» [3, с. 76]. З точки зору В. фон Гумбольдта, мову необхідно розглядати не як мертвий продукт (Erzeugtes), але як творчий процес (Erzeugung), а сама мова є не продукт діяльності (Ergon), а діяльність (Energiea). Тобто В. фон Гумбольдт розглядав мову не просто як засіб спілкування, а як живий організм і творчий процес, що постійно розвивається і змінюється разом з народом у часі і просторі.

С. Попов критикує В. фон Гумбольдта за підміну понять та неправильне визначення каузальності у системі «мова – людина (нація)». Він стверджує, що «поняття створеної людиною комунікативної системи як людського інструменту підміняється поняттям створеної людиною самостійно діючої сутності. Насправді не мова сама себе вдосконалює і демонструє інші різновиди живої самостійності – це носії мови завдяки дії їх логік як ладів їх мислень підсвідомо вдосконалюють мову й користуються нею як інструментом. Наприклад, якщо китайська мова обмежує мислення її носіїв, то це не тому, що «самостійна» мова так «схотіла», а тому, що такою її створили її носії, тобто насправді це не мова самостійно обмежує мислення її носіїв, бо мова є пасивною перешкодою для їх мислення. Тут доречно пригадати й про те, що в переважній більшості колишніх

колоній в Африці викладання в школах та університетах відбувається на мовах колишніх колонізаторів – саме тому, що власні мови цих країн – колишніх колоній є не настільки розвинуті навіть просто лексично, щоб виразити велику кількість сучасних наукових понять, а запозиченням відповідних іншомовних слів носії цих мов не займаються через не дуже зручні для передачі наукової інформації граматичні структури цих мов» [3, с. 77]. С. Попов наголошує на тому, що «Гумбольдт допустився цієї помилки через поверхнєве сприйняття рухливості мови як викликаної її самостійністю, у той час як насправді така рухливість викликана підсвідомим мисленням її носіїв, чого вчений не сприйняв» [3, с. 77]. Однак, не можливо не погодитися з тим, що мова є не просто інструментом, який пасивно використовується людьми, а є активним учасником формування світогляду, мислення та культури народу. О. Косович відзначає, що «поняття творчої діяльності, властивої людині втілюється в мові, різним чином реалізується в характерних властивостях того чи іншого народу, те, що нині можна співвіднести з національним характером» [2, с. 138]. Аналізуючи праці В. фон Гумбольдта, О. Косович звертає увагу на те, що «мова представляє створення нації, але водночас вона нею керує, формує і визначає національний характер. Для мовців нації мова стає органом осягнення світу, виникнення і формування ідей, імпульсом для розвитку духовної діяльності людства. В. фон Гумбольдт визнає «дух народу» причиною мовного розмаїття, а також стверджує, що мова розвивається за законами духу: «Мова народу є його духом, і дух народу є його мовою, і складно уявити собі щось тотожне». В. фон Гумбольдт приходить до поняття «образ думок народу» в розумінні, подібному до сучасного психологічного поняття «образ світу». Мова ж є способом бачити світ, світобачення. «Мова – це світ, що лежить між світом зовнішніх явищ і внутрішнім світом людини». Отже, різні мови за своєю суттю, за своїм впливом на пізнання і на почуття є насправді різними світобаченнями» [2, с. 139]. Таким чином, виходячи з концепції В. фон Гумбольдта, можна стверджувати про різну ментальність народів та розмаїття їх картин світу.

Л. Рускуліс відзначає, що «загалом метод Гумбольдта можна кваліфікувати як філософську антропологію (вчення про людину). Учений, спираючись на дані мови, культури, історії та інші науки, мріяв про створення порівняльної антропології. Він був переконаний,

що за допомогою мови можна пізнати усе багатство світу в його єдності. Найважливіший фактор у концепції вченого – людина. В. фон Гумбольдт зазначає, що «людина думає, відчуває і живе тільки у мові і повинна бути спочатку сформована ним, щоб розуміти мистецтво, яке навіть не впливає через мову. Але вона відчуває і знає, що мова для неї – лише засіб, що поза мовою існує певний невидимий простір, який вона за допомогою мови прагне освоїти» [4, с. 186].

Цікавою до обговорення є й теза В. фон Гумбольдта про внутрішню форму мови. Так, відповідно до поглядів науковця, кожна мова має свою унікальну внутрішню форму, яка визначає її логіку, граматику і лексику. Ця внутрішня форма є відображенням специфічного способу мислення і сприйняття світу, притаманного певному народу. Інакше кажучи, це унікальний «відбиток» кожної мови, який визначає її логіку, граматику та лексику. Це як каркас, на якому будується вся мовна система. Внутрішня форма мови впливає на те, як ми сприймаємо світ, як ми мислимо і як ми виражаємо свої думки. Наприклад, мови з розвиненою системою відмінків дозволяють більш детально описувати відношення між предметами. Також важливим у концепції В. фон Гумбольдта є погляд на мову як на творчий процес, адже вона не є готовим продуктом, а постійно створюється і перетворюється в процесі спілкування. Кожне покоління здійснює свій внесок у розвиток мови, збагачуючи її новими значеннями і засобами виразу.

Важливою тезою є співвідношення концептів «мова» і «національний дух». На нашу думку, різниця трактувань даної системи полягає у різних підходах мовознавства, філософії, зокрема філософії мови, філології у цілому до її аналізу. Так, наприклад, філософія мови звертає увагу на кореляцію нації та мови, завдяки чому визначається її національний характер. Відповідно до поглядів В. фон Гумбольдта, мова тісно пов'язана з національним характером, вона відображає і формує особливості менталітету, цінностей і світогляду народу. Вивчаючи мову, ми можемо глибше зрозуміти «душу народу». На нашу думку, це підкреслює важливість питань міжкультурної комунікації, полікультурності та мобільності.

Концепція В. фон Гумбольдта про співвідношення мови і національного духу має велике значення для розуміння мовного розмаїття. Вона сприяє усвідомленню, що кожна мова є унікальним явищем, яке відображає культурну спадщину народу. Саме розуміння

зв'язків між мовою і культурою сприяє більш глибокому розумінню іноземних мов і, відповідно, культур. А, отже, концепція В. фон Гумбольдта свідчить про важливість збереження мовної різноманітності, оскільки кожна мова є носієм унікальної культури і історії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верещагіна Т. О. Рецепція філософії В. фон Гумбольдта в теорії міжкультурного навчання. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2009. № 6(8). С. 448-457.
2. Косович О. В. Співвідношення понять «мова» та «національний дух» у філософії мови В. фон Гумбольдта. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. № 43, том 3. С. 137–140.
3. Попов С. Про підміну поняття в філософськомовних переконаннях Вільгельма фон Гумбольдта та її вплив на сучасне мовознавство. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2023. Вип. 93. С. 75–78.
4. Рускуліс Л. Лінгвофілософські погляди Вільгельма фон Гумбольдта у системі теоретико-методичної підготовки вчителя української мови. *Науковий часопис НПУ імені Н. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : збірник наукових праць / Ред. кол.: Н. В. Гузій (відп. ред.). К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. Випуск 20 (30). Актуалітети філологічної освіти та науки*. С. 184–188.

УДК 82-1.09(І. Котляревський)

**«НЕ МОЖНА, ДАЛЕБІ, ЗЛІЧИТИ, ЯКІ НАРОДИ ТУТ
ПЛЕЛИСЬ»:
СВОЇ / ІНШІ В ПОЕМІ ІВАНА КОТЛЯРЕВСЬКОГО «ЕНЕЇДА»**

Мар'яна ГДАКОВИЧ,

кандидат філологічних наук, доцент

Львівський державний університет внутрішніх справ

Етніонім – назва етнічної групи людей: племені, племінного союзу, народності, нації. Етніоніми відображають унікальне сприйняття народом дійсності, світу й себе в ньому. Котляревський на основі античного міфу конструє український національний міф, в якому відбувається визначення власної ідентичності через порівняння себе із Іншими (народами), а відтак – самі етніоніми є частиною рецепції світу й умовою тожсамості. Етніонім є чинником формування етнічної самосвідомості й водночас основним елементом етнічної репрезентації. Як слушно зауважив Євген Наконечний: «Як це не парадоксально, але без етніоніма народ існувати не може, власне кажучи, без етніоніма його просто нема, як нема людини без імені» [4, с. 11]. Іван Котляревський ідентифікує народи за мовним критерієм, який є визначальним: *Тут люд був різних язиків; також: Люди тут бормочуть, / Язиком дивним нам сокочуть, / І ми їх мови не втнемо*. Із розгортанням тексту Котляревський вербалізовує своє (вочевидь і тогочасне) розуміння поняття народу: *Но тільки щоб латинське плем'я / Удержало на вічне врем'я / Імення, мову, віру, вид*.

Оскільки події розгортаються у двох часопосторах – античному і сучасному авторові (кінець XVIII ст. – поч. XIX ст.), то й етніоніми стосуються двох різних хронологічних періодів. На позначення античних народів автор уживає 15 етніонімічних назв: троянці, латини (латинці), рутульці, аврунці, аргавці, аркадяни (аркадці), калесці, лабіки, лідійський (народ), сакранці, сидицяне, ситикуляне, сіканці, фригійці (народ фригійський), тирренський, – які функціонують лише як засоби творення історичного античного хронотопу, і не виявляють семантичного, конотативного чи аксіологічного потенціалу, на противагу до назв новочасних народів., серед яких найчастотнішим у

тексті є назва головного народу – етнонім «троянці» який демонструє семантико-словотвірну розрослість.

На означення народів своєї ранньомодерної доби автор уживає 29 етнонімічних назв, які презентують широкий спектр етнологічних знань, зафіксованих у мовній картині світу автора.

Розмаїта вервиця новочасних народів зображена в описі острова чарівниці Цирсеї. У п'яти строфах IV частини поеми Котляревський подає номінування 17 народів (включно з українцями) й кожний з них маркує образом певної тварини. В індивідуалізованих портретах європейських народів поет, за визначенням Валерія Шевчука: «...в гротесковий спосіб змальовує народи Європи, створюючи універсальну картину світу, вписуючи в це коло українців» [10, с.661]. Культурологічна й конотативна семантика етнонімів закріплена алегоричними зооморфними образами (такий спосіб мислення був цілком бароковий): **лях** – баран, **москаль** – коза з бородою, **прус** – лис (хвостом виляє), **цесарець** – журавель, **італіянець** – мавпа (обезяна), **француз** – собака, **цесарець** – журавель, **швейцарець** – черв'як, **голландець** – жаба (квакають в багні), **чухонець** – муравей, **жид** – свиня, **гишпанець** – індик, **португалець** – кріт, **шведин** – вовк, **датчанин** – кінь (добре жеребцює), **турчин** – ведмідь. Українець зображений волом, запряженим в плузі: *По нашому хохляцьку строю/ Не будеш цапом, ні козою,/А вже запевне що волом.* Порівняння українців з волом має алегоричний смисл, соціальний і національний, за визначенням Євгена Нахліка, «Українців уподібнено до волів як народ, уярмлений не лише соціально (закріпачений), а й національно (позбавлений власної державности)» [5].

Окремі тваринні образи Котляревський супроводжує розлогою характеристикою, як, наприклад, в описі вищезгаданих італійців чи французів: *Французи ж, давнії сіпаки, / Головорізи-різники, / Сі перевернуті в собаки.* Етнообрази в цьому епізоді розкривають також індивідуальне ставлення автора та зумовлені суспільно-політичними обставинами. Так, четверта частина Енеїди була дописана й надрукована у 1809 р. – напередодні російсько-французької війни, тому французи описані як агресивні нападники. Чимало народів у цьому епізоді лише атрибутзовані словом – назвою тварини й апелюють до екстралінгвістичних фонових знань, відтак окремі тваринні образи залишаються нині невідчитаними, семантично закритими: *Повзуть швейцарці черв'яками, / Голландці квакають в багні, / Чухонці лаять*

мурав'ями, / Пізнаєш жида там в свині. / Индиком ходить там гишпанець, / Кротом же лазить португалець, / Звіркує шведин вовком там, / Датчанин добре жеребцює, / Ведмедем турчин там танцює.

Застарілий етнонім **чухонець** (чухна) функціонував у Російській імперії в документах як назва балтійсько-фінських народів; росіяни також називали зневажливо «чухонцями» естонців і фінів, які мешкали в околицях Петербурга. Треба брати до уваги, що Котляревський як успішний службовець Російської імперії частково перейняв і в цій сцені відтворив російський імперський колоніальний наратив щодо інших народів. Нашим припущенням щодо ототожнення данців як коней є те, що Данія відома своєю традицією конярства, а в XVIII ст. Фредеріксборгський кінь був однією з найвідоміших кінних порід. Частина алегоричних образів залишається герметичною: не вдалося встановити асоціативно-образний зв'язок португалець-кріт, чухонці-мурав'ї, швейцарці-черв'яки, турок-ведмідь, – що, власне, й пояснюється різною мовною картиною світу автора і сучасних українців. У переліку етнонімічних назв є історичні номени: **цесарці**, **пруси**, – політоніми, які вказують не на етнічне походження, а радше на громадянство, приналежність до певної держави. Цісаря – Австрія; Цісарець – Австрієць (БГр., Т.4, с.434). Прус – мешканець Пруссії; Пруссакъ – житель Пруссія (БГр., Т.3, с.493). Ці політоніми-екзоніми, вийшли з ужитку із зникненням цих держав.

Широка палітра етнонімічних назв у поемі не вичерпується цією картиною параду народів у Цирцеї.

Полісемантичне й поліфункційне навантаження має етнонім **греки**. Насамперед, відзначимо, що це єдиний етнонім, який стосується обидвох історичних рівнів – давнього (античний народ, який воював з Троєю і переміг троянців: *Но греки, як спаливши Трою; Дали нам греки прочухана*) й сучасного авторові. На українських землях ще з XV ст. після завоювання Греції турками виникло чимало колоній греків-емігрантів. Присутність цього народу в українському соціумі через елементи грецької культури знайшло відображення в густативі: *Що ваші гречеські ковбаси!* Поруч з етнонімом греки Котляревський використовує як синонім слово **пендоси**: *Либонь, достались од пендосів, / Що в Трої нам утерли носів: Се гречеськії проскіноси, / Із Біломор'я все пендоси*. Етнофолізм «пендоси» був поширений у XIX ст. як зневажлива назва греків, що мешкали в Причорномор'ї. Повністю витіснений з ужитку в другій пол. XX ст.,

етнофолізм піндос із початком ХХІ ст. став активно функціонувати в російській мові як образлива назва громадян США, що засвідчує медійний дискурс.

На українсько-сербські зв'язки вказує фразеологізм «**по-сербськи** величали віру», що означає лаятися нецензурними словами: *Всі роз'ярилися через міру, / По-сербськи величали віру*. Чого в стійкій словосполучі згадані серби? У XVII-XVIII ст. завоювання османами Балкан спричинило сербську міграцію, й чи не єдиним джерелом освіти для сербів стали Київські школи: через це маємо цілу низку прикладів присутності сербів в українській культурі XVII–XVIII ст., а їхня мова, звичаї, одяг, який зазнав впливу турків, ставав об'єктом гумору в українському фольклорі й мові.

Конотативна семантика етноніма **татари** є негативною, що зумовлено травматичним досвідом контактів українців із названим народом у XIII – XVIII ст.: *Великі терпіли муки: / Їм зв'язані були і руки, / Мов у татар терпіли плін*. Радше негативну культурну конотацію несе застарілий етнонім **бусурмени**, який вийшов з ужитку. Він презентований прислівником (*І закричав по-бусурменськи*) та прикметником (*Амати смерть ся бусурменська* – йдеться про самогубство, що суперечить християнській етиці, і тлумачиться як чужа).

Ще один застарілий етнонім шваб функціонує у складі фразеологізму дати швабу, який Котляревський пояснив: Шваба дати = задати копоти (К.): *Щоб не дала Юнона швабу*. Сьогодні вживається як емотивно маркований етнофолізм щодо німців.

Частина етнонімів у тексті вжита на позначення реалій побуту: *В німецькім фуркальці (плаття) була; З турецьким чубуком в зубах; В руках нагайський малахай; Комлицької буркою прикрили (комлицький – калмицький)*. Натрапляємо також на лексему - назву одягу, утворений від етноніма голландці: *А также всі його підданці / Носили латані галанці*. Галанці = узкие панталони (К.); Галанці – Узкіє брюки (БГр., Т.1, с.267). Котляревський подає лексему **арап** – архаїчну назву людини негроїдної раси, яка вказує на обширну географію й намагання автора охопити всі відомі йому міжетнічні контакти: *І губи, як арап, оддуб*.

Найчастотніше згадані в тексті «Енеїди», як іноетнічні персонажі постають **циган**, **жид** (єврей), **лях** (поляк), **москаль**, що зумовлено як реаліями тогочасного життя, так і впливом фольклорної

і літературної традиції на Котляревського. Для виявлення специфіки семантики цих етнонімів у тексті поеми необхідно брати до уваги їхній зв'язок з етнічними стереотипами, що вже входять в конотацію таких етнонімів.

Автор семантично наголошує на кочовому способі життя циган, семіотика мандрів закріплена лексемою «шатер», яка є втіленням концепту «дім». Дім - Шатер, зовсім інший від традиційного українського житла (хати), є одним із атрибутів циган у Котляревського: *Що скаже світ про нас, трояне?/ Що ми шатерники-цигане? Пороснули і рутуляни,/ Як од дощу в шатер цигани*. Автор апелює до кочового способу життя циган і в макаронічній мові: *Енеус ностер магнус панус/ І славний троянорум князь,/ Шмиглев по морю, як циганус*. Автор звертає увагу на: особливості зовнішності для опису одного з героїв (*І перевізчик тут явився, / Як циган, смуглой цери був*); артистичність – участь в розвагах, цигани були неодмінними учасниками ярмаркового дійства (*Халяндри циганки скакали*); здатність передбачати (*Як знахурі, чуже толкуєм, / Собі ж шукаєм циганок*); вільність від суспільних умовностей, правил (*Ходили голі без зазору, / Без сороба, на киталт циган*). Котляревський послуговується стереотипними уявленнями про циганський народ, які водночас містять як позитивні конотації (цигани – музиканти), так і до певної міри гумористичні (цигани – ворожбити, асоціальні мандрівники), проте ворожої чи негативної авторської настанови немає, є опис екзотичного Іншого.

Тривалі міжетнічні сусідські контакти українців з євреями знайшли відображення в тексті. В українській мові для позначення єврейської етнічної спільноти здавна функціонувало дві назви – жиди та євреї. Слово «жид» в українській мові в XIX ст. було літературним без образливого змісту, сьогодні – ні: тепер лексема жид – застаріла, набула негативного значення під впливом російської мови і певних політичних обставин у XX ст. Автор уживає етнонім жид у складі паремії, емотивним обертоном якої є боягузство: *Одважний жид грішить і в школі*. Функціонує в тексті паремія «жидівська школа», що означає галас, шум: Кагаль = жидовская школа, шум (К.). Так, під час зустрічі в пеклі Енея з численним натовпом своїх знайомих земляків (які уже померли) зчинився радісний гамір, на позначення якого вжито цей вираз: *Жидівська школа завелася,/ Великий крик всі підняли,/ І реготня де не взялася,/ Тут всяку всячину верзли*.

Автор «Енеїди» послуговується етнонімом **москаль** як нормативною назвою народу. Етнонім москаль виступає компонентом паремії «підпускати, підвозити москаля», яка означає брехати: *З диявола швидкі, проворні,/ Підпустять москаля якраз*. Прислів'я: *Мутив, як на селі москаль*, – означає робити свари, бійки, колотнечу. Вжиті фольклорні паремії мають негативну конотацію. Ставлення до московської культури Котляревський висловлює, порівнюючи традиційні українські пісні з московськими, називаючи останні «бриденьками»: *І кургикали пісеньок:/ Козацьких, гарних запорозьких,/ А які знали, то московських/ Вигадовали бриденьок*.

Українсько-польські зв'язки належать до найтриваліших і найважливіших в історії обидвох культур. Характер відносин між народами досить складний, зумовлений політичними та релігійними обставинами. Для номінації польського народу автор використовує лексеми **лях** і **поляк** – дві самоназви польського народу. Появляється етнонім **лях** у зооморфному параді народів, при чому автор супроводжує ляха доволі розлогим описом, а не лише тваринним алегоричним образом: *Лях цвенькати уже не буде,/ Загубить чуйку і жупан,/ І «не позваляю» там забуде,/ А заблєс так, як баран*. Як бачимо, в описі поляків автор виділяє атрибутивні національні ознаки з різних семантичних площин, що вказує на те, що він добре знав цей народ. Котляревський визначає поляків через такі риси: Мова (лях цвенькати не буде); Етнографічна побутова деталь – одяг (чуйка, як також і жупан – верхній чоловічий одяг); Суспільно-політичний уклад (І «не позваляю» там забуде – йдеться про принцип *Liberum veto*). Лексема **поляк** вжита один раз, що засвідчує її як узусну, а проте маловживану: *Земля взялась од крові калом,/ Поляк піднявся б по сам пас*. Вислів піднятися по сам пас означає підняти, закотити одягу до пояса, щоб не забруднитися.

Котляревський чітко подає назви чужих народів, проте єдиної назви для самоідентифікації українського народу в тексті немає.

Семантично Свої – головні герої-троянці, на чолі з Енеєм. Найчастіше паралельно зі словом троянці на позначення троянців функціонує лексема **козак** і похідні від нього, що демонструють уже перші рядки поеми: *Еней був парубок моторний. / І хлопець хоть куди козак*. В останньому двобої Турн, ватажок рутулців, звертається до Енея: *Прошу, як козака, благаю. У промові перед вирішальною битвою*

Еней звертається до своїх вояків: *Козацтво! Лицарі! Трояне!* – автор вибудував синонімічний ряд, у якому козацтво = трояне, причому першим словом (відтак семантично найважливішим) є збірний іменник козацтво. Героїв троянського війська Низа й Евріала названо аугментативом **козарлюги**, який має позитивну аксіологічну оцінку (як подає сам Котляревський: Козарлюга = удалой казак (К.): *Так кончили жизнь козарлюги.*

Проте це не єдина етнонімічна самоназва в поемі, так само, як і в тогочасні історичних документах. Історик Андрій Бовгя на основі історичних наративів XVII–XVIII ст. встановив: «В текстах кінця XVII–XVIII ст. для позначення спільноти, що мешкала в Гетьманщині, часто використовувалися означення: «наш народ», «народ малоросійский», «народ украинский» «народ украино-малоросійский», «козакоруский», «козацкая нация» [1, 54].

В аналізованому вище алегоричному зооморфному проході народів у Цирцеї персонаж-порожник безпосередньо (без алюзій та алегорій, без зіставлень у синонімічних рядах) називає своїх земляків **наш народ** (як називали в документах Гетьманщини): *Остатній наш народ пропав.* А також номенує своїх, уживши прикметниковий дериватив від етнофолізму **хохол**: *По нашому хохляцьку строю.* Трапляється в тексті етнонім **слобожане**: *На ярмарку як слобожане/ Або на красному торгу / До риби товпляться миряне,/ Було на сьому так лугу.*

Простежимо, як одне слово дозволяє розкрити закодовану семантику певного образу. Як відомо, головним супротивником ватажка троянців Енея в є цар племені рутулів Турн. Так, Турн звертається до своїх військових «реб'ятушки», «реб'ята»: *Сам Турн стоїть ні в сих ні в тих;/ Скрізь ярим оком окидає/ Енея з військом уздріває/ І репетує до своїх: «Рєб'ята! бийтесь, не виляйте,/ Настав тепер-то січі час!; А тільки Турн один оставсь./ Утікачів щоб переняти,/ Щоб чудо їм розтолковати,/ По всіх усядах сам совавсь./ «Рєб'ятушки! – кричав, – постійте».* Таке звертання «реб'ята» використовували саме в російській армії і в загальний вжиток воно перейшло із армійського жаргону. Словом «ребята» в царській армії переклали слово «інфантерія» – назву піхотних військ у Європі. Іспанці та італійці називали простих солдатів *infantes* – тобто, в буквальному значенні – дітьми, підкреслюючи низьке звання. В 1701 р. Петро I увів назву «інфантерія» для російської піхоти. Проте

командири замість іноземного варіанта «інфанти» стали при зверненні до солдатів неформально використати русифікований варіант від слова «ребенок» – «ребята», «ребятушки», «ребя». Навіть до старших, іноді старих за віком солдат, значно молодші за віком офіцери зверталися «ребятушки». Є в московитів також солдатська пісня «Солдатушки, бравы ребятушки». Бачимо, як великий майстер слова Котляревський лише одним словом-натяком вказує, з ким воює козак Еней – з московитами, з російською армією. І наостанок нагадаю, що Еней убив Турна, троянці-козаки перемогли «реб'ят»!

ЛІТЕРАТУРА

1. Бовгиря А. «По нашему названию – москали»: росіяни у сприйнятті мешканців Гетьманщині XVIII ст. *Український історичний збірник*, 2018, Вип. 20.
2. Гдакович М. Етнімі в поемі Івана Котляревського «Енеїда». *Slavia Orientalis*. 2024. vol. LXXIII. No 1. С.147 – 162.
3. Котляревський І. Енеїда: поема; коментар уклав О. Ф. Ставицький, Київ 1989.
4. Наконечний Є. Украдене ім'я: Чому русини стали українцями, Львів 2001.
5. Нахлік Є. Ситуативні алегорії в «Енеїді» Котляревського, [у]: <https://zbruc.eu/node/92127>, (01.02.2025).
6. Пащенко Є., Українсько-сербські зв'язки доби бароко. XVII–XVIII ст., Київ 2017.
7. Словарь української мови: в 4-х тт. / За ред. Б. Грінченка, К. 1907—1909, в тексті: (БГр.)
8. Словник української мови: в 11 т., Київ 1970 – 1980.
9. Словник Котляревського до видання «Енеїди» 1842 р., [у]: <https://library.pl.ua/books/Eneida/Eneida.html> (01.03.2025). В тексті: (К.)
10. Шевчук В. Муза Роксоланська: Розвинене бароко. Пізнє бароко, т.2, Київ 2005.

УДК 811.111'37'42

PECULIARITIES OF TRANSLATION OF ENGLISH MILITARY TERMS OF THE FULL-SCALE INVASION

Uliana GREDIL

Mariia IVANCHENKO, Associated Professor
Lviv State University of Life Safety

The beginning of the full-scale invasion of Ukraine has affected not only the life of the state, but also the existing world order. Starting in 2022, all international publications began to follow the course of hostilities in the Russian-Ukrainian war, gradually introducing military terms into the everyday life of ordinary citizens. The change in the content of news materials and the important emphasis on military topics attracted considerable attention from scholars in various fields, and did not pass translation researchers by.

One of the important

Most of the multicomponent terms in the studied terminology system are substantive phrases, because their basic word is a noun: *volume of fire* – *щільність вогню*, *unit insignia* – *знаки розрізнення підрозділу*, *uniform item* – *предмет форми одягу*, *thrust-to-weight ratio* – *тягоозброєність*, *testing moratorium* – *мораторій на випробування*, *terrain model* – *макет місцевості*, *target identification* – *розпізнавання цілі* and others [1].

The most common structural models of multicomponent substantive terms are:

1. N+N (noun + noun): *sheet number* – *номенклатура аркуша*, *replacement management* – *організація поповнення запасів*, *recruiting office* – *пункт набору*, *rear admiral* – *контр-адмірал*, *radio transmission* – *радіопередача*, *radar emission* – *випромінювання РЛС*, *platoon leader* – *командир взводу* [1];

2. Adj+N (adjective + noun): *small arms* – *стрілецька зброя*, *smoke screen* – *димова завіса*, *shock wave* – *ударна хвиля*, *service ship* – *допоміжний корабель* [1];

3. N+N+N (noun + noun + noun): *air defense support* – *забезпечення засобами ППО*, *ammunition storage point* – *пункт збереження боєприпасів* [1];

4. Adj+N+N (adjective + noun + noun): *amphibious warfare ship* – бойовий корабель-амфібія, *artillery weapons system* – артилерійська система озброєння, *battle dress uniform* – польова форма одягу [1];

5. N+Adj+N (noun + adjective + noun): *air-based missile* – ракета повітряного базування, *amphibious transport dock* – транспорт-док десантних засобів, *army aviation support* – забезпечення армійською авіацією [1];

6. N+Part.I+N (noun + participle + noun): *man-portable kit* – переносний речовий мішок [1];

7. N+Part.II+N (noun + adverb + noun): *frequency modulated bomb* – бомба з частотною модуляцією, *land-based missile* – ракета наземного базування [1].

When translating and understanding multicomponent terms, translators often face difficulties due to semantic and syntactic differences between the structures of the Ukrainian and English languages. Based on the study of Ukrainian and English multicomponent terms, several important methods of translating English multicomponent terms into Ukrainian have been identified. This process is greatly simplified by the use of international terms and/or term elements of Greco-Latin origin.

English multicomponent terms with a typical left-hand deployment have prepositional (dependent) components located to the left of the core component. Ukrainian polysyllabic terms are characterised by right deployment.

Let us consider several methods of translating multi-component terms [40, p. 208]:

1) Translation is performed by using words and expressions of the native language that literally convey English words and phrases (the so-called calquing): *supporting plan* – додатковий план; *strategic bomber* – стратегічний бомбардувальник; *staff estimate* – штабна оцінка; *special order* – спеціальний наказ [1].

2. Translation using the genitive case: *situation map* – карта обстановки; *sheet number* – номенклатура аркуша; *security forces* – війська прикриття; *scheme of maneuver* – план маневру; *reserve officer* – офіцер резерву [1].

3. Translate a noun using an adjective, for example: *tail fuse* – хвостовий запальник; *tactical vehicle* – бойова машина; *tactical maneuvers* – тактична підготовка; *supporting attack* – допоміжний

удар; striking force – ударне угруповання; *small arms training* – вогнева підготовка [1].

4. Translate a phrase using a group of explanatory words, for example: *shoulder firearm* – вогнепальна зброя з прикладом; *relief shading* – зображення рельєфу тонуванням; *rank insignia* – знаки розрізнення військових звань; *radiotelephone procedure* – порядок установаження радіотелефонного зв'язку та ведення радіообміну; *peace enforcers* – учасники операції з примусового встановлення миру [1].

5. Translation with reordering of attribute group components, for example: *passive defenses* – засоби пасивної оборони; *operations map* – карта оперативно-тактичної обстановки; *nuclear bomber* – бомбардувальник-носіїв ядерної зброї [1].

Thus, these examples, which demonstrate the use of multicomponent military terms and their possible translation options, draw attention to the fact that military terminology is prone to polysemy, polysemy and homonymy in translation, and complex terms usually require special knowledge and understanding when translating them.

REFERENCES

1. Англо-український військовий словник-мінімум. URL: <https://adl.lndc.knu.ua/ua/chapter/491>

УДК 39-057.4:801.81(477.83-13)(08)

АКАДЕМІК ФІЛАРЕТ КОЛЕССА ЯК ЗБИРАЧ І ЗАПИСУВАЧ ФОЛЬКЛОРНИХ ОКАЗІОНАЛЬНИХ НАРАТИВІВ ІЗ ГАЛИЦЬКОГО ПІДГР'Я

Ігор ГУНЧИК,

кандидат філологічних наук, доцент,

Львівський національний університет імені Івана Франка

Осмислюючи наукову спадщину нашого видатного Каменяра-дослідника і його внесок у вивчення обширу усної народної словесності, академік Ф. Колесса у своїй фундаментальній праці

«Історія української етнографії» писав: «Велике значення Франка для української науки лежить саме в тому, що, ідучи за почином і показом Драгоманова, він умів зв'язати досліди в ділянці української фольклористики з загальним поступом європейської науки» [4, с. 312]. Ці слушні думки, висловлені в останніх рядках, можна прикласти і до постаті самого Ф.Колесси і його етномузикознавчої спадщини. Будучи добре обізнаним з Франковими працями і перебуваючи в порівняно недалекому до нього дослідницькому колі, він, як представник молодшого покоління, також розвивав тогочасну музичну і словесну фольклористику в Україні в теоретичних канонах і контекстах європейської наукової традиції.

Особливу увагу у працях Ф.Колесси привертають його успішні спроби уникнути ілюзорності й однобокості і, навпаки, оцінити фольклорне явище стереоскопічно з огляду на його синкретичну основу, саме досліджуючи його і з погляду філологічного, й з погляду етномузикознавчого. Це передбачало би, з одного боку, глибоко проникнути у текстову тканину твору – його зміст і сюжетику, систему персонажів і художні засоби, а з іншого – скрупульозно простудіювати музикальний бік, скажімо, народної пісні, прописавши тонкощі її нотно-мелодійної та вокально-інструментальної парадигми або ж з'ясувати давню речитативну основу жанрово іншого неписаного уснословесного зразка. Одночасне поєднання цих двох бачень під час студій фольклору в інтерпретації Ф.Колесси – це один з тих важливих позитивів і здобутків нашого українського академіка, який втратила і ще не повернула сучасна національна фольклористика – і словесна, і музична, в яких і дотепер розведено за протилежними полюсами методологію дослідження, здавалося б, єдиного фольклорного зразка як одного і того самого об'єкта досліджень.

У широкій за тематикою спадщині Ф.Колесси як науковця його проникливий погляд не міг не торкнутися такої важливої частини національного уснословесного надбання як український оказіонально-обрядовий фольклор [2] із його замовляннями, народними молитвами, примівками, прокльонами, у яких проявилася й збереглася дотепер колись іманентно могутня віра в безмежну силу людського слова і без засадничого розуміння та проникнення в який неможливе цілісне бачення не тільки системи жанрів, типології та еволюції утилітарного обрядового фольклору, а й естетики, соціальної філософії, надзмісту позаобрядових фольклорних явищ народної лірики, епосу, ліро-епосу

і драми. Проблематика цієї теми, яка, здавалося б, більш віддалена від етномузики і ближча до філології, етнології, стала предметом уважного висвітлення в низці праць ученого-академіка, яку він по-науковому детально осмислив у тогочасних політично складних умовах ХХ ст. і сформував про неї власну цілісну думку.

Цікаво, що переважна більшість загальнотеоретичних поглядів Ф.Колесси на твори утилітарно-магічного призначення загалом не відрізнялися від тогочасних праць і не виходили за межі традиційних напрямків досліджень в Україні, започаткованих у ХІХ – ХХ ст. Значне місце у баченні дослідника на okazіонально-обрядовий фольклор займають його самостійні спостереження й висновки, які склалися під час довготривалого опрацювання фольклорних матеріалів та проведення експедиційних польових студій. Та все ж у багатьох моментах Ф.Колесса апелював до думок провідних дослідників другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Скажімо, крім М. Грушевського [1], значним авторитетом для вченого був О. Потебня [7] із його науковим доробком, на праці якого він часто посилався. Однак Ф.Колесса повністю не поділяв потєбніанське міфологічно-психологічне бачення фольклорних явищ, скеровуючи дослідження у власне концепційне русло. Дотримуючись загальноприйнятих тенденцій, учений зосередив свою увагу на з'ясуванні таких важливих питань: формулюванні основних понять і дефініцій, характеристиці особливостей поетики, походженні деяких явищ okazіонально-обрядового фольклору тощо. У системному викладі все це ми бачимо в окремому розділі однієї з найважливіших праць Ф.Колесси «Українська усна словесність» (1938) [5].

Ф.Колесса не лише досліджував зразки українського okazіонально-обрядового фольклору, осмислюючи їх теоретично, але й отримав чималий едиційний досвід у їх збиранні й публікуванні. Про це свідчить його народознавча праця «Людові вірування на Підгір'ю», яку було надруковано в «Етнографічному збірнику» НТШ з коротким переднім словом І.Франка. Основу цієї публікації склали фольклорно-етнографічні матеріали, пов'язані з народними віруваннями й уявленнями, які вчений зібрав від мешканців села Ходовичі Стрийського повіту на Львівщині. За словами І.Франка, це «перша спроба систематичного зводу людових вірувань в одній місцевості», яка є своєрідним «комплексом вірувань, що живе в душу нашого народу поза обсягом офіційного християнства». Студіюючи

фольклорні та споріднені з ними етнографічні записи цієї праці, писав учений-Каменяр про багатство зібраного тут матеріалу і важливість його сприйняття, «треба сягати і в шир, до скарбниці міжнародного добра, і в глибокі історичні традиції людської цивілізації» [6, с. 76]. Серед різноманітних народознавчих записів, які відображають духовну культуру південно-західного історико-етнографічного регіону України і тяжіють до Бойківщини, Ф.Колесса зібрав і опублікував 16 різножанрових утилітарно-магічних творів, що увійшли до десяти розділів цієї праці. Серед них переважна більшість – це примовки (12 текстів), 2 прокльони і 2 твори інших жанрів – замовляння і народна молитовка.

Третина цих текстів стосується першого розділу «Народня метеорологія». Коротеньку народну примовку *«Ні до неба,/ ні до землі»* проказували на Стрийщині, коли бачили, «як зірва паде», очевидно, з метою, аби уникнути в такий містичний спосіб війни, яку в народних уявленнях символізують «палаючі зірки» [6, с. 77]. На сакральну силу першочасу, про який писав Мірча Еліаде, і явище трихотомії, про яке згадував сам Ф.Колесса [5, с. 27], оперте вірування в дієвість ще однієї коротенької примовки *«Камінь – голова,/ камінь – голова»*. Її проговорювали, коли вперше загримить, б'ючи три рази себе камінчиком об чоло, аби не боліла голова. Інші два опубліковані тут замовляння виконували у різні фази місяця. Одне з них «від зубного болю» належить до лікувально-медичної тематичної групи. Його проказували, «як новий місяць настане». Друге замовляння «від уроків і ворогів» вже індивідуально-охоронної тематичної групи і приурочене часу, «як місяць уже в повні буде»: *«Місіцеви на підповнень,/ нам на здоров'є,/ а ворогам нашим,/ що сі з нас кепкуют, сьміют,/ нехай буде на бізголов'є!»* [6, с. 77]. Ще одну примовку *«Во імя отця і сина,/ мої гроші, твоя судина»* проказували, коли виявили місце скарбу із грошми, які нібито сушаться і горять, виділяючи полум'я над землею, де закопані [6, с. 78].

У п'ятому розділі «Народня антропологія» уміщено примовку на випадок, коли комусь вирвали зуб: *«Мишко, мишко! / На тобі чирівний,/ а мені дай залізний!»* Цікавим у цьому оказіональному обряді, який стосується народної медицини, є те, що його виконавцем була старша людина, яка «іде до синій, кидає той зуб на під, тей приговорює» [6, с. 84]. Натомість у багатьох варіантах з інших історико-етнографічних районів України подібну приповідку

проказували переважно діти, тому і сам текст, і весь обряд зараховують до дитячого фольклору.

Із шостим розділом під назвою «Явища і предмети господарського життя» пов'язані одна народна молитва і дві примовки. Першу – *«Господи, помагай!»*, яка належить до промислово-господарської тематичної групи, проказував господар, «як ідуть перший раз жити». Тоді «беруть хліб з собов, скрутьт жменю колосьи, положьт на хліб» і проказують. Так само із промислово-господарською сферою застосування, зокрема хліборобством, пов'язана ще одна примовка із цього розділу праці Ф.Колесси. Коли власник поля хотів, щоб у нього родило краще і був більший врожай збіжжя, то брав із чужого поля землі і перекидав її на свою ниву. Якщо ж той другий власник це побачив, то повинен сказати: *«Що собі зичиш,/ аби мені було,/ а що мені зичиш,/ аби тобі було»* [6, с. 90]. До цієї ж тематичної групи, а саме до ткацького ремесла, належить примовка до мотовила, на яке змотували нитки. «Як здоймут уже моток з мотовила, то спльовують на мотовило, теї кажут: *«Встидай сі, мотовило,/ абис голе не ходило»* [6, с. 86].

Серед різножанрових фольклорно-етнографічних матеріалів розділу «VII. Явища господарського життя» знаходимо по одному текстові прокльону і примовки в записях Ф.Колесси. Перший є материнським прокляттям на сина і стосується царини родинно-сімейного життя. Респондент зазначав, що жінка вдавалася до цього згубного звичаю лише у відчаї, коли її не шанувала власна дитина. «Як от син поневірьє матир, а вона плачучи закліне: *«Абис же сі і своїх дітий не дочекав,/ коли не знаєш, як матир пошьюнувати!»* – то вже той син не буде дітий мати, або му пімрут». Цікавим є також зафіксований обряд, коли приженуть додому купленого для важких робіт вола, що пов'язаний із давнім заняттям – тваринництвом і промислово-господарською діяльністю українців. Тоді господиня «віходить з дійницев, з водов і з хлібом, кропит воли і прімавіє: *«Абисте робили на хліб»* [6, с. 91].

Низка оригінальних галицьких okazіональних примовок пов'язана з восьмим розділом «Народні празники». Перша з них складається з однієї формули запрошення ((Invitativ, In) [2, с. 96-98, 113-114], якою закликали через вікно на Святий вечір усі Божі сили до святкового столу: *«Ходіт, усі світі, до нас вечеріті!»* Після цього на ніч усі ложки лишують устроємленими в страву, а лише одну ставлять

в середині пшениці, «аби сі небішки поживили» [6, с. 92]. Іншу примовку теж говорили в різдвяний час при столі, коли «устельбі стів обрусом по сіні». Тоді господар або господиня витягали з-під обруса стебло і гадали, примовляючи: *«Буду мати довгий вік,/ або буду мати короткий вік»*. На Пущення напередодні Великодня на Стрийщині існував звичай давати яйця і казати: *«Їдж, живо їдж, аби ти сі так ни втьмило постити,/ як тото єйце їсти»*. А вже після Великодніх свят, як парубок запрошував дівчину танцювати, то давав їй галунку. Коли ж вона її не брала, то так їй приказував: *«Не побила сі дівка в танци,/ той не брала сі фарба єйци»*. Ф.Колесса, як записувач цього обряду, подав тут докладне його пояснення, яке почув з вуст місцевого респондента [6, с. 92].

Останнім у праці вченого-академіка «Людові вірування на Підгір'ю» є запис ще одного прокльону (прокляття) з десятого розділу з сусідніх сіл Покрівці чи Страганці, яке стосується «дівоцьких чар», зради між закоханими і родинно-сімейних взаємин. Відомо, що утилітарно-магічні твори цього жанру використовували з метою завдати іншій людині тяжку шкоду – наслати хворобу, каліцтво або ж найстрашніше – позбавити її життя [3]. Дівчина, головна учасниця цього обряду, побачивши через певний час, що парубок, який ходив до неї, «недолюбує» її, клала на дорозі у ямку барвінок і частинку вистриженого у хлопця волосся, і заклинала: *«Як той барвінок буде довго лежьвити,/ так і ти будеш довго жити»*. Тей вінь – кажут – пийть днів умер» [6, с. 96].

Як висновок, можна переконливо стверджувати, що Ф.Колесса, досліджуючи український okazіонально-обрядовий фольклор з його замовляннями, народними молитвами, примовками, прокльонами, здійснював свої студії, глибоко вникаючи у зміст кожного явища усної традиції, яке належало до тієї чи іншої тематичної групи чи функціонального різновиду. Називаючи утилітарно-сакральні твори переважно «заговорами, заклинаннями, замовлюваннями» і не вдаючись у їх жанрово-типологічне розрізнення, що відповідало науковому рівню тогочасної фольклористики, учений здійснив успішну спробу його теоретичного осмислення, сформувавши їх чітку широку видову дефініцію, подавши концепцію їх походження, особливостей їх композиції та структури, речитативної та змішаної віршово-прозової форми, типології властивих художніх засобів. У своїх аналітичних міркуваннях і висновках він опирався на автентичні

фольклорно-етнографічні матеріали та дослідження свої попередників у цій царині – О.Потебні, М.Крушевського, М.Грушевського та інших українських науковців. Цьому сприяв і особистий едиційний досвід ученого у збиранні різножанрових зразків українського okazіонально-обрядового фольклору та їх публікації в наукових виданнях НТШ під опікою досвідчених фольклористів, серед яких був і геніальний І.Франко. Тому праця Ф.Колесси у сфері дослідження українських okazіональних фольклорних наративів відповідає його високому науковому званню академіка, яке було присвоєно йому ВУАН не випадково за його величній внесок у розбудову національного етномузикознавства та фольклористики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грушевський М. «Історія української літератури: в 6 т. 9 кн.» / Упоряд. В. Яременко; авт. передм. П. Кононенко; приміт. Л. Дунаєвська. Київ: Либідь, 1993. Т. 1. 392 с.
2. Гунчик І. «Український магічно-сакральний фольклор: структура тексту та особливості функціонування: монографія». Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 232 с.
3. Іваннікова Л. «Українські прокльони: традиція села Губча на Хмельниччині» // Міфологія і фольклор. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. № 1-2. С. 108–121.
4. Колесса Ф. «Історія української етнографії». Київ: ІМФЕ імені Максима Рильського, 2005. 368 с.
5. Колесса Ф. «Українська усна словесність». Львів: Накладом фонду «Учітеся, брати мої», 1938. 643 с.
6. Колесса Ф. «Людові вірування на Підгір'ю» // Етнографічний збірник. Львів, 1898. Т. V. С. 76-98.
7. Потебня А. «Малорусская народная песня по списку XVI в.». Воронеж, 1877. 146 с.

УДК 81'42:[811.111:81.1.161.2]

ТЕРМІНОЛОГІЯ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВИХ ДОКУМЕНТІВ КРИЗЬ ПРИЗМУ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Сніжана КІС

Юлія ДЕМ'ЯНЧУК,

кандидат економічних наук, доцент

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Безперервний розвиток суспільства, перетворення в різних сферах життєдіяльності людини, нові історичні умови існування та соціальні відносини сприяють появі інноваційних слів і значень, що відображають нові факти життя соціуму. Стан розвитку української мови в останні десятиліття, на думку Н. Клименко, позначений значною кількістю новотворів, що зумовлені як внутрішньомовними, так і позамовними чинниками, серед яких домінують глобалізаційні процеси, зміна парадигми сприйняття соціальної дійсності, виникнення нових реалій життя і необхідність назвати їх відповідними номінаціями [1, с. 23].

Соціальна обумовленість лінгвальних змін пов'язана переважно з комунікативною функцією мови, яка завжди прагне реалізувати свої можливості в забезпеченні потреб суспільства у спілкуванні, що обумовлює пошук найбільш раціональних засобів номінації. "Нова" лексика певного історичного періоду кодує широку інформацію про особливості економічного, політичного, культурного життя своєї епохи. І чим важливіша епоха для певного суспільства, тим активніше реагує мова творенням нових слів, що забезпечують і вимоги суспільства, і вимоги мови, що розвивається [2, с. 11].

Російсько-українська війна 2022 року спричинила активне використання англійських термінів у міжнародних документах, що стосуються підтримки України. Внаслідок цього значна частина цих термінів увійшла до української мови, розширюючи її військову та політичну термінологію, а також впливаючи на її синтаксичні та стилістичні особливості.

Серед ключових термінів, що використовуються в офіційних документах НАТО та інших міжнародних організацій, варто виокремити наступні:

- **Comprehensive Assistance Package (CAP)** – Комплексний пакет допомоги Україні, спрямований на підтримку з боку НАТО [4].

- **Sanctions against Russia** – Санкції проти Росії, запроваджені для обмеження ресурсів, що фінансують військові дії [5].

- **Unprovoked invasion** – Неспровоковане вторгнення, що характеризує агресію Росії проти України [4].

- **Collective defence** – Колективна оборона, принцип НАТО, закріплений у Статті 5 Північноатлантичного договору [5].

- **Hybrid warfare** – Гібридна війна, що включає поєднання військових і невійськових методів, таких як дезінформація та кібератаки [6].

- **Resilience** – Стійкість, здатність суспільства швидко відновлюватися після кризових ситуацій [7].

- **No-fly zone** – Безпольотна зона, обмеження на використання повітряного простору з метою забезпечення безпеки [8].

- **Lethal aid** – Летальна допомога, постачання зброї та боєприпасів [9].

- **Military assistance** – Військова допомога, яка включає навчання, поставки техніки та розвіддані [4].

- **War crimes** – Воєнні злочини, що охоплюють порушення міжнародного гуманітарного права [11].

- **Energy security** – Енергетична безпека, що набуває критичного значення в умовах конфлікту [10].

- **Strategic communications** – Стратегічні комунікації, що включають інформаційну боротьбу [11].

Лексичний аналіз запозичених термінів

Запозичені терміни можна розділити на кілька груп:

1. Військова термінологія:

- *Lethal aid* – іменник + прикметник ("aid" – "допомога", "lethal" – "летальний, смертельний").

- *Military assistance* – іменник + іменник ("military" – "військовий", "assistance" – "допомога").

- *Hybrid warfare* – прикметник + іменник ("hybrid" – "гібридний", "warfare" – "воєнні дії").

2. Політична та дипломатична термінологія:

- *Sanctions against Russia* – іменник + прийменникова група ("sanctions" – "санкції", "against Russia" – "проти Росії").

- *Unprovoked invasion* – прикметник + іменник ("unprovoked" – "неспровокований", "invasion" – "вторгнення").

- *Collective defence* – прикметник + іменник ("collective" – "колективний", "defence" – "оборона").

3. Технологічні та стратегічні поняття:

- *Resilience* – іменник ("resilience" – "стійкість, здатність до відновлення").

- *No-fly zone* – іменник + прикметник + іменник ("no-fly" – "заборона польотів", "zone" – "зона").

- *Strategic communications* – іменник + іменник ("strategic" – "стратегічний", "communications" – "комунікації").

Семантичний аналіз та адаптація в українській мові

Запозичення цих термінів впливає на українську мову кількома шляхами:

- **Розширення термінології:** українська військова та політична лексика доповнюється новими поняттями.

- **Калькування:** деякі терміни адаптуються дослівно ("летальна допомога", "безпольотна зона").

- **Збереження оригіналу:** окремі терміни залишаються без перекладу ("resilience", "strategic communications").

- **Синтаксичні зміни:** зростає кількість складних речень через вплив англомовної структури.

- **Інформаційний дискурс:** журналістика та соціальні мережі активно інтегрують ці терміни, формуючи новий стиль комунікації.

Приклад змін у мовній структурі. Інтеграція таких термінів викликає також зростання використання конструкцій, що мають англомовну будову, зокрема в офіційних документах або публічних виступах. Так, якщо раніше в українських текстах було характерним використання простих та коротких конструкцій, то тепер все частіше з'являються складніші речення, побудовані за принципами англійської граматики, де використовуються комбінації термінів з іншими мовними одиницями. Наприклад, "комплексний пакет допомоги" починає поєднуватися з такими виразами, як "пакет стратегічних комунікацій" або "військова допомога, що включає летальні засоби".

Висновки. Запозичення англійських термінів під час війни сприяло розширенню української лексики в нових, специфічних

контекстах, зокрема в області військової та політичної термінології. Ці терміни стали важливими елементами комунікації, яка відображає сучасні міжнародні реалії, а також змінюють стилістику та синтаксис української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клименко Н. Новотворення чи мавпування? / Н. Клименко // Урок української. – 2004. – № 10. – С. 23–25.
2. Муромцева О.Г. Розвиток лексики української літературної мови в другій половині XIX – на поч. XX ст. / О. Г. Муромцева. – Харків : Вища школа, 1985.
3. Міністерство закордонних справ України. Санкції проти РФ. URL: <https://mfa.gov.ua/protidiya-agresiyi-rf/sankciyi-proti-rf>
4. 10. European Union. Military Assistance to Ukraine. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/military-assistance-ukraine_en
5. NATO. Comprehensive Assistance Package for Ukraine. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_231639.htm
6. NATO. The North Atlantic Treaty. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm
7. NATO. Countering Hybrid Warfare. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm
8. NATO. Resilience and Article 3. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm
9. NATO. No-Fly Zone Policies. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_62036.htm
10. U.S. Department of Defense. Lethal Aid to Ukraine. URL: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/2963484/us-to-send-lethal-aid-to-ukraine/>
11. United Nations. War Crimes in Ukraine. URL: <https://www.un.org/en/war-crimes-ukraine>

УДК 811.161.2'42

МОВА ЯК ВАЖЛИВА ДОМІНАНТА МОВОСВІТУ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

Світлана ІГНАТЬЄВА,

кандидат філологічних наук, доцент

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

*Тануть сили. Розтану, відійду, як хмара дощова.
Як улітку один із коротких липневих твоїх снів, Україно...
Тільки б відійти з думкою, з певністю в душі:
Україна є! Україна буде!
... Не можна допустити, щоб загинула мова,
бо то й загинув народ.
На цілий народ поменшало б людство і його культура.
... Слово – подарунок Бога людині... народу...*

Олесь Гончар

На скрижалі нашої епохи ім'я Олеся Гончара – майстра красивого письменства, велета української літератури, вписано золотими літерами. Його духовні й естетичні цінності якнайповніше відбито в щоденниковому дискурсі, де наскрізним лейтмотивом є не тільки його філософські роздуми про буття світу і людини, а, що важливо, розмисли про українську мову й культуру... Про силу рідної мови неодноразово наголошує Ф. Бацевич, зокрема на тому, що «рідна мова виконує роль каналу постійного діалогу між Я та Іншим, особистістю і світом, Людиною і Творцем», що вона – «символічне середовище, медіатор і гармонізатор атракторного типу між енергіями пізнаваного (світ) і того, хто пізнає (людина)» [1, с.169]. Мова формує цілісну особистість, сприяє духовному освоєнню світу. Важливим чинником, що впливає на долю мови, вважаємо ставлення до неї соціуму. Саме воно слугує стимулом збереження або зміни мовної ситуації, бо, на думку Л.Масенко «зміна у ставленні населення до мови може спричинити зміни у його мовній поведінці» [8, с.107]. Нагальною для виокремлення й глибокого розуміння сутності і стратегії, скерованої на захист рідної мови, є така думка П. Селігея: «Якщо людина критично оцінює мовну дійсність (скажімо, становище рідної мови), це може спонукати її поліпшувати цю дійсність: у міру своїх

можливостей дбати про розвиток і чистоту мови, розширювати сферу її застосування, сприяти створенню інтелектуального й культурного продукту цією мовою, утверджувати літературні норми й усувати їх порушення...» [9, с. 18]. Ярема Гоян указує на особливості таланту Олеся Гончара, який вбачає його саме в тому, що він *«уміє в океані рідної мови знайти таке слово, яке несе в собі код нації, і засвітити його перед народом, піднести, як знамено, розгорнути, як епоху, вмістити в ньому степи, ясні зорі і тихі води України»* [5, с.6].

Услід за цим можемо цілком упевнено стверджувати, що він не просто видатна постать XX сторіччя, О. Гончар великий письменник великої, хоч і непростой, суперечливої доби, виразний представник національної мовної еліти. Його особистість – самобутня й непересічна, що несе добро і красу, сповнена безмежної віри в Україну, в силу українського слова, унікальне явище в нашій національній культурі, а його громадська, письменницька, публіцистична діяльність пов'язана з безперервним самовдосконаленням. У сучасному світі важливою є твердження П. Селігея про те, що «в добу глобалізації нависла загроза над мовним розмаїттям Землі, шанс вижити мають мови, що «добре внормовані, багатофункціональні й – що важливо – поціновані з боку своїх носіїв» [9, с.66-67], бо «життєздатність мови залежить і від ставлення до неї громадян, їхньої мовної поведінки» [9, с. 69]. Його основна інтенція зорієнтована на збереження та передачу мови нащадкам. Він розглядає мову як життєву цінність, а процес формування любови до мови, ми «робимо мудру інвестицію в її благополучне завтра, захищаємо екологію мовного середовища в цивілізованій, ненасильницький спосіб» [9, с. 70].

Парадигма щоденникового дискурсу Олеся Гончара становить цілісний комунікативно-прагматичний простір, у якому репрезентовано психологічні, комунікативні й соціальні аспекти діариста – елітарної мовної особистості, якій властивий найвищий рівень мовної свідомості, найтривкіший українознавчий національний світогляд, національно-культурна самоідентифікація і мовна стійкість. Лінгвістична та комунікативна компетенції письменника-діариста повною мірою кориговані нормами сучасної літературної мови і становлять особливий субкод національної мовної еліти. Зв'язок мови зі свідомістю та мисленням є незаперечним постулатом лінгвістичних і логічних

досліджень. Логічний аналіз процесу мислення Олеся Гончара неможливий без дослідження мови як форми матеріального існування думки. Він, як елітарна мовна особистість, володіє кодифікованими мовними, комунікативними, риторичними, етичними нормами літературної мови, творчо послуговується можливостями функціональних стилів, жанрів, вербальних засобів.

Дослідження мовної тканини щоденникового дискурсу великого майстра українського художнього слова є невичерпним джерелом розвитку образності мовлення, збагачення її лексичного складу, унормованості. Діарист Олесь Гончар стверджує, що *«Ми не є і не повинні стати народом суржикової мови чи мови мертво-декоративної. Маємо витворену протягом віків мову дивовижно багату, одну з найбагатших у світі, барвисту, запашну, розмаїту, здатну активно жити і розвиватись, придатну для найскладнішої художньої і наукової творчості. Злочиним було б занедбати таке неоціненне духовне добро»* [2, с.341]. Епітети 'барвиста', 'запашна', 'розмаїта', які вживає Олесь Гончар стосовно мови, не лише вказують на художні можливості мови. Олесь Гончар, з одного боку, творчо розширює їхні функції, а з іншого – репрезентує нарощування нових епітетів, як-от 'мертво-декоративної', що уможливорює характеристику епітетного типу й набуває особливої художньої цінності. Щоденниковий текст Олеся Гончара наскрізно пронизаний епітетами високої художньої якості, й досі зберігають свою свіжість та оригінальність, чарують сучасного читача. Майстерне осмислення кожного конкретного випадку функціонування епітета створює велику силу Гончарового слова і вказує на неповторність, неперевершеність, різнобарвність його текстової падітри.

Єдність різних мовних культур і мовних картин світу зумовлюється складною природою мови людини, яка існує в двох головних сферах: у сфері мікросоціуму – безпосередньо цього мовного колективу і у сфері макросоціуму – на рівні загальнолюдського спілкування і в межах всесвітнього інформаційного простору.

Діарист глибоко відчуває слово в контексті національної культури. Він стверджує думку про те, що саме мова *«для нас, українців, – це не тільки засіб спілкування. За сучасних обставин вона щось значно більше! Для нас мова – це й пам'ять, і честь, і гідність; для народу нашого мова – це саме життя. Бути чи не бути?»*

Вирішується через життєвість мови, через самосвідомість її носіїв. І хоч як прикро буває, я все ж вірю в силу нашої мови, в її майбутнє» [3, с.580]. Він добре розуміє роль української мови у суспільстві, називає її «кровообігом нації». Принциповим переконанням Олеса Гончара було те, що «Мова кожна – джерело творчої духовності; це той запас генетичної сили й краси, що його народ передає тобі, своєму синові, щоб ти був, щоб не став німим, безголосим» [3, с.457].

Окремі фрагменти щоденникового дискурсу містить відкрите проголошення його громадянської позиції: *„Україна – країна краси! Так думаєш, куди б не їхав: чи в Карпати, чи в степи, чи на Сумщину...” [2, с. 364]; „Якщо дійде до громадянської війни, чим погрожують шовіністи, всі підемо на фронт, - каже котрийсь із читачів, - підуть із нами й жінки, і діти, заберемо й бабусь, - краще вмерти, ніж знову в імперське пекло!... Я цілком поділяю його настрій і його готовність. Справді – краще смерть, ніж іти в раби” [4, с.386]; „Мистецтво (як і всяка самотня праця), безперечно, має для людини наркотичну дію (в найкращому розумінні). Тому воно буде силою і в майбутньому суспільстві ” [3, с.228]; „Я люблю бурю. Люблю океан збуреного Всесвіту! А в заслугу собі ставлю таке, залишившись наодинці з грозою, з бурею: я ніколи не писав покайних листів!.. Як декотрі з нинішніх модних. Не каявся, а це ж децю значить?!” [4, с.367].*

Щоденниковий дискурс Олеса Гончара демонструє широкий спектр варіантів мовного коду, яким добре володіє адресат. Це розмовний стиль мовлення з широким розмаїттям просторічних елементів: *«Вигадка перевертнів-відщепенців», «Жінка дивилась на цього нікчому з суворим усміхом», «До жінки звертається жевжик-кореспондент, як водиться на «общепонятном»», «І жевжик, ніби ляпаса діставши, одразу перевів розмову на інше» [4, с.35]; «Оркестр духачів іде » [2, с.238]; «Знов зникчмніла газета, зійшла на пси...»» [2, с.325]; «Чому випала нам кара відчутти над собою цей дамоклів ядерний меч, перед яким усе живе ціпеніє» » [3, с.394]; «Вітерець вієсюжить воду» [2, с.219]; «З туману просікся силует вершника...» [2, с.374]; «Бубка калини - як бубка любові! Вона справді цілюща» [3, с.193]. Виразність мови Олеса Гончара зумовлена правильним логічним продуманим співвідношенням складників літературної мови і розмовного мовлення. Активне послуговування просторічними елементами викликане насамперед тим, що діарист їх*

добре знає, бо всотані вони з дитячих років від бабусі Усті. Вони надають мові щоденника народного колориту, збагачують його і слугують одним з важливих засобів правдивого зображення життєвих ситуацій, є джерелом поповнення літературної мови. У слові Олесея Гончара – «начебто прихована від стороннього ока енергія.., запаси її щедрі, ми постійно черпаємо цю енергію, а вона так і зостається невичерпною, бо її наділено секретом тривалості, незнищеності, зарядженості» [6, с.134]. Ці слова Євгена Гуцала з повним правом свідчать про високий професіоналізм митця, глибоке розуміння Олесем Гончаром українського слова, а діарійна висока культура мови засвідчує культуру його думки.

Навіть переносився у Божі світи Олесь Гончар з жагучою вірою, що «Україна буде! Україна є!». Що будуть Нація й Мова... Як стверджує Петро Кононенко: «І подвиг Олесея Гончара вже в тому, що самовіддано переконував: маємо протистояти злу й «боротись і вірити в досяжність світла. Втрата ідеалу рівнозначна духовній смерті». Та й ідеал, як племінка зоря, може гаснути. За нього треба боротись і вірити в Шевченкове: «Борітеся – поборете!» та Франкове: «Лиш боротись – значить жить!» [7, с. 202].

Щоденниковий дискурс Олесея Гончара містить інформацію про загальнолюдське. Часто звучить його визнання про нерозривну спорідненість із долею, духом українського народу. Перемога духу – це не тільки життєвий і письменницький оптимум Гончара, це – по суті, той буттєвий стрижень, який вирізняє його з-поміж інших, це – мета і сенс життя, його альфа й омега. Домінанта духу, духовності – у центрі різноманітних філософських систем, але у щоденниковій „філософії” вона доповнюється українською кордоцентричною теплою і душевністю: висота духу помножена на м’якість серця. Щоденниковий текст, що народжувався з-під пера діариста – просякнутий ліризмом. Тримаючись переконання, що і „проза має бути поетична”, діарист майстерно поєднує духовне і чуттєве, розум і серце, виражене і пристрасне, і в цьому, напевне, один із секретів усеохопності витворених ним художніх світів, оскільки твердо переконаний, що *„Були люди, могутній дух носили в собі, почуття честі”* [3, с.494], і що тільки *„Духовність творить людину”* [3, с.286].

Поділяємо влучну думку Петра Кононенка: «Усна й писемна Мова Гончара – синонімічно, симфонічно споріднені: це Мова ніжної, душевної Людини, митця-воїна, педагога, трибуна, мислителя з волею

аналітика і провидця, пророка; творця національної Мови XX й XXI століть. Мови самодостатності, великої місії й вічності України» [7, с. 210]

Отже, джерела духу, духовності Олесь Гончар черпає в історії українського народу. Життєствердний оптимізм, властивий його творчості, завжди був орієнтований на служіння народові України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. Духовна синергетика рідної мови : Лінгвофілософські нариси : монографія. Київ : Академія, 2009. 192 с.
2. Гончар О.Т. Щоденники: У 3-х т. Упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу В.Д. Гончар. Київ : Веселка, 2002. Т.1 (1943-1967). 455 с.
3. Гончар О.Т. Щоденники: У 3-х т. Упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу В.Д. Гончар. Київ : Веселка, 2003. Т.2 (1968-1983). 607 с.
4. Гончар О.Т. Щоденники: У 3-х т. Упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу В.Д. Гончар. Київ : Веселка, 2004. Т.3 (1984-1995). 606 с.
5. Гоян Я. Бережіть собори душ своїх [Текст]: зб. афоризмів Олесь Гончара / за заг. ред. В.Ю. Пушкіна. Дніпро : Національний гірничий університет, 2003. С.5. 137 с.
6. Гуцало Є. Влада таланту. Слово про Олесь Гончара. Київ: 1988. С. 134.
7. Кононенко П.П. Олесь Гончар і питання української мови. *Культура слова*, 2018, № 88. С. 202-210.
8. Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 243 с
9. Селігей П. О. Мовна свідомість: структура, типологія, виховання. Київ .Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 118 с.

УДК 81'35'373.2:[003.344:003.349]

ВІЗУАЛЬНА БАГАТОМОВНІСТЬ У СФЕРІ КОМЕРЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Олена КАДОЧНИКОВА,

кандидат філологічних наук, доцент

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Мовний ландшафт українських міст протягом кількох останніх десятиліть опинився в епіцентрі дослідницької уваги. Особливий інтерес науковців викликають видимі в публічному просторі комерційні інформаційні знаки – назви магазинів, організацій, сервісів, рекламні написи тощо. Представлені в цій групі власні назви є знаками, що разом з іншими власними назвами формують семіотичне поле національної культури.

Однією з найпоширеніших груп онімів у сучасному просторі українських міст є назви закладів торгівлі та обслуговування. На межі століть публічний простір України переживає «онімний вибух», зумовлений радикальною перебудовою торговельно-економічної сфери та зміною ідеологічних орієнтирів, відходом від радянського минулого і входженням до глобального культурного простору. Сфера комерційного назовництва дуже динамічна і чутлива до культурних трансформацій, яскраво демонструє ієрархію мов та культур у суспільстві, тому еволюція корпусу цих назв чітко корелює зі змінами суспільних стереотипів.

Прагнучи окреслити основні тенденції в розвитку системи власних назв на позначення об'єктів торгівлі, насамперед магазинів, беремо до уваги той факт, що вивіску як об'єкт міського простору варто розглядати в єдності її візуального оформлення та мовного вираження. Оскільки в нашому дослідженні актуалізовано лінгвістичний компонент, то зважатимемо на еволюцію співвідношення між походженням та графікою назви-напису на вивісці.

Ослаблена нерівним тривалим протистоянням з російською як мовою «наднаціонального спілкування» в СРСР, 1991 року українська в статусі державної опинилася віч-на-віч з ієрархізованою багатомовністю світової спільноти. Не маючи на цей час тривалої

традиції поширення і прийняття всередині суспільства у статусі повноправної мови міського простору, українська стикається з надпотужними конкурентками – мовами Європейського Союзу, і насамперед англійською – мовою глобалізованого сучасного світу, міцно асоційовану із сильною ринковою економікою і побудованим на демократичних цінностях суспільному ладі. Загострена потреба українців як громадян молодій незалежній країні відділитися від радянського спадку, відкинути радянські ідеологеми і протиставити себе нинішніх імперському минулому стала підґрунтям для залучення нових засобів самопрезентації, зокрема й у внутрішньому публічному просторі. Торгівля та підприємництво якраз і були тією сферою, де мовці мали можливість стихійно реалізувати свої уявлення про культурну дерадянізацію, обираючи для називання свого бізнесу модерні й привабливі, на їхню думку, слова-знаки. У новопосталій сфері суспільної діяльності спочатку набули поширення давні запозичення з індоєвропейських мов, представлені в традиційному кириличному оформленні, на зразок «*Фортуна*», «*Фаворит*», «*Корал*», «*Континент*», «*Візит*», «*Артеміда*». Згодом – спочатку у великих містах, а пізніше і в провінційних містечках – почали масово з'являтися іншомовні назви, передані латинською абеткою, на зразок «*Eva*», «*Goldi*», «*Koton*», «*Baby Look*», «*Roshen*». У новопосталій сфері приватного підприємництва вони виконували, хоч ніде правди діти, часто удавану, функцію символу високого статусу та упривілейованості, були ознакою «престижності належності до глобалізованого світу» [3, с. 144]. Чіткіше окреслення хронології та темпів поширення латинки як мови публічного простору комерції потребують окремого ґрунтового дослідження, проте незаперечним є той факт, що поряд із латинографічними написами активного вжитку набули і назви-гібриди, які поєднують у собі обидві графічні системи – традиційну для української мови кирилицю і латинку, наприклад «*XamaNET*», «*Я Kava*», «*Fishka*», «*glaMYPЧИК*».

Надмірне використання латинки для оформлення назв як великого, так і малого бізнесу призвело до того, що латинська графіка поступово усталилася у сфері штучної номінації, і її сприйняття поступово змінилося з оригінального прийому мовної гри до типового способу номінації, цілком «у загальному руслі тенденцій до “елітаризації мовлення”» [7, с. 557]. Латинка стрімко поширилася здебільшого в міському просторі, набуваючи в окремих регіонах

надвисокої концентрації: за підсумками дослідження 2021 року в київському торговельно-розважальному центрі з-поміж 200 назв магазинів усього 18 оформлені кирилицею, тобто 9 % [4, с. 13]; давніші спостереження над візуальним оформленням назв продуктових магазинів Київської області теж фіксують переважання іншомовних графічних систем над українською [6, с. 148].

Наведені дані уможливають висновок про суспільне схвалення на певному етапі розвитку українського ергонімікону використання інографічного ресурсу. Однак активна латинізація публічного простору викликала хвилю гострого занепокоєння в українських мовознавців: з одного боку, із толеруванням латинки в окремих сферах пов'язують звуження сфери застосування державної мови і, як наслідок, можливе поступове відчуження цих сфер від національної культури [1; 5, с. 82], а з другого – стихійна «англізація» публічного простору без належного рівня мовної компетенції спричинила велику кількість мовленнєвих девіацій, зафіксованих у формах власних назв різних об'єктів, наприклад ЖК «*Millenium*» замість «*Millennium*» чи кафе «*Hollywood*» замість нормативного «*Hollywood*».

Зрушення в мовній свідомості та поведінці українців, зумовлені російським вторгненням, ще чекають на ґрунтовне вивчення, однак перші спостереження щодо зміни тенденцій називання у сфері підприємницької діяльності засвідчують потенційну зміну в сприйнятті персуазивної функції латинської абетки: віднедавна в колі назв-варваризмів, поданих у латинографічному оформленні, все частіше стали з'являтися утворені способом транслітерації, на зразок «*Bazhane*», «*Vovk*», «*Sribna kraina*», «*Obrana*», «*Promin*», «*Gunia Project*», «*dukachi*». Протягом за останнього десятиліття виникла нова хвиля комерційних назв, рекламна функція яких реалізується через гібридизацію змісту (питомої української назви) і форми (традиційної для глобального світу латинки). Для реципієнтів-іноземців завдяки екзотичності своєї звукової форми такі знаки виразно транслюють національні конотації. Якщо діяльність названих об'єктів реалізується в умовах розмитих культурних кордонів (спрямована, зокрема, на зовнішній ринок, або ж ідеться про інтернет-магазини, заклади для туристів чи мігрантів) такий спосіб називання може стати одним зі способів «привідкрити» український культурний простір для глобального світу. Водночас невмотивоване зловживання латинкою в

міському ландшафті українських міст викликає багато запитань і відверте неприйняття як з боку академічної спільноти, так і мовців [1]. Зважаючи на притаманну українському суспільству «відсутність опірності до засилля чужомовних елементів» [7, с. 561], можна припустити, що латинізовані назви в ролі символів швидкого й різкого відходу від періоду імперського впливу росії досі мають потенціал наростати в мовному ландшафті українських міст. Оскільки називання географічних об'єктів міського простору (топоніміки) чітко врегульоване в Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (розділ 6, ст. 41) [2], то поширення латинографічних форм назв можливе насамперед у сфері об'єктів суспільної діяльності, зокрема комерційному назовництві. Позитивний вплив на гармонізацію нинішньої ситуації візуальної багатомовності, як нам видається, справило б визначення розташування та співвідношення різних мов та, відповідно, графічних систем на покажчиках у сфері інформації для загального ознайомлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриценко П. «Треба дбати не про латинізацію, а про донесення надбання української культури». IDEALIST. media. Режим доступу: URL: <https://www.youtube.com/watch?v=cA9unZHHRrg>
2. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
3. Зимовець Г. Міжмовні контакти як один із чинників формування ергонімікону України. Мовні і концептуальні картини світу. 2015. Вип. 55. С. 138–145.
4. Кадочнікова О. More than a signboard: the name of a store in the speaker's mental lexicon. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*. 2022. Вип. 8. С. 5–21. <https://doi.org/10.18523/lcmp2522-9281.2022.8.5-21>
5. Кадочнікова О. MOVNYY KOD української комерції// Мови і світ: дослідження та викладання: зб. тез XVIII Міжнародної науково-практичної конференції. Кропивницький, 2024. С. 80–82. Режим доступу: https://cusu.edu.ua/images/conferences/2024/movi_i_svit/Movy_i_svit_Tezy_2024.pdf

6. Позніхіренко Ю. Мотиваційна база ергонімів як знаків соціокультурного простору України й англomовних країн (на матеріалі назв закладів харчування): дис... канд. філол. наук. К., 2018. 264 с. Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/41251>

7. Тараненко О. «Українська літературна мова кінця XX – першої чверті XXI ст.: стан і тенденції розвитку». Ч. 1. К.: Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2024. 888 с. Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/10JVJJ_zE5n67XvdYP2bHxSAwwkY4owD0/view

УДК 37.035.6

УКРАЇНСЬКА МОВА В ПОЛЬЩІ

Анатолій НЕСТЕР

доктор технічних наук, доцент

Хмельницький національний університет

Українська мова в Польщі є однією з найбільших мов меншин. Протягом останніх десятиліть українці стали однією з найбільших етнічних груп у Польщі, особливо після значного припливу біженців та мігрантів після 2014 року, зокрема через війну в Україні. Українська мова активно використовується в родинях, на роботі та в соціальних мережах серед українців, які проживають у Польщі.

В Польщі є кілька українських шкіл та класів, де викладання проводиться українською мовою. Також існують курси польської мови для українців, щоб полегшити їх адаптацію в новому середовищі. В Польщі є українськомовні газети, телепередачі, радіо та онлайн-ресурси. Українці в Польщі активно зберігають свою культуру та мову через різноманітні культурні заходи, свята, концерти, виставки, а також через підтримку українських культурних організацій та товариств. Польський уряд підтримує культурну та мовну різноманітність. Однак українська мова не має офіційного статусу в Польщі, а її використання обмежене в основному громадами, де проживають українці. Мова серед української громади в Польщі є важливим аспектом повсякденного життя, і вона активно

використовується у багатьох сферах. Для багатьох українців, особливо тих, хто приїхав з України після 2014 року, українська є рідною мовою, якою вони спілкуються вдома. Родини, в яких однією з мов є українська, зазвичай зберігають її як основну, особливо серед молодшого покоління. У більших містах Польщі, де є великі українські спільноти (наприклад, у Варшаві, Кракові, Любліні, Вроцлаві), українська мова активно використовується серед друзів, колег та знайомих. Багато українців у Польщі володіють польською мовою, особливо молодь і ті, хто вже довгий час живе в країні. Проте українська мова все одно часто використовується в особистому спілкуванні, оскільки це дає змогу підтримувати зв'язок з рідною культурою та традиціями. Молодь, яка приїхала до Польщі разом з батьками, може мати як українську, так і польську мови як рідні, хоча багато з них вже адаптується до польського середовища і активно використовує польську мову в школах і на роботі. Водночас, багато молодих українців прагнуть зберегти знання української мови через участь у громадських організаціях, культурних заходах і навчанні.

Багато українських культурних і громадських організацій, які діють у Польщі, організовують заходи, де використовують українську мову. Це може бути як у вигляді мовних курсів, так і в контексті культурних подій — вистав, концертів, зустрічей. Загалом, українська мова в Польщі є важливим елементом ідентичності української громади. Попри те, що польська є мовою країни, українці зберігають свою мову, використовуючи її у повсякденному житті, що допомагає зберегти культурну спадщину. Освіта серед української громади в Польщі є важливою складовою адаптації та інтеграції українців у польське суспільство. Завдяки значній українській діаспорі, яка зросла після 2014 року, і особливо після початку повномасштабної війни в Україні, в Польщі розвинена система освіти, яка підтримує як збереження української культури та мови, так і сприяє вивченню польської мови та адаптації до польського освітнього простору.

В Польщі є українські школи та класи, де навчання проводиться українською мовою. Ці заклади в основному розташовані в містах, де проживає велика кількість українців, таких як Варшава, Люблін, Краків, Вроцлав. Українські школи забезпечують дітям можливість отримати освіту рідною мовою, зберігаючи культурну і мовну ідентичність. Існують як початкові, так і середні школи, де викладають українською. В таких школах проводять уроки за українською

програмою, а також знайомлять учнів з польською мовою та культурою. Крім того, діють різноманітні культурно-освітні центри, де діти вивчають українську мову, історію, літературу, а також долучаються до українських традицій і мистецтва. Для українців, які не володіють польською мовою на високому рівні, існують курси та програми, що допомагають адаптуватися до польського середовища. Багато українських дітей і дорослих відвідують мовні курси, щоб покращити рівень володіння польською мовою, що є важливим для навчання в польських школах та університетах, а також для повсякденного життя в Польщі. В польських школах є можливість вивчати польську мову для учнів з інших країн. У деяких школах для українських дітей організовуються додаткові заняття з польської мови, щоб забезпечити успішну інтеграцію в навчальний процес.

Існують численні ініціативи від польських організацій, які надають безкоштовні курси польської мови для мігрантів, в тому числі для українців. Оскільки більшість українських дітей вступають у польські школи після прибуття до Польщі, польська система освіти активно працює над їх адаптацією. Українські діти часто навчаються разом із польськими однолітками, за умови, що вони мають достатній рівень знань польської мови.

У Польщі навчання для українців можливе в університетах та інших вищих навчальних закладах. Українці можуть вступати до польських університетів, а багато польських вищих навчальних закладів пропонують навчання англійською або українською мовами. Дітям з України, які закінчили школу в Польщі або в Україні, надається можливість вступати до університетів. Зазвичай для цього необхідно здавати іспити з польської мови або проходити спеціальні мовні курси.

В Польщі існують громадські організації, які активно підтримують освіту українців. Вони надають інформацію, організовують навчальні програми, а також допомагають українським дітям адаптуватися до навчання в Польщі. Крім того, багато українських культурних центрів в Польщі організовують курси для дітей та дорослих, що сприяють збереженню української мови та культури. У польських школах є можливість використовувати українські підручники для вивчення історії, літератури та інших предметів, що сприяє збереженню мовної та культурної ідентичності. Таким чином, українці в Польщі мають багато можливостей для здобуття освіти рідною мовою, вивчення польської мови та інтеграції

в польське суспільство. Важливим є те, що польська система освіти активно підтримує і допомагає дітям та дорослим адаптуватися до нових умов, зберігаючи при цьому українську ідентичність.

В Польщі діють кілька українських телеканалів та радіостанцій, які спрямовані на задоволення інформаційних потреб українців у Польщі. Ці медіа ресурси зазвичай включають новини, культурні програми, музичні трансляції, а також матеріали про події в Україні та Польщі. Це один з основних каналів, який пропонує україномовний контент для українців, що проживають за кордоном. У Польщі можна дивитися цей канал через кабельні мережі та онлайн. В Польщі також є радіостанції, які мовлять українською, наприклад, "Ukrainian Radio". Це дозволяє українцям слухати новини, музику та культурні програми на рідній мові. Інтернет є основним джерелом новин для багатьох українців в Польщі. Існують численні онлайн-ресурси, які охоплюють новини з України, Польщі та світу. Сайти, як-от "NaChasi", "Ukrainska Gazeta" або "Kurier Galicyjski", пропонують актуальну інформацію про політику, економіку, культуру та події, що стосуються українців у Польщі. Вони також охоплюють новини з України та питання імміграції. Деякі українські онлайн-видання, як-от "Visti", публікують новини, інтерв'ю, аналітику та репортажі, що стосуються життя української громади в Польщі.

Соціальні мережі є важливим каналом для спілкування та обміну інформацією серед українців у Польщі. Створюються групи в Facebook, Telegram, WhatsApp та інших платформах, де українці обговорюють новини, шукають роботу, діляться корисною інформацією та підтримують один одного. Існують численні групи для українців у різних містах Польщі, де публікуються новини, анонси подій та інформація про права мігрантів. Деякі українські канали в Telegram спеціалізуються на новинах і важливій інформації для українців, що проживають у Польщі. З'являються нові медіа-проекти, які створюються українськими громадами або з ініціативи польських організацій для полегшення адаптації українців в Польщі. Програми, як-от "Ukraina w Polsce", забезпечують українців новинами, культурними заходами, інтерв'ю та інформацією про права мігрантів в Польщі.

Українські медіа також активно висвітлюють культурні заходи для українців у Польщі: концерти, виставки, фестивалі, а також підтримують мовну освіту через публікації літератури та інтерв'ю з

українськими авторами. В Польщі проводяться різноманітні культурні заходи, зокрема українські кінопокази, виставки, фестивалі народної музики і мистецтва. Українські медіа висвітлюють ці події, надаючи можливість українцям брати участь у культурному житті. Медіа-середовище для українців у Польщі все ще розвивається, і з кожним роком зростає кількість медіа-ресурсів, спрямованих на підтримку української громади. Одним із викликів є необхідність забезпечення фінансування для таких медіа та зростаючі вимоги до якості контенту.

В Польщі діють численні українські культурні організації, які працюють на підтримку культурної ідентичності українців, збереження мови та традицій, а також на сприяння інтеграції українців у польське суспільство. Серед таких є товариство української культури в Польщі.

Важливим аспектом є проведення українських фестивалів, таких як "Українські дні в Польщі", "Фестиваль української культури". Ці заходи включають музичні та театральні вистави, виставки художників, кінопокази, майстер-класи з народного мистецтва. В Польщі часто проводяться концерти українських музикантів та співаків, як класичних, так і сучасних, що популяризують українську музику серед польської аудиторії. Українські кінематографісти беруть участь у різних кінофестивалях у Польщі, а також організовуються спеціальні кінопокази українських фільмів.

Українська література займає важливе місце в культурному житті українців у Польщі. Багато українських письменників і поетів мають активних читачів серед українців, а також серед польської аудиторії. Влаштовуються заходи, на яких українські письменники презентують свої книги, проводять зустрічі з читачами.

Українці в Польщі активно відзначають традиційні релігійні свята, що є важливою частиною їхнього культурного життя. Це не тільки святкування в колі родини, але й участь у великих культурних та релігійних подіях. Українські релігійні громади проводять богослужіння, святкують Різдво, Великдень та інші важливі свята. Українські храми є важливими осередками для громади, де проводяться також культурні та освітні заходи.

Польща є однією з основних країн, куди українці мігрують на роботу, навчання та з інших причин. Політика Польщі в цьому контексті є сприятливою для українських громадян, особливо в аспектах трудової міграції. Польща є однією з основних країн, куди

українці приїжджають працювати. Для громадян України існує спрощена система отримання дозволів на роботу. Більшість українців працюють у таких сферах, як будівництво, сільське господарство, обслуговування, транспортування, тощо. Польські роботодавці мають можливість отримати для своїх працівників дозвіл на працю на підставі спрощеної процедури. Українці, які бажають перебувати в Польщі більше ніж 90 днів, мають можливість отримати польську візу на підставі різних категорій, включаючи робочі, навчальні, туристичні чи гуманітарні. Для українців, які перебувають в Польщі, надано доступ до медичних послуг, зокрема в рамках системи охорони здоров'я, що надається в рамках спрощеного порядку для біженців та трудових мігрантів.

Польща активно підтримує культурну та мовну ідентичність українців, особливо в умовах значної української громади. Польська держава підтримує проведення культурних заходів для українців: фестивалів, виставок, концертів та кінопоказів українських фільмів.

В Польщі існує ряд українських шкіл, де діти можуть навчатися рідною мовою, зокрема в містах з великою кількістю українців. Це також включає викладання української мови та літератури для бажаючих навчатися.

Документування є важливою частиною процесу легалізації перебування, працевлаштування та навчання для українців. Після приїзду в Польщу необхідно зареєструвати місце проживання в місцевих органах влади (воєводських управліннях або муніципалітетах). Для тих, хто перебуває в Польщі більше 90 днів, потрібно оформити посвідку на тимчасове або постійне проживання. Це також може включати дозволи на роботу, якщо людина планує працювати. Для доступу до медичних послуг, а також для ведення трудових і податкових справ, необхідно отримати номер PESEL (освітньо-економічний ідентифікаційний номер).

Багато волонтерських груп і організацій, таких як "Fundacja Ukraina", "Polska Akcja Humanitarna", допомагають українцям з перекладами документів, а також надають консультації щодо процедури їх реєстрації та легалізації.

Польські органи влади активно працюють над полегшенням процедур легалізації для громадян України, особливо в умовах великої кількості біженців, що прибули через війну. Вони забезпечують доступ

до інформації та консультацій щодо процесу оформлення документів, надаючи переклади деяких важливих матеріалів для українців.

Висновок. Культурне життя українців у Польщі є багатограним і динамічним. Воно об'єднує традиції українського народу наряду з мовними з новими культурними реаліями, створюючи простір для розвитку, збереження культурної ідентичності та взаємодії з польським суспільством. З розвитком української громади в Польщі культурні ініціативи стають дедалі важливішими, сприяючи як збереженню національної самобутності, так і інтеграції в польське суспільство.

УДК 811.161.2'23

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Олена ОВЕРЧУК,

кандидат філологічних наук

Харківський національний університет внутрішніх справ

У дослідженнях останніх десятиліть значна увага приділяється вивченню питання особливостей відбиття в мові знань про світ. Враховуючи те, що в основі кожної національної культури лежить особлива модель світу, яка формується як наслідок різноманітних контактів її носіїв із навколишньою дійсністю за участю всіх форм свідомості, сучасна наука ставить на меті дослідити механізми відтворення цієї моделі за допомогою таких опосередкованих символічних структур, як міфологія, релігія, мова, мистецтво, засоби масової інформації тощо. Оскільки серед представлених у тій чи іншій культурі символічних знакових систем найбільше інформації про погляди й уявлення, світобудову та ціннісні орієнтації народу, його національно-культурну специфіку міститься в мові, для вчених особливий інтерес становить саме лінгвістична форма інтерпретація дійсності, так звана мовна картина світу.

Поняття мовної картини світу, що бере свій початок ще від вчення В. фон Гумбольдта про внутрішню форму мови, сьогодні розглядається в різних аспектах і представлено в роботах Н. Варехи, І. Голубовської, С. Єрмоленко, О. Качмар, М. Крангауза, Ю. Лазебника, П. Мацьків, Т. Недашківської та О. Денисевич, Ю. Пахомової, О. Почепцова, І. Стерніна та ін.

Мовна картина світу, як лінгвістична форма уявлень про життєдіяльність людини та інтерпретація навколишньої дійсності, виникає на основі культурних сценаріїв, моделей поведінки, характерних для певної культурної традиції. Зважаючи на те, що цілісний образ світу, представлений у ній, формується в результаті взаємодії носіїв культури з середовищем, яке їх оточує, особливості цієї категорії багато в чому детерміновані повсякденним досвідом людини. До того ж вона відтворює не світ у цілому, а лише його фрагменти, тобто ті складові, які уявляються носіям окремої культури найбільш значущими або найбільш повно характеризують цей світ. Тому дослідження мовної картини світу передбачає звернення до внутрішнього світу носіїв окремої культури й спрямоване на визначення специфіки відбиття культурних цінностей у мові.

Мовна картина світу, як результат прочитання моделі світу тим чи іншим народом, передбачає стійкий та стабільний характер і, як факт повсякденної свідомості, відтворюється пофрагментарно в лексичних одиницях мови. Адже саме через слово, його лексико-фразеологічні зв'язки передаються особливості світосприйняття, історичного досвіду та менталітету мовного колективу.

Сьогодні ми живемо в інформаційному суспільстві, де більшість відомостей про зміни в навколишній дійсності отримуються саме через засоби масової інформації. Наші уявлення про те, що відбувається у світі, багато в чому обумовлені образами та інтерпретаціями, які надаються масмедіа. Адже однією з основних функцій масмедіа є функція інформування, тобто створення й підтримання певного інформаційного середовища. До того ж здатність медійних текстів відображати навколишню дійсність у її розмаїтті в різних медіаформатах дозволяє охопити масові аудиторії. Тому досліджуючи механізми відтворення культури в мові, науковці [1, 2, 3] підкреслюють вагомий вплив засобів масової інформації на формування сучасної картини світу та вказують на існування специфічного типу передачі реальності – медійну картину світу.

Медійна картина світу, як наслідок інформаційної діяльності масмедіа, є складовою індивідуальної моделі світу представників окремої культури, а отже тісно пов'язана з мовною картиною світу. Як і мовна, картина світу масмедіа є культуроспецифічною. У ній відображаються національно-культурні особливості світосприйняття та система ціннісних відносин представників національної спільноти. Адже в медійному дискурсі віддзеркалюються практично усі сторони буття, трансльовані посередництвом каналів, здатних працювати за допомогою емоційного налаштування [2].

Вибудовуючи інформаційний простір відповідно до концептуальних моделей мовної картини світу, засоби масової інформації допомагають створити й підтримати цілісну, впорядковану реальність – медіареальність. Остання може існувати, з одного боку, у вигляді власне медіатекстів, які є результатом пізнавальної діяльності людини, та, з іншого, – у трансформованому вигляді, як результат переосмислення мовним колективом інформаційної діяльності масмедіа. Таким чином, механізм функціонування масмедіа ефективно застосовується при моделюванні «потрібної картини світу». Засоби масової інформації, вдало використовуючи сучасні технологічні стратегії та тактики візуального, слухового чи вербального типу, цілеспрямовано впливають на споживачів інформації, маніпулюючи їх свідомістю.

Більшість маніпуляцій у медійних текстах здійснюється за допомогою мови, що стає важливим засобом впливу й інструментом сприйняття носіями окремої культури подій та фактів реального життя в потрібному вигляді. Масмедіа не тільки подають своє бачення подій, про які повідомляють, а й міфологізують реальність, свідомо застосовують приховану дію на адресата з метою стабілізації чи дестабілізації суспільства, забезпечення його еволюції чи деструкції. До того ж засоби масової інформації різних країн, моделюючи в інформаційних повідомленнях уявлення представників окремої національної спільноти, по-різному використовують можливості та засоби своїх національних мов. Усе це дає підстави говорити про те, що в текстах масової інформації відбувається накладання мовної та інформаційної картин світу і, як наслідок, картина світу окремих національних спільнот значною мірою формується саме під впливом масмедіа.

Отже, відіграючи важливу роль у сучасному культурному просторі, засоби масової інформації завдяки своїй універсальності, відкритості, публічності та своєчасності стають вагомим засобом формування як індивідуальної, так і загальної картини світу. Піддаючи інформацію про людину й дійсність цілеспрямованій мовній інтерпретації, медійний дискурс не тільки відображає мовну картину світу, а й є значним інструментом впливу на масові аудиторії. Особливої актуальності здатність засобів масової інформації до таких маніпуляційних впливів набуває зараз, у період інформаційних війн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варех Н. В. Застосування концептуального аналізу в моделюванні медійного контенту. *Наукові записки Інституту журналістик*. 2013. Т. 50. С. 217–220. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizh_2013_50_44.
2. Недашківська Т., Денисевич О. Медіа та рекламна картини світу: спільне та відмінне. *Інтермарум: історія, політика, культура*. 2014. № 1. С. 345–356.
3. Стецюра К. О. Медіа картина світу як матриця конструювання особистості в інформаційному суспільстві. *Гілея: науковий вісник*. 2015. Вип. 98. С. 232–237. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2015_98_64

УДК 303. 645.063

КОРПУСНИЙ ТА КОНТЕНТ-АНАЛІЗ СУГЕСТІЇ У ПРОПАГАНДІ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ, МЕСЕНДЖЕРІВ ТА ПОШУКОВИХ СИСТЕМ

Олександра ПАЛЬЧЕВСЬКА,

кандидат філологічних наук, доцент

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Сугестія – психічний вплив на індивіда через придушення його рівня розвитку, що впливає на його критичне відношення до джерел інформації, здатність аналізувати та свідомо діяти. Сутність такого

впливу вбачається у його спрямуванні на вироблення в реципієнта саме готовності до тих чи інших дій, факторів поведінки тощо при одночасному придушенні його логіки та мисленневих можливостей. Тобто, сугестія пояснюється як одна із сильних форм впливу, поруч із гіпнозом та зомбуванням [2].

З точки зору лінгвістики це явище розкривається як «латентний вербальний вплив», який «здійснюється за допомогою вербальних (на всіх мовних рівнях: фонетичному, морфологічному, лексико-семантичному і синтаксичному) і невербальних (міміка, жести, пози тощо) засобів комунікації, що викликають певні відчуття, уявлення, емоційні стани у сугеренда і спонукають його / її виконувати заплановані сугестором дії» [1].

Наприклад, під час президентських виборів у США в 2016 році ультраправі користувачі іміджборду 8chan поширили мем із зображенням Гіллари Клінтон, зірки Давида на тлі грошей. Потім це зображення було поширене на таких сайтах, як Facebook, а згодом його поширили і перепостили консерватори з мейнстріму. Кандидат у президенти Дональд Трамп ретвітнув це зображення. ЗМІ підхопили масовий сплеск онлайн-обговорень і почали писати статті на цю тему. Це можна назвати тактикою використання ненависті та вірусного поширення дезінформації для підриву опозиції (Див. Рис 1.)

Комп'ютерна пропаганда – це термін, який точно охоплює явище сугестії – і нову галузь дослідження – цифрової дезінформації та маніпуляції. Як комунікативна практика, комп'ютерна пропаганда описує використання алгоритмів, автоматизації та людського кураторства для цілеспрямованого управління та поширення оманливої інформації в соціальних мережах [3]. У межах цього процесу програмісти та їхні автоматизовані програмні продукти (включно з ботами) навчатимуться у користувачів соціальних мереж та імітуватимуть їх, щоб маніпулювати громадською думкою на різноманітних платформах і мережах пристроїв. Ці боти створені так, щоб поводитися як реальні люди (наприклад, автоматично генерувати і відповідати на розмови в Інтернеті), а потім випускати їх на сайти соціальних мереж, щоб посилити або придушити певні політичні меседжі.

Рис.1

Комп'ютерна пропаганда є частиною комплексу сумнівних політичних практик, які включають цифровий астросерфінг, спонсорований державою тролінг і нові форми онлайн-війни, відомі як PsyOps або InfoOps, кінцевою метою яких є маніпулювання інформацією в Інтернеті з метою зміни думок і, в кінцевому рахунку, поведінки людей.

З огляду на це, комп'ютерну пропаганду можна розуміти як таку, що містить два важливі компоненти: технічний і соціальний. Як технічне явище, ми можемо визначити комп'ютерну пропаганду як сукупність платформ соціальних мереж, автономних агентів, алгоритмів і великих даних, завданням яких є маніпулювання громадською думкою (Woolley & Howard, 2016b).

Коли ботів програмують з людськими властивостями або здібностями - наприклад, для того, щоб вони видавали себе за справжніх користувачів соціальних мереж – їх називають соціальними ботами або чат-ботами.

Політичні боти – тобто соціальні боти, які використовуються для політичних маніпуляцій – є ефективним інструментом для ведення онлайн-пропаганди та кампаній ненависті.

У лінгвістиці корпус – підібрана й оброблена за певними правилами сукупність текстів, які використовують як базу для дослідження мови. Їх застосовують для статистичного аналізу і перевірки статистичних гіпотез, підтвердження лінгвістичних правил цієї мови. Корпус текстів є предметом дослідження корпусної лінгвістики.

Корпусний менеджер це комп'ютерна програма, яка дає можливість науковцям різних сфер знань здійснювати обробку корпусів першого порядку, тобто здійснювати пошук та підрахунок різних елементів тексту, аналізувати частотність та контекст вживання

словоформ, словосполучень та морфем, порівнювати вживаність словоформ у різних текстах тощо.

Для аналізу інформації загалом та сугестії зокрема пропонуємо використовувати корпусний менеджер sketchengine (<https://www.sketchengine.eu/>), а для аналізу youtube та соціальних мереж у виявленні пропаганди <https://communalystic.org>, <https://conflictmisinfo.org/> та <https://www.maxqda.com/help-mx24/welcome>)

ЛІТЕРАТУРА

1. Снітко О., Погорілова М. Мультимодальні тексти сугестивної спрямованості в інформаційному просторі України воєнної доби. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*, (47), С. 6-31.
2. Твердохліб О., Гайович Г. Сугестія та її прояви в сучасному інформаційному просторі держави. *Науковий вісник: Державне управління*. № 11. 2022. С. 222–239.
3. Woolley S., Howard P. Political Communication, Computational Propaganda, and Autonomous Agents. *International Journal of Communication* 10(2016), P. 4882–4890

УДК 811.161.2

РОЛЬ МОВИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Вікторія ПЕРЦЕВА,

кандидатка філологічних наук, доцентка

Харківський національний університет внутрішніх справ

Кожна епоха в історії людства визначається за пріоритетною формою суспільної свідомості. В епоху античності це була естетична свідомість, у середні віки – релігійна, у ХХІ столітті на перший план виходять політика й наука, а конкретніше – геополітика й природничо-наукове знання, що реалізується в нових технологіях. Проте саме гуманітарні знання вчать людей розуміти себе й оточення, будувати стосунки, досліджувати й поважати культуру різних епох і народів, зберігаючи й передаючи майбутнім поколінням культурні традиції,

систему духовних цінностей свого народу. Особливе місце, яке посіли гуманітарні знання, спричинено появою нових соціальних проблем, пов'язаних із процесами глобалізації. Це невідповідність між темпами змін, що відбуваються у світі, і розвитком свідомості конкретної людини; розрив між культурними цінностями й традиціями поколінь; відчуження великих мас людей від звичного культурного середовища; поява значної групи проблем, пов'язаних із розвитком штучного інтелекту та небезпекою втратити національну ідентичність. Людина визначає себе за багатьма ознаками: статевими, сімейними, релігійними, національними, професійними тощо, за допомогою традицій і культури ототожнює себе з іншими людьми. Особливе місце в процесі самоідентифікації належить мові.

Мова є одним із засобів розвитку суспільства, виконуючи у такий спосіб роль найважливішого соціального механізму національної ідентичності. Мова – найважливіша умова формування особистості, засвоєння моральних, релігійних та інших духовних цінностей, творення світогляду.

Без мови неможливий розвиток і збереження науки, мистецтва, філософії. Вона – основа самосвідомості суспільства. У мові закріплюються й передаються із покоління в покоління норми поведінки та особливості організації способу життя, здійснюється збереження й накопичення унікального соціального досвіду народів, що відіграє вирішальну роль у забезпеченні культурної наступності.

Національна мова являє собою своєрідний інформаційний запис, який виражається в певній знаковій системі, вирізняється специфікою культурно-історичного відображення і є однією з основних форм пізнавальної активності людини. Унікальна здатність людини за допомогою мови пізнавати й змінювати навколишню дійсність дає змогу розглядати мову як творче, конструктивне першоджерело.

Мова є більш консервативною, ніж культура, завдяки чому вона насамперед забезпечує зв'язок минулого й сьогодення, створюючи у такий спосіб можливість її проектування на майбутнє.

Поняття, значення, думки, якими оперує людина, несуть на собі відбиток особливостей національної культури, своєрідності національної мови, міцно утримуючи визначальні ознаки й підвалини національної ідентичності. Ці особливості позначатимуться в національному менталітеті й сприяють збереженню його специфіки. Зовнішнє вираження цієї унікальності особливо помітне в мові

повсякденного спілкування, яка має надзвичайний вплив на формування національної самосвідомості.

Як будь-яка система, що розвивається, українська мова пройшла довгий шлях виникнення, розвитку, зміни, вмирання й відродження. Зміни в мові – процес природний. Розвиток української мови (через іноземні запозичення, розвиток науки, виникнення нових технологій) у деяких аспектах на сучасному етапі входить у суперечність із її традиційністю та консерватизмом. З одного боку, збагачення української мови є об'єктивним процесом, але, з іншого, у разі домінування іноземних запозичень у соціально-культурних процесах на рівні ділових, офіційних та культурно-побутових стосунків призводить до реальної загрози розмивання основ національної ідентичності. Пояснюється це тим, що історична пам'ять і соціально-культурний досвід попередніх поколінь, зокрема закріплені в українській лексиці та національних мовленнєвих практиках, поступово зникають, втрачають свою нормативно-регулятивну функцію, емоційну привабливість і соціальну значущість. Це не означає, що вони зникають зовсім. Але розвиток і збагачення української мови в разі численних іноземних запозичень на рівні повсякденності за частого їхнього використання в офіційно-діловій і сімейно-побутовій комунікації змінює етнокультурну картину світу.

Словниковий склад української мови, у якому закріплено історично сформовані базові духовні якості, традиції та культурні цінності народу, у життєдіяльності та комунікаційних процесах сучасного покоління трансформуються. Ця особливість розвитку національної мови в умовах глобалізації та найпотужнішого впливу сучасних інтеграційних процесів діє як на відчутну нині руйнацію зв'язку поколінь, так і на зміну цінності та поширеності національної мови, що витісняється англійською мовою.

У наш час щороку з'являється не один десяток нових слів і зникає кілька старих. Але тривожна тенденція останніх десятиліть полягає в штучному насадженні величезної кількості американізмів. Їхня кількість настільки перевищує межі природних процесів, що починає реально загрожувати збереженню національної самосвідомості, центром якої є система цінностей, моральних орієнтирів.

Сучасний рівень розвитку нових комунікаційних технологій, універсалізація мови відкривають перед кожною людиною практично

необмежені можливості долучитися до найрізноманітніших проявів культури. Неймовірно розширюється свобода культурного вибору, але для безпечного розвитку суспільства має підвищуватися й відповідальність, тобто передбачення наслідків свого вибору. Чим краще людина розвинена духовно, тим складніше нав'язати їй будь-який диктат: політичний, релігійний чи моральний. Така людина робить свій вибір усвідомлено, у межах наявної необхідності. Під наявною необхідністю розуміється те, що має над людиною владу. Це може бути влада законів логіки, влада віри або влада традицій, передавачем яких є мова. Особливо яскраво ця тенденція проявляється зараз, під час війни з Росією. Об'єднуючи народ навколо ідеї збереження власної державності й національної ідентичності, українська мова не дає змоги наявним деструктивним силам маніпулювати свідомістю людей, сприяє розвитку моральних, гендерних, правових, релігійних, естетичних цінностей українського народу.

Розширення інформаційного поля на сучасному етапі створює умови, коли національна мова завдяки своїй ролі зберігача й творця культури бере на себе основні обов'язки для забезпечення такої необхідної наразі функціональної взаємодії всіх підсистем суспільства в процесі трансляції соціокультурного досвіду та конструюванні національної ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азарова Л. Є. Мова як визначальний чинник ідентичності української нації. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки*. 2018. Вип. 292. С. 24-32.
2. Бондаренко Н. Модерна українська ідентичність як основа формування європейськості майбутньої еліти. *Обдаровані діти – скарб нації!* : Матеріали III Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. С. 139-149.
3. Бориславська О. Державна мова і конституційна ідентичність України: природа взаємозв'язків. *Український часопис конституційного права*. 2023. Вип. 28 (3). С. 3-15.
4. Видайчук Т. Л. Аспекти історії української мови як засіб формування національної ідентичності та історичної пам'яті. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 2. С. 48-63.

УДК 378.147:81'243

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ ЧЕРЕЗ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Оксана ПИЛИПЕЦЬ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Критичне мислення – навичка успішної людини ХХІ ст., яка впевнено відповідає на виклики сьогодення, творчо мислить, уміє аналізувати та синтезувати інформацію, потребує критичного ставлення до отриманої інформації, зокрема й тієї, що надходить іноземною мовою. Своєю чергою, іноземна мова є засобом пізнання світу. Оволодіння іноземною мовою дає можливість зрозуміти інших людей, їхню культуру, менталітет тощо. У процесі вивченні іноземної мови критичне мислення може бути природно та ефективно інтегрованим у навчальний процес. Тому розвиток критичного мислення має стати невід’ємною складовою занять з іноземної мови в закладах вищої освіти.

У психологічній літературі мислення характеризується як один із вищих проявів психічного стану, процес пізнавальної діяльності індивіда, якому характерне узагальнене й опосередковане відображення дійсності; це аналіз, синтез, узагальнення умов і вимог розв’язуваних завдань та способів їх вирішення. Акцентується увага на тому, що мислення нерозривно пов’язано з діяльністю особистості – з мотивацією, здібностями і т. ін. На кожній стадії психічного розвитку людина здійснює розумовий процес на основі сформованих мотивів і здібностей; при цьому подальше формування мотивів і здібностей відбувається в наступних стадіях розумової діяльності [5, с.245].

Аналіз наукової літератури підтверджує думку про те, що природні можливості розвитку мислення кожного індивіда реалізуються в процесі його взаємодії із зовнішнім світом, пізнання ним предметів і явищ, засвоєння мисленнєвих надбань людства. У процесі навчання в студентів формуються пізнавальні інтереси, розумові дії й операції, розвивається здатність мислити. Мета сучасного навчання полягає в тому, щоб не тільки дати знання, а й навчити самостійно мислити, аби виробити чи розвинути необхідні компетентності [4, с.92].

На думку О.Тягла, здатність людини критично мислити забезпечує систематичне вдосконалення процесу і результатів розумової діяльності на основі критичного аналізу, розуміння та оцінки. Учений трактує критичне мислення як активність розуму, спрямованого на виявлення й виправлення своїх помилок, точність тверджень і обґрунтованість міркувань [6, с.194].

Н. Нечепельська вважає, що учитель, який прагне навчити учнів мислити критично, має “навчити їх ставити запитання та формулювати проблеми. Уміння розв’язувати проблеми — це шлях до досягнення мети, шлях до успіху”. Критичне мислення починається з постановки питань і пошуку шляхів розв’язання проблем, продовжується пошуком і осмисленням інформації та закінчується прийняттям рішення. У процесі розвитку критичного мислення на заняттях з професійної англійської мови уможливорюється розвиток таких здібностей, як: уміння логічно аналізувати інформацію; ставити нові питання; приймати самостійні виважені рішення; застосовувати отримані знання до стандартних і нестандартних ситуацій; уміння ретельно обмірковувати аргументи, відстоювати власну позицію; вислухати співрозмовника й проаналізувати його логіку; уміння здійснювати рефлексію власних дій [3, с. 2].

Найбільш відомою моделлю, яка описує процес критичного мислення, є таксономія Б. Блума (B. Bloom), яка включає шість навичок мислення, структурованих від базового до просунутого рівня. Науковець ввів у сучасну методiku навчання поняття “таксономія” (“*taxonomy*”) — ієрархію системи педагогічних цілей, яка складається з відповідних категорій та послідовних рівнів, що визначають три галузі навчальної діяльності: когнітивну (*Cognitive domain*) — розумові навички (*Mental skills*); афективну (*Affective domain*) — почуття та емоції (*Attitude*); психомоторну (*Psychomotor*) — фізичні вміння та навички (*Skills*). До цілей когнітивної групи належить запам’ятовування та відтворення засвоєного матеріалу, який потрібно осмислити. В основному, цілі цієї програми представлені в підручниках та посібниках, навчальних програмах, у повсякденній навчальній практиці. До другої групи належать цілі формування емоційно-особистісного ставлення до навколишнього середовища, які виражаються через сприйняття, інтерес та здібності. Цілі навчання третьої групи становить психомоторна сфера. До цієї групи входять види моторно-рухливої маніпулятивної діяльності нервово-м’язової координації. Це навички письма,

мовні, фізичні та трудові навички. Таким чином, Б. Блум умовно розмежував шість рівнів таксономії на навички низького та високого рівня. До навичок низького рівня мислення він відніс знання, розуміння та застосування, тоді як до високого – аналіз, синтез та оцінювання. Завдання викладача іноземної мови полягає в спрямуванні студентів вгору по вертикалі таксономії для закріплення прогресу у навчанні професійної комунікативної взаємодії [2, с. 173].

Відповідно до поглядів І. Загашева, Б. Блума, М. Ліпмана, М. Вайнштейна та інших можна класифікувати типи вправ і завдань для розвитку критичного мислення, відповідно до кожного з етапів.

1) Актуалізація – мета цього етапу полягає у формуванні особистого інтересу для отримання необхідної інформації. Для цього використовуються такі прийоми, як: індивідуальна, парна та групова робота, брейнштурмінг, озвучування проблемних питань тощо. Учитель може використовувати наступні вправи: «Знаю – хочу знати - взнав», «Прогнозування за ілюстрацією», «Асоціація», «Брейнштурмінг», «Товсті/тонкі питання», «Дерево припущень».

2) Осмислення – мета етапу – ознайомлення студентів з новою інформацією. Головний принцип цього етапу – учитель має надавати учням право на самостійні пошуки інформації з подальшим груповим обговоренням та аналізом. На відповідному етапі вчитель може застосовувати різні вправи та завдання, серед них: Технологія «б капелюхів», «Зигзаг», «Insert», «Карусель», «Ромашка Блума». Також застосовуються вправи за концепцією Бенджаміна Блума, які представлені у підручнику «Bloom's Taxonomy».

3) Рефлексія – передбачає осмислення та аналіз інформації, яку вони отримали, та як включити нові поняття у власне життя. Учитель може використовувати наступні вправи: «Сінквейн», «Кластер», «Есе» [8, с. 243].

У сучасних умовах головним завданням є створення чогось нового й оригінального. В оновленій моделі піраміди кожен рівень визначається конкретними дієсловами, що описують когнітивні процеси та сприяють розвитку навичок практичного застосування здобутих знань. Таким чином, сучасна таксономія Б. Блума включає такі складові (за версією П. Армстронга (P. Armstrong):

- перший рівень – знання (remember), спрямовані на відтворення фактів і базових понять. Ключові слова, які реалізують відповідні вміння: перерахуйте, запам'ятайте, назвіть;

- другий рівень – розуміння (understand), допомагає пояснити ідеї та базові поняття. Ключові слова: поясніть, обговоріть, розкажіть;

- третій рівень – застосування (apply), тобто можливість використання отриманої інформації. Ключові слова: застосуйте, продемонструйте, проілюструйте, інтерпретуйте та ін.;

- четвертий рівень – аналіз (analyze), дозволяє розподіляти інформацію на логічно пов'язані частини та встановлювати зв'язок між ними. Ключові слова: категоризуйте, проаналізуйте, обчисліть, верифікуйте, проведіть експеримент, перевірте, порівняйте, співвіднесіть;

- п'ятий рівень – оцінка (evaluate), допомагає обґрунтовувати свою думку, рішення або ідею. Ключові слова: обґрунтуйте, доведіть, поясніть, підсумуйте, оцініть, оберіть, підтвердьте;

- шостий рівень – створення (create) – можливість продукування власних оригінальних ідей через отримані знання й навички, проаналізовану інформацію. Ключові слова: розробіть, створіть, продемонструйте, сформулюйте, зобразіть [7].

До сьогодні найбільш ґрунтовними були й залишаються роботи американських авторів. Щоб підготувати молодь до реалій сучасного життя, прийоми технології критичного мислення необхідно застосовувати як у навчальному, так і у виховному процесах. Це допоможе студентам швидше орієнтуватись у новому матеріалі (за час навчання у вищому навчальному закладі) та новій інформації (у дорослому житті); розвиватиме навички і вміння аналізувати події, орієнтуватись у різних ситуаціях, дозволить швидко і правильно приймати ті чи інші рішення, припускатися менше помилок, бо люди вмітимуть аналізувати дії і події [1, с. 892].

Загалом, навчання професійної комунікативної взаємодії відповідно до таксономії Б. Блума мотивує студентів до використання навичок високого рівня у практичному спілкуванні, що сприяє тривалому засвоєнню інформації. Використовуючи оновлену таксономію Б. Блума як основу в освітньому процесі, викладач може формувати креативних особистостей, здатних критично мислити, аналізувати нову інформацію та впевнено застосовувати набуті знання у професійній діяльності та міжкультурному середовищі.

Підсумовуючи викладене, слід відзначити, що формування навички критичного мислення має численні переваги. Зокрема, воно дозволяє аналізувати отриману інформацію, ухвалювати обґрунтовані рішення, протистояти інформаційному впливу та толерантно

ставитися до альтернативних поглядів. Також воно передбачає розвиток здатності студентів аналізувати навчальну інформацію з позиції логіки та особистісного підходу з метою використання отриманих результатів як у стандартних, так і в нестандартних ситуаціях і проблемах. Крім того, критичне мислення сприяє формуванню здатності ставити нові запитання, знаходити аргументи та ухвалювати незалежні, продумані рішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Леонтьєва А. Технологія розвитку критичного мислення у формуванні комунікативної компетенції під час навчання іноземної мови//Вісник «Молодий учений». 2014. №2. 890-892с.
2. Малафіїк І. В. Дидактика : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2009. 406 с.
3. Нечепельська Н. В. Формування критичного мислення. Педагогічна майстерня. 2010. № 5. С. 2–5.
4. Психологічний словник / за ред. В.І. Войтка. – К.: Вища школа. 1982. 215 с.
5. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів / під керівництвом В.Б.Шапаря. Х.: Прапор, 2009. 672 с.
6. Тягло А. В. Критичне мислення, проблема світової освіти XXI століття / Тягло А. В., Воропай Т. С. Х. : Ін-т внутр. справ, 1999.194, 285 с.
7. Armstrong P. Bloom's Taxonomy. 2014. URL: <https://cft.vanderbilt.edu/guides-subpages/blooms-taxonomy/#2001>.
8. Benjamin S. Bloom. A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives, Abridged Edition 1st Edition/ Lorin W. Anderson, David R. Krathwohl. – L.:Longman,1st Edition, 2001. 243 p.

**ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ШЛЯХОМ
УПРОВАДЖЕННЯ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ**

*Тетяна ПОНОМАРЕНКО,
кандидат філософських наук*

*Сумська філія Харківського національного університету
внутрішніх справ*

У Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», що набув чинності 01.01.2023 р., в Статті 1 розмежовуються поняття «українська громадянська ідентичність» та «українська національна ідентичність» – «українська громадянська ідентичність – стійке усвідомлення громадянином України, закордонним українцем свого політико-правового зв'язку з Україною, українським народом та громадянським суспільством» [4], у той час як «українська національна ідентичність – стійке усвідомлення особою належності до української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема українською мовою і народними традиціями» [4].

У своїй праці П. Горінов та Р. Драпушко відзначають, що «західні експерти виділяють дві загальноновизнані концепції національної ідентичності: «етнічна» та «громадянська», обидві з яких пов'язані з розвитком націй і держав у Європі. Громадянська концепція, на думку експертів, пояснює «розвиток націй у державах, які вже виникли як політико-географічні одиниці (наприклад, Франція). Таким чином, нація визначалася як сукупність людей, які проживають у межах цієї держави та дотримуються її законів. Ось чому у французькій концепції націоналізму слова «національність» і «громадянство» означають те саме: приналежність до французької держави. На відміну від громадянської концепції, етнічна концепція національної ідентичності виникла у Німеччині та Східній Європі як відповідь спільнот у сильно фрагментованих суспільствах (таких як Австро-Угорська імперія), які прагнули визначити себе. У той час як громадянський націоналізм виник після та як відповідь на появу

фізичної держави, етнічний націоналізм виник і зміцнив культурно відмінні спільноти, які прагнули створити власну державу. Етнічна національна ідентичність характеризується прив'язаністю до своїх предків, традицій, культури та мови – і не обов'язково до держави, в якій людина народилася та живе. Ось чому етнічна національна ідентичність є винятковою: якщо ви не народжені в ній, ви не можете набути її. В свою чергу, наприклад, більшість людей у Британії, де чітко не працює одна з двох концепцій «сприймають національну ідентичність таким чином, як категорію, що поєднує в собі етнічні та громадянські аспекти» [1, с. 27].

Досліджуючи питання формування національної свідомості, О. Федорчук і О. Ковальов акцентують увагу на тому, що «історичними та культурними детермінантами національної самосвідомості виступають історична пам'ять і традиції народу, його звичаї, норми поведінки, а також перекази, що зафіксовані у фольклорній та письмовій формі, пам'ятки культури і мистецтва. Національна самосвідомість практично неможлива без функціонування національної мови, оскільки мова слугує засобом її вираження і формування [5, с. 43]. Цитуючи І. Огієнка, у спільній праці О. Федорчук і О. Ковальов відзначають – «пильуйте ж виховувати такі потрібні для нації сильні характери, виховуючи дітей тільки рідною мовою. ... Особа, що не зросла на рідній мові, загублена для нації, бо ціле життя буде безбатченком, і справи рідної нації їй будуть чужі» [5, с. 43].

Саме мова відіграє вагому роль у процесі формування національної ідентичності. Так, згадуючи В. фон Гумбольдта, який говорив, що мова – це дух народу, можна сказати, що у процесі соціалізації молодого покоління та його виховання рідною мовою відбувається формування самоусвідомлення та ідентифікація особистості з іншими членами даного суспільства. Із мовою прищеплюються традиції та звичаї, суспільні та сімейні цінності та ідеали, що у подальшому сприятиме формуванню особистісних цінностей та ідеалів.

З цього приводу О. Федорчук та О. Ковальов зауважують, що «дослідники виокремлюють п'ять найважливіших джерел національної ідентичності (ідентитетів нації): а) людські переконання, оскільки нація існує, якщо її члени визнають один одного в якості співвітчизників; б) спільне історичне минуле (причому як перемоги,

так і поразки), а також спільні обов'язки та уявлення про спільне майбутнє; в) спільні дії (рішення, досягнення результатів), тобто дієва ідентичність; г) постійне проживання в одній країні, спільна батьківщина, держава; д) спільні характеристики, що об'єднуються поняттями «національного характеру», спільної культури та спільних політичних принципів (демократія, верховенство закону тощо)» [5, с. 43]. Також до вказаних ідентитетів можна додати такий, як «самоназва громадянської спільноти» [7, с. 417], адже самоназва спільноти з'являється із досягненням певного рівня усвідомленості себе як групи, спільності побуту, процесів, суспільних явищ, мови, традицій тощо. З даного факту у наукових дослідженнях науковців ПіЕнд ім. І. Ф. Кураса НАН України, досліджуючи праці О. Фролової, відзначено, що «процес самосвідомості громадянської спільноти регулюється двома тенденціями. Перша – диференціація і відокремлення громадянської спільноти, як однорідного співтовариства, від «інших», що не входять до неї, проведення певних кордонів. Друга – інтеграція, заснована на внутрішньогруповій спільноті за значущими ознаками, такими, як подібність у способі життя, традиціях, цінностях і світогляді, що підкріплюється сумісним історичним минулим, теперішнім і передбачуваним майбутнім» [7, с. 417].

У дослідженнях І. Петровської констатовано, що «становлення громадянської ідентичності визначається не тільки фактом спільного громадянства, але й тим ставленням і переживаннями, якими зумовлена ця належність. Громадянська ідентичність тісно пов'язана з потребою встановлювати зв'язки з іншими людьми і включає в себе як розуміння індивідом своєї належності до громадянської спільноти, так і сприйняття значущості цієї спільноти для себе, уявлення про принципи й основи цього об'єднання, прийняття цінностей поведінкової моделі громадянина, усвідомлення завдань і мотивів діяльності, погодження з характером взаємовідносин громадян між собою» [2]. На нашу думку мова відіграє одне із цільних місць у розвитку нації та її самобутності, адже спільна мова є засобом комунікації й умовою формування суспільних та особистісних цінностей, ідей, переконань. Найяскравішим прикладом є намагання у ХХІ сторіччі Росією поневолити український народ, прищепити нові звичаї, традиції, хоча найпершим і найосновнішим впливом є прищеплення російської мови усім громадянам України на окупованих

територіях. Можна сказати, що це певний тип етноциду – винищення української нації.

Питання національної ідентичності постають гостро в період воєнної агресії Росії проти України, починаючи із 2014 року. Так, О. Федорчук та О. Ковальов відзначають, що «на сучасному етапі існування української нації, коли Україна веде боротьбу за своє існування проти російської агресії, роль національної ідентичності надзвичайно зросла. Вона вважається найбільш стабільною підставою соціальності. Причому формування загальнодержавної ідентичності має певні особливості в різних країнах. На відміну від етнічної, національна ідентичність спирається на «свідомий вибір і залежність від раціональних чинників – усвідомлення суб'єктом ідентифікації (особою, етнічною групою чи нацією) історичних, громадянських або політичних цінностей» [5, с. 43]. Також дослідники зауважують, що «реалізацію державної політики у сфері імплементації стратегії утвердження національної ідентичності та відповідних державних програм забезпечує національно орієнтована освіта. Активно мають бути використані ідеї політичної нації, громадянського суспільства як основи нації тощо. Проте в освіті мають бути наскрізними лініями проведені ключові аспекти наповнення освітнього процесу: орієнтація на українську як основну мову викладання, обов'язкове та повноцінне вивчення історії України і головне – присутність чіткої державної концепції національної ідентичності» [5, с. 44-45]. Українська мова є важливим елементом національної ідентичності, вона допомагає громадянам усвідомити свою приналежність до української нації, відчуття гордість за свою культуру й історію. Науковець В. Горінов відзначає, що «сьогодні, на фоні військових викликів, український народ об'єднався та сформував спільну національну ідентичність, об'єднану навколо таких маркерів як: спротив ворогу, взаємодопомога, волонтерство, жертвність, національні символи, традиції, національна мова, єдине розуміння та ставлення до основних політичних подій і осіб, які ще нещодавно мали суперечливе сприйняття в українському суспільстві тощо. Вочевидь, українська нація сьогодні поєднана однією спільною метою – протистояння ворогу, захист своєї Батьківщини, збереження своєї ідентичності, культури й основне – життя і свобода своїх громадян» [1, с. 26-27]. Формування національної ідентичності сприяє високому рівню

соціальної та національної згуртованості українських громадян на шляху до Миру й Перемоги.

Важливим є упровадження ефективної мовної політики, адже вона відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності; мова є не лише засобом спілкування, але й важливим елементом культури, історії та самосвідомості нації. В. Хомрач визначає мовну політику як «комплекс цілей та принципів, що спрямовані на впорядкування мовних практик у різних сферах життя держави й суспільства, а також сукупність правових, адміністративних та господарчих механізмів, через які здійснюється згадане регулювання» [6, с. 325].

Мова політика в Україні регламентована Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019 № 2704-VIII. В Законі встановлено, що «українська мова є визначальним чинником і головною ознакою ідентичності української нації, яка історично сформувалася і протягом багатьох століть безперервно проживає на власній етнічній території, становить переважну більшість населення країни і дала офіційну назву державі, а також є базовим системотвірним складником української громадянської нації» [3].

Конституція України гарантує вільний розвиток і використання інших мов національних меншин. Однак, визнання української мови офіційною мовою держави є важливим кроком у формуванні національної ідентичності. На нашу думку, мовна політика, спрямована на підтримку та розвиток української мови, сприяє збереженню та передачі культурної спадщини наступним поколінням, що, у подальшому, сприятиме сталому розвитку українського суспільства. На думку В. Хомрач, державі варто спрямувати зусилля на «законодавче забезпечення процесів політичної та духовної консолідації українського суспільства, адже історія» [6, с. 334].

Виходячи з вище сказаного можна зробити висновок, що мовна політика є важливим інструментом формування національної ідентичності в Україні. Вона сприяє консолідації суспільства, збереженню культурної спадщини, формуванню національної самосвідомості та інтеграції різних соціальних груп. Тим не менш, мовна політика має бути збалансованою та враховувати інтереси всіх громадян, забезпечуючи рівні права для використання різних мов і, водночас, захищаючи українську мову від стороннього впливу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горінов П. В., Драпушко Р. Г. Становлення національної ідентичності українців як основа національної безпеки української держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 26–30.
2. Петровська І. Рівні та структура громадянської ідентичності особистості. *Психологічні перспективи*. Луцьк : СНУ ім. Лесі Українки, 2017. Вип. 30. С. 183–191.
3. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. № 21, ст. 81. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
4. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 р. № 2834-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2023. № 46, ст. 116. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
5. Федорчук О., Ковальов О. Національна ідентичність як генетична матриця українського народу. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2022. № 2 (29). С. 42–48.
6. Хомрач В. Основні напрями політико-мовної стабілізації в Україні. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Випуск 1 (63). С. 324–337.
7. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність : монографія / авт. кол.: О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с.

УДК 811.111 : 340.113

**ВІДТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНІВ МІЖНАРОДНОГО
ПРАВА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ЗА ДОПОМОГОЮ
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ТА ГРАМАТИЧНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ (НА МАТЕРІАЛІ ЛІСАБОНСЬКОЇ УГОДИ)**

Аліна ПРУС

Юлія ДЕМ'ЯНЧУК,

кандидат економічних наук, доцент

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

В період російсько-української війни, особливо актуальним є дослідження правових документів та їхнього перекладу. Як стверджують дослідники, офіційно-діловий стиль правових документів характеризується нейтральністю та відсутністю емоційного забарвлення, що вимагає особливого підходу до перекладу [3, с. 96]. Відтворення стилістичних особливостей термінології є важливим завданням перекладача.

Більшість дослідників сходяться на думці про те, що перекладацькі трансформації є засобом для досягнення точності та відповідності перекладу [2, с. 417]. Уніфікація термінів в період війни забезпечує стандартизацію та збереження точного змісту.

Термінологія міжнародного права є переважно абстрактною, що впливає на вибір трансформацій [1, с. 205]. Однією з основних трансформацій є лексична конкретизація, яка передбачає заміну слова з широким значенням у мові оригіналу більш вузьким у мові перекладу. Наприклад, «*pay*», в контексті Лісабонської угоди, перекладається як «оплата праці», «*asylum*» — «надання притулку», «*in custody*» — «під вартою». Конкретизація забезпечує точність та відповідність контексту. Прикладом є також «*to fulfil an obligation*», що в даному договорі перекладається як «виконати зобов'язання», конкретизуючи значення дієслова «*fulfil*».

Модуляція передбачає заміну одиниці мови оригіналу словом або виразом у перекладі з іншим ракурсом значення. Наприклад, «*the adoption of the decisions*» — «ухвалення рішень», «*defence implications*»

— «оборонний характер». Це дозволяє адаптувати зміст до норм української юридичної мови.

Генералізація передбачає заміну слова з вузьким значенням у мові оригіналу більш загальним терміном у мові перекладу. Використовується рідко через необхідність максимальної точності у юридичних текстах. Наприклад, «case-law» у фрагменті тексту Лісабонської угоди вживається у значенні «практика». Спостерігається у перекладі «the infringement is not brought to an end» — «порушення не буде припинено», де значення терміну узагальнено.

Перестановка є зміною порядку лексичних одиниць у реченні мовою перекладу. Наприклад, «harmonisation measures» перекладається як «заходи гармонізації», «human rights» — «права людини». Перестановка забезпечує природність звучання перекладу.

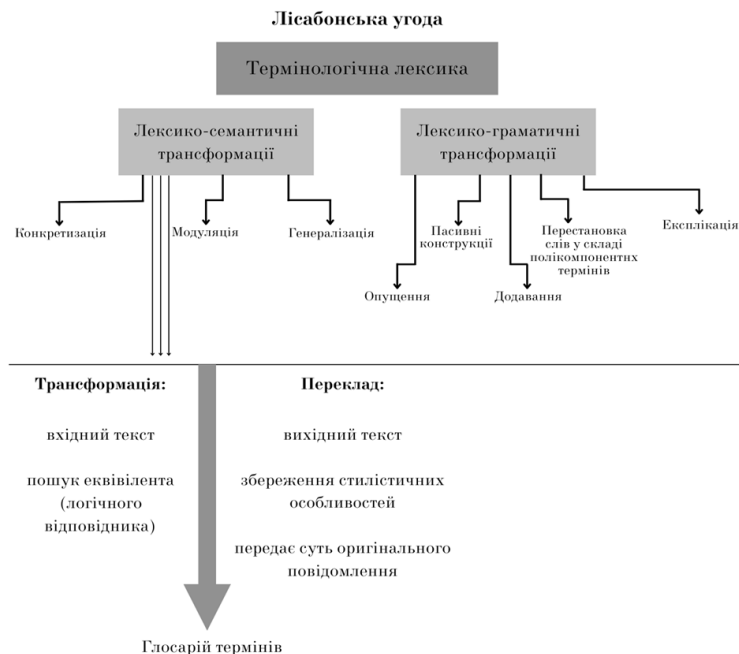
Експлікація, або описовий переклад, замінює одиницю мови оригіналу словосполученням або реченням, що пояснює значення. Наприклад, «discharge» у тексті Лісабонської угоди передано як «дозвіл на звільнення».

Опущення та додавання є двома протилежними трансформаціями. Опущення вилучає надлишкові мовні одиниці, наприклад, «give evidence» перекладається як «свідчити». Додавання вводить нові лексичні одиниці. Наприклад, «the principle of conferral» в договорі перекладено як «принцип надання повноважень», що додає пояснення терміну.

Вибір відповідної лексико-семантичної трансформації є ключовим для збереження юридичної точності та функціонального стилю документа.

Перекладачі повинні балансувати між точністю та природністю викладу.

Відтворення стилістичних та лексико-граматичних особливостей термінології міжнародного права сприяє адекватності перекладу та відповідності нормам української мови.

Таким чином, знання, отримані про правові документи не зникають без сліду, вони проєктуються на правове регулювання воєнних конфліктів, формування міжнародних угод і конвенцій. Методи перекладу, як-от модуляція, генералізація та інші, відіграють важливу роль у точній передачі змісту правових документів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лось О. В. Особливості перекладу термінів в документах міжнародного права. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. 2013. Вип. 108. Ч. 1. С. 204-208.
2. Н. М. Абабілова, Ю. І. Сидоренко. Перекладацькі трансформації як засіб досягнення еквівалентності текстів. *Мова і культура*. 2012. Вип. 15. Ч. 6. С. 416-420.
3. Павлов В. О. Лексичні засоби офіційно-ділового стилю юридичної документації в англійській мові. *Часопис Київського університету права*. 2022. №2-4. С. 95-99.

УДК 81'42

АНГЛІЦИЗМИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ЗБАГАЧЕННЯ ЧИ РАБСТВО

Тетяна ПУНДИК, Іван ЧІПЧИК

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У цифрову епоху світ вдається до використання англіцизмів, зокрема й ми, українці. Вплив англіцизмів на українську мову є важливим предметом дослідження у сфері лінгвістики. Зараз англіцизми виходять за межі професійного середовища й починають вживатися в пресі, телепередачах, у публічній мові політиків і бізнесменів. Сьогодні англійська – це мова прогресу, європейської інтеграції, розвитку. Найбільш поширене явище англіцизмів серед молоді: *окей, фейк, хейт, бойфренд, аутфіт, стартап*, що домінує над українською.

Військовий стан впливає на сприйняття мови. Лінгвісти, мовознавці почали частіше піднімати питання заборони вживання російської в громадських місцях, на телебаченні, а також це стало питанням принципу для значної частини населення. Деякі громадські діячі постраждали через це, а дехто і взагалі був вбитий. Та попри такі спроби залякати українців, рух українізації не сповільнився, ба більше, він посилюється. Проте, з розвитком технологій соцмережі дуже сильно вкоренилися в повсякденному житті людей, і тепер, крім русифікації постає також питання англіцизмів, які дуже легко заповнюють інформаційний простір. Якщо в питанні боротьби з русифікацією люди керуються патріотизмом, то на фоні останніх подій громадяни України почали все частіше використовувати слова англословного походження. На відміну від русизмів, ставлення до англіцизмів в більшості або позитивне, або нейтральне, що може стати наслідком заміни традиційних українських слів і часткову втрату ідентичності. На сьогодні, процес вживання англіцизмів динамічний та неконтрольований. Англіцизми можуть збагачувати мову, але також викликати суперечки щодо відчуження культури. Зараз явище англізації, безумовно, конкурує з русифікацією та у подальшому може призвести до соціокультурних та політичних проблем. Згідно з даними отриманими в соціопитуванні в 2015 році, було визначено, що 26%

опитаних вживають англізми щодня. Сьогодні ця цифра, однозначно, є більшою. [6, с.61]

Також через військове сьогодення ми дізналися багато нових англіцизмів, які настільки прижилися до нашої мови, що ми вживаємо їх ледь не кожен день. Деякі з них стали популярними виключно серед військових, такі як: *таргетити* – *націлювати* (від слова target (ціль)), *бустити* - *підсилювати* (від слова boost (покращити)) та *кейс* – *випадок* (від слова case). Та все ж більшість з таких слів стали популярними і серед цивільного населення. Яскравими прикладами можуть слугувати такі слова: *фейк* – *неправдива інформація* (від слова fake), *брекінг нюз* – *термінові новини* (від breaking news), *донат* – *добровільна допомога* (від слова donation), та багато інших слів, які через війну стали для нас звичними та зрозумілими.

Ставлення мовознавців та письменників до цієї мновної проблеми неоднозначне, тут думки відрізняються. До прикладу, відома українська письменниця Оксана Забужко, яка, крім рідної, добре володіє англійською мовою, до англіцизмів у мові ставиться, як до неunikного процесу. Вона про це каже наступне: *«Говорити, чи добре, чи не добре, це так само, як говорити добре чи не добре мати за вікном дощ чи сніг, це об'єктивно, як погода і нічого з цим не відієш. Тобто ціла Європа говорить "окей", і ціла Європа послуговується англійською термінологією. За винятком Франції, яка трохи звар'ювала на пункті чистоти французької мови та боротьби з англіцизмами.»*[5]

Та от, до прикладу, мовознавиця Ірина Фаріон, ставилась до англіцизмів однозначно негативно. Про це свідчить як і видана нею книга «Англізми і протианглізми: 100 історій слів у соціоконтексті», так і рубрика на її ютуб каналі «#ПРОТИАНГЛІЗМ».[4]

Часто здобувачі вищої освіти при перекладі англомовних текстів на українську мову не використовують українські відповідники. До прикладу, *feedback* перекладають способом транслітерації – *фідбек*, а не як *відгук*; *hate* – *хейт* (*ненависть*); *skills* – *скіли* (*навичка*); *gadget* – *гаджет* (*пристрій*). На жаль, у їх свідомості англійська є авторитетнішою за рідну, і це уже початок рабства. Ми не дбаємо так про знання рідної мови, як про іноземну, а це пряма загроза ідентичності. Звідси, викладачам потрібно спонукати здобувачів вищої освіти до активного пошуку українських відповідників аби англіцизми не поглинули українську.

Знання англійської мови безумовно є важливим, адже воно відкриває безліч можливостей для особистого та професійного розвитку в глобалізованому світі. Особливо в умовах сьогодення це важливо як ніколи. Англійська стає квитком у міжнародний простір, що дозволяє військовим чи рятувальникам взаємодіяти з іноземними фахівцями, ефективніше переймати іноземний досвід та ділитися власними здобутками, бути частиною світових технологічних і наукових досягнень. Студенти та курсанти, які знають англійську, отримують більш високооплачувану роботу, та є більш затребуваними на ринку праці. Також вони мають більше можливостей здобувати освіту за кордоном, бути залученими до міжнародної співпраці чи до міжнародних навчань, та, відповідно, отримати ширший спектр знань ніж однолітки. Проте важливо пам'ятати, що перш ніж повністю занурюватися в іноземні мови, необхідно плекати навички рідної мови, аби зберегти її автентичність і уникнути потрапляння в тенета рабства англіцизмів. Надмірне вживання іноземних слів без потреби може призвести до ослаблення національної ідентичності, тому важливо знаходити баланс між вивченням іноземних мов та збереженням багатства рідної мови.

Отож, як висновок, можемо сказати, що англіцизми стали невід'ємною частиною сучасної української мови, особливо у військовій, діловій та молодіжній лексиці. Війна значно пришвидшила процес запозичення, адже терміни, пов'язані з технікою, зброєю, інформаційною безпекою та волонтерством, стали актуальними для широкого загалу.

З одного боку, англіцизми збагачують українську мову, інтегруючи її в міжнародний контекст. Вони полегшують комунікацію у сфері науки, бізнесу, технологій і військової справи. З іншого боку, надмірне використання англійських запозичень може призвести до поступової втрати унікальності української мови та заміни рідних для нас слів іношомовними аналогами.

Погляди мовознавців на цей процес різні: одні сприймають його як природний етап розвитку, інші застерігають від загрози втрати мовної самобутності. У будь-якому випадку, важливо дотримуватися балансу між відкритістю до нових термінів і збереженням рідної мови. Вивчення англійської необхідне для успішної інтеграції у світову спільноту, але водночас слід свідомо ставитися до вживання

англіцизмів, не забуваючи про важливість підтримки й розвитку української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гудима Г., Слодиницька Ю. «Англомовні запозичення в сучасній українській мові.» Молодий вчений. 2012. № 6 (94), 2012. С. 26–29.
2. Мартинова Т.І., Кукушкін В.В. «АНГЛІЦИЗМИ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.» Випуск 28. Том 1. С.56-59.
3. Словник української мови в 11 томах. К. : Наукова думка, 1971. Т.1. 799 с.
4. Фаріон І.Д., Помилуйко-Недашківська Г., Бордовська А. «Англізми і протиянглізми: 100 історій слів у соціоконтексті» 2023. 714 с.
5. <https://www.radiosvoboda.org/a/928760.html>
6. Богдана Микитюк: «Англіцизми в сучасному українському Інтернетсленгу: причини вживання та способи адаптації» С. 60-61.

УДК 811.111'42

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТОПОНІМУ CHORNOBYL В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ВІДЕОІГРОВОГО ДИСКУРСУ)

Тетяна ЧЕБОТАР,

кандидат філологічних наук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Катастрофа на Чорнобильській АЕС 1986 року стала трагедією глобального масштабу, що вплинула на формування суспільної свідомості та відобразилась у мовній практиці. Топонім *Chornobyl* є складним лінгвокультурним феноменом, що позначає не тільки місце і час, коли сталася подія, яка змінила хід історії, а також символізує глобальну техногенну катастрофу взагалі. Тема ядерної аварії та її наслідків стала невід'ємною частиною сучасної культури, а топонім *Chornobyl* використовується в літературі, кіно та інших видах мистецтва для створення образів-символів, що відображають страх перед невідомим та передчуття катастрофи. У сучасному

англомовному відеоігровому дискурсі цей топонім використовується для створення специфічного наративу, пов'язаного з постапокаліптичним світом.

Дослідження особливостей вживання топоніму *Chornobyl* в сучасній англійській мові дозволяє відстежити, як він інтегрується в різних контекстах (відеоігри, мистецтво, публіцистика тощо) [1; 4; 6], набуваючи нових культурних конотацій та асоціацій, що й обумовлює **актуальність** дослідження. **Метою** статті є дослідження функціонування топоніму *Chornobyl*, зокрема виникнення нових деривативів та метафор, похідних від цієї власної назви, на матеріалі відеоігрового дискурсу.

Топонім «Чорнобиль» через низку медіачинників трансформувався у прецедентний феномен [4, с. 143], характерними ознаками якого є емоційна та пізнавальна значущість, надособистісний характер (широка відомість серед представників певної спільноти) та регулярне вживання у мовленні. Про це свідчить широке коло лексем та словосполучень в англійській мові, пов'язаних з Чорнобильською катастрофою, наприклад, *exclusion zone* (зона відчуження), *radiation level* (рівень радіації), *liquidators* (ліквідатори), *mutation* (мутація), *concrete sarcophagus* (бетонний саркофаг), *radioactive fallout* (радіоактивне забруднення), *nuclear meltdown* (аварія на ядерному реакторі) тощо. Прецедентність топоніму *Chornobyl* обумовлена не лише самим історичним фактом найбільшої ядерної катастрофи, але й інтересом до Чорнобильської аварії в сучасній культурі, розвитком туризму у зону відчуження, а також актуалізацією ядерних загроз через війну в Україні.

Відеоігри, як частина глобальної масової культури, мають унікальну здатність поєднувати в собі елементи різних культур та історичних подій [3, с. 68]. Яскравим прикладом цього є використання образу Чорнобиля у відеоіграх. Найбільша ядерна аварія в історії стала джерелом натхнення для створення постапокаліптичних ігрових світів. Розробників цікавлять такі теми, як радіація, мутації та безлюдні міста, що дозволяє створювати ігри, які відповідають інтересам сучасної аудиторії, зокрема геймерів, які шукають гострих психологічних відчуттів.

Слід зазначити, що відповідний українській транслітерації варіант топоніму *Chornobyl* є наразі менш поширеним в англійській мові порівняно з більш усталеним варіантом *Chernobyl*, який з огляду

на історичні реалії частіше вживався в англійській мові для позначення місця Чорнобильської катастрофи в СРСР, однієї з найбільших техногенних катастроф ХХ століття. Поступовий перехід на українську транслітерацію в англійській мові, зокрема у топонімах на кшталт "Kyiv" замість "Kiev" та "Chornobyl" замість "Chernobyl", є важливим кроком для відновлення історичної справедливості, репрезентації культурної ідентичності України та позбавлення від наслідків імперської політики. Цей процес, однак, характеризується певною інерцією, адже зміна усталених роками практик в медіа-середовищі потребує часу та свідомих зусиль.

Цікавою, наприклад, є еволюція транслітерації назви міста, де розгортаються події відомої відеогри S.T.A.L.K.E.R.. Популярність цієї відеогри у світі сприяла виникненню явища сталкерства, пов'язаного з відвідуванням покинутих будівель та місць, де сталися катастрофи. Нова версія гри *Heart of Chornobyl* (2024) використовує саме українську транслітерацію топоніму, на відміну від ранньої версії 2007 року, де ще зустрічаємо варіант *Chernobyl* (*Shadow of Chernobyl*). Вірогідно, тенденція використання історично коректної назви топоніму "Chornobyl" у світі з часом ставатиме дедалі більш поширеною.

Топонім *Chernobyl* став основою для низки сучасних слів-новотворів, які мають метафоричне значення і асоціюються з руйнуванням, радіаційною небезпекою або почуттям страху, пов'язаним з ядерною трагедією. Прикладом є назва сучасної відеогри "*Chernobylite*" (2021), що позначає уявну радіоактивну хімічну речовину, яка виникла внаслідок ядерного вибуху і чинить аномальний руйнівний вплив на людей. Суфікс *-ite* типовий для назв хімічних сполук чи мінералів (напр., *graphite*, *granite*, *manganite*). *Chernobylite* є топонімічним деривативом, що вказує на місце походження, подібно до назв мінералів, утворених від географічних назв (наприклад, *oregonite*, *tokyoite*, *labradorite*, *franklinite*).

За визначенням Г. Вусик, відеоігровий дискурс – це текст, що здійснює принцип зворотного зв'язку з символічною реальністю, для якого характерний усно-письмовий характер мовлення, широке використання розмовної, емоційно-експресивної лексики, мемів, відеоігрового сленгу, скорочень, іншомовних запозичень [2, с. 51]. Так, продуктивною словотвірною моделлю в ігровому дискурсі в англійській мові є використання скороченого компоненту *Cherno-*,

похідного від оніму *Chernobyl*, у поєднанні з іменниками. До таких слів-блендів належать, наприклад: *Chernozone* (інші варіанти написання — *chernozone*, *ChernoZone*, *Cherno/Zone*), *Chernoman* (*Cherno Man*, *chernoman*, *ChernoMan*), *Chernosurvivor* (*Cherno Survivor*), *Chernofear* (*CHERNOFEAR*), *ChernoLife* (*Cherno Life*). Приклади ілюструють такі прояви типових рис інтернет-дискурсу, як еліпсис, вільне вживання великої літери чи знаків пунктуації, вживання скорочень [5, с. 87]. До цього переліку віднесемо також назву кінострічки 2011 року *Chernokids* («Діти Чорнобиля») та назву вигаданої країни *Chernorus* з відеогри “DayZ”.

Звертає на себе увагу, що в ігровому контексті формант *Cherno* зустрічається не лише, як частина складних новотворів-блендів, але й як самостійне слово, наприклад: *Cherno zombie apocalypse*; *Cherno madness*; *Cherno destruction*; *Cherno winter*; *Cherno chaos*; *Cherno anomaly*; *Cherno mutants*; *Cherno Life*. Таким чином, формант *Cherno* як лаконічний неформальний варіант слова *Chernobyl* набув поширення і став впізнаваним в ігровому контексті та в популярній культурі, де використовується для створення атмосфери апокаліпсису та радіаційної небезпеки.

В ігровому дискурсі спостерігаємо вживання оніму *Chernobyl* разом із суфіксом *-ish*, що має значення схожості, подібності до чогось (іншими варіантами написання є *Chernobyl ish* та *Chernobyl'ish*). Так, у коментарі *It's a bit Chernobyl-ish* [x.com] зазначений прикметник асоціюється у прихильників відеоігр з атмосферою, схожою на Чорнобильську, тобто містить такі елементи, як зруйновані будівлі, радіаційне забруднення, залишені міста, тварини-мутанти тощо.

За допомогою топонімічної деривації створюються нові слова, які виражають певні явища, процеси або стани, асоціативно пов'язані з цим місцем. Такі новотвори можуть відзначатись позитивним або негативним емоційним забарвленням. Наприклад, “*Californication*” може асоціюватися з мрією, свободою, а “*Hollywoodization*” - з комерціалізацією, штучністю. Номінації *Chernobylization* та *Chernobylification* можуть стосуватися будь-якої ситуації, що характеризується масштабними руйнуваннями, екологічним занепадом або відчуженням, метафорично асоціюючись з наслідками Чорнобильської катастрофи.

Словотворчі форманти *-ization*, *-ification* надають іменникам *Chernobylization* та *Chernobylification* дієслівне значення, хоча

зазначені номінації не мотивовані дієсловами. Варто, однак, зазначити назву англомовного науково-популярного сайту про наслідки аварії в Чорнобилі, де вживається дієслово-оказіоналізм *Chernobylize* [<https://chernobylize.webnode.page/chernobyl/>]). Інших дієслівних деривативів, похідних від лексеми *Chornobyl*, не спостерігаємо.

Дієіменник *Chernobylification* вживається як оказіоналізм в ігровому дискурсі, хоча він значно менш поширений, порівняно з номінацією *Chernobylization*, яку нерідко вживають у медійному дискурсі. Наприклад, метафора “*Chernobylization*” of the Gaza Strip [x.com] порівнює воєнні дії в Секторі Газа з Чорнобильською катастрофою завдяки асоціаціям з масштабною руйнацією навколишнього середовища, евакуацією великої кількості людей, гуманітарною катастрофою з тривалими наслідками.

Цікавим прикладом топонімічної деривації є номінація “*Chornobyldorf*” (2020) — назва опери про людство, яке вижило після ядерної катастрофи, що перегукується з популярним постапокаліптичним мотивом у відеоіграх. Цей успішний міжнародний оперний проєкт українських авторів увійшов до переліку найкращих опер світу у 2021 році. Назва опери пов’язана водночас з містами Чорнобиль і австрійським Цвентендорфом (Zwentendorf). Це місто відоме єдиною в Австрії побудованою атомною станцією, яка так і не була введена в експлуатацію через антиядерний рух у країні. В цьому неологізмі компонент *Chornobyl* поєднується з типовим для германських топонімів коренем *-dorf* (нім. “поселення”, “селище”), який водночас є компонентом топоніма *Zwentendorf*. Таким чином псевдотопонім “*Chornobyldorf*” набуває додаткових історичних асоціацій та підсилює емоційний вплив на слухача через контраст Чорнобиля як місця ядерної катастрофи і “найбезпечнішої атомної електростанції”, яка ніколи не була відкрита. Тож, номінація *Chornobyldorf* метафорично описує виклики людства, пов’язані з глобальним ядерним катаклізмом.

Висновки. Використання топоніму **Chornobyl** (або **Chernobyl**) у відеоіграх, таких як *S.T.A.L.K.E.R.*, *Chernobylite* та *DayZ*, підкреслює його роль як прецедентного феномена, що асоціюється з руйнуванням, радіаційною небезпекою та психологічною напругою. Топонім став основою для численних деривативів, таких як **Chernozone**, **Chernobylite**, **Chernobylization**, які активно використовуються для створення нових слів та концептів у відеоіграх

і популярній культурі. Поступовий перехід від російської транслітерації **Chernobyl** до української **Chornobyl** відображає процес відновлення історичної справедливості та культурної ідентичності України. У сучасному англomовному відеоігровому дискурсі топонім **Chornobyl (Chernobyl)** виконує важливу лінгвокультурну функцію, трансформуючись з географічного поняття у символ техногенної катастрофи, постапокаліптичного світу та глобальних екологічних загроз.

ЛІТЕРАТУРА

1. Браїлко Ю. (2021). Трансонімізація топоніма Чорнобиль в українському поетичному дискурсі. *Українське мовознавство*, 1(51), 61-74. Режим доступу: [https://doi.org/10.17721/um/51\(2021\).61-74](https://doi.org/10.17721/um/51(2021).61-74)
2. Вусик Г. (2022). Вплив сучасної лексики ігрового компютерного дискурсу на медіа та розважальний контент. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. № 11. С. 51–56.
3. Соколенко Н. (2021). Ігровий комп'ютерний дискурс як новий вид комунікації / Українська мова на порубіжжі XX–XXI сторіччя: мовознавчий та лінгводидактичний аспекти: матеріали IV Всеукраїнської заочної науково-практичної студентської конференції: зб. тез / гол. ред. С. Глазова. - Бердянськ : БДПУ, С. 67–69. Режим доступу: <https://dspace.bdpi.org.ua/server/api/core/bitstreams/5d0a0ce4-1c9d-4f4c-877d-970d3d96e251/content>
4. Чорнобильський А. В., Кирилова О. В. (2020). Трансформація топоніму «Чорнобиль» у прецедентний феномен / Масова комунікація у глобальному та національному вимірах. Дніпро: ДНУ імені О.В. Гончара, Вип. 13, с. 139—144.
5. Шаламай, А. (2022). Дискурс відеоігор як мультимодальне явище. *Studia Linguistica*, 20, 84-95. Режим доступу: <https://doi.org/10.17721/StudLing2022.20.84-95>
6. Bystrov Y., Bilyk O., Ivanotchak N., Malyshevskaya I., Pylianchuk N. (2023). Visual, auditory and verbal modes of the metaphor: a case study of the miniseries *Chernobyl*. / *Lublin studies in modern languages and literature*. Vol. 47, No. 1, p. 109-120. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/369401279_Visual_Auditory_and_Verbal_Modes_of_the_Metaphor_A_Case_Study_of_the_Miniseries_Chernobyl
7. www.english-corpora.org

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ**

УДК 377:808+159.9

**ЕСТЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У
ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТЕХНІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ**

Ірина БАБІЙ

кандидат педагогічних наук

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Дисципліна «Українська мова (за професійним спрямуванням)» у закладах вищої освіти технічного спрямування має на меті сформувати у здобувачів передовсім мовні компетентності, однак рідномовна підготовка має забезпечувати не лише професійний, а й особистісний розвиток здобувачів, зокрема естетичний.

Урахування естетичних аспектів в процесі вивчення української мови у ЗВО забезпечує гармонійний розвиток особистості, формує у здобувачів естетичні смаки, ціннісні орієнтири. Слушною вважаємо тезу О. Бондалет, яка рівень мовної освіченості пов'язує з проблемою естетичного розвитку особистості [1, 11]. Значний естетичний ресурс рідномовної підготовки корінитися у творчій, поетичній природі мови та її функційному полі, адже мова є феноменом, який викликає естетичні почуття, формує естетичну свідомість. На початку ХХ ст. виникла окрема мовознавча течія «Школа естетичного ідеалізму», засновник якої Карл Фосслер вбачав завдання лінгвістичної науки саме в естетичному та естетико-історичному аналізі мовних явищ, а основною функцією мови вважав естетичну.

Естетичність і неестетичність як елементи розумово-почуттєвої сфери людини, у мові реалізуються у значеннях мовних одиниць уточненні понять, диференціації семантичних відтінків. Саме слову як засобу естетичного виховання присвячено низку праць видатного

українського педагога В. Сухомлинського, зокрема вчений називає слово очима, які бачать красу, а між естетичним почуттям і словниковим багатством учнівської мови, на його думку, існує прямий зв'язок [4, 34–41]. Відтак в процесі вивчення «Української мови (за професійним спрямуванням)» необхідно формувати не лише мовні компетентності, зважати на нормативні аспекти мовлення, а й розкривати унікальність і красу української мови, а це дозволяє продемонструвати кожен із мовних рівнів. На думку І. Фаріон краса мови виявляється передовсім у її звучанні [5], а українська мова має численні засоби, що роблять її однією з наймилозвучніших європейських мов. Отож, вивчаючи акцентуаційні та орфоепічні норми, варто зосередити увагу на особливостях акустичного ладу української мови, її милозвучності (евфонії), яка забезпечується злагожденістю звуків і звукосполучень, урівноваженістю голосних і приголосних у мовленнєвому потоці, численними фонетичними чергуваннями. Важливим аспектом вивчення фонетики є розгляд тонових (висота, сила, гучність) та обертонових (тембр звучання, інтонація, темп, паузи, логічний наголос) характеристик мовлення, які є формувальними елементами тональності. Саме правильний вибір тональності, надає мовленню естетичної завершеності формує враження про адресанта, впливає на емоційно-психологічну сферу адресата.

З огляду на закони евфонії слід розглядати такі правописні теми, як-от «Спрощення в групах приголосних», де відбувається випадання, як правило, серединного приголосного або аналізувати усунення збігу голосних у слові «проєк» та похідних, чи варіативне написання лексем з дифтонгом [au] (*аудиторія / авдиторія, пауза/навза*), яке регламентує остання редакція правопису (2019 р.).

Найповніше естетичний потенціал рідної мови виявляються у її лексичному і фразеологічному багатстві, правильне використання якого дозволяє створити різностильові тексти. Відбір відповідних вербальних засобів потребує тренування мовного чуття у здобувачів. Естетика мови на лексичному рівні виявляється у здатності надавати мовленню емоційно-експресивного забарвлення, продукувати оцінність. Оцінність, своєю чергою, реалізується через використання численних пестливих і згрубілих словотворчих засобів, зокрема суфіксів. Саме суфікси «найчастіше використовуються для

нюансування виразу почуттів та диференціації оцінок, а також, маючи у своєму складі один або два голосні звуки, сприяють повноголосся слова і разом з тим його співності, протяжності» [2, с. 266]. Ефективним в ілюструванні естетичного потенціалу мови є okazіональна лексика, яка характеризується і дереваційною, і семантичною унікальністю, що надає мовленню емоційної виразності. На okazіональні лексеми натрапляємо не лише у класичних творах української літератури, активна словотворчість властива й сучасним українським письменникам.

Граматичний рівень також демонструє дієвість і важливість в українській мові естетичних законів. Як зазначає Ю. Прадід, граматики є душою мови, поза нею естетика мови просто неможлива, оскільки саме граматичні форми та особливості їх використання є тим ядром, що дає можливість правильно донести думку, комунікативні завдання, які ставить перед собою мовець [3, с. 62]. Граматичний рівень демонструє вибір у відмінкових закінченнях іменників, зокрема, у давальному відмінку -ові/-еві можна чергувати з у/ю. Йдеться також про можливість вибору сполучників і/й, прийменників у/в, з, із, зі, зо, часток ж/же, б/би, хоч/хоча, сь/ся; варіювання прикметникових, займенникових та числівникових форм у місцевому відмінку (цілому/цілім, у моєму/у моєм, у тому/ у тім, в одному/в однім); наявність коротких, стягнених і нестягнених форм прикметника (зелен/зелені/зеленій) – така варіативність також розширює можливості урівноваження вокалізму з консонантизмом в українській мові.

Таким чином, рідномовна підготовка у технічних ЗВО покликана формувати не лише загальномовленнєві та професійномовленнєві знання, а й виховувати почуття, естетичні смаки, що забезпечить особистісне, професійне становлення виконавця послуг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондалет О. О. Творчі завдання як засіб естетичного розвитку учнів у процесі вивчення мови / О. О. Бондалет // Вивчаємо українську мову та літературу. 2013. № 29 (357), жовтень. С. 11–13.
2. Гарасим Я. І. Звукопоетика як елемент етноестетики народнописанного тексту. Закарпатські філологічні студії. Випуск 21. Том 2 с.266.

3. Прадід Ю.Ф. Фразеологічні засоби вираження емоційного стану страху. Культура слова. Київ: Наукова думка, 1996. Вип. 48–49. С. 135–141.

4. Сухомлинський В. О. Слово рідної мови. Українська мова і література в школі. 1968. № 12. С. 34–41.

5. Фаріон І. Мова-краса і сила. Суспільно-креативна роль української мови в XI - середині XIX ст. Львів : Вид-во Львівської політехніки. 2021. 224 с.

УДК 378.147

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

Наталя БЕНЬКОВСЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент

Інститут Військово-Морських Сил

Національного університету «Одеська морська академія»

Сучасні умови військової служби висувають високі вимоги до професійної підготовки майбутніх офіцерів, серед яких ключове місце займає комунікативна готовність. Військовий керівник повинен не лише володіти глибокими знаннями у сфері тактики, стратегії та управління, а й уміти ефективно взаємодіяти з підлеглими, колегами та командуванням. Від якості комунікативних навичок залежить згуртованість колективу, морально-психологічний клімат у військових підрозділах та успішне виконання бойових і службових завдань.

Комунікативна готовність офіцера визначає його здатність швидко адаптуватися до змінних умов, приймати виважені рішення, налагоджувати продуктивний діалог із військовослужбовцями, забезпечувати ефективний контроль за виконанням наказів. У зв'язку з цим виникає необхідність удосконалення методичних підходів до розвитку комунікативних навичок у майбутніх офіцерів ще на етапі їхньої підготовки у військових закладах освіти.

Комунікативна готовність – це інтегративна якість особистості, яка включає:

- володіння вербальними (усними та письмовими) і невербальними засобами спілкування;
- здатність до активного слухання та емпатії;
- навички аргументації та переконання;
- уміння швидко та чітко передавати інформацію, особливо в умовах стресу;
- навички ведення переговорів та управління конфліктами;
- вміння адаптувати стиль комунікації відповідно до ситуації та аудиторії.

Особливого значення комунікативна компетентність набуває у процесі взаємодії з підлеглими, де важливо не тільки віддавати накази, а й мотивувати військовослужбовців, формувати довіру та забезпечувати зворотний зв'язок.

Для ефективного розвитку комунікативної готовності майбутніх офіцерів доцільно використовувати комплексний підхід, що включає традиційні та сучасні методи навчання.

Використання інтерактивних методів навчання:

- ділові ігри та моделювання ситуацій – дозволяють курсантам опановувати навички управління персоналом, прийняття рішень та комунікації у стресових умовах;

- кейс-метод – аналіз реальних ситуацій з військової практики сприяє розвитку стратегічного мислення та вміння аргументувати свої рішення.

- рольові ігри – допомагають курсантам відпрацювати різні моделі поведінки у складних комунікативних ситуаціях.

Ефективна комунікація неможлива без розвинених риторичних здібностей. Майбутні офіцери повинні володіти мистецтвом публічного виступу, чіткої та лаконічної передачі інформації. Для цього можна використовувати: тренінги з ораторського мистецтва (відпрацювання дикції, інтонації, темпу мовлення); дебати та дискусії (розвиток логічного мислення, аргументації, впевненості у собі); написання та презентація доповідей (уміння структурувати інформацію, чітко формулювати думки).

Комунікативна ефективність військового керівника значною мірою залежить від його психологічної підготовленості та здатності керувати емоціями. Для розвитку цих навичок необхідно: проводити тренінги з управління стресом та розвитком емоційного інтелекту; навчати технікам самоконтролю та релаксації (дихальні вправи,

методи зниження тривожності); застосовувати методики розвитку емпатії та активного слухання (імітаційні вправи, аналіз поведінкових реакцій).

У військовій діяльності офіцер часто стикається з критичними ситуаціями, де від його комунікативних навичок залежить результат подій. Тому доцільно впроваджувати: тренінги з кризової комунікації (моделювання екстремальних ситуацій та розробка ефективних алгоритмів поведінки); заняття з переговорних технік (опрацювання методів впливу, пошуку компромісів); відпрацювання дій у конфліктних ситуаціях (імітація внутрішньоколективних конфліктів та способів їх вирішення).

Медіація – це ефективний метод мирного врегулювання конфліктів, який набуває все більшої актуальності у військовому середовищі. Офіцери повинні володіти навичками: конструктивного діалогу (активне слухання, уточнення деталей, аналіз позицій сторін); нейтралізації конфліктогенних факторів (зниження емоційного напруження, об'єктивний аналіз ситуації); знаходження компромісних рішень (взаємоприйнятні рішення без порушення службових інтересів).

Розвиток комунікативної готовності є невід'ємною складовою професійної підготовки майбутніх офіцерів. Від рівня сформованості цих навичок залежить якість управлінської діяльності, боєздатність військових підрозділів та морально-психологічний стан особового складу.

Впровадження інтерактивних методик навчання, розвиток риторичних здібностей, емоційного інтелекту, кризової комунікації та навичок медіації сприятиме формуванню ефективного військового керівника, здатного до конструктивного діалогу та прийняття обґрунтованих рішень у складних умовах.

Таким чином, системний підхід до розвитку комунікативної готовності майбутніх офіцерів є запорукою їхньої успішної професійної діяльності та ефективного виконання службових завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беньковська Н. Сутність та структура професійної комунікативної готовності майбутніх офіцерів Військово-Морських Сил Збройних Сил України. *Збірник наукових праць «Наукові інновації та передові технології. Серія «Педагогіка»*. Київ, 2024. Вип. № 2 (30)

2024. С. 1027 – 1036. URL:
<https://scholar.google.fi/scholar?oi=bibs&cluster=6824036902884298140&btnI=1&hl=uk>

2. Ненько Ю. Етапи формувального експерименту з розвитку готовності курсантів вищих навчальних закладів ДСНС України до професійно-орієнтованої комунікативної діяльності. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. Київ, 2024. Вип. № 1. С. 228 – 232.

УДК 373.3.016:003-028.31:811.161.2

**ВИСВІТЛЕННЯ ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК
ДЕРЖАВНОЇ В ПІДРУЧНИКАХ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
НА ЗАНЯТТЯХ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

*Людмила БІСОВЕЦЬКА,
кандидат філологічних наук, доцент
Тетяна СУРЖУК,
кандидат педагогічних наук, доцент
Рівненський державний гуманітарний університет*

Важливе місце у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів належить заняттям із курсу «Методика навчання мовно-літературної освітньої галузі». Перебудовою мовно-літературної освіти початкової ланки закладів загальної середньої освіти зумовлюється необхідність оновлення й удосконалення змісту цього курсу, спрямування його на підготовку майбутніх учителів до формування національно свідомої мовної особистості учня, до реалізації комунікативного, діяльнісного, компетентнісного підходів у навчанні.

Мета викладання дисципліни «Методика навчання мовно-літературної освітньої галузі» полягає у формуванні професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів, зокрема, усвідомленні вимог Типових освітніх програм; розумінні структури шкільних підручників; засвоєнні теоретичних основ методики;

навчанні визначати конкретні методи, прийоми і навчальний матеріал з кожного розділу мовно-літературної галузі початкової освіти; ознайомленні з практикою роботи вчителів початкових класів.

«Методика навчання мовно-літературної освітньої галузі» як фахова дисципліна побудована відповідно до ОПП здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта.

У здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта в процесі вивчення методики мовно-літературної освітньої галузі формуються такі загальні компетентності: здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області (сучасної української мови, дидактики), її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства; здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт; здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми; здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів) та спеціальні компетентності: здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, використовувати відкриті ресурси, інформаційно-комунікаційні та цифрові технології, оперувати ними в професійній діяльності; здатність до інтеграції та реалізації предметних знань (сучасна українська мова) як основи змісту мовно-літературної освітньої галузі Державного стандарту початкової освіти; здатність до організації освітнього процесу в початковій школі з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, розвитку в них критичного мислення та формування ціннісних орієнтацій; здатність до моделювання змісту відповідно до очікуваних результатів навчання, добору оптимальних форм, методів, технологій та засобів формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у процесі вивчення мовно-літературної освітньої галузі Державного стандарту початкової освіти.

Лінгводидактичну готовність майбутніх учителів початкових класів до навчання учнів державної мови визначено як сукупність наукових лінгводидактичних знань, сформованість професійно-мовленнєвих умінь для володіння літературними нормами української мови в процесі спілкування, обізнаність з українськими національними

традиціями та мовленнєвим етикетом, що обумовлюють ефективне вирішення освітніх завдань у процесі навчання предмета – української мови та читання.

Здобувачі вищої освіти мають оволодівати вміннями, необхідними для здійснення педагогічної діяльності в умовах сучасної початкової школи; набувати професійної самостійності, умотивованості до творчої професійно-педагогічної діяльності.

На заняттях з дисципліни «Методика навчання мовно-літературної освітньої галузі» розглядаються питання методів, прийомів, форм навчання української мови учнів початкових класів з урахуванням характеру матеріалу та ступеня його засвоєння; компетентнісного спрямування уроку української мови та читання; організації аналітико-синтетичної діяльності учнів на уроці; видів і форм мовленнєвої діяльності, комунікативно-діяльнісного спрямування уроку; реалізації фактичних і потенційних можливостей кожного учня в класно-урочній системі навчання; комплексного підходу до вивчення слова; розвитку мовлення учнів початкових класів.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання визначаються з урахуванням компетентнісного підходу до навчання, в основу якого покладено ключові компетентності. До ключових компетентностей належать: 1) вільне володіння державною мовою; 2) здатність спілкуватися рідною та іноземними мовами; 3) математична компетентність; 4) компетентності у галузі природничих наук та інші (всього 11). Підкреслимо, що першою ключовою компетентністю названо вільне володіння державною мовою.

За Типовою освітньою програмою, розробленою під керівництвом Р. Шияна [4], для 1 і 2 циклів навчання метою рідномовної освіти для загальної середньої освіти є розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому і суспільному житті, у міжкультурному діалозі, бачити її передумовою життєвого успіху; плекання здатності спілкуватися рідною мовою (якщо вона не українська); формування шанобливого ставлення до культурної спадщини; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду.

За Типовою освітньою програмою, розробленою під керівництвом О. Савченко [4], для 1 циклу навчання метою є розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності,

формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей; розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей. За цією Типовою освітньою програмою, для 2 циклу навчання мета мовно-літературної освітньої галузі «Українська мова» – формування мотивації вивчення української мови; розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування комунікативної та інших ключових компетентностей; розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі; розвиток логічного, критичного та образного мислення, мовленнєво-творчих здібностей; формування готовності до вивчення української мови в гімназії.

Починаючи з першого класу, вчителі вчать учнів, що вони живуть в Україні, а державною мовою є українська. Вправи підручників містять прозові і віршовані твори про Україну, комікси, завдання за QR-кодом тощо. Наприклад, в підручнику для 1 класу М. Вашуленка, О. Вашуленко, О. Прищепи «Українська мова. Буквар» [2, с. 37] при вивченні літери *ї* подано текст для читання «Українська держава».

Україна – держава. Україна – європейська держава. Вона розташована в середині Європи. Україна – чудовий край! Зелені гаї, безкраї степи, квітучі сади, високі гори, сині води рік і морів – усе це наша Україна!

Україна – то рідний край твоїй, батька, матері, дідуся, бабусі. В усьому світі добре відомі прекрасні і мелодійні українські пісні, українські вишиванки.

А найголовніше багатство – український народ, героїчний, працелюбний, розумний, жартівливий, співучий. Люди України – то великі трударі і звитязні воїни, мудрі й добрі діти своєї Вітчизни.

Україну, крім українського народу, населяють інші народи: євреї, поляки, татари, вірмени. Вони живуть у дружбі і злагоді.

Чудова наша Україна!

Відтак на сторінках підручника розміщено вірш О. Василенко «Я – українка!», комікс Н. Андрусич «Бути справжнім українцем».

У підручнику для 3 класу М. Захарійчук «Українська мова та читання» один із перших параграфів має назву «Українська мова – державна мова України». Авторка пропонує вправу 4 [3, с. 5]. Прочитай та перекажи текст.

Українська мова належить до найбільш розвинених і досконалих мов світу. Вона надзвичайно мелодійна, велична й проста, гнучка та співуча. Мова – це найважливіший засіб спілкування, передання інформації. Це коштовний скарб, набутий віками нашим народом, його невичерпне духовне багатство. Дбаймо, щоб наша мова була чистою, як джерельна вода (За П. Панчем).

Післятекстове завдання. Доповни речення словами з тексту

Мова – це ...

Ти знаєш, що українську мову використовують у всіх закладах та установах нашої країни, навчання у вишах і школах також здійснюють державною мовою.

Розглянь схему, на якій зображено, де використовують українську мову в державі.

Обговоріть разом зміст схеми, доповніть.

Завдання вправи 5 [3, с. 7]. Продовж речення

Державною мовою пишуть закони, видають ...

Її використовують на радіо та ...

У підручнику для 4 класу І. Большакової, І. Хворостяного «Українська мова та читання» розділ «Мова і мовлення» починається параграфом «Я вивчаю українську мову».

Вправа 2 [1, с. 6] містить завдання: Прочитай. Визнач ключові слова в кожному абзаці. Перекажи текст за ключовими словами.

Учені вважають, що наша мова зародилася понад тисячу з половиною років тому. З того часу вона змінювалася, розвивалася.

Зараз українська мова – державна мова незалежної країни України. Ми пишаємося, що говоримо українською, бо наша мова має давню історію. Цінуй і вивчай українську мову!

Вправа 3 [1, с. 6] має завдання:... Склади та запиши три речення, використовуючи подані слова.

Учімо, спілкуймося, пишімо, говорімо, слухаймо, читаймо	Український, українська, українське, українські	Мова, слово, вірш, казки, пісні
---	---	---------------------------------

Зразок. *Учімо українську мову!*

Отже, на основі проаналізованих підручників для початкової школи здобувачі вищої освіти роблять висновок, що, починаючи з першого класу, в учнів формується уявлення про рідну мову як мову українського народу, про державну мову як мову нашої держави. Завдання підручників поглиблюють знання школярів про українську мову, сприяють формуванню національної свідомості учнів, виховують любов до рідної мови, повагу до державних символів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большакова І.О., Хворостяний І.Г. Українська мова та читання: підруч. для 4 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.). Ч. 1. Харків : Видавництво «Ранок», 2021. 128 с.
2. Вашуленко М.С., Вашуленко О.В., Прищеп О.Ю. Українська мова. Буквар: у 6-х частинах: навч. посіб. для 1 кл. закл. загал. серед. освіти. Ч. 5. Київ : Видавництво «Освіта», 2023. 48 с.
3. Захарійчук М.Д. Українська мова та читання: підруч. для 3 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.). Ч. 1. Київ : Видавництво «Грамота», 2020. 165 с.
4. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1–2 та 3–4 класи. Київ : Видавництво «Світоч», 2019. 336 с.

УДК 340.12:81'27

ВПЛИВ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ НА ПРОФЕСІЙНИЙ АВТОРИТЕТ ЮРИСТА

*Каріна БОРТУН,
кандидат філологічних наук, доцент
Національна академія внутрішніх справ*

Мовлення є основним інструментом взаємодії юриста з клієнтами, суддями, колегами та іншими учасниками правових процесів, а мовленнєва культура безпосередньо впливає на професійну репутацію, ефективність роботи юриста та його здатність

переконувати. Юристи часто беруть участь у складних переговорах, судових дебатах та інших формах взаємодії, де вміння чітко, логічно та переконливо формулювати думки є вирішальним для досягнення успіху, а мовленнєва культура юриста, тобто вміння використовувати мовні засоби відповідно до ситуації, аудиторії та правових норм, сприяє підвищенню професійного авторитету та ефективній правозастосовній діяльності. Актуальність теми дослідження полягає в тому, що мовленнєва культура є ключовим інструментом професійної діяльності юриста, який впливає на його авторитет, ефективність роботи та здатність досягати позитивних результатів у правових спорах.

Професійне мовлення юристів є надважливим вектором розвитку для багатьох дослідників, проте є недостатньо вивченим питанням, що є частиною професіограми юристів, їх правильного, точного, виразного, доцільного використання під час транслявання думок, ідей, комунікативних інтенцій у фаховому писемному й усному спілкуванні, формуванні сучасного професіонала, готового до успішної самореалізації на теренах ділового спілкування [10, с. 210].

Продуктивна комунікація є важливим вектором формування фахової репутації правника. Фахівець має бути готовим до контактів у площині вербально-невербальної комунікації, обміну інформацією, виробленню мовних стратегій і тактик у ділофій сфері. Індикатор рівня комунікативної культури юриста показує, наскільки він впливає на ефективні професійні завдання. Мова є вектором культури, емоційного та критичного інтелекту людини, візитівкою соціальної ієрархії у комунікативній сфері. Мовний рівень культури зазнає шліфування під час спілкування, під час володіння фаховою мовою [1, с. 35].

Для юриста важливо володіти правильною вимовою, вільно й невимушено оперувати словом, уникати вульгаризмів, архаїзмів, діалектизмів, слів-паразитів, зайвих запозичень. Основну увагу слід приділяти наголошуванню ключових думок, фонетичній виразності, інтонаційній різноманітності, чіткій дикції, розміреному темпу мовлення, а також правильному використанню логічних наголосів і психологічних пауз. Гармонійне поєднання змісту й тону, відповідність між словами, жестами та мімікою є невід'ємними складовими культури мовлення юриста [8, с. 82].

Варто наголосити, що правник у діловій сфері повинен розуміти власного клієнта. Тому психолого-педагогічні навички є необхідними у його діяльності.

Юрист має правильно потрактовувати особливості клієнта, викликати довіру, допомогти виразити емоції і пересторого, що сприятиме розкриттю учасників спілкування, вільному вираженню емоцій. Саме тому, риторична канва культури мовлення правника передбачає віртуозне володіння мовленням, що сприяє правильній взаємодії між юристом і клієнтом [6, с. 182].

Отже, мовленнєва культура має безпосередній та значний вплив на професійний авторитет юриста: вміння чітко, логічно й переконливо формулювати свої думки допомагає досягати успіху як у судових процесах, так і в комунікації з клієнтами та колегами. Високий рівень мовленнєвої компетентності підвищує довіру до фахівця, зміцнює його професійну репутацію і сприяє формуванню позитивного іміджу в юридичному середовищі. Водночас, відсутність належної мовленнєвої культури може призвести до непорозумінь, втрати довіри та професійних невдач, тому вдосконалення риторичних навичок є важливою складовою професійного зростання юриста.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Апанасова В.С. Дотримування мовних норм – основний показник мовної і мовленнєвої культури юриста. *Збірник тез регіонального круглого столу*. 2021. С. 35-37. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/9608/1/14.pdf> (дата звернення: 10.10.2024).
2. Бортун К.О. Професійне мовлення юристів: актуальні тенденції та напрями розвитку. Міжнародна наукова конференція «Українська гуманітаристика в координатах сучасності». 14–15 листопада 2024 року. Київ. С. 17-19.
3. Бортун К.О. Транспозиційні особливості імператива у сфері способово-темпоральних форм (на матеріалі української мови). *Одеський лінгвістичний вісник: Науково-практичний журнал*. 2017. № 9. Т. 2. С. 65–69.
4. Бортун К.О. Функційно-семантичні особливості часток в імперативних висловленнях. *Science and Education a New Dimension. Philology*. Budapest, 2017. V(39). С. 11–16.

5. Бортун К. Мовні засоби експресивності в жіночих періодичних журналах. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XIII: Утилітарна цінність наукових досліджень / [Ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль. Херсон: Посвіт, 2022. С. 164–167.

6. Вербицька А.О. Особливості культури фахової мови юриста. С. 182 – 184. 2021. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9047/1/Zbirnyk_theses_2021_05_20.pdf#page=182 (дата звернення: 10.10.2024).

7. Гнатенко Каріна, Бортун Каріна Еволюція професійної комунікації юристів: нові форми мовлення в епоху цифрових технологій та їх вплив на ефективність спілкування. Мова і міжкультурна комунікація: теорія та практика: зб. матеріалів VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 14 листопада 2024 р.). Полтава: ПДАУ, 2024. С. 232–236.

8. Москаленко А. Р. Комунікативні ознаки культури мовлення юриста. С. 81–82. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d68b12a1-23c3-47b5-b750-51bede0df195/content> (дата звернення: 10.10.2024).

9. Тилилим А., Бортун К. Вимоги до культури професійного мовлення під час захисту у суді. Litteris et Artibus: Нові горизонти: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Випуск IX/ за заг. ред. О.В. Тригуби. Кременець: ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, С. 32–37.

10. Ядловська О.С. Комунікативні здібності юристів як основа ефективної професійної діяльності. 2022. С. 210 – 214. URL: <http://surl.li/qexxxr> (дата звернення: 10.10.2024).

11. Bortun K., Chekaliuk, V., Kravchenko O., et al., 2024. Detection of Typical Aggressive Lexical Markers through Authorisation of Publicistic Texts. Forum for Linguistic Studies. 6(6): 172–183. DOI: <https://doi.org/10.30564/fls.v6i.6.7051>

12. Myroslava Chesakova, Karina Bortun, Viktoriia Lohvynenko, Valerii Molotai and Nataliia Tymoshyk. Enhancing Social Protection Policy for Internally Displaced Persons in the Context of War. [ref]: vol.21.2023. available at: <https://refpress.org/ref-vol21-a105>

УДК 801.81:398.8

ЕСТЕТИКА ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ФАХІВЦЯ*Світлана ВДОВИЧ,**кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

Професійне спілкування є важливою складовою діяльності будь-яких фахівців, однак у сфері «людина – людина» від нього суттєво залежать результат діяльності й успішність професіонала загалом.

Проблема професійного спілкування фахівців є об'єктом дослідження таких українських вчених, як І. Бабій, О. Біда, І. Варнавська, Є. Ємельянова, О. Корніяка, Н. Перхайло, Л. Руденко, С. Солодчук, Л. Тріфаніна, А. Чичук, Л. Яценко та ін. Естетику мовлення досліджували М. Барчій, О. Берестенко, Т. Беценко, В. Бойчук, Т. Гурлева, М. Долматова, Н. Журавльова, В. Кардаш, І. Корольова, О. Крутоголова, О. Кучерук, А. Лісова, В. Москалюк, В. Процишин, Т. Ямчук.

Важливою складовою частиною професійного спілкування є його естетичний компонент, завдяки якому можна ефективніше та легше налагоджувати контакти, створювати довірливі стосунки, доступно, грамотно і виразно передавати інформацію, навчати, виховувати, доносити співрозмовнику власні думки, засвоювати навчальний матеріал, відстоювати власну позицію та переконувати інших людей, привертати й утримувати увагу аудиторії, цікаво та яскраво презентувати себе та власні досягнення, вправно вести ділові переговори тощо. На думку О. Берестенко, «естетичний компонент характеризує високий рівень культури спілкування, гармонію внутрішніх та зовнішніх особистісних проявів, артистизм, творчу самотність, культуру мовлення, культуру поведінки, культуру почуттів, професійний етикет» [1, с. 30].

Естетика мовлення полягає не лише в дотриманні норм літературного слововживання, красі та доцільності висловлювань, а й пов'язана з духовним змістом, загальнолюдськими цінностями, здатністю людини створювати позитивні переживання, емоції, почуття, виражати свій внутрішній світ у процесі спілкування та діяльності [3, с. 32].

Т. Беценко розглядає поняття «естетика мови: «Естетика мови – характерна її ознака, властивість одиниць усіх її рівнів створювати емоційність вислову, здатність надавати думці емоційно-експресивного забарвлення, продукувати оцінність; це також спроможність одиниць мови на основі прихованої («затертої») чи оприявленої образності продукувати емоційно-експресивне забарвлення думки; потенційна особливість одиниць усіх рівнів генерувати почуттєвість, емоційність, оцінку» [2, с. 4].

Розглянемо основні компоненти естетики спілкування:

- комунікативна культура (взаємоповага, тактовність, активне слухання, толерантність);

- гармонійні особистісні стосунки (щирість, доброзичливість, емпатія, сенситивність, здатність легко налагоджувати і підтримувати контакти, створювати позитивну атмосферу для спілкування, уникати конфліктів, управляти власними емоціями);

- краса мовлення (правильність, чіткість, логічність і послідовність мовлення, дотримання граматичних і орфоепічних норм, багатство словникового запасу, доречність і точність використовуваних лексичних одиниць відповідно до ситуації мовлення, інтонаційна виразність);

- дотримання етичних норм (повага до співрозмовника, ввічливість, доброзичливість, коректність, гуманізм, відсутність ненормативної лексики);

- доречне використання невербальних засобів спілкування відповідно до ситуації (зоровий контакт, володіння жестами, мімікою, рухами тіла);

- інтонаційна виразність мовлення (володіння власним голосом, інтонацією, акцентування уваги слухача, використання пауз, наголосу, емоційна насиченість мовлення та ін.);

- врахування психологічних особливостей співрозмовника (його темпераменту, характеру, емоційного стану та почуттів).

Таким чином, естетика професійного спілкування забезпечується сукупністю мовленнєвих та інших засобів, які сприяють налагодженню та підтриманню міжособистісних контактів, виразності, гармонійності й ефективності ділової взаємодії, формуванню позитивного іміджу фахівця. Естетично оформлене мовлення демонструє культуру, освіченість, компетентність та моральність фахівця, допомагає йому уникати непорозумінь і

конфліктів, сприяє чіткому та зрозумілому викладенню інформації. Окрім цього, гармонійне поєднання змісту і форми мовлення сприяє створенню комфортної атмосфери спілкування, що особливо важливо у сфері «людина – людина».

ЛІТЕРАТУРА

1. Берестенко О. Г. Культура професійного спілкування: навч.-метод. посіб. для студ. ден. та заоч. форм навчання всіх спец. гуманіт. Профілю / Держ. закл. «Луган. нац. унт імені Тараса Шевченка». Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 299 с.

2. Беценко Т. П. До питання про поняття естетики мови. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2019. № 42. Т. 1. С. 4–9.

3. Вдович С. М. Естетика мовлення – важлива умова професійного становлення майбутніх фахівців сфери «людина – людина». Актуальні проблеми науки і практики у світлі євроінтеграції : тези Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. Д-ра екон. наук, проф. Л. А. Янковської. Львів: Львівський університет бізнесу та права, 2018. С. 30–32.

УДК [811.161.2'373.47:316.3(477)"363"]:303.621.34"20"

ОБЩЕННА ЛЕКСИКА: МЕНТАЛЬНИЙ ВИКЛИК УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ БЕЗПЕЦІ

*Юрій ГОРБЛЯНСЬКИЙ, кандидат філологічних наук
Львівський національний університет імені Івана Франка*

*Марина КУЛЬЧИЦЬКА,
кандидат філологічних наук, доцент
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

Понаддесятилітня агресивна війна сусідньої держави проти України, проти права українського народу на самовизначення, на власну ідентичність, мову, історію, культуру сформувала нові, інколи фатальні екзистенційні виклики для кожного громадянина України. Одним із таких викликів стало те, що наше повсякденне життя все більше й більше заповнює лихослів'я, брутальне, лайливе слово, особливо в формі запозичених у сусіднього народу-агресора матюків.

Цей суспільний феномен має і опонентів, і схвалювачів-адвокатів, причому останні виправдовують такий спосіб комунікації зі світом різними «психологічними передумовами», як-от: стресові ситуації, відчуття безвиході, загрози й інші, на першопогляд, неподоланні негативні емоції, котрі людина може переживати в кризових, надзвичайних ситуаціях. Однак ні захисники, ні опоненти обценної брутальщини не враховують так званого принципу «третьої» правди (за формулою С. Кримського), який передбачає «повноту оцінок, врахування різних ситуацій» без протиставлення «або – або», «обережне ставлення до знання», унезалежнення людини «від контексту життєвих подій» і реалізацію її духовної самототожності [3, с. 355]. Саме в такому ракурсі осмислюємо проблему інтенсивного функціонування обценної лексики як характерної мовленнєвої звички та причини толерантного ставлення до неї в сучасному українському суспільстві.

Стихійна популяризація обценного способу мовної поведінки, як і жаргонно-сленгової манери висловлювання, особливо серед молоді, мають багато спільного: некритичне трактування до власної поведінки в соціумі, відсутність будь-якої відповідальності за неї та легковажне ставлення до проблеми культурності як дивоглядного інтелігентського пережитку ледь не сивої прадавнини. Зараз цей пласт мови наче отримав своєрідний легальний дозвіл: у час війни без цього не обійтися, адже така лексика виконує важливу місію – психологічного катарсису, збереження рівноваги життя, причому цілком ігнорують застережливі думки щодо його можливого руйнівного впливу на мовленнєво-мисленнєву палітру всіх вікових, соціальних і гендерних груп українців.

Підтримана за часів Російської імперії та тоталітарного Радянського Союзу московитська нецензурщина може бути одним із проявів загальнонаціональної трансгенеративної травми, коли механізм самозахисту змушував повторювати типові вияви мовлення агресивних «чужих», щоби видаватися для них «своїми». Так склалося, що і зараз, за умов державного суверенітету України, оту тотальну завірушеність мовлення українців, як правило, ніхто не інтерпретує як небезпечну загрозу чи виклик існуванню цілої нації, бо брутальна лайка матюками набула статусу щоденного тривіального суспільного явища, причому з досить-таки величезною амплітудою її використання в суспільстві та розповсюдження навіть висловів на зразок: «Путін

*уйло», «Русській корабль, іді на*уй!» – з уст в уста, через медіа та інтернет.

Одним із симптоматичних виявів розмивання «моральних кордонів» (І. Дзюба) стало інтенсивне використання обценної лексики у мовленні сучасних українських інтелектуалів, політиків, у кіномистецтві, художній літературі, у ЗМІ, інтернеті. «Сьогодні письменники борються за мову...» – іронізувала ще у 2011 р. Оксана Пахльовська, і така «боротьба», мовляв, дала свій урожай: в Україні створився «певний континуум лінгвістичного дна», коли інформаційний і культурний простір заповнили «потоки ненормативної лексики з ледь помітними вкрапленнями нормативних слів: вислови політиків і ескапади письменників, ролики на youtube із промовами мерів східних міст і блоги західноукраїнських рокерів...» – і це скидається на те, наче «суспільство безсило борсається в каналізації без виходу» й у ньому «державною мовою має бути проголошено суржик, а офіційною – мат» [6, с. 325–326]. Погодившись із думкою І. Дзюби про «вимирання слова» як божественного Логосу, носія софійності, або ж, за Гераклітом, «універсального закону Всесвіту, що відбиває порядок як космогонічного, так і людського начал», науковиця відзначила, що стан, за якого мова «соціального дна» стала «правувати як елітарний законодавець мод», є горезвісним результатом системного нищення гуманітарного знання на всьому європейському континенті [6, с. 326–327].

Про таку промовисту рису російської ідентичності, як «срамословіє», нас «поінформували» ще автори «Повісті минулих літ» у принагідній порівняльній характеристиці («бл. 893» року) різних племен давньої Руси, зокрема тих, які проживали десь приблизно на території сучасної Білорусі та Російської Федерації: «...А радимичі, і в'ятичі, і сіверяни один обичай мали: жили вони в лісі, як ото всякий звір, їли все нечисте, і срамослів'я [було] в них перед батьками і перед невістками [письмівка наша. – Ю. Г., М. К.]...» [4, с. 8–9].

Щоби виявити масштабність і глибину зазначеної проблеми, М. Кульчицька провела у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності емпіричне дослідження (письмове анонімне анкетування студентів/курсантів у довоєнний період і через 10 років, у час повномасштабної російсько-української війни – усього 97 осіб). Респондентам було поставлено три питання, відповіді на два з яких («Чому Ви матюкаєтеся?», «Навіщо це мені?») зафіксували загальну

тенденцію сприймати лихослів'я як важливий і почасти вельми дієвий засіб для вираження негативу, злості, більшої переконливості, незважаючи на те, що кожен із них цілком усвідомлює брутальну природу та переважно бездумний автоматизм такого слововжитку. Це водночас засвідчує те, що опитані як типові представники сучасної української молоді, либонь, не належно засвоїли ключові етичні засади національної культури спілкування, а тому почасти не готові коректно, по-дорослому виявляти свої емоції у скомплікованих комунікативних ситуаціях. Відповіді на третє питання *«Що робити, щоб цього позбутися?»*: а) поставити питання про культурну проблему вживання цих слів у суспільстві; заборонити їхнє [матюків. – М. К., Ю. Г.] використання у громадських місцях, соцмережах, різних закладах; б) це має бути усвідомлений вибір кожної людини; змінювати себе всередині; контролювати себе (контроль над емоціями), намагатися менше так висловлюватися; роз'яснювати, що вживати нецензурну лексику не можна, підкреслювати важливість поваги один до одного, запропонувати більш конструктивний спосіб вираження думок, заохочувати до позитиву, провадити тренінги з комунікації...; в) змінити середовище спілкування, у якому такі слова не є нормою; знайти альтернативні способи висловлення своїх емоцій, учитися добирати інші, нелайливі, культурні слова, замінити їх [питомо] українськими; г) [застосовувати покарання]: за кожне погане слово збирати 10 грн, а потім ці кошти комусь віддати; за лайливе слово людина повинна виконати декілька фізичних вправ тощо – підтверджують те, що молоді люди як свідомі репрезентанти суспільства готові цілком адекватно сприйняти відповідні ініціативи з дотримання належних етико-поведінкових засад у суспільстві, які, звісно, мали би запропонувати й легітимізувати державні установи, що відповідають за гуманітарну політику.

На думку Івана Дзюби, «апофеоз ненормативної лексики – це симптом ширшої і глибшої хвороби людського духу [...], це омертвіння тонких структур душі, сформованих багатьма тисячоліттями розвитку роду людського...» [1, с. 785]. Але саме тепер, у трагічний час російсько-української війни, треба підкреслити, що цей триумф лайливого московитського мату на українській землі викликає осторогу як небезпечний аспект диверсійного – лінгвального, культурного й етичного – розмивання ментальної матриці українців.

В останні десятиліття загрозливе розповсюдження брутальної лексики в українському суспільному середовищі нарешті починає привертати увагу науковців, письменників, журналістів, блогерів. Тому твердження Лесі Ставицької, дослідниці й упорядниці спеціального словника української обценної лексики, про те, що українські інтелектуали не готові до фахового аналізу такого лексикону, що цю тему в українській науці, як правило, оминають, уважаючи її вторинною, неважливою [див.: 7], сьогодні можна вважати анахронізмом. Щоправда, при цьому чимало авторів завзято пропонують ідею заміни російської нецензурщини та кримінальної фені більш «естетичною» українською лайкою, додаючи цілі словнички питомих українотерених «замінників» на різні випадки життя.

Звісно, в українській, як і в інших мовах світу, є не менш колоритні власні пейоративи, причому багато з них досить ретельно зафіксовані у словниках (скажімо, у «Словарі української мови» (1907–1909) в упорядкуванні Бориса Грінченка, знаходимо численні реєстрові слова-обценізми: бздіти, бздун, гівно, гузно, дупа, дупка, злягатися, задниця, курва, курвій, курвити, лярва, матіркувати, пердіти, пердун, пердіж, срака, срати, срачка, сцяти, сцикун, сцикуха та ін. [див. більше: 8, с. 254]). Але на рівні особистої мовної практики кожен самостійно має усвідомлювати їхню небезпечну, часто неконтрольовану енергетику, яка може «генерувати» вірусну епідемію лайливого слова, стирання чітких кордонів між високим і низьким стилями у лінгвопросторі, створюючи серйозні виклики для мови й культури, зумовлюючи руйнування ментальних карт національного духу. Адже нецензурщина, грубе слово, – застерігали Василь Іванишин та Ярослав Радевич-Винницький, – може викликати «порушення нервової та серцево-судинної діяльності людини, її хворобу, а іноді й смерть», тому «висока культура мовлення – це не інтелігентська забаганка, а життєва необхідність» [2, с. 210–212].

Зважаючи на брутальну, емоційно-вибухову природу обценної лексики, треба свідомо конструювати межі її функціонування, осмислювати її семантико-стилістичні ресурси тощо, але уникати її некритичного, легковажного вжитку в щоденній комунікації. Таким чином, навіть за відсутності спеціальних законодавчих актів і державних програм, кожна людина може самостійно очиститися від психологічних аберацій, наслідків лайливого лексикону, що

уможливорює нові перспективи для продуктивної духовної самореалізації, формуючи реальну «стратегію вітальності» (С. Кримський) для повнокровного сталого розвою української мови, культури, державності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзюба І. Вимирання слова // Дзюба І. 3 криниці літ: у 3 т. Т. 1. Київ: Вид. Дім «Києво-Могилянська академія», 2006. С. 780–789.
2. Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація. Тези про місце і роль мови в національному відродженні України / вид. четверте, доповнене. Дрогобич: Вид. фірма «Відродження», 1994. 218 с.
3. Кримський С. Запити духовності ХХІ століття // Кримський С. Під сигнатурою Софії. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 347–367.
4. Літопис руський / Пер. з давньорус. Л. Є. Махновця; відп. ред. О. В. Мишанич. Київ: Дніпро, 1989. XVI + 591 с.
5. Обсценна лексика: невігластво чи спосіб самовираження? [Розмова з професоркою Києво-Могилянської академії Орисею Демська. Співкувалася студентка Києво-Могилянської академії Антоніна Рибка] // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://language-policy.info/2016/02/obstsenna-leksyka-nevihlastvo-chy-sposib-samovyrazhennya/>
6. Пахльовська О. Логос і мат: Україна у вічній напівдорозі до Європи // Обрії особистості. Книга на пошану Івана Дзюби / Упор. О. Гнатюк, Л. Фінберг. Київ: Дух і літера, 2011. С. 323–333.
7. Ставицька Л. Українська мова без табу: словник нецензурної лексики та її відповідників: обсценізми, евфемізми, сексуалізми. Київ: Критика, 2008. 454 с. // [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001607
8. Терлак З. Незвичний об'єкт лексикографічного опрацювання (Ставицька Леся. Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників. Обсценізми, евфемізми, сексуалізми. К.: Критика, 2008. 454 с.) // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Вип. 46. Част. 2. С. 249–254.

УДК 378.147

**ПРОЄКТНО-ДІЯЛЬНІСНА ТЕХНОЛОГІЯ ЯК ЗАСІБ
УДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ**

Лариса ГРОМИК,

кандидат філологічних наук

Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»

Нова освітня політика в Україні, покликана відповідати вимогам часу й запитам сучасного суспільства, європейським і світовим освітнім стандартам, передбачає чітку орієнтацію на компетентнісну модель підготовки фахівців, їхній особистісний розвиток і результати навчання. Формування сучасного освітнього середовища, цілісного компетентнісно й особистісно орієнтованого освітнього простору неможливо уявити без застосування відповідних педагогічних технологій, спрямованих на конструювання якісного освітнього процесу в закладах вищої освіти з урахуванням різноманітних форм, методів і прийомів навчання, а також проєктування та реалізацію власного освітнього поступу за індивідуальною траєкторією в процесі оволодіння майбутньою професією. Саме тому сучасні науково-методичні концепції та стратегія розвитку вищої освіти в Україні принципово змінюють підходи не лише до змістової, а й до технологічної компоненти навчальної діяльності, її цілей і завдань, оптимальних для майбутньої професійної діяльності й особистісної самореалізації випускників.

Цілком закономірно, що в процесі формування комплексу ключових професійних компетентностей особливого значення набуває комунікативна компетентність, актуальність якої зумовлена нагальною потребою підготовки нової генерації фахівців, здатних до ефективної та конструктивної професійної комунікації, вирішення різних комунікативних завдань, демонстрації високого рівня мовленнєвої культури і навичок публічного виступу, ефективного використання вербальних і невербальних засобів комунікації тощо.

З огляду на те, що комунікативна компетентність сьогодні стала іманентною ознакою успішної професійної та особистісної

самореалізації фахівців у різних галузях, постала необхідність розвитку і вдосконалення комунікативних знань, умінь і навичок здобувачів вищої освіти, що, зокрема, актуалізує проблему оптимального й ефективного застосування сучасних педагогічних технологій під час вивчення тих навчальних дисциплін, які володіють відповідними ресурсами для створення навчального середовища з різними комунікативними ситуаціями і використання різних форм активної комунікативної взаємодії.

Широкі можливості для розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з'являються під час викладання такої навчальної дисципліни, як «Українська мова за професійним спрямуванням», мета і завдання якої спрямовані на формування навичок оптимальної мовної поведінки в професійній сфері, удосконалення здатності послуговуватися державною мовою усно і письмово, підвищення рівня загальномовної підготовки, мовної грамотності, комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти нефілологічних спеціальностей. «Орієнтація вищої освіти на всебічний розвиток мовної особистості студентів, зміцнення їхніх мовленнєвих навичок і вдосконалення умінь правильно й виразно передавати свої думки, посилення зв'язку змісту навчання студентів із їхньою майбутньою професійною діяльністю є тим фундаментом, на якому має ґрунтуватися весь навчальний процес із будь-якого фаху» [1, с. 44], – справедливо зауважує із цього приводу І. Дроздова. Удосконалення і розвиток комунікативної компетентності зараховуємо до пріоритетних завдань вивчення курсу «Українська мова за професійним спрямуванням», що створює об'єктивні передумови для оволодіння навичками ефективної та конструктивної професійної комунікації, набуття власного досвіду ділового спілкування і міжособистісної взаємодії.

На заняттях з української мови за професійним спрямуванням для удосконалення комунікативних умінь і навичок майбутніх фахівців варто практикувати як традиційні методики навчання, так і сучасні освітні технології, в арсеналі яких наявні необхідні ресурси для створення різних комунікативних ситуацій і використання різних форм комунікативної взаємодії в наближеному до реальних умов навчальному середовищі. Зокрема, особливу увагу передусім варто звернути на використання проєктно-діяльнісної технології, характерною ознакою якої є її чітка комунікативна спрямованість.

Зазначена технологія передбачає розвиток навичок індивідуальної та групової роботи, активного співробітництва на засадах поваги й толерантного ставлення до чужої думки під час колективного обговорення задуму та його практичної реалізації, формування культури публічного виступу під час презентації отриманих результатів і захисту проєктів, «уміння слухати й розуміти співрозмовників, доповідачів, вступати в діалог, ставити запитання, брати участь у дискусії, виражати себе» [2, с. 214].

Проектно-діяльнісна технологія передбачає виконання різноманітних дослідницьких і творчих проєктів, тому важливими завданнями для здобувачів вищої освіти мають стати підготовка публічного повідомлення про отримані результати чи захист цих проєктів. Здобувачі вищої освіти можуть підготувати виставку, статтю, термінологічний словник, довідник, створити індивідуальну чи групову мультимедійну презентацію, навчальний відеоролик чи відеофільм тощо. Основою повідомлення чи презентації результатів проєктної діяльності стане монологічний публічний виступ, а запорукою успішного захисту такого проєкту – належний рівень мовленнєвої культури й уміння виступати перед аудиторією, досягаючи мети комунікативних завдань. Метою такої доповіді-презентації є не лише демонстрація здатності здобувачів вищої освіти самостійно вирішити цікаву й актуальну проблему, систематизувати, структурувати й публічно виголосити в доступній для сприйняття формі матеріал, а й удосконалення ораторських і комунікативних здібностей під час викладення основних положень теми, відповідей на запитання аудиторії та участі в загальній дискусії. Важливим аспектом при цьому вбачається володіння прийомами зацікавлення слухачів, а також їх реакція на доповідь. Отже, у проєктній діяльності майбутніх фахівців із метою удосконалення їхньої комунікативної компетентності основну увагу потрібно звертати передусім на вміння створити композиційно правильно побудований текст доповіді та здатність виголошувати її перед аудиторією, демонструючи високий рівень культури публічних виступів, ведення дискусії та діалогу. Застосування проєктно-діялісної технології під час вивчення української мови за професійним спрямуванням обумовлює логіку розвитку комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти, оскільки допомагає відпрацьовувати виконання різних комунікативних завдань і швидко знаходити оптимальне рішення в

процесі спілкування, проєктуючи їх на свою подальшу професійну й особистісну самореалізацію,

Отже, цілеспрямоване формування комунікативної компетентності – актуальне завдання в системі сучасної мовної освіти майбутніх фахівців різних галузей, а застосування сучасних освітніх технологій – важлива умова ефективної реалізації комунікативного потенціалу навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням». Особливість удосконалення і розвитку комунікативної компетентності пов'язана з її орієнтацією на майбутню професійну діяльність, з урахуванням її потреб і вимог. Набутий на заняттях на основі різних мовленнєвих ситуацій комунікативний досвід відкриє майбутнім фахівцям широкі перспективи для успішної професійної та особистісної самореалізації, стане запорукою належного оволодіння фахом, конструктивного спілкування в різних комунікативних ситуаціях, інтелектуального й духовного розвитку особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дроздова І. П. Формування українськомовної риторичної компетентності майбутніх викладачів нефілологічних дисциплін. *Актуальні проблеми формування риторичної особистості вчителя в україномовному просторі* : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 23 квіт. 2015 р. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 43–49.
2. Молчанюк О. В., Пальчик О. О. Проєктна діяльність – перспективна складова освітнього процесу. *Вісник післядипломної освіти. Сер. Педагогічні науки*. 2021. Вип. 15 (44). С. 206–219. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/15_44_2021/pedagog/Bulletin_15_44_Pedagogika_Molchaniuk_Pal%7Fchyk.pdf

УДК 378.016:81'276.11 (043)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКЛАДАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Інна ДАВИДЧЕНКО,

кандидатка педагогічних наук, доцентка

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

У ХХІ столітті виникає питання про здатність і готовність людини адаптуватися у житті в умовах високого динамізму всіх суспільних процесів, непередбачуваності глобальних змін і катастрофічних ситуацій. У той самий час всебічно активізується завдання збереження людської особистості, її цілісності, суверенітету. Особливо ці процеси відбиваються на особистостях, які перебувають на шляху формування власного бачення проблем існування, які лише зіткнулися з визначенням духовних і моральних цінностей – молоді.

Останнім часом знижується рівень культури сучасної молоді, як наслідок – обмежені інтереси. Сучасне молодіжне середовище насичене різноманітними напрямками та течіями. Залежно від своїх інтересів підліток може спілкуватися зі своїми однолітками, які близькі йому за духом і поділяють його інтереси.

Метою статті є розгляд актуальних питань викладання лінгвокультурології у закладах вищої освіти, підвищення мовної культури сучасної молоді.

Культура мови сучасної молоді є молодіжним жаргоном, який обслуговує певну соціальну групу. А властивості мови та властивості середовища взаємопов'язані: як молодь не існує поза сім'єю, закладів освіти та суспільства, так і ці громадські інститути не існують окремо від неї, тим самим впливаю не тільки на формування мовної культури сучасної молоді, а й на її естетичну свідомість та смак, моральні переконання. У свою чергу, такий, безумовно, негативний вплив на молодь призвело до трансформації понять лінгвокультурології, гальмування становлення розвитку молодшої людини та її духовно-моральних сил, девальгування культурних та загальнолюдських цінностей. Але поряд із негативними відчуються й позитивні трансформації у системі сучасної молодіжної субкультури: молодь

XXI століття характеризується як економічно вільна, ініціативна та активна.

У сучасному мовознавстві під час дослідження споріднених і неспоріднених мов активно використовується термін лінгвокультурологія, що функціонує в метамові лінгвокультурології як порівняно молодого відгалуження етнологістики. Лінгвокультурологія первинно виникла на межі лінгвістики й культурології та скерована на вивчення зв'язку мовних і культурних явищ.

Лінгвокультурологія – це філологічна наука, у якій досліджуються різні способи подання знань про світ носіїв тієї чи іншої мови вивченням мовних одиниць різних рівнів, мовленнєвої діяльності, мовної поведінки, дискурсу, що має дати такий опис цих об'єктів, яким би в усій повноті розкривалося значення аналізованих одиниць, його відтінки, конотації та асоціації, що відображають свідомість носіїв мови.

У сучасних педагогічних дослідженнях наголошується важливість розглядання полікультурних аспектів професійної підготовки, проводяться дослідження в області полікультурної освіти і культурології освіти.

У психолого-педагогічній літературі існує достатня теоретична і експериментальна база для вирішення завдань, що виникають в освітній практиці вищої школи щодо формування професійної компетентності та її складових, у тому числі лінгвокультурологічної. Помітний внесок у лінгвістичну теорію культурно-ситуативних моделей внесли Л. Вітгенштейн, Г. Гійом, Гумбольдт, О. Потебня. Проведений нами аналіз педагогічної та методичної літератури показав, що наразі є чимало вітчизняних і зарубіжних публікацій, в яких досліджуються лінгвокультурологічні аспекти компетентності. Так, А. Іонова, Л. Ушакова у своїх дисертаційних дослідженнях «Лінгвокультурологічна компетентність майбутніх учителів іноземних мов», досліджували лінгвокультурологічний підхід до вивчення іноземних мов. У своїх дисертаційних дослідженнях Т. Симоненко «Лінгвокультурологічний аспект навчання рідної мови», В. Дороз «Лінгвокультурологічний підхід до вивчення української лексики у 5 – 6 класах шкіл з російською мовою навчання» розглядали особливості формування лінгвокультурологічної компетенції у процесі вивчення рідної мови. Дисертаційні дослідження

А. Подгурбських «Формування лінгвокультурної компетентності студентів педагогічних ВНЗ», наукові статті Л. Коваленко, А. Шелякіної «Формування лінгвокультурної компетенції студентів як один із способів подолання комунікативних бар'єрів» присвячені формуванню лінгвокультурологічної компетентності викладача вищого навчального закладу.

Отже, не можемо не погодитися з В. Кононенко, який вважає, що українська лінгвокультурологія орієнтована на вивчення національно-культурної складової, мовної картину світу, мовної особистості з її компетенційними можливостями, отож постає потреба опрацювання проблематики національного психотипу, ментефактів, бачення рідної культури в собі в цій культурі [4].

Проте, незважаючи на істотний інтерес учених і значущість отриманих результатів досліджень, проблема формування лінгвокультурологічної компетентності здобувачів вищої освіти не отримала на сьогодні належної наукової уваги і не вирішена достатньою мірою [2].

Ураховуючи сучасні релігії України, Європи, світу, стану культури, дійшли висновку, що предметом лінгвокультурології, має стати лексичний, фразеологічний склад мови, ментальність, мовна картина світу, передусім, через призму: 1) антропоцентризму (людина – мова – світ), адже мова існує в людині для людини й реалізується людиною; 2) духовного, енергетичного, синергетичного розуміння суті мови, теоантропокосмізму; Ф. Бацевич [5] наголошує: «У процесах духовного освоєння світу рідна мова виконує роль каналу постійного діалогу між Я та Іншим, особистістю та світом, людиною і Творцем». У цій же праці [5] Ф. Бацевич зазначає: «Тому найважливішим завданням сучасної лінгвосинергетики є пізнання механізмів синергетичної суті мови як символічного медіуму, безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Цей досвід набувається не тільки в процесі безпосередньої взаємодії, а також опосередкованої, у тому числі з літератури, театру, кіно з яких людина отримує інформацію, перебуває на межі духовного світу людини з його устремлінням пізнати навколишній світ і синергетикою «великого світу...»; 3) ноосферного, холистичного, інтегрального підходу до мови.

До кінця XX століття учені прийшли до висновку, що у мовознавстві не знайшлося місця культурі, яка формує людину і його

інтелект, а світ не розглядається за допомогою культури і мови народу. Подальші дослідження проблеми, що цікавить нас, проводилися в рамках наступних основних наукових напрямів:

- дослідження культури через мову. У рамках даного напрямку культура розглядається як спосіб організації думки мовної особи та умови формування різних мовних концепцій та категорій. Цінним з наукових позицій є той факт, що культура розглядається не просто поряд з лінгвістикою, а є засобом, необхідним для повного аналізу мови і тексту;

- розгляд мови як засоби створення, розвитку та збереження культури. Важливим є положення, що за допомогою мови створюються реальні, об'єктивно існуючі твори матеріальної і духовної культури.

На основі цих ідей на рубежі тисячоліть на стику лінгвістики і культурології виникає нова наука – лінгвокультурологія, предметом дослідження якої стають прояви культури народу, які відбилися і закріпилися в мові [1].

Предметом лінгвокультурології є дослідження і опис засобів і способів взаємодії мови і культури в синхронному аспекті. На даному етапі ми виявили наступні соціально-історичні передумови:

- культурно-історичні: зміна соціальна значимих областей діяльності людей, соціального, історичного і міжкультурного контексту функціонування комунікативних процесів в соціумі;

- теоретичні: екстраполяція компетентності як наукової категорії в галузі освіти; нові тенденції у вирішенні термінологічної проблеми, пов'язаної із співвідношенням компетенції і компетентності, – «наскрізний» системний характер їх загальних сегментів, що включають інтегровану, ідеальну, нормативну характеристику фахівця і перенесення досліджень цих педагогічних феноменів у професійну діяльність;

- практичні: вивчення і аналіз взаємодії мови і культури в культурно-національній самосвідомості та особливостей його вираженні за допомогою знаків, і, як наслідок, обґрунтування наукового статусу лінгвокультурології та дослідження питання виявлення культурно-мовної компетенції суб'єктів лінгвокультурологічного співтовариства; початок розробок у сфері професійної лінгвокультурологічної підготовки здобувачів вищої освіти [2].

Науковці І. Бурчик, Л. Кожуховська, Т. Левченко, О. Потапенко, Я. Потапенко, Т. Чубань основними чинниками розвитку міжкультурного діалогу визначають історичну (і культурну) спільність із іншими народами й культурами (наприклад, України та Європи, політична визначеність стратегії взаємодії країни з іншими (наприклад, Угода про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС). Може йтися також про інші види культур – професійну, вікову, гендерну, релігійну тощо, – однак у контексті розгляду проблеми міжкультурного діалогу в Європі. Тож не менш важливим чинником міжкультурного діалогу є уникнення таких явищ, як культурна зарозумілість і самозакоханість, зневага та заздрість до інших культур, стереотипне сприйняття себе й інших, небажання змінюватись і подвійні стандарти в ставленні до себе та інших. Оскільки непорозуміння все ж існують і доволі значні, спосіб лікування полягає не в переході до режиму одномовності, а навпаки – до багатомовності, адже саме вона допомагає побачити й відкрити безмежні обшири духовного як загального, побачити загальне як духовно різноманітне; урешті-решт – допомагає перейти в єдине духовне загальне [3].

Тобто, наше завдання, як і курсу лінгвокультурології, поряд із міжкультурним діалогом проводити мудру експансію власної багатющої, високодуховної культури (усна народна творчість, пам'ятки архітектури, заповідні місця тощо).

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексєєнко Т. А., Сушанко В. В. Основи педагогічного експерименту та кваліметрії : навч.-метод. посіб. Чернівецький нац. ун-т імені Юрія Федьковича, Чернівці : Рута, 2003. 42 с.
2. Давидченко І. Д. Формування лінгвокультурологічної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, 2018. 359 с.
3. Жосан Е. О. Педагогічний експеримент : навч.-метод. посібник Кіровоград : КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2008. 72 с.
4. Кононенко В. І. Українська лінгвокультурологія : навчальний посібник. К. : Вища школа, 2008. 327 с.
5. Українська лінгвокультурологія: навч. посібн. для студентів зі спеціальності «Українська мова і література» / кол. авт.:

О. І. Потапенко, Я. О. Потапенко, Л. П. Кожуховська, Т. В. Чубань, Т. М. Левченко, І. В. Бурчик; за заг. ред. проф. О. І. Потапенка. Корсунь-Шевченківський: ФОП Гавришенко В.М., 2014. 350 с.

УДК 378.147

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ КУРСУ "УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ" ДЛЯ СТУДЕНТІВ НЛТУ УКРАЇНИ

Ірина ДЕНИС,

кандидатка історичних наук, доцентка

Національний лісотехнічний університет України

Сучасний розвиток соціуму характеризується зростанням динамізму усіх процесів життєдіяльності людини, збільшенням залежності міжособистісної взаємодії з використанням цифрових технологій в усіх сферах діяльності. Повсюдна доступність інформації збільшує можливості її прозорості в усіх галузях життя людини. Це визначає сучасну реальність й актуальність цифрової трансформації професійної майстерності педагога.

Одним з основних завдань вивчення навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» (для студентів спеціальності В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» Національного лісотехнічного університету України) є організувати креативний навчальний процес для здобувачів вищої освіти, який характеризується такими цінностями, як ініціативністю, націленістю на оновлення особистісних якостей, критичним мисленням, високою соціальною активністю та компетентністю у здійсненні суспільних взаємодій.

Покращенню навчально-пізнавальної діяльності студентів сприяють сучасні інтерактивні методи навчання. Інтерактивне навчання – це одне з актуальних питань у вищій школі, яке передбачає докорінну зміну методичних стереотипів, які сформувалися у викладачів та сприяє підвищенню навчально-пізнавальної діяльності студентів [1, с. 41]. Необхідність введення інтерактивних технологій

навчання висвітлюється в науково-методичній літературі та публікаціях багатьох науковців другої половини XX – початку XXI століть.

Поняття «інтерактивний» походить від англ. «interact» («inter» – «взаємний», «act» – «діяти»). Інтерактивне навчання – це специфічна форма організації пізнавальної діяльності, яка має передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Навчання з використанням інтерактивних технологій – це навчання, яке відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учасників навчального процесу [1, с. 42]. На думку дослідниці, методична особливість інтерактивного навчання полягає в такому структуруванні змісту і форми, яке б викликало зацікавленість у студентів, сприяло їхньому оптимальному розвитку й вихованню. Порівняно зі звичайним навчанням стимулює пізнавальну самостійність та творчу ініціативу студентів.

Упровадження інтерактивних методик при викладанні навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» дає змогу докорінно змінити ставлення до об'єкта навчання, перетворивши його на суб'єкт. Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умов активної взаємодії всіх студентів. Студент стає співавтором лекції, семінарського заняття та знаходиться у центрі процесу навчання, яке ґрунтується на повазі до його думки, на спонуканні до активності, на заохоченні до творчості. Це сприяє не лише більш глибокому розумінню навчального матеріалу, а й розвитку мислення та мовлення.

Лекція, незважаючи на полеміку щодо її ефективності та доцільності, все-таки залишається однією з основних форм навчання студентів у вищих навчальних закладах, зокрема в НЛТУ України. Помилково вважають, що лекція привчає саме до пасивного, неосмисленого сприйняття чужих думок, адже сьогодні активно як альтернативу традиційній лекції педагоги використовують інтерактивну лекцію.

Проаналізувавши наукову та методичну літературу, можна виділити такі види інтерактивних лекцій: лекція з запланованими помилками, проблемна лекція, лекція удвох, лекція-візуалізація, лекція-прес-конференція, лекція-діалог [3, 4]. Варто зауважити, що інтерактивною лекція являється досить умовно. Оскільки в рамках цієї

форми навчання (велика кількість студентів та значний обсяг матеріалу, що розглядається) важко дотримуватись основного принципу інтерактивності – постійної активної взаємодії всіх учасників процесу, тому під інтерактивною лекцією розуміємо лекцію з елементами інтерактивних методів, технік, вправ.

Погоджуємося з думкою І. М. Мельничук, що найбільш популярною є лекція із такими інтерактивними методами, як бесіда та дискусія. Така лекція зберігає монологічний стиль спілкування викладача з аудиторією, але містить елементи діалогу: дозволяється ставити запитання, висловлювати сумніви. Застосовуються прийоми прямого звернення викладача до аудиторії з проблемним питанням за змістом лекції або до когось із студентів. Пізнавальна інформація при цьому може бути викладена не тільки викладачем, а й самими студентами, яких для цього потрібно відповідно підготувати [2, с. 224].

Крім того, на заняттях з курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» використовуються також такі види лекцій, як *лекція із використанням техніки зворотного зв'язку* (проводиться із застосуванням елементів програмованого навчання, що підкреслює інтегративний характер інтерактивних технологій), *лекція-консультація* (використовується під час вивчення теми практичного характеру, або на підсумкових заняттях, коли викладач майже половину тривалості лекції може присвятити відповідям на запитання студентів), *лекція із заздалегідь запланованими помилками* (передбачає зумисне використання викладачем у процесі лекції кількох змістових чи методичних помилок), *лекція-візуалізація* (відбувається із використанням презентації). Презентація (від англ. presentation – представлення, показ) – це набір картинок-слайдів на певну тему, який зберігається у файлі спеціального формату. Кожен слайд може містити довільну текстову, графічну та відеоінформацію, анімацію, звук, діаграми і графіки, табличні й інші матеріали.

Основною відмінністю презентацій від решти способів представлення інформації є їхня особлива насиченість змістом та інтерактивність, тобто здатність певним чином змінюватися й реагувати на дії користувача.

Викладачі та студенти НЛТУ України активно використовують мультимедійну презентацію, оскільки вона:

- унаочнює матеріали, що презентуються;

- підвищує оперативність і об'єктивність оцінювання результатів наукового дослідження;
- гарантує безперервний зв'язок викладач-студент;
- сприяє розвитку продуктивних, творчих функцій мислення студентів, формуванню операційного стилю мислення.

Презентація до заняття допомагає зробити матеріал наочнішим, доступнішим, полегшує розуміння і запам'ятовування матеріалу.

Вивчення навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» передбачає також використання як традиційної, так й інтерактивної форми семінару.

Як стверджує І. М. Мельничук, інтерактивні методики дозволяють зробити семінар справді цікавим, таким, який спонукає до пошуку нових знань. Ці методики сприяють розвитку творчого мислення студента, міцності набутих знань, умінь та навичок, спонукають до активної мисленнєвої роботи [2].

Інтерактивні методи навчання застосовуються під час організації таких видів робіт зі студентами, як організація тематичних занять; організація тимчасових творчих груп у процесі роботи над навчальним проектом (індивідуально-дослідним завданням); формування портфоліо студента; організація дискусій і обговорень суперечливих питань, що виникли у колективі; створення освітніх ресурсів (курсів лекцій, тренінгових матеріалів, творчих робіт, дипломних робіт, аудіо-і відеоматеріалів та ін.).

Для вирішення навчальних завдань викладач упроваджує такі інтерактивні форми: використання кейс-технологій; проведення відеоконференцій; «круглий стіл»; «мозковий штурм»; дебати; фокус-групи; ділові і рольові ігри; навчальні групові дискусії; тренінги case-study (аналіз конкретних, практичних ситуацій, метод активного проблемно-ситуаційного аналізу, заснований на навчанні шляхом розв'язання конкретних завдань-ситуацій).

Таким чином, основними складовими інтерактивних занять є вправи і завдання, які виконують студенти. Важлива відмінність інтерактивних вправ і завдань від традиційних полягає в тому, що, коли студент їх виконує, він не стільки закріплює раніше вивчений матеріал, скільки вивчає новий. Тому, коли організовуємо навчальний процес, що спирається на використанні інтерактивних методів навчання за допомогою цифрових технологій, треба враховувати залученість до процесу пізнання усіх студентів групи.

Отже, для підготовки висококваліфікованих фахівців, які будуть конкурентоспроможними на сучасному ринку праці, сьогодні існує потреба в оновленні змісту та методики викладання навчальних дисциплін. У вищих закладах освіти необхідно поступово впроваджувати замість репродуктивної системи навчання креативну систему. А для цього слід активно використовувати сучасні прогресивні педагогічні технології, які здатні забезпечити самореалізацію кожного студента. Звісно, використання інтерактивних методів спонукає викладача до постійної творчості, самовдосконалення, професійного росту та розвитку. Таким чином при використанні інтерактивні технології викладач організовує навчально-пізнавальну, самостійну та креативну діяльність студентів, удосконалює навчальний процес, розвиває комунікативні компетенції студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гула Л. В. Впровадження інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах. *ЛОГОС: Збірник наукових праць*. 2019. Т. 5. С. 41–45.
2. Мельничук І. М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах: дис. доктора пед. наук: 13.00.04. Тернопільський нац. екон. ун-т. Тернопіль, 2011. 585 с.
3. Січкарук О. І. Інтерактивні методи навчання у вищій школі: навчально-методичний посібник. Київ: Таксон, 2006. 88 с.
4. Стельмах С. Використання інтерактивних методів навчання в процесі проведення лекційних занять [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://gkobernik.at.ua/load/vikoristannja_interaktivnikh_metodiv_navchanja_v_proc_esi_provedennja_lekcijnikh_zanjat

УДК 37.018.43:351.86:004

СУЧАСНІ ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ В ІНШОМОВНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Наталія ІВАНИШИН

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,

Сучасні цифрові інструменти такі як онлайн-платформи, симулятори та штучний інтелект сприяють покращенню практичної іншомовної підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту. Пандемія COVID, повномасштабне вторгнення рф та глобалізаційні процеси адаптують стиль викладання іноземної мови до викликів воєнного часу у вищій школі. Заклади вищої освіти (ЗВО) активно використовують платформи дистанційного навчання, які відповідають специфічним потребам здобувачів, віртуальні симуляції для заміни очних практичних занять та надання альтернативних можливостей для здобуття знань. Такі ініціативи дозволили ЗВО продовжувати надавати освітні послуги, незважаючи на труднощі спричинені війною і здобувати компетентності, необхідні для майбутньої кар'єри.

Для іншомовної підготовки в усьому світі широко застосовуються такі цифрові інструменти:

1. Moodle – це система управління навчанням, напр., у ЛДУ БЖД «Віртуальний університет» Google Classroom та ін. Використовується для комунікації викладача та здобувача, навчання, тестування, доступ до матеріалів та створення навчальних дисциплін у дистанційному режимі. Хмарні технології, напр., Google Workspace (Docs, Slides, Drive) додатково використовуються для зберігання, обміну даними та спільної Moodle роботи над проектами, Microsoft Teams –для проведення практичних онлайн занять та зустрічей. На основі цієї системи створені масові відкриті онлайн-курси (MOOCs), наприклад, Coursera, edX, Udemy, де можна покращити свої знання з іноземної мови на матеріалах від провідних університетів світу. На платформі Coursera більшість спеціалізованих курсів для фахівців цивільного захисту викладені англійською мовою, наприклад, «Основи кібербезпеки» (Introduction to Cybersecurity Fundamentals) [<https://www.coursera.org/learn/introduction-to-cybersecurity-fundamentals>], «Хімічні загрози та технологічна безпека» (Chemical

Hazards and Process Safety)
[<https://www.coursera.org/specializations/chemical-hazards-and-process-safety>] , «Перша допомога в польових умовах» (Wilderness First Aid) [<https://www.coursera.org/specializations/wilderness-first-aid>], «Готовність до надзвичайних ситуацій» (Disaster Preparedness) [<https://www.coursera.org/learn/disaster-preparedness?>]. Додаткове проходження цих курсів дозволяє опановувати професію та вивчати професійну іноземну мову одночасно. Вищезгадані дисципліни частково охоплюють матеріал циклу профільної підготовки ОПП «Цивільний захист» першого (бакалаврського рівня), наприклад, «Медична підготовка», «Інформаційні системи і технології в сфері цивільного захисту», «Природні та техногенні загрози», «Радіаційний, хімічний та біологічний захист».

2. Цифрові додатки, як-от Duolingo, Quizlet і Kahoot, сприяють вивченню граматики, лексики та термінології. Наприклад, у Quizlet можна створювати картки для термінів з цивільного захисту, включаючи технічні фрази та візуально підбирати правильне зображення.

3. Технології доповненої та віртуальної реальності (AR/VR) використовуються для симуляцій, наприклад, у підготовці прикордонників [1, с. 57] у країнах ЄС. Наприклад, для моделювання сценаріїв надзвичайних ситуацій, де рятувальники спілкуються іноземною мовою, надають інструкції або читають іншомовні вказівники.

4. Технології ШІ, як-от ChatGPT, сприяють вивченню іноземної мови майбутніми фахівцями цивільного захисту, адаптуючи навчання до їхнього професійного середовища. ChatGPT допомагає розширити словниковий запас, пояснює терміни та їх використання, моделює розмови для планів евакуації чи інструктажів. Крім того, платформа покращує граматику, вимову, розуміння тексту та створює тести. Завдяки змодельованим сценаріям і миттєвому зворотному зв'язку ChatGPT розвиває мовні навички, необхідні для багатомовної комунікації та управління надзвичайними ситуаціями.

Використання інноваційних технологій, таких як системи управління навчанням, мобільні додатки, онлайн-курси, штучний інтелект, а також технології доповненої та віртуальної реальності, сприяє створенню сучасного освітнього середовища для фахівців цивільного захисту. Ці інструменти забезпечують моделювання

сценаріїв надзвичайних ситуацій і адаптовують освітній процес до викликів воєнного часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Balendr, A. V., Komarnytska, O. I., Bloshchynskyi, I. H., Didenko, O. V. (2018). Information and communication technologies in foreign languages training of the border guards in the European Union Countries. *Information technologies and learning tools*, 67(5), 56-71
2. Islamova O. O. Application of Distance Learning Technologies in the Professional Training of Border Protection Specialists: Theoretical Basics and Generalization of Experience. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*. 2024. Т. 36, Вип. 1. С. 186–201.
3. Коваль М. С., Пазен О. Ю. Адаптація освітніх програм до викликів воєнного часу в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 10(44). С. 230–242. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-10\(44\)-230-242](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-10(44)-230-242).

УДК 373.5.016:811.161.2

ВИКОРИСТАННЯ ОСВІТНІХ ПЛАТФОРМ У НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ

Ольга ЄРМАКОВА

Криворізький природничо-науковий ліцей

З 2019 року здобувачі освіти України перебувають на дистанційній формі навчання, а в останній період, зокрема в умовах подолання освітніх втрат, – на змішаній, що змушує вчителів-словесників шукати нові підходи до організації роботи та викладання навчального матеріалу з різних тем шкільного курсу української мови.

«Під дистанційним навчанням розуміється індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних

психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [1]. Тобто, такий підхід до викладання навчальної дисципліни потребує від учителя знань і практичного досвіду у володінні новітніми інформаційними технологіями. Усі ми, незалежно від спеціальної спрямованості, стаємо активними користувачами комп'ютерних технологій.

Постає проблемне питання: чи на користь це сучасному навчанню здобувачів освіти та роботі вчителя? Однозначної відповіді немає, адже новий час диктує нові умови, особливо тоді, коли йде мова про заповнення документації. Так, працюючи з електронними журналами, зокрема на сайті «Нові знання» (nz.ua), маємо тотальну економію робочого часу. Сучасна версія шкільного журналу дає змогу вчителю заповнити журнал на початку семестру, лише корегуючи в подальшому графу «Домашнє завдання». Освітні досягнення учнів подано в кольорі, залежно від рівня їхніх знань. Підрахунок тематичної оцінка так само запрограмований, що убезпечує вчителя від певної суб'єктивності в її виставленні. Крім того, є можливість відстежити динаміку навчальних здобутків у вигляді узагальненої порівняльної таблиці. Адміністрація закладу освіти, відповідно зі свого боку, має змогу простежити цю динаміку по класах і предметах у вигляді діаграм, що звільняє вчителя від їх створення, автоматизує процес документування. Також спрощується комунікація між батьками й учителями, оскільки можна в межах цієї платформи поставити запитання один одному, звернути увагу на наявні проблеми чи поділитися успіхами.

Щодо освітньої платформи, на якій відбувається процес навчання, то наш заклад освіти успішно використовує корпоративну версію «Гугл-клас», і в цьому існує ряд переваг. По-перше, усі користувачі (і здобувачі освіти, і вчителі) мають корпоративний акаунт, що дає можливість розмежувати професійне й особисте в комунікації. По-друге, створюючи сторінку кожного класу, учитель автоматично доєднує одне покликання на урок, яке буде дійсне до архівації цього класу. Безумовно, це також унеможливорює доєднання до уроку сторонніх осіб, що спостерігалось до впровадження корпоративної версії. По-третє, усі матеріали до уроку (відео, презентації, гугл-документи, тести в гугл-формі тощо) знаходяться в одному місці та об'єднані певною темою уроку. За потреби учень може повернутися до них і переглянути матеріал ще раз, оскільки вони знаходяться у

відкритому доступі. По-четверте, здобувачі освіти мають змогу прикріпити домашнє завдання й побачити виправлення, коментарі вчителя, бо педагог редагує учнівські роботи, указуючи традиційно на помилки.

Активно використовуються на уроках української словесності навчальні застосунки, наприклад You Tube з його відеоматеріалом, адже він прикріплений до швидкого пошуку в гугл-класі. Стосовно методичної допомоги до кожного уроку, то варто звернути увагу на застосунок Wordwall, на якому розміщено інтерактивні вправи й матеріали для роздруковування, різноманітні шаблони для самостійного створення вправ і завдань, як-от: сортування за групами, ігрова вікторина, анаграма, «випадкове колесо», «відкрийте коробку» тощо. Шаблони гарно анімовані, до них можна під'єднати звукові елементи і таймер.

Застосунок «Мій клас» дає змогу вчителю оптимізувати освітній процес, доєднавши до нього всі класи, у яких викладає. Абсолютне охоплення предметів, їх змістова теоретична наповнюваність, наявність вправ на закріплення в різних форматах (на зразок «обери правильну відповідь», «знайди пару», «завий рядок» і т. п.), робіт для поточного контролю й семестрових контрольних – усе це сприяє системному опрацюванню навчального матеріалу школярами, дає можливість учителю вибудувати свою освітню стратегію.

Застосунок «Всеосвіта» спрямовано на колегіальну та індивідуальну роботу вчителів, у ньому є можливість створювати конспекти уроків, тести, обмінюватися ними з колегами чи навіть пропонувати для поширення з фінансуванням. Шаблони тестів мають різноманітне наповнення, що задовольнить учителя різної спеціалізації: і встановлення відповідності, і заповнення пропусків, і сортування, кросворд, філворд, пазл, вебквест тощо. На цій платформі також є можливість професійного вдосконалення через курси підвищення кваліфікації. Зауважимо, що розглянутий застосунок, на жаль, має і платний контент, що робить використання деяких цікавих складових подекуди неможливим.

Варто відзначити і те, що віднедавна в освітньо-інформаційному просторі функціонують абсолютно нові платформи, як-от: «Pi-stacja», «УМІТИ». Спостерігаємо: на них систематизовано різні освітні ресурси з усієї мережі в межах однієї конкретної теми, що економить

час і дає змогу охопити увагу увесь наявний дидактичний контент, обрати найоптимальніше з тієї чи тієї теми уроку.

Отже, в умовах подолання освітніх втрат учитель-словесник має йти в ногу із часом, оволодівати новітніми інформаційними технологіями, візуалізувати навчальний матеріал, що відповідає нахилам сучасних здобувачів освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Положення про дистанційне навчання. URL : [https :// zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text)

УДК 81'276.6:378.6(477)(043.2)

ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Вікторія ЗІНЧЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент

Криворізький навчально-науковий інститут

Донецького державного університету внутрішніх справ

Все частіше у суспільстві постає питання мови, яке найбільше загострилося після початку російсько-української війни. Його також вважають головним серед причин роз'єднаності українців у цей час. Виникають численні конфлікти у всіх сферах суспільного життя, адже мовне питання має низку проблем, пов'язаних із функціонуванням української мови у суспільстві та її співіснування з іншими, зокрема мовами національних меншин. Україна є однією із найбільш поліетнічних країн Європи, що зумовлює також і мовне розмаїття. Хоча в Україні єдиною державною мовою є українська і нею розмовляє більшість населення, російська залишається достатньо поширеною у східних та південних регіонах. Це зумовлено історичним контекстом, тобто тривалим перебуванням України під владою інших держав і мовних утисків. Це призвело до того, що українська мова була майже повністю витіснена з багатьох сфер суспільного життя: освіти, науки, державного управління та засобів масової інформації.

Після повномасштабного вторгнення тенденція щодо популяризації та збільшення використання державної мови стає все більш розповсюдженою. На державному рівні вже прийнято низку

законів, спрямованих на розвиток та підтримку української мови в суспільстві. Певна частина змін стосується саме освітнього процесу безпосередньо у вищій школі, адже майбутні фахівці будь-якої сфери діяльності повинні вільно володіти державною мовою, особливо спеціалісти, які готуються під час воєнного стану. Не меншу увагу приділяють і вивченню іноземних мов, зокрема англійської. Це спричинено активною глобалізацією, інтеграцією та розвитком сучасних технологій, коли знання іноземної мови є вже не просто бажаним, а й необхідним для кар'єрного зростання й успішної професійної діяльності. Саме тому викладання всіх мовних дисциплін у вищій школі є надзвичайно важливим завданням, адже потребує спеціальних методів і підходів до навчання. Слід наголосити, що відповідальне ставлення необхідне й у процесі викладання, й у процесі безпосередньо навчання, тобто засвоєння знань, тому головними суб'єктами виступають саме викладачі та здобувачі вищої освіти. Часто навчання мовним дисциплінам пов'язують із засвоєнням нових і розвитком вже існуючих комунікативних навичок. Тому основною метою навчання є саме вміння ефективно спілкуватися, розуміти співрозмовника і досягати результатів такої взаємодії. А це значить і те, що студенти повинні активно спілкуватися між собою і з викладачами мовою, яка викладається. Зважаючи на певні проблеми і виклики навчального процесу станом на сьогодні, досягнення вищезазначеної мети може ускладнюватися певними чинниками. Ми виділили декілька основних:

1. Переважання здобуття освіти у вищій школі саме дистанційної форми навчання. Учасникам освітнього процесу часто бракує живого спілкування між собою та з викладачами, а навчання онлайн виявляється менш ефективним через нові методи викладання.

2. Суттєве різноманіття контингенту студентів. Це спричинено різним рівнем володіння мовами на початку навчання, різними навчальними здібностями та стилем навчання, різною мотивацією та інтересами студентів.

3. Висока інтенсивність навчання, яка проявляється у стислих термінах, великому обсягу матеріалу та потребі поєднання аудиторної і самостійної роботи.

4. Недостатність практичної складової. Особливо це стосується вивчення іноземних мов, коли вивчення теоретичної складовою не доповнюється застосуванням їх на практиці.

Ці проблеми спричиняють низку негативних наслідків, які проявляються у низькому рівні знань студентів, нервово-емоційному перенавантаженні та погіршенню мовнокомунікативних навичок. Розвиток комунікативної компетентності – тривалий і складний процес, особлива складність якого полягає у співвідношенні предметного курсу і реального мовно-мовленнєвого досвіду студентів [1]. У контексті дистанційного навчання таке співвідношення відчутно порушується через відсутність практичної складової і необхідність самоорганізації та самодисципліни, і в результаті може призводити до погіршення результатів здобувачів вищої освіти. Порівнюючи склад завдань та спосіб проведення зовнішнього незалежного оцінювання та національного мультипредметного тесту, можна стверджувати, що проведення першого, яке відбувалось до 2022 року, дозволяло повною мірою перевірити мовнокомунікативні навички абітурієнтів. Проводилось чотири блоки завдань із таких основних видів мовленнєвої діяльності: читання, письмо, аудіювання та говоріння. Такий підхід дозволяв оцінити абітурієнта об'єктивно та різносторонньо на відміну від національного мультипредметного тесту, який проходить здебільшого у формі тестування і стисло охоплює навчальну програму.

Уже четвертий рік поспіль у 2025 році майбутні вступники будуть складати національний мультипредметний тест. Він є спрощеною формою проведення вступних випробувань на бакалаврат і альтернативою зовнішнього незалежного оцінювання, яке проводилося до початку повномасштабного вторгнення. Крім складання обов'язкових предметів, серед яких незмінно є українська мова, вступники повинні обирати один предмет на вибір. Перелік таких предметів включає в себе більшість дисциплін, які вивчаються у навчальних закладах повної загальної середньої освіти здобувачами. Існує певна статистика вибору додаткового предмету під час складання державних іспитів. Проаналізувавши показники 2023 і 2024 років, можна зробити висновок, що кількість абітурієнтів, які обирають англійську, суттєво збільшується. Це спричинене певними академічними перевагами через поглиблене вивчення іноземної мови, через доступність ресурсів та особисту зацікавленість майбутніх вступників. Так, у 2023 році кількість зареєстрованих учасників становила 85552 особи, а у 2024 році – 120379 [2]. До того ж, у цьому році найбільша кількість 200-бальних результатів з англійської мови, а

саме – 1513. «А 200-бальників з англійської багато тому, що тест призначений орієнтовно на рівень B2. У нас доволі багато спеціалізованих закладів середньої освіти, де учнівство поглиблено вивчає англійську мову, і для таких випускників цей тест є простим», – зазначає директорка Українського центру оцінювання якості освіти Тетяна Вакуленко [3]. Це свідчить про збільшення зацікавленості здобувачів саме до іноземних мов і про поліпшення якості їх викладання. Також слід звернути увагу і на відсоткові співвідношення учасників, які не подолали пороговий бал з української мови. Спираючись на статистику, ми порівняли ці показники. У 2023 році українську мову не склало 0,09% від 216219 осіб, які складали тест. У минулому році цей відсоток зріс і становив 0,4% від загальної кількості понад 283000 осіб [2].

Аби досягти певного балансу між теоретичними знаннями та практичною складовою, основна частина методів викладання повинні спрямовуватись саме на вдосконалення набутих знань і можливості їх застосування. Найпоширенішими серед зазначених є: 1) рольові ігри та моделювання ситуацій, наближених до реальних, які дозволяють спілкуватися та вирішувати певні проблеми; 2) дискусії та дебати, які надають можливість обговорення актуальних тем, розвитку вміння аргументувати свою точку зору і тим самим виявлення прогалин у знаннях та навичках студентів; 3) робота в групах, що закликає до співпраці та спілкування, тобто до свідомої командної роботи; 4) презентації, їх підготовка та захист, що розвиває навички публічних виступів і взаємодії з аудиторією. Всі зазначені методи розвивають у майбутніх спеціалістів перцептивну компетентність. Завдяки цьому студенти краще засвоюють навчальний матеріал, навчаючись приймати обґрунтовані рішення та успішно виконувати професійні завдання. Також особлива увага повинна приділятися розвитку міжкультурної комунікації здобувачів вищої освіти, особливо в умовах інтеграції та глобалізації. Вона включає в себе формування толерантності, виховання розуміння та поваги до інших культур і національностей та запобігання можливим конфліктам. Існують різноманітні форми міжкультурної комунікації: участь у міжнародних програмах обміну, відвідування культурних заходів та залучення спеціалістів із цієї сфери діяльності. Під час дистанційного навчання використання нових інструментів є ще більш можливим і необхідним. Використання відеоматеріалів, онлайн-платформ, участь у форумах,

чатах і вебінарах дозволяють зробити навчання цікавим, ефективним, доступним та адаптованим до сучасних потреб студентів, збільшуючи їх мотивацію та інтерес. Роль викладача у цьому процесі є однією із ключових, адже він створює сприятливе середовище розвитку мовнокомунікативних навичок, використовує інтерактивні методи навчання, забезпечуючи постійну адаптивність і різноманітне комбінування методів. Зауважимо, що ділове мовлення в Україні все активніше впроваджується у більшість освітніх програм вищих шкіл. Це вмотивовано певною необхідністю набуття майбутніми спеціалістами вмінь та навичок встановлення контактів і партнерських відносин, досягнення домовленостей та укладання угод. Під час навчання діловому спілкуванню, у студентів найбільш розвиваються мовнокомунікативна та перцептивна компетентності.

Таким чином, провідною метою вивчення мовних дисциплін у вищій школі, є розвиток мовнокомунікативної компетентності та навичок міжкультурної комунікації, які є основою для праці спеціалістів в умовах глобалізації, інтеграції та культурного розмаїття. Ефективне набуття зазначених навичок дозволяє майбутнім професіоналам бути конкурентоспроможними на міжнародному ринку праці та будувати успішні міжнародні відносини, розширюючи світогляд та розвиваючи толерантність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зінченко В. М. Феномен комунікативної компетентності в правоохоронній діяльності. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових Праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 53. Том 1. С. 312–318. URL : http://www.aphn-journal.in.ua/archive/53_2022/part_1/45.pdf*

2. Всі публікації розділу Результати ЗНО / НМТ : веб-сайт. URL : https://osvita.ua/test/rez_zno/list.html

3. НМТ-2024: які тенденції та виклики підсвітили результати національного мультипредметного тесту – пояснює Тетяна Вакуленко : веб-ресурс НУШ. URL : <https://nus.org.ua/2024/09/30/nmt-2024-yaki-tendentsiyi-ta-vyklyky-pidsvityly-rezultaty-natsionalnogo-multypredmetnogo-testu-poyasnyuye-tetyana-vakulenko/> (дата звернення: 15.02.2025).

УДК 811. 378.

ДО ПРОБЛЕМИ ЗМІСТУ МОВНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ-НЕФІЛОЛОГІВ

Оксана КАЛИНОВСЬКА,

Національний університет Києво-Могилянська академія»

Боротьба українців за власну самобутність, за суб'єктність своєї держави в міжнародному полі триває, й питання про утвердження мови як засобу національної ідентичності та формування особистості як носія такої ідентичності залишається екзистенційно значущим. Національна ідентичність визначається у науці як «складний комплекс аксіологічних, національно-світоглядних та національно-ментальних установок, що складаються протягом історичного процесу формування та розвитку нації, йдеться про певний стан національної самосвідомості, сукупність знань, утримуваних у цій свідомості» [1, с. 226].

До того ж формування національної і мовної свідомості українців та утвердження позитивного образу «самих себе» ускладнюється деформаціями, спричиненими стереотипами тоталітарного минулого, комплексами меншовартості й національного самоприпинення. Формування національно свідомої особистості, вироблення національного мислення стають одними із найважливіших завдань сфери вищої освіти, що формує інтелектуальну й державну еліту, провідну суспільну верству, яка не тільки визначає стратегічні моделі розвитку суспільства, а передусім виступає носієм національної пам'яті, духовної і мовної культури, «хоронителькою духовних, етичних та естетичних еталонів», за влучним визначенням Євгена Сверстюка. Виконання цього завдання не можливе без застосування теоретико-практичного інструментарію гуманітарних дисциплін, зокрема й мовних, під час підготовки фахівців усіх суспільних галузей.

Сучасні наукові дослідження розглядають мову не просто як засіб спілкування, а передусім як засіб пізнання й перетворення навколишнього світу, як засіб створення й відображення думки, формування й зміцнення національної свідомості. Саме тому вивчення мови у вищій школі необхідне й важливе для студентів усіх

спеціальностей. Мовний компонент освіти передусім спрямований на розвиток особистості, тому професійна й світоглядна підготовка студентів нефілологічних факультетів потребує сьогодні розширення тематичного змісту лінгвістичного знання.

Хоча питанню про роль мови в утвердженні національної самобутності присвячено цілу низку досліджень, проте не всі теоретичні напрацювання в цій темі висвітлено в навчальних програмах мовних курсів у вищій школі.

Мовна освіта як «процес і результат навчально-пізнавальної діяльності, спрямованої на засвоєння основ теорії мови з метою комунікації, на мовленнєвий, розумовий і естетичний розвиток особистості, долучає людину до духовної спадщини попередніх поколінь і є основою формування етнічної і громадянської самосвідомості особистості» [2, с. 5].

Сучасна мовна освіта (у сегменті вивчення рідної мови та державної) для нефілологів у вищій школі спрямована на засвоєння інформації про системну організацію мови, норми і правила функціонування мовних одиниць і явищ, а також на формування вмінь і навичок використання мовних засобів у найрізноманітніших комунікативних ситуаціях.

Вивчення української мови для студентів-нефілологів у вищій школі представлено переважно двома курсами: «Українська мова за професійним спрямуванням» та «Культура наукової мови» («Культура української фахової мови»). Перший курс в основному зорієнтований на формування комунікативної компетенції, професійних мовнокомунікативних вмінь шляхом засвоєння основних норм і правил правопису, граматики, особливостей вживання фахової термінології, складання ділових паперів, другий – на засвоєння знань про фахову терміносистему, науковий стиль, наукову комунікацію, культуру наукової та ділової мови. Відповідно така сукупність знань, умінь і навичок формує професійну мовнокомунікативну компетенцію, розвиває культуру професійного мовлення й готує майбутнього фахівця до професійної реалізації й виконання своїх фахових обов'язків.

Проте під змістом мовної освіти вчені розуміють не лише систему наукових лінгвістичних знань, комунікативних умінь і навичок, а й світоглядні цінності та морально-естетичні принципи, якими має оволодіти студент під час навчання. Такі знання формують

уміння критично осмислювати мовну (і не лише мовну) дійсність, оцінювати її й зберігати діяльнісно-творче ставлення до неї, що є важливим чинником впливу на мовне середовище, зокрема й фахове.

П. Селігей у структурі мовної освіти чітко виокремив мовне навчання й мовне виховання. Учений наголосив, що мовна освіта залишається недостатньою та неповноцінною, якщо в ній не враховується аспект ціннісного ставлення до мови, розуміння її суспільної значущості, добре володіння мовою неможливе без усвідомлення мови як «вагомої суспільної цінності» [4, с. 65].

Постулати про суть, значення рідної мови, важливість її використання і в родинному спілкуванні, і на державній службі сформулював І. Огієнко, назвавши їх «Наукою про рідномовні обов'язки» [3]. Свідоме використання мови, усвідомлення необхідності її збереження для власного й суспільного розвитку великий вчений і педагог кваліфікував як обов'язок кожного свідомого громадянина. Не зважаючи на те, що праця була надрукована 1936 року, вона залишається актуальною й потрібною в мовній освіті нашого суспільства.

Отже, в системі вищої освіти мають бути представлені такі курси (дисципліни) гуманітарного циклу, які б сприяли утвердженню у свідомості майбутніх фахівців ціннісного ставлення до мови, розуміння її участі у формуванні національної свідомості та ідентичності.

Одним з таких курсів у мовній освіті безперечно є соціолінгвістика. Зважаючи на брак навчальних годин, дана дисципліна для студентів-нефілологів могла б існувати у форматі спецкурсу, факультативу, спецсемінару, вибіркового курсу. Зрештою, соціолінгвістична тематика могла б стати важливим змістовим компонентом у рамках тих курсів, які вже пропонуються студентам у вивченні української мови.

Виокремлення соціолінгвістичної проблематики в змістовий блок навіть у курсі «Українська мова за професійним спрямуванням» сприятиме поглибленню знань про професійне спілкування крізь призму вивчення взаємозв'язків між мовою і суспільством, виробленню навичок стійкої мовної поведінки у фаховому середовищі.

Вивчення таких важливих соціолінгвістичних понять, як: мовна свідомість, мовна поведінка, білінгвізм, мовні контакти, мовна ситуація, мовна політика, викликають у студентів живий інтерес до

мовної проблематики, мотивують їх аналізувати власну мовну поведінку, розвивати мовну стійкість, усвідомлювати відповідальність за збереження рідної мови.

Соціолінгвістичний компонент мовного знання безпосередньо впливає на утвердження світоглядно-ціннісних орієнтирів майбутніх спеціалістів, на визначеність їх мовної поведінки, що формуватиме в майбутньому українськомовний простір фахового середовища.

Ціннісно-смісловий потенціал соціолінгвістичних понять збагатить студентів новим знанням, яке допоможе збагнути роль мови у суспільному й індивідуальному розвитку, усвідомити свою приналежність до культурно-мовного простору свого народу та відповідальність за збереження його традицій та історичної пам'яті.

Мовне знання із соціолінгвістичного профілю має стати не лише елементом галузевої освіти майбутніх фахівців, а й дієвим засобом виховання активного носія української мови, особистості з високим рівнем мовної свідомості, осердям якої є ціннісне ставлення до мови, що сприятиме збереженню національно-мовної ідентичності української спільноти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кирилюк О. Українська національна ідентичність, національна пам'ять та національна резистентність. Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті. Збірник наукових праць за матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Львів, 11 – 12 червня 2020 р. Львів: Друкарфня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького. 2020. 556 с.
2. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови. Київ: ВЦ «Академія». 2007. 360 с.
3. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. Київ: «Ярославів Вал». 2014. 55с.
4. Селігей П. Мовна свідомість: структура, типологія, виховання. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». 2012. 118 с.

УДК 81.24

УДОСКОНАЛЕННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ ОСВІТИ

Наталія КОБИЛКО,

кандидат філологічних наук, доцент

Харківський національний університет внутрішніх справ

Одним із важливих показників професійної майстерності є культура мовлення, яка полягає в умінні точно висловлювати свою думку та доречно застосовувати мовно-виражальні засоби залежно від ситуації спілкування. На сьогодні маємо значну кількість наукових розвідок, присвячених проблемі культури мовлення. Серед дослідників варто виокремити Н. Бабич, О. Біляєва, В. Русанівського, А. Коваль, Л. Мацько, С. Караман, О. Пономаріва, Л. Савич, І. Ющук, М. Плющ та ін. Досконале володіння культурою мовлення притаманне всебічно розвиненій особистості, адже це не лише знання норм сучасної української літературної мови, а й уміння розмежовувати сфери її використання.

С. Додурич та Л. Тіторенко зазначають: «Мистецтво спілкування завжди вважалося органічною складовою професіоналізму ділової людини, яка повинна мати нестандартний погляд на речі, відзначатися високою етикою у спілкуванні» [1, с. 67]. Оскільки від культури мовлення залежить подальший успіх у професійній діяльності, то цьому питанню слід приділити значну увагу на заняттях із дисципліни «Українська мова професійного спрямування».

На нашу думку, ефективним методом навчання є тренінг, який дає можливість поєднати теоретичний матеріал із практичними завданнями, моделювати ситуації спілкування. Наприклад, для здобувачів освіти можна провести тренінг «Культура мовлення як запорука успішної самореалізації», який складатиметься з двох блоків – «Культура побутового мовлення» та «Культура професійного мовлення». Розробляючи вправи, варто приділити значну увагу найпоширенішим помилкам у мовленні студентів та використати сучасний мультимедійний контент:

1. Засмічення мови здобувачів освіти сленгізмами та жаргонізмами. Дослідники причини поширення сленгу пояснюють тим, що він допомагає краще, яскравіше передати емоції. Можемо запропонувати до виконання таку вправу: Поясніть значення сленгових слів, якими активно послуговується сучасна молодь: бро, бумери, вайб, вписка, донатити, жиза, зашквар, зумери, ізі, краш, крінж, крінжовий, лагати, лук, морозитись, меседж, няшний, олдскульний, спойлер, сорян, тригерити, топчик, тролити, треш, фідбек, хайп, хейтити, шарити, шерити, юзати.

2. Використання в мові діалектизмів, які відображають історичні та географічні особливості конкретної області. Вони засвідчують багатство та різноманітність української літературної мови, проте доречні ці слова в розмовному, художньому, епістолярному стилі. Тому пропонуємо переглянути уривок із просвітницького фільму «Як українці українською заговорили», виписати почуті діалектизми та пояснити їх значення. (Довідка: слобожанський говір (тремпель, відкіля, гля, плигай, шо, уп'ять, виходю), гуцульський говір (звар'ював, нині, жиє, віддалася), поліський говір (диви, шелепкаєш, всьо, тело, шось, тоб'є).

3. Досить поширеним у мовленні студентів є суржик. Хоча науковці вважають його негативним мовним явищем, проте чимало сучасних блогерів у своїх відео послуговуються ним. Як приклад можна навести ютуб-канал Ялосовети, де зазначено: «Мене звуть Ялосовета і тут я розкажую історії з моєї життя». Переглянувши відео «Про Клавдію Петрівну», пропонуємо студентам спробувати замінити суржик українськими відповідниками.

4. Порушення фонетичних, акцентуаційних, лексичних і синтаксичних норм української мови. Досить часто це відбувається через наслідування «хибних» зразків. Життя сучасної молоді важко уявити без пісні. Проте в репертуарі популярних виконавців знаходимо чимало помилок, тому доречною буде вправа на редагування текстів. Наприклад:

1) Вдома будуть рідні,

З часом **біль** **наша** вщухатиме (TARABAROVA «Моя остання нервова клітина»);

2) Дорога згадає усе, про **шо** ти забув

Дорога **заставить** подумати про завтра

А я сам собі отаман ти суржик виправляєш марно

Не напругайся по пустякам, бо мені все одно по барабану (Skofka «В дорогу»);

3) Очі тобі **зав'яжу** і серце своє **пока́жу**

Тобі про все **розка́жу** з настінних картин (Христина Соловій «Тримай»);

4) Я мав купу **бабок**, я мав купу справ

Але мій складний характер мені все зіпсував (Жадан і Собаки «Мальви»);

5) Вже **накатали** в поліції **заявку**

За те, що образила чиясь **бабку** (Klavia Petrivna «Я щаслива»).

Щоб досягти успіху в професійній діяльності, спеціаліст повинен бути добрим оратором: володіти правильною вимовою, чіткою дикцією, поєднувати вербальні та невербальні засоби спілкування, проявляти креатив. Для розвитку цих навичок можна попрактикуватися з вимовою однієї фрази, яка б виражала весь спектр емоцій: захоплення, співчуття, презирство, зневагу, питання, заздрість, здивування. На етапі рефлексії викладач пропонує разом сформулювати поради для підвищення культури мовлення.

Отже, високий рівень мовної культури забезпечується дотриманням норм української літературної мови. Активне збагачення словникового запасу, постійна комунікація, самоконтроль сприятимуть її вдосконаленню. Першочерговим завданням викладача є пошук найбільш ефективних засобів, які мотивуватимуть здобувачів освіти до навчання, а сам процес зроблять цікавішим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Додурич С.М., Тіторенко Л.В. Культура мовлення як основний критерій професійної майстерності фахівця. URL: <https://surl.li/dwzezd>.

УДК 808:355

**САМОРОЗВИТОК ФАХІВЦІВ СИЛОВИХ СТРУКТУР ЧЕРЕЗ
УКРАЇНСЬКУ МОВУ: ШЛЯХ ДО ОСОБИСТІСНОГО І
НАЦІОНАЛЬНОГО ЗРОСТАННЯ**

Ігор КОВАЛЬ, кандидат педагогічних наук

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У сучасних складних умовах розвитку українського суспільства, що обрало курс на реформування сектору безпеки та оборони, питання саморозвитку фахівців силових відомств набуває особливої актуальності. Військовослужбовці, працівники галузі безпеки людини, правоохоронних органів та інші представники силових відомств виконують важливу роль у забезпеченні безпеки, правопорядку та суверенітету нашої держави [3, с. 334]. Одним із ключових чинників їхнього професійного та особистісного зростання є володіння державною мовою, що сприяє ефективній взаємодії, комунікації, підвищенню професійної компетентності та зміцненню національної ідентичності.

Українська мова відіграє важливу роль у формуванні світогляду, ціннісних орієнтирів та патріотичної свідомості усіх фахівців силових відомств України. Вона є не лише засобом спілкування, а й потужним інструментом для розвитку критичного мислення, лідерських якостей та міжособистісної взаємодії. Вивчаючи українську мову, фахівці силових структур не лише підвищують свою професійну ефективність, а й продукують зміцнення державної єдності та національної безпеки.

Саморозвиток — це складний, свідомий, неперервний та динамічний процес, спрямований на самоорганізацію, самовиховання, самоосвіту й реалізацію потенціалу на шляху досягнення компетентності та професіоналізму в ситуаціях невизначеності [1, с. 210]. Зважаючи на зазначене, одним із важливих інструментів саморозвитку є мова, адже вона формує наше мислення, світогляд та здатність до спілкування. В Україні особливе значення має саме українська мова, адже вона є не лише засобом комунікації, а й потужним чинником культурної ідентичності та особистісного зростання.

Погоджуємось із науковцями, що мова є глибоким екзистенційним феноменом, що визначає сенс життя людини, відкриваючи їй можливості для інтелектуального та духовного

розвитку. Держава й суспільство мають не обмежувати цей розвиток, а навпаки – сприяти створенню умов для самореалізації кожної особистості, формування її індивідуальної свідомості та збереження культурних традицій, що продукуватиме здатність людини до міжсуб'єктивної взаємодії, а також розгортання її особистісного потенціалу в часово-просторових вимірах буття. При цьому мовна діяльність є не лише засобом вираження думок, а й інструментом становлення особистості з належним рівнем мовної культури, що визначає її як активного учасника суспільних відносин. [2, с. 307].

З практичного досвіду, можна зазначити, що мова безпосередньо впливає на професійний та особистісний розвиток кожної особистості. Фахівці силових структур, котрі вдосконалюють мовну освіченість, покращує пам'ять, аналітичне мислення, увагу та стратегічне планування. Своєю чергою, читання української класики, сучасної літератури, наукових праць і професійної аналітики розширює світогляд, формує критичне мислення та зміцнює комунікативні навички, що є надзвичайно важливими у виконанні службових завдань.

Високий рівень володіння українською мовою допомагає фахівцям силових відомств чітко та аргументовано висловлювати свої думки, що є необхідним для ефективної комунікації як у командній роботі, так і в офіційному документообігу. Крім того, грамотність підвищує авторитет кожного фахівця серед колег та керівництва, сприяючи кар'єрному зростанню. Опанування української мови сприяє не лише професійному, а й особистісному розвитку. Вільне володіння мовою підвищує впевненість у собі, допомагає ефективніше взаємодіяти з населенням, забезпечує чіткість і переконливість під час допитів, переговорів або публічних виступів. Людина, яка добре володіє мовою, краще розуміє власні емоції, може контролювати свій психологічний стан та передавати інформацію без зайвих непорозумінь. Окрім цього, українська мова є невід'ємною складовою національної ідентичності, що особливо важливо для фахівців, які захищають суверенітет та незалежність нашої держави. Її використання сприяє зміцненню патріотизму, розумінню історичного контексту та формуванню міцного зв'язку з бойовими побратимами.

Для вдосконалення мовних навичок у професійній сфері силових структур варто регулярно працювати над розвитком української мови, що повинно передбачати:

- читання професійної літератури та аналітичних статей, що розширює словниковий запас;
- практика усного мовлення, зокрема під час службових нарад, навчань, брифінгів та офіційного спілкування;
- вивчення спеціалізованої термінології, що сприяє точності та зрозумілості під час виконання оперативних завдань;
- написання службових документів та звітів, що підвищує рівень грамотності та формує навички офіційно-ділового стилю;
- перегляд нормативно-правових подкастів, читання державних нормативних документів та перегляд аналітичних програм, що допомагає розуміти офіційну мову державного управління та підвищує рівень обізнаності у сфері безпеки та оборони.

Таким чином, вдосконалення мовних навичок є важливим етапом професійного саморозвитку фахівців силових структур. Українська мова виступає стратегічним ресурсом, що забезпечує ефективність службової діяльності, підвищує рівень довіри до представників силових органів і сприяє формуванню сильної національної ідентичності. Розвиток мовної грамотності допомагає фахівцям силових структур стати не лише висококваліфікованими професіоналами, а й лідерами, здатними впливати на суспільні процеси та захищати інтереси нашої держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваль І. С. Неперервний саморозвиток майбутніх рятувальників як соціальна потреба. Педагогічний альманах: збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2023. Випуск 54. С. 206-2012.

2. Соїна, І. Ю., Петрусенко, Н. Ю. Саморозвиток особистості в контексті мовної політики. Проблеми саморозвитку особистості в сучасному суспільстві: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, НЮУ ім. Ярослава Мудрого. Х.: Друкарня Мадрид. 2021. С. 305-307.

3. Литвин А., Коваль І. Професійна підготовка офіцерів Збройних сил України за стандартами країн НАТО. Актуальні питання гуманітарних наук. 2024. Вип. 73, т. 2. С. 333–339. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/73-2-51>.

УДК 811.161.2'35:930.85

ДО ПИТАНЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ВАРІАНТНОСТІ НОВОГО ПРАВОПИСУ ЯК ЧИННИКА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Тетяна КОНІВІЦЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Правописна система будь-якої мови оновлюється, це є закономірним процесом її життя й розвитку. Розроблення і впровадження нового правопису в Україні – це важливий крок на шляху до збереження та розвитку української мови. Проте оновлення правописних норм 2019 року [4] спричинило низку дискусій як державному, так й освітньому рівні. Тут згадується думка Юрія Шевельова, який зазначав, що «обізнаність пересічного українського інтелігента в справах мовознавства мала і чим вона менша, тим палкіші дискусії в справах правопису» [6]. Причиною цих дискусій стали не стільки зміни у написанні низки слів, а його віріантність, оскільки, як відомо, нова редакція «повернула до життя» деякі норми правопису 1929 року.

Новий правопис враховує історичні особливості української мови та повертає деякі форми, які були частиною української орфографічної традиції, але змінені за часів радянської влади. Проте, на жаль, новий правопис української мови повернув лише декілька правил забороненого нам правопису і то, здебільшого, на рівні варіантності. Слушно зазначила Ірини Фаріон, що «наш правопис ще ніколи не був настільки варіантним». Сьогодні вже закінчився перехідний етап і всі ми використовуємо оновлений правопис. Проте чи часто ми чуємо слова *катедра*, *міт*, *лавреат*, *незалежності*, *ідентичності*? Якщо проаналізувати впровадження і застосування в мовленні цих варіантів, то можна ствердно зауважити, що ці варіантні форми дуже часто викликають несприйняття і супротив.

Ще під час впровадження нового правопису низка науковців ставили питання, який із паралельних варіантів (перший чи другий) будуть застосовувати користувачі мови у своєму побутовому мовленні. Зрозуміло, що це залежить і від позиції мовця, і від його

досвіду, життєвого і професійного, і від оточення, в якому перебуває користувач, і від його власних уподобань [3, с. 127].

На жаль, дуже часто є нерозуміння та неусвідомлення того, що повернення форм харківського правопису, їх використання, особливо сьогодні, є показником національної свідомості та важливим кроком на шляху до відновлення національної ідентичності. Саме ці форми підкреслюють автентичність української мови та враховують історичні особливості, сприяють осмисленню національної ідентичності. Повернення норм правопису часів І. Огієнка сприяють збереженню та розвитку української мови як важливого елемента національної ідентичності. Як зазначала Галина Яворська, «за певних історичних умов саме вибір варіанта написання може стати символом і показником культурної дистанції» [5]. Тому наше завдання сьогодні – хоч частково «відновити перервану орфографічну традицію як знаковий засіб самоідентифікації української спільноти та її внутрішньої єдності» [5, с. 104].

Застосування форм Харківського правопису має бути на усіх рівнях: як на державному й освітньому, так і через засоби масової інформації, соціальні мережі та інших канали комунікації. Як приклад, варто пригадати мовну політику каналу СТБ, яка була предметом давніх і бурхливих дискусій серед телеглядачів. До 2013 року в деяких програмах канал, як один з небагатьох українських телеканалів, використовував окремі правила харківського правопису, наразившись, як на схвальні, так і на критичні відгуки громадськості. Були як нарікання, так і щира зацікавленість [1].

Якщо проаналізувати адаптацію до нового правопису сьогодні, то, однозначно, молоде покоління швидше адаптовується до нововведень, приймаючи як семантичні, так і орфографічні модифікації. Старше ж покоління більш консервативне і застосовує прийнятні звичаєві одиниці. Але відмінні в правописі форми абсолютно семантично тотожні. Тому не варто вагатися чи навіть «боятися» таких змін і їх застосування в мовленні [3, с. 127]. Для того, щоб молодь свідомо обирала для себе варіативну форму «скрипниківки», потрібно в закладах вищої освіти, коли формуються національні цінності й національно-культурна особистість, занурювати в історичні часи: розказувати про історію створення правопису 1929 року, заборону і проголошення його націоналістичним, про знищення багатьох мовознавців тощо.

Студентська молодь повинна усвідомлювати слова Олександра Пономаріва, що «... заборонений перший загальноукраїнський правопис 1929 року – це частка нашого розстріляного відродження, оскільки більшість його авторів репресовано і знищено комуністичним режимом. Прийняття пропонованих змін буде гідним ушанування їхньої пам'яті» [2, с. 13].

Усі вже звикли до слова *проект*, його відразу почали використовувати як на державному рівні, так і в побутовій сфері, оскільки не залишили нам попереднього варіанту. А форми інших слів ми, на жаль, чуємо не дуже часто. Виникає супротив до нового, якщо можна говорити звичною мовою. Щодо таких варіантностей, то вони часто трапляються у професійному мовленні, в галузевій лексиці в освітньому процесі. Тому використання цих слів у закладах вищої освіти виробить звичку до застосування у мовленні наших заборонених форм. Першочергово, це такі слова, як: *катедра*, *авдиторія*, *ортографія*, *етер*, *міт* та ін. В цьому аспекті варто згадати слова Олександра Пономаріва, що «слова *ефір*, *кафедра*, *марафон* не мають «грецької подоби», бо ні греки, ні інші народи не вимовляють і ніколи не вимовляли в цих словах ф. Така вимова властива тільки росіянам, які навіть літеру на позначення цього звуку називали «*фита*» (насправді по-давньогрецькому вона «*тета*», по-новогрецькому «*тита*»)).

Однозначно, що має бути проведено всебічне ознайомлення здобувачів вищої освіти щодо важливості вживання форм правопису 1929 року як повернення до своєї національної ідентичності. Варіантні форми мають значно активніше використовуватися в освітньому процесі і не лише під час вивчення українознавчих дисциплін. Це має бути систематичний процес на всіх рівнях. Підготовка підручників, посібників та інших навчальних матеріалів, які враховують форми харківського правопису, є також важливим елементом успішної реалізації змін. Це дозволить забезпечити систематичне та послідовне засвоєння варіантних форм. Ще одним із способів звикання до відновлених форм правопису може бути читання літературних творів класиків, виданих у 20-х роках, адже твори було написано саме такою мовою.

Проблемою є також застосування оновлених норм правопису у професійній сфері, зокрема, для науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти технічного спрямування. Якщо здобувачі освіти

оновлені зміни будуть вивчати на заняттях з української мови, то викладачі мають освоювати зміни нового правопису самостійно. Однозначно, що тема застосування оновлених норм правопису у професійній сфері, зокрема й варіативних форм, має бути включена до тем підвищення кваліфікації у закладах вищої освіти технічного спрямування чи під час розвитку педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників. Адже науково-педагогічні працівники є прикладом для наслідування, відіграють визначну роль у формуванні національно свідомого майбутнього покоління, своїм прикладом надихають здобувачів освіти до навчання та саморозвитку.

Отже, повернення форм Харківського правопису враховує історичні особливості української мови та сприяє збереженню її унікальності, сприяє формуванню національної свідомості, оскільки мова є ключовим елементом ідентичності нації. Використання заборонених слів має бути повсякденним, систематичним та послідовним процесом у всіх сферах, зокрема і в закладах вищої освіти, оскільки це є осмислення та зміцнення національної ідентичності, формування самосвідомості молодого покоління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Літературний редактор СТБ Віктор Кабак: «Свою мову треба вивчати все життя». URL: <https://www.stb.ua/ua/2009/03/20/literaturnij-redaktor-stb-viktor-kabak-svoyu-movu-treba-vivchati-vse-zhittya/>.
2. Пономарів О. Український правопис – повернення до національних засад. Київ: "Просвіта", 2003. 24 с.
3. Стратулат Н. В., Проценко Г. П. Правописні зміни в новому українському правописі: особливості їх реалізації у фаховому мовленні. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 31 (70) № 1 Ч. 1 2020. С. 124-128.
4. Український правопис. Київ: Наукова думка, 2019. 392 с.
5. Фаріон І. Правопис – корсет мови? Український правопис як культурно-політичний вибір. Львів: Свічадо, 2009. 120 с.
6. Шевельов Ю. Про критерії в питаннях українського офіційного правопису. Виступ Ю. В. Шевельова на 2 засіданні Української національної комісії з питань правопису при Кабінеті Міністрів України (травень 1995 р.). URL: <https://zbruc.eu/node/83306>.

УДК 378.6:37].016:811.161.2

**ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«УКРАЇНСЬКА МОВА (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ
СПРЯМУВАННЯМ)» У ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ
ОСВІТИ**

*Ніна КУХАР,
кандидат філологічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського*

Соціокультурні змін в українському суспільстві, спричинені глобалізаційними процесами і широкомасштабною війною, зумовили необхідність комплексного аналізу феномену національно-мовної особистості в сучасній лінгводидактиці. Завдання мовної освіти сфокусовано на формуванні комунікативної, мовленнєвої, мовної, соціокультурної і діяльнісної компетенцій майбутнього фахівця.

Мета вивчення навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямування» – обов’язкової складової освітньо-професійних програм підготовки фахівців за освітнім ступенем «бакалавр» *галузі знань 01 Освіта / Педагогіка* усіх предметних спеціальностей *014 Середня освіта* – підвищення рівня загальномовної підготовки, мовної грамотності, комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти, практичне оволодіння основами офіційно-ділового, наукового, розмовного стилів української мови, що забезпечить ефективне професійне спілкування майбутніх педагогів.

Упровадження в освітній процес навчальної програми дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)», затвердженої наказом Міністерства науки і освіти України від 21.12.2009 р., спонукало до розробки й апробації інноваційних концепцій розвитку професійного мовлення здобувачів освіти та виокремлення нової галузі лінгводидактики – методики навчання української мови за професійним спрямуванням [2, с. 144]. З-поміж останніх методичних напрацювань – текстоцентрична технологія навчання української мови за професійним спрямуванням (І. Сидорчук, Н. Солодюк), формування культури українського

діалогічного мовлення (О. Орлова), проєктна методика як засіб формування мовної компетентності здобувачів вищої освіти (Н. Кухар, Л. Прокопчук), технологія медіаосвіти при вивченні курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» (Л. Деркач, Г. Онкович, М. Боголюбова, Н. Флегонтова).

У педагогічних закладах вищої освіти навчальна дисципліна «Українська мова (за професійним спрямуванням)» забезпечує розвиток національно-мовної особистості майбутнього учителя в контексті його професійного становлення. За результатами анкетування першокурсників Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського щодо мовної самоідентифікації визначено, що «Студенти педагогічного закладу вищої освіти утворюють специфічну групу молоді: фахові знання, відповідна термінологія впливають на їхнє професійне й повсякденне мовлення... Вербалізований світ професійних знань, набуття практичного досвіду, загалом інформації, що засвідчує інтелектуальний ріст, визначає рівень комунікативної компетенції» [1, с. 27].

Для формування світоглядної та власне лінгвістичної складової національно-мовної особистості майбутнього педагога важливим є засвоєння ключових питань мовознавчої теорії: *національна мова, літературна мова, державна мова, мовна політика, мовна ситуація, культура мови, норми літературної мови, походження української мови, періодизація історії української мови* (тема «Державна мова – мова професійного спілкування»). У лекційному викладі викладач має систематизувати значний обсяг загальнолінгвістичної інформації, органічно доповнивши її актуальними матеріалами про мовну картину світу, мовну самосвідомість, мовну стійкість, мовне чуття, мовне законодавство України, проблеми екології мови, типові порушення норм у фаховій мові педагога.

Комунікативна компетентність здобувача вищої педагогічної освіти залежить від розуміння стратегій та основних законів спілкування, техніки і тактики аргументування, знання мовних засобів переконання, стандартних етикетних формул (тема «Спілкування як інструмент професійної діяльності»). Для майбутніх педагогів також важливо на конкретних прикладах проаналізувати індивідуальні стилі спілкування (конкуренції, ухилення, компромісу тощо), структуру стратегій спілкування (комунікативна інтенція, комунікативна мета,

комунікативна компетенція), засоби невербального спілкування. Такі завдання сприяють розвитку фахових компетентностей, зокрема вміння оцінювати власну педагогічну діяльність, визначати індивідуальні професійні потреби, добирати ресурси розвитку, забезпечувати міжособистісну взаємодію, працювати в команді, конструювати емпатичну комунікацію.

Здатність здобувача педагогічної освіти орієнтуватися в науковому дискурсі, здійснювати пошук, аналіз та обробку інформації з різних джерел, ефективно використовувати цифрові ресурси та технології в освітньому процесі формується під час вивчення теми «Науковий стиль і його засоби у професійному спілкуванні». Для розвитку світоглядної складової національно-мовної особистості майбутніх учителів на лекції варто стисло схарактеризувати найбільш значущі етапи становлення наукового стилю української мови (давні граматики української мови, науково-літературний журнал «Основа», товариство «Просвіта», наукове товариство імені Т. Шевченка, Інститут української наукової мови) та внесок основоположників науково-навчального підстилю (І. Франка, М. Драгоманова, К. Михальчука, А. Кримського, І. Верхратського).

На занятті доцільно використати елементи проблемної лекції, яка передбачає засвоєння нової інформації шляхом її «відкриття» та максимально активізує освітню діяльність студентів (*Чому в наукових джерелах використовують формально-логічний спосіб викладення матеріалу? Чому для текстів наукового стилю «діагностувальними» словами є терміни?*)

Перехід від предметно-змістового принципу засвоєння знань до проблемно-пошукового зумовлює оновлення змісту практичних занять і застосування інноваційних технологій навчання. Виконання завдань із використанням тлумачних, термінологічних, синонімічних, перекладних словників, вправ з культури мовлення (Теми «Лексико-фразеологічні норми української мови», «Українська термінологія у професійному спілкуванні», «Проблеми перекладу і редагування наукових текстів») збагачує словник майбутніх учителів. Для розвитку світоглядної складової національно-мовної особистості здобувачів вищої педагогічної освіти важливо розглянути склад української лексики з погляду походження, стилістичну маркованість слів (*прочитати текст фахового спрямування, прокоментувати, яка лексика переважає – питома чи запозичена; провести соціологічне*

опитування «Сленгова лексика в молодіжному мовленні», скориставшись гугл-формами, відповідь узагальнити у вигляді реєстру сленгових слів, сформулювати висновки). Такі завдання вдосконалюють уміння студентів працювати з науковими джерелами, електронними лінгвістичними ресурсами, знаходити потрібну інформацію та структурувати її, створювати науковий текст.

На досягнення програмних результатів навчання, зокрема вільного володіння державною мовою для реалізації письмової та усної комунікації в ситуаціях професійного та міжособистісного спілкування, зорієнтована робота з педагогічною термінологією і термінологією предметної спеціальності (*прочитати текст фахового спрямування, визначити ступінь спеціалізації, походження, спосіб творення термінів; дібрати текст фахового спрямування з англomовного наукового джерела та перекласти його українською мовою, прокоментувати особливості перекладу, порівняти власний і машинний переклад, зробити висновки).*

«Мовленнєва агресія як прояв насильства поширюється в глобальному вимірі, цькування та приниження за допомогою електронних пристроїв також значно активізувалися в освітньому середовищі, про що свідчать статистичні матеріали різних досліджень, аналіз судової практики, моніторинг новин, повідомлень та тематичних сюжетів засобів масової інформації» [4, с. 100]. Для майбутнього вчителя важливим є вміння розпізнавати прояви вербального насильства, мови ворожнечі та адекватно реагувати на них. Тому на практичних заняттях з «Української мови (за професійним спрямуванням)» варто використовувати завдання для формування медіаграмотності здобувачів вищої педагогічної освіти (*скопйовати з джерела масової інформації текст інтерв'ю, виконати аналіз комунікативної ситуації; скопйовати фрагменти проявів конфліктогенної мовленнєвої поведінки в соціальних мережах, схарактеризувати сучасні тенденції спілкування).*

Виконання індивідуальних науково-дослідних завдань з навчальної дисципліни посилює мотивацію здобувачів освіти в умовах змішаного навчання, розвиває критичне мислення, забезпечує формування фахових компетентностей через індивідуалізацію навчання і використання інформаційно-комунікаційних технологій. За нашими спостереженнями, проєктна технологія «...як засіб усебічного розумового й мисленнєвого розвитку, розвитку творчих здібностей,

самостійності, підготовки до професійної діяльності» [5, с. 28] є найбільш ефективною формою індивідуальної роботи майбутніх учителів (*тематика інформаційних науково-пошукових проєктів: «Мова – інтелектуальний портрет народу», «Професія у дзеркалі мови», «Наукова та професійна фразеологія», «Декодування вчителем невербальної інформації»*).

Вивчення навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» у педагогічних закладах вищої освіти потребує постійного доповнення її змісту актуальним загальнолінгвістичним матеріалом і використання інноваційних підходів до організації навчальної діяльності майбутніх учителів для формування світоглядного та власне лінгвістичного компонента національно-мовної особистості здобувача вищої освіти, розвитку його комунікативної, термінологічної, соціокультурної і діяльнісної компетенцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богатко В., Кухар Н. До проблеми вивчення мовної особистості студента педагогічного закладу вищої освіти. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство): збірник наукових праць*. Вінниця. 2019. Випуск 28. С. 24-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_filol_2019_28_4
2. Гуменюк І. М. Методика навчання української мови за професійним спрямуванням як галузь української лінгводидактики. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*. 2021. № 1 (11). С. 144-157.
3. Деркач Л. М. Інтеграція засобів медіаосвіти в навчання української мови (за професійним спрямуванням) майбутніх педагогів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Т. 59. Вип. 3. С. 62-75.
4. Кухар Н. Вербальні вияви агресії в соціальних мережах (на матеріалі анкетування здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей)» *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство): збірник наукових праць*. Вінниця: ТОВ «фірма Планер», 2023. Випуск 36. С.99-106. URL: <http://dx.doi.org/10.31652/2521-1307-2022-36-99-106>.

5. Кухар Н., Прокопчук Л. Метод проектів – важливий засіб формування мовної компетентності під час вивчення дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». *Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2018. Вип. 26. С. 27-33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdp_u_filol_2018_26_5

6. Онкович Г., Боголюбова М., Флегонтова Н. Медіаосвіта як технологія при вивченні курсу «Українська мова за професійним спрямуванням». *Нові технології навчання: збірник наукових праць. ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»*. Київ. 2020. Вип. 94. С.253-259.

7. Орлова О. П. Формування культури українського діалогічного мовлення студентів нефілологічних спеціальностей. *Автореф. ... канд. пед. наук. 13.00.02 – теорія і методика навчання (укр. мова)*. Тернопіль, 2015. 24 с.

8. Сидорчук І. О. Використання фахових текстів на заняттях з української мови за професійним спрямуванням з метою формування професійно-мовленнєвої компетентності студентів економічних спеціальностей. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*. 2018. Вип.2. С.149-156.

9. Солодюк Н. В. Дидактичний потенціал навчальних текстів на заняттях української мови (за професійним спрямуванням) для студентів вищих закладів освіти медичного профілю. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2018. Вип. 3. С.265-270.

УДК 377.01

РОЗВИТОК НАВИЧОК ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ОФІЦІАНТІВ

Оксана ПАНЧИШИН

Львівське вище професійне училище технологій та сервісу

Одним із важливих інструментів професійної діяльності офіціанта є його мовлення. Від рівня розвитку його комунікативних навичок суттєво залежать створене перше враження на клієнтів, розуміння його потреб, ефективність налагодження та підтримування контактів із клієнтами, колегами та роботодавцями, професійна взаємодія та співпраця, якість обслуговування, рівень сервісу та репутація закладу ресторанного господарства, швидкість розв'язання конфліктних ситуацій, успішність та подальше кар'єрне зростання офіціанта.

Мета статті – розглянути головні аспекти розвитку навичок професійного спілкування у майбутніх офіціантів.

Проблема формування та розвитку навичок професійного спілкування майбутніх фахівців сфери обслуговування була у полі зору багатьох українських дослідників і дослідниць (І. Бабій [1; 2], С. Вдович [3; 4], Л. Зельман [5], Л. Мартиненко [6], Л. Руденко [7], К. Трофімук [8] та ін.).

Як відомо, до основних аспектів професійного спілкування відносять вербальні (культура мовлення, чіткість формулювань, володіння власним голосом) та невербальні засоби (міміка, пантоміміка, жести, положення тіла), активне слухання (вислуховування клієнта, уточнення замовлень, пропозиція страв і послуг, ввічливість), сенситивність (здатність відчувати емоції та почуття клієнтів, пристосовуватися до їхнього настрою, коректно реагувати на запити чи претензії клієнтів).

Навички професійного спілкування у майбутніх офіціантів доцільно розвивати не лише на заняттях української мови та літератури, а й на інших заняттях, особливо на тих, які пов'язані з практикою майбутньої професійної діяльності. Так, засвоюючи загальноприйняті стандарти обслуговування, студенти вчаться дотримуватися правил приймання замовлення, подавання страв і

напоїв, використовуючи при цьому ввічливі форми звертання, коректно приймати претензії чи скарги клієнтів, а також пропонувати ефективні рішення.

Майбутні офіціанти мають засвоїти основні засади професійного спілкування, його психологічні особливості, навчитися досконало володіти професійною лексикою, бути грамотними та компетентними, постійно вдосконалювати власне професійне мовлення, поповнювати словниковий запас. З цією метою можна використовувати, передусім заняття з української мови та літератури, ділової мови за професійним спрямуванням, курси з риторики, культури мовлення, різноманітні ситуації ділового спілкування на спецдисциплінах та виробничих заняттях; рольові ігри для моделювання реальних професійних ситуацій у кафе чи ресторані; майстер-класи, на яких можна вдосконалити як вербальні, так і невербальні навички професійного спілкування; тренінги і окремі психологічні вправи, які розвивають стресостійкість у взаємодії з клієнтами, навички розв'язання конфліктних ситуацій, протистояння маніпулятивним впливам, управління власними емоціями тощо.

Як зазначає К. Трофімук, «метою впровадження тренінгів є формування готовності майбутніх фахівців з готельно-ресторанної справи до реалізації функцій з культури професійного спілкування. На основі надання їм психологічної педагогічної допомоги і підтримки міжособистісного та внутрішньогрупового спілкування такі заняття направлені на створення свідомих комунікативних умінь та на формування реалістичної впевненості в собі. Студенти вчаться оволодіти вміннями вислухати і зрозуміти іншого та висловити свою думку та побажання так, щоб перекласти дії співрозмовника і зробити його своїм партнером» [8, с. 339]. На тренінгах пропонується розвивати комунікативні навички, соціальне уявлення про людину, здатність до емпатії, співпереживання, самоаналізу, самопізнання, усвідомлення власної позиції у спілкуванні; розвивати навички саморефлексії, аналізу власних комунікативних установок, вираження емоцій, розв'язання конфліктів, прогнозування поведінки інших людей; формувати активну соціальну позицію студентів, уміння і потреби в пізнанні інших людей, гуманному ставленні до них.

Важливо також застосувати здобуті знання та закріпити набуті навички на практиці. Тут на допомогу прийде стажування у закладах харчування (кафе та ресторанах), де можна спробувати попрацювати

та поспілкуватися з різними клієнтами, навчитися ефективно доносити й отримувати необхідну інформацію, пояснювати, пропонувати, переконувати, заспокоювати, якщо потрібно, впливати емоційно тощо.

Майбутні офіціанти потребують також базової психологічної підготовки, щоб відчувати клієнтів, правильно розпізнавати їхні емоції та розуміти почуття, передбачати їхню поведінку, впливати на їхній емоційний стан, зберігати доброзичливість, а також управляти власними емоціями, зберігати спокій в надзвичайних ситуаціях, протистояти стресу, маніпуляціям та різноманітним негативним впливам.

Необхідною складовою професійної підготовки майбутніх офіціантів є вивчення іноземних мов. Євроінтеграція України передбачає спілкування з представниками інших держав, тому потрібно добре знати, передусім, англійську мову, а також мову найближчих держав-сусідів. Це дозволить краще переймати позитивний досвід закордонних колег, а також якісно комунікувати з іноземними гостями у різних містах України, бути конкурентоспроможними на ринку праці.

Таким чином, розвиток навичок професійного спілкування є невід'ємною частиною фахової підготовки майбутніх офіціантів. Слід поєднувати теоретичне навчання, практичний досвід, а також психологічну підготовку, що сприятиме формуванню та розвитку висококваліфікованих фахівців, здатних забезпечити якісне обслуговування та створити приємну атмосферу для гостей. Удосконалення комунікативних навичок сприяє не лише професійному зростанню офіціантів, а й підвищенню загального рівня сервісу в сфері ресторанного бізнесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабій І. В. Мовленнєвий етикет як компонент професійної мовленнєвої підготовки учнів ПТНЗ сфери обслуговування. Молодь і ринок. 2016. № 10. С. 113–118.

2. Бабій І. В. Професійні якості у структурі професійної мовної особистості майбутнього фахівця сфери обслуговування. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Збірник наук праць. Вип. 45. Київ – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. С. 48–52.

3. Вдович С. М., Бабій І. В., Верхотурова Н. Р. Формування професійної лексики в учнів ПТНЗ сфери обслуговування. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2008. № 1. С. 212–222.

4. Вдович С. М., Палка О. В. Сучасні освітні технології мовної підготовки майбутніх фахівців сфери обслуговування: методичний посібник. Київ: Педагогічна думка, 2013. 128 с.

5. Зельман Л. Н. Підготовка кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах України (1969 р. – початок ХХІ століття): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Львів, 2017. 278 с.

6. Мартиненко Л. В. Формування професійної культури майбутніх фахівців сфери ресторанного сервісу у вищих професійних училищах і коледжах: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія методика професійної освіти. Київ, 2021. 322 с.

7. Руденко Л. А. Формування комунікативної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах: монографія. Львів: Піраміда, 2015. 343 с.

8. Трофімук К. В. Тренінг як форма підготовки майбутніх фахівців з готельно-ресторанної справи до культури професійного спілкування. Педагогічні науки: збірник наукових праць. 2012. Т. 1. №62. С. 337–342.

УДК 37.016 – 811.161.2

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СУЧАСНОСТІ

Олена ПЕТРИК

Комунальна установа «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Переяславської міської ради

Мовне питання наразі вийшло на новий рівень, особливо це стосується української мови. Сучасні обставини вплинули не лише на використання, а й на викладання української мови як для здобувачів середньої, так і вищої освіти [2, с. 243].

Кожне суспільство має мову, яка є важливою частиною його культури.

Зміни, що відбуваються в загальній середній освіті, спричинили небувале загострення мовного питання, розкрили давні не розв'язані досі проблеми та їх вплив на суспільство. Найголовнішим освітнім завданням є підготовка учнів до активної життєвої діяльності в умовах сьогодення, розв'язання якого потребує переосмислення традиційної організації процесу навчання української мови відповідно до запитів держави, напрямів розвитку мовної освіти, формування мовної особистості, яка є носієм мови, володіє мовними знаннями, високим рівнем мовленнєвих і комунікативних умінь та навичок, спроможна вільно, комунікативно виправдано спілкуватися, обмінюватися інформацією у будь-якій життєвій ситуації і в різних сферах суспільного життя [3, с. 339].

Проблема викладання української мови в закладах освіти постійно знаходиться в центрі уваги українських лінгводидактів: Г. Шелехової, О. Горошкіної, Т. Грубої, Т. Хорошковської, Т. Симоненко, С. Кармана, О. Карман, О. Семеног, Н. Голуб.

Місце української мови в житті кожної людини незаперечне, оскільки вона є «найважливішим засобом не тільки спілкування, а й мислення, здобуття знань, саморозвитку й самовираження людини. Чим досконаліше людина володіє мовою рідного народу й рідної землі, тим краще вона засвоює готові знання, точніше мислить, повніше реалізує свій інтелектуальний потенціал, швидше налагоджує стосунки з іншими людьми» [4, с. 1].

Оскільки вивчення української мови покликане забезпечити всебічний інтелектуальний розвиток здобувачів, як середньої, так і вищої освіти, сприяти справі виховання високоосвічених громадян – патріотів України. Розвиток мислення здобувачів освіти, збагачення їх словникового запасу та розвиток зв'язного мовлення – три основні напрямки роботи, про які має постійно пам'ятати вчитель української мови і літератури.

У новітній методиці проблема викладання української мови є актуальною. Традиційні методи навчання поєднуються з інноваційними. Однак, такий спосіб не дає багато позитивних результатів.

Сучасні технології навчання української мови дозволяють створити інтерактивне навчальне середовище, в якому здобувачі

освіти можуть працювати у своєму власному темпі, отримувати зворотний зв'язок та індивідуалізовану підтримку. Незважаючи на це, у популярній практиці викладання мов дуже часто переважають формальні та дещо спрощені підходи, недооцінюється роль рідної мови у формуванні духовної та гармонійної мовної особистості, а нові методики навчання учнів використовуються лише в обмеженій мірі [1, с. 291].

Розвиток сучасної системи освіти порушує низку питань щодо змісту й організації викладання української мови (літератури) та методичного забезпечення її викладання. Ключовою проблемою є пошук оптимальних шляхів розвитку в учнів інтересу до навчання, заохочення творчості та самостійності, активізації їхньої розумової діяльності [1, с. 292].

Викладання української мови здійснюється з використанням сучасних технологій. Існує широкий вибір інструментів і ресурсів, що сприяють процесу навчання. Серед них: мультимедійні матеріали, онлайн-ресурси, комп'ютерні навчальні програми, мобільні додатки, вебінари, соціальні мережі тощо.

Ми можемо створити стимулююче та ефективне середовище для вивчення української мови, сприяючи розвитку комунікативних навичок, багатству словникового запасу та граматичній точності.

Ці сучасні технології навчання української мови допоможуть підвищити мотивацію здобувачів освіти, підвищити інтерактивність, персоналізувати навчання та зробити навчальні матеріали доступнішими [1, с. 297].

Вони допомагають створити стимулююче та ефективне середовище для вивчення української мови та сприяють розвитку комунікативних навичок, словникового запасу та граматичної точності.

Неабияку роль у вивченні української мови відіграє мотивація. Здобувач освіти повинен сам бути зацікавленим у вивченні мови, відчувати необхідність у цьому. Якщо українська мова буде єдиним засобом спілкування в учнівському середовищі, то її попит ростиме. Коли здобувачі мають альтернативу, то тоді вони є менш зацікавленими у вивченні саме української мови, тому що не бачать необхідності у цьому. У такій ситуації учитель української мови і літератури має звернути увагу здобувачів освіти на те, що вивчення

мови їм необхідне для спілкування в держустановах та допоможе опрацьовувати професійну літературу.

Нові технології навчання відіграють важливу роль як для здобувачів освіти, так і для вчителів української мови і літератури.

Отже, на сучасному етапі триває активний пошук шляхів удосконалення та модернізації процесу викладання української мови у закладах освіти. Збільшені вимоги до якості знань та вмінь здобувачів освіти і нові реалії життя ставлять перед учителями української мови і літератури завдання активно вивчати і впроваджувати в освітній процес найбільш ефективні методики й сучасні новітні інноваційні технології, вмотивовано поєднувати традиційні та інноваційні методи організації навчальної діяльності викладання української мови, творчо розвивати набутий практичний і теоретичний досвід викладання дисципліни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воробець О. Р., Луцан Н. І. Сучасні технології навчання української мови як методична проблема. *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка*. Вип. 65. Т. 1. 2023. С. 290-298.

2. Ханецька А. О. Проблеми викладання української мови як іноземної для здобувачів вищої школи. *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка*. 2023. Вип. 61. Т. 3. С. 242-246.

3. Юрійчук Н. Д., Дадак Д. І. Поняття «мовна особистість» у сучасному освітньому просторі: теоретичний аспект. *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка*. 2023. Вип. 59. Т. 3. С. 338-343.

4. Янчук Н. В. Актуальні проблеми викладання сучасної української літературної мови у вищих навчальних педагогічних закладах. *Вісн. Житомир. держ. пед. ун-ту ім. І.Франка*. 2004. Вип. 14. С. 129-132.

ЗНАЧЕННЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ВИКЛАДАЧІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ

Ольга ПОДЛІСЕЦЬКА

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський державний університет

Здобувши освіту, викладач часто «заспокоюється» і перестає цікавитися новим. Це тягне за собою стагнацію, втрату інтересу, і, врешті, деградацію в професійному плані та вигорання. Цей парадокс доводить, що людина має вчитися та розвиватися неперервно, оскільки саме ці якості людини штучний інтелект не замінить. Лідерство, колаборація та емпатія є необхідними якостями соціального інтелекту кожного викладача [2]. Роль української мови як консолідуючого інструмента для сучасного суспільства станом на сьогодні закріплено на законному рівні. Ухвалення у 2019 році Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» стало ключовим етапом у закріпленні української мови як чинника національної консолідації. У преамбулі закону наголошується, що українська мова є визначальним елементом ідентичності української нації, її історичним та системоутворювальним компонентом. Закон спрямований на посилення державотворчих функцій мови, її ролі у забезпеченні територіальної цілісності та національної безпеки.

Українська мова визначена як єдина державна мова, обов'язкова для використання органами державної влади, місцевого самоврядування та в публічних сферах суспільного життя. Закон підкреслює консолідаційну роль мови, яка «виступає фактором єдності та інструментом зміцнення національної ідентичності, культури, традицій і пам'яті» [3].

В наш час українська мова як предмет викладання має дві надважливі функції. Перша – навчити здобувачів вищої освіти грамотності, а друга – дати їм усвідомлення того, що мова – основа нації. Ворогами розхитується питання мови ледь не щодня. Механізм денаціоналізації полягає у такому перетворенні життя, при якому традиція народу, втілена головню у мові, переривається

чи послабляються до такої міри, що стає лише другорядним фактором розвитку. Одним із поширених засобів є двомовність або багатомовність. З огляду на усе це українсько-російська двомовність є класичним прикладом свідомо запланованої мовної експансії деструктивного характеру, пов'язаної із поступовим культурним занепадом, поступовою втратою престижу, що з часом може призвести до втрати статусу мови. У наш час особливо важливого значення набуває збереження національних традицій, сплеск дослідження та пригадування яких припав на 90-і роки. Завдяки зацікавленню традиціями функціонує й розвивається національна мова, без якої неможливе існування нації. Тому важливо весь час пам'ятами про ці дві функції як викладачам, так і здобувачам вищої освіти. Серед методів, які міцно увійшли в обіг політиків та правників, є такі, як початок із заперечення, створення інформаційного приводу задля приховування того, що насправді варто уваги, цитування статистики поза контекстом та інше [1, с. 262]. Тому викладачам мови на даному етапі необхідно не тільки вивчати окремі мовні теми (граматику, орфоєпію, морфологію та синтаксис), а на кожному занятті зі студентами або у власних наукових дослідженнях звертати увагу на чистоту мови, мовну стійкість та екологію мову в цілому, що впливає на здатність спілкуватися в професійному колі.

Є ряд важливих навичок, які важливі для впровадження безперервної освіти. Це такі навички, як пошук мети, визначення больових точок, самосвідомість, креативність та адаптивність.

Ми визначимо особливості всіх навичок при викладанні української мови професійного спрямування для здобувачів вищої освіти. Пошук мети є важливою навичкою для будь-якого професіонала. Майбутній фахівець, який йде до мети, має бути готовим до перешкод та складних ситуацій. Виклики, які ставить життя перед студентом, варто долати та мати мотивацію для цього. Важкість навчання, нестача часу, демотивація – ті перешкоди, які можуть і мають долати студенти, навчаючись всім дисциплінам.

Самосвідомість – навичка, яка дозволяє студентам самим виставляти собі бал, бути усвідомленими здобувачами, розуміти, що саме на даний момент треба засвоїти для досягнення їхньої мети. Самосвідомість дозволяє керувати емоціями та уникати негативних наслідків через надмірну подекуди кардинальність у прийнятті

рішень. Здобувачі освіти при дотриманні цієї навички націлені на здобуття знань та не розпорошують увагу на менш важливі речі. Самосвідомість — це здатність розпізнавати й відстежувати власні емоції та реакції в різних обставинах. Це також охоплює прийняття своїх сильних і слабких сторін та визнання своїх здібностей. Люди з високим рівнем самосвідомості можуть керувати своїми емоціями, уникаючи негативних наслідків, а також у них високий рівень самооцінки.

При цій навичці студенти обирають тему доповіді ту, яка цікавить саме їх. В інший раз вони обирають навпаки, найважчу для них тему доповіді, оскільки самосвідомість відповідає за вміння усвідомити необхідність вивчати найважче. Надалі ця навичка стане необхідною якістю для досліджень, написання курсових та дипломних проєктів без надмірного втручання викладача в хід роботи.

Креативність як навичка дозволить здобувачам освіти не тримати в собі нові ідеї, а спрямовує на генерацію нових ідей та пошук нових шляхів вирішення того чи іншого питання. При написанні есе, підготовці та проголошенні доповіді, в участі в дискусії ця риса дозволить відчувати себе вільно та не зупинятися, зустрівшись з перешкодою. Штучний інтелект важче підrobить креативність, ніж числову грамотність та просторове орієнтування, логіку тощо. Людський інтелект вигідно вирізняє людину від штучного інтелекту саме завдяки тому, що людський інтелект варіює надмірне спрощення та надмірне ускладнення. Це й визначає наступну навичку — адаптивність.

Адаптивність — вкрай важлива навичка, яка дає змогу не втрачати самовладання від нових викликів, які щосекундно готує життя. Ця навичка немовби акумулює в собі всі попередні навички та уособлює вміння творчо, стійко та рішуче підійти до вирішення будь-якого питання. Вміння самоорганізуватися, вміння розумно пристосовуватися до обставин, використати ситуацію, яка склалася, в своїх інтересах розвитку — це все акумулює адаптивність. Часто здобувачі освіти можуть пасувати перед новими викликами: складне завдання, відсутність часу, небажання зосередитися, низький рівень самооцінки, невідоме раніше завдання, яке виявляється не складним, якщо розібратися. Ці та інші виклики

одразу можуть сприйматися негативно, якщо викладач не прививає здобувачам вищеназвані навички.

Вміння володіти собою та ситуацією швидко позбавить здобувачів освіти невпевненості, нерішучості та апатичного ставлення, якщо викладач націлений на результат. Своєю впевненістю викладач немовби «заряджає» здобувачів, і вони швидко мотивують себе на успіх у вивченні складного матеріалу. Також це стосується вміння швидко пристосовуватися до нових умов і залишатися продуктивним у нестабільні періоди. Сьогодні ця навичка важлива як ніколи, адже як казав Джеффри Євгенідіс: “Успіх залежить від швидкості адаптації до нових обставин” [4].

І викладач, і здобувач вищої освіти весь час має слідкувати за правильністю та чистотою мови та мовлення, за мовною стійкістю своєю та однокурсників. Викладачі повсякчас мають показувати приклад мовної стійкості. Це буде запорукою якісного професійного спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борг Джеймс. Мистецтво говорити. Таємниці ефективного спілкування. Пер. За агл. Н.Лазаревич. Харків. Ранок. «Фабула». 2003. 304 с.
2. Лядський І. Новаторство та кар’єрний розвиток // <https://www.youtube.com/watch?v=p3jAYOIeZaM2>.
3. [Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019. Відомості Верховної Ради. 2019. № 21. ст.81.].
4. Фендьо О. Soft skills: формування та розвиток гнучких метанавичок фахівців сфери управління // <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/61368>

**INTERDISCIPLINARY CONNECTIONS BETWEEN THE
UKRAINIAN LANGUAGE FOR PROFESSIONAL DIRECTION
AND A FOREIGN LANGUAGE IN PROFESSIONAL ACTIVITIES
DURING TEACHING AT A HIGHER TECHNICAL
EDUCATIONAL INSTITUTION**

*Olga RYZHCHENKO,
Candidate of Philological Sciences, Docent
National University of Civil Protection of Ukraine*

Knowing at least one or several foreign languages is vital in our developing globalized world. We should be one step ahead to know all innovative approaches in teaching not only our native languages but English as well to provide effective cooperation between different specialists in different fields. That is why special attention is paid to teaching English as an effective means of effective communication as nowadays we can say that intercultural connections and exchanges are rapidly developing. More and more universities sign cooperation agreements with universities of European countries to be able to develop in the sphere of providing necessary skills to future specialists who should be able to work not only with Ukrainian standards but international as well. So English has proven to be quite a powerful tool on this path.

It is not a secret that mastering any foreign language faces several difficulties one of which is typical fear to say something and make a mistake or not to be able to understand the information written in a foreign language. There are so many words in English that it is clear why students are puzzled and confused sometimes. So it is really important to help them cope with this fear. Unfortunately, we still face the problem of the beginning of language learning. It goes without saying that the earlier children start the better results they get. Elementary English classes should start in kindergartens. Games and interactive communication will help in getting stable results which should be developed in primary school.

Ukrainian scientists Nataliia Mykhailivna Dyka and Oleksandra Pavlivna Hlazova point out that “Ukraine, adhering to the European vector of development, is aimed at total European integration, bilingual education is gaining particular relevance. However, modern conditions make it

possible to conduct it not from an early age of the child, as is the case in some European countries, but from the senior grades, which significantly actualizes the need to prepare primary school students for such an introduction” [1, p. 164]. That means right now we are on the way to creating full circle of learning English from a young age to obtaining necessary skills for effective communication and cooperation with foreign specialists through developing completely new system of education.

As it can be seen from the experience of several Ukrainian secondary schools, bilingual education has started effective developing. Our school children have possibility to learn school subjects in two languages which provides possibilities of entering foreign educational institutions without any problems. But such approach in high school requires quite an intensive preparation in secondary school which includes implementation of English professional terminology into Ukrainian language lessons. In other words, school children are taught to see the roots of many Ukrainian terms in English. In such a way they see close connection of Ukrainian and English terminology. “Regarding English-language terms, it is necessary to explain to students that their use has a good reason - a significant facilitation of professional communication between scientists representing different nations. Anglicized terms are used by scientists from most countries - in this way the tendency towards internationalization of terminology is realized. Therefore, the borrowing of Anglicized terms by the Ukrainian terminological system is a natural objective phenomenon” [1, p. 165].

Unfortunately, we can point out that Ukrainian school system is only on the start of moving in this direction and only a small amount of school children have such a unique possibility of bilingual education. So university teachers face some problems with introducing students to professional terminology. But it would be wise to use interdisciplinary connections which can help to cope with this problem. Integrated approach of combining Ukrainian-English-professional subject will provide necessary instruments for teaching students not only one particular subject but giving them necessary information and skills in professional sphere as well. It would be useful to create bilingual tables, manuals and maps which would contain terms in native and foreign languages. Ukrainian-English dictionaries with explanations of particular terms used in professional activity will provide close connections of different subjects within educational process in general which will benefit the development of professional skills and knowledge of

Ukrainian specialists able to communicate not only in Ukrainian but in English as well.

REFERENCES

1. Dyka, N.M. & Hlazova, O.P. (2023). Implementation of interdisciplinary connections and elements of integration in the study of Ukrainian and English languages in secondary schools. *Perspektyvy ta innovatsii nauky*, 14(32), 161-170.

УДК 373.542:811.161.2

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПРИНЦИПИ К. ТИЩЕНКА У НАВЧАННІ СИНТАКСИСУ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ

Дмитро РЕШЕТНИКОВ

Наталя ШАРМАНОВА,

кандидат філологічних наук, доцент

Криворізький державний педагогічний університет

В українській лінгвоперсонології постать Костянтина Тищенко посідає важливе місце. Відомий мовознавець, професор Київського національного університету ім. Т. Шевченка, багато років викладав дисципліни мовознавчого циклу, практичні курси з шістьох мов, тому, безперечно, був ґрунтовно обізнаний із напрацюваннями вітчизняної й світової лінгводидактики. Актуальним уважаємо застосування теоретико-методологічних принципів і методичних засад ученого для навчання синтаксису простого речення.

Синтаксис простого речення, відповідно до чинної модельної навчальної програми «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Н. Голуб, О. Горошкіна), вивчають у 8-му класі [3, с. 18].

Лінгводидакти виокремлюють такі етапи вивчення синтаксису в школі:

- 1) практичне ознайомлення (1–4 класи);
- 2) пропедевтика (5 клас);

3) поглиблення знань із синтаксису у процесі вивчення морфології (6–7 класи);

4) системний курс синтаксису (8–9 класи) [1, с. 11].

Вважаємо доречним зазначити, що в 10–11 класах відбувається «удосконалення комунікативних умінь і навичок учнів старшої школи на основі узагальнення відомостей про синтаксис української мови» [4, с. 224].

Вивчення синтаксису простого речення у шкільному курсі української мови, як зазначає Н. Березовська-Савчук, передбачає засвоєння таких лінгвістичних основ, як:

1) диференціація словосполучень і речень;

2) з'ясування понять «граматична основа», «другорядні члени речення», «вставні слова», «неповні речення», «речення з відокремленими членами», «речення з однорідними членами» [1, с. 12].

На нашу думку, окреслена структура навчальних програм добре узгоджується з послідовністю етапів вивчення мови, які виділив К. Тищенко, а саме:

1) фіксація матеріалу – етап первинного (пропедевтичного) сприйняття нового матеріалу (наприклад, постановка вимови, подання нових слів і граматики);

2) імітація – етап відтворення знань (усне відтворення тексту, списування тощо);

3) комбінація – етап застосування знань у стандартних і змінених ситуаціях (вправи «питання – відповіді», перетворення речень із прямої мови на непряму);

4) систематизація – етап узагальнення теми (вправи для засвоєння груп труднощів та винятків, вправи з пропусками);

5) активізація – етап застосування знань у комунікативних ситуаціях (комунікативні вправи, написання власних висловлень);

6) трансфініція – завершальний етап (групова робота, подальше вдосконалення знань, умінь і навичок, опрацювання довідників, словників, граматик) тощо [6, с. 258].

Варто зазначити, що вчений поділяє на етапи не вивчення мови загалом, а опанування окремих компетентностей з основних видів мовленнєвої діяльності: говоріння, письмо, аудіювання (слухове сприйняття), читання. Звернімо увагу: етапам фіксації та імітації відповідає практичне ознайомлення в початковій школі та

пропедевтичний курс у 5 класі, етапу комбінації – системний курс синтаксису у 8–9 класах, етапам систематизації та активації – удосконалення й узагальнення знань із синтаксису в старшій школі, а етапу трансфініції (як періодичного повторення після активного вивчення й засвоєння, без лінгвоментальних загроз, з оптимальною трансференцією) – позакласна робота щодо удосконалення мовної компетентності.

У підручнику «Основи мовознавства» К. Тищенко поділяє кожен галузь знань про мову на предмет, одиниці (поняття і терміни), логічні й історичні концепції та закономірності. Подібний підхід до викладу матеріалу зумовлений тим, що вчений намагається імплементувати результати своїх досліджень з метатеорії мовознавства на філологічний пропедевтичний курс, що передбачає «орієнтацію на засвоєння такого масиву знань, який дозволяв би на кожному етапі викладу апелювати до будь-якого фрагмента оглядної, оптимально доступної для утримання в пам'яті, науково обґрунтованої базисної теоретичної схеми» [7, с. 12]. Така схема складається з п'ятих незалежних вихідних методологічних параметрів (ВМП) дидактичної норми.

Переконані: якщо за подібною структурою викласти відомості із синтаксису простого речення, то вони б отримали такий вигляд:

- 1) предмет: структура простого речення, його функціонування;
- 2) одиниці: просте речення, члени речення;
- 3) концепції: концепція синтаксичного зв'язку, концепція речення.

Історія розвитку вивчення синтаксису простого речення не представлена у шкільній програмі, відповідно й теоретико-методологічні закономірності. Якщо відсутність ретроспективи можна обґрунтувати уникненням зайвого освітнього навантаження на здобувачів освіти, то ігнорування метатеоретичних закономірностей є досить дискусійним питанням.

На думку К. Тищенка, важливу роль відіграє не лише вивчення понять, а й закономірностей, адже «всі відомі лінгвістичні закони виявилися важливими як для теорії, так і для практики навчання й вивчення мов, дешифровки текстів, укладання словників, граматик, навчальних посібників, оптимізації змісту і сугестивного спрямування публікацій у ЗМІ, інтенсифікації навчального процесу тощо» [5]. Бачимо, що вчений переконаний у тому, що закономірності можуть

бути важливим засобом для підвищення продуктивності в освітньому процесі на різних етапах засвоєння мови. Зокрема, науковець звертає увагу на такі закономірності синтаксису, які стосуються й простого речення:

- залежність Зіпфа–Юла (багатозначні дієслова є більш частотними, ніж рідковживані);
- залежність Зіпфа–Гердана (частотні дієслова можуть мати необмежену кількість підметів і додатків, тоді як рідковживані – обмежену кількість);
- закономірність Бумера у паузах вагання (пауза між реченнями на 25% довша, ніж «пауза вагання» всередині речення; 2/3 пауз після другого слова та 1/3 після першого не були заповнені «меканням»);
- закономірність Бумера у довжині спонтанних речень (довжина спонтанних усних речень не перевищує 9 слів, що відповідає величині оперативної пам'яті 7 ± 2);
- константа частин мови в тексті. Так, у словнику службових слів 2,1 %, повнозначних – 97,6 %; у тексті це співвідношення різниться – 37,1 % і 60,3 % [7, с. 145–149].

Залучення лінгвістичних закономірностей у процесі навчання синтаксису простого речення у школі вважаємо актуальним, оскільки, відповідно до чинної модельної навчальної програми (авт.: Н. Голуб та О. Горошкіна), метою опанування української мови у шкільному курсі є, передовсім, «пізнання мови як цілісної системи, що забезпечує розвиток людини (мислення, пізнання світу, комунікацію, самовираження й самовдосконалення, емоційний світ тощо), різні види її діяльності, а також функціонування суспільства» [3, с. 2].

Завдяки зусиллям К. Тищенка, у Київському національному університеті імені Т. Шевченка створено Лінгвістичний навчальний музей, побудований на засадах метатеорії лінгвістики відомого українського мовознавця. В експозиції цього музею є стенд, присвячений закономірностям Еркса–Додсона та Еббінгауза–Джонза щодо вивчення іноземних мов [2]. Зображені мета теоретичні засади демонструють, що поезія та проза забуваються значно довше, ніж числа або набір незмістовних складів (як у класичному експерименті Г. Еббінгауза), а також те, що суміщення навчання різних аспектів мови підвищує його продуктивність. Обґрунтовано, що засвоєння синтаксису поєднано із навчанням фонетики, морфології, теорії

комунікації, етноспецифіки мови та комунікативно-прагматичних реєстрів мовлення.

Отже, застосування метатеоретичної концепції К. Тищенка до вивчення синтаксису простого речення в середній школі профілювало б сучасні тенденції методики навчання мовної царини, яка має міцне лінгвістичне підґрунтя, дозволило б підвищити ефективність освітнього процесу з, і власне, глибше оволодіти синтаксичною теорією й комунікативно-прагматичними векторами прикладних аспектів синтаксису. Навчання синтаксису у зв'язку з опануванням інших розділів мовної, мовленнєвої та соціокультурної змістових ліній програми з української мови, а також залучення лінгвістичних закономірностей до викладу матеріалу дає змогу зробити освітній процес продуктивнішим, цікавішим та сформуванню уявлення про мову як цілісну систему.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березовська-Савчук Н. А. Лінгвістичні основи навчання синтаксису простого речення у школі. *Складні питання вузівського курсу української мови* : зб. наук. праць / редкол. : Ю. О. Арешенков, Г. М. Віняр, С. О. Караман. Кривий Ріг, 2002. С. 11–15.

2. Закони вивчення мови (Еркса–Додсона та ін.). Київ. URL : https://www.langs.com.ua/movy/zakony/zak_zabuvannia.htm

3. Модельна навчальна програма «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна). URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/Ukrayinska.mova.7-9%20klas.Holub.ta.in.26.07.2023.pdf>

4. Пентилук М. І., Караман О. С., Караман О. В., Горошкіна О. М., Бакум З. П. та ін. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / за ред. М. І. Пентилук. Київ : Ленвіт, 2004. 400 с.

5. Тищенко К. Закони мовознавства: чи потрібні вони науці. Київ, 2007. URL : https://langs.com.ua/movy/zakony/zakony_mov.htm

6. Тищенко К. Метатеорія мовознавства. Київ : Основи, 2000. 350 с. URL : <http://linguist.univ.kiev.ua/museum/book/part4.html>

7. Тищенко К. Основи мовознавства : підручник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. 308 с.

УДК 37.091.3:004

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Юлія САМОЙЛОВА,

кандидат педагогічних наук, доцент

*Сумська філія Харківського національного університету
внутрішніх справ*

Дистанційне навчання стало невід'ємною частиною освітнього процесу, особливо в умовах глобалізації та цифровізації освіти. Викладання іноземної мови в такому форматі має свої особливості, вимагає інтерактивного підходу та потребує ефективних інструментів для забезпечення якісного навчання. Цифрові технології відіграють ключову роль у цьому процесі. Завдяки онлайн-інструментам можна підтримувати ефективну комунікацію, створювати інтерактивний контент та оцінювати успішність студентів.

Використання цифрових технологій у мовах дистанційної освіти, яка сьогодні переважає в українській системі освіти, має ряд переваг. Зокрема:

1. Гнучкість та доступність, адже цифрові технології дозволяють студентам навчатися у зручний для них час та місці, що особливо важливо для дистанційного навчання. Вони забезпечують доступ до навчальних матеріалів 24/7 з будь-якого пристрою, підключеного до Інтернету.

2. Інтерактивність та зацікавленість. Використання мультимедійних ресурсів, таких як відео, аудіо, інтерактивні вправи та ігри, робить навчання більш цікавим та захоплюючим. Студенти можуть активно взаємодіяти з матеріалом, що сприяє кращому засвоєнню знань.

3. Персоналізація навчання. Цифрові технології дозволяють адаптувати навчальний процес до індивідуальних потреб кожного студента. За допомогою спеціальних платформ та програм можна створювати персоналізовані навчальні плани, враховуючи рівень володіння мовою, темп навчання та інші фактори.

4. Автоматизація та ефективність. Цифрові інструменти допомагають автоматизувати багато процесів, таких як перевірка завдань, оцінювання прогресу та надання зворотного зв'язку. Це звільняє час викладача для більш творчої роботи та індивідуального спілкування зі студентами.

5. Комунікація та співпраця. Цифрові платформи забезпечують можливість для спілкування та співпраці між студентами та викладачами. Вони можуть обмінюватися повідомленнями, файлами, працювати над спільними проектами, брати участь у форумах та вебінарах [1, с. 52].

З розвитком інформаційно-комунікаційних технологій з'явилося велика кількість різноманітних цифрових інструментів, платформ, які можна ефективно використовувати при мовному навчанні. До основних та найбільш поширених можна віднести наступні:

1. Платформи для відеоконференцій. Серед найбільш поширених можна виокремити Zoom та Google Meet, та інші подібні сервіси. Вони дозволяють проводити онлайн-уроки, семінари, вебінари та індивідуальні консультації. Такі платформи забезпечують живе спілкування між викладачем та студентами, де б вони не знаходилися. За допомогою відеоконференцій можна демонструвати презентації, ділитися екраном, використовувати віртуальну дошку та інші інструменти для ефективного навчання.

2. Системи управління навчанням (LMS). До цієї групи належать Moodle, Google Classroom та інші LMS платформи, які дозволяють створювати та організовувати навчальні курси, розміщувати навчальні матеріали, завдання, тести та інші ресурси в одному місці. Вони також забезпечують можливість для спілкування між викладачем та студентами, відстеження прогресу навчання та оцінювання результатів.

3. Інтерактивні інструменти. Це додаткові ресурси для навчання, наприклад Kahoot!, Quizizz, Quizlet та інші подібні сервіси, що дозволяють створювати цікаві та захоплюючі вікторини, опитування та ігри для перевірки знань та активізації студентів. Вони роблять навчання більш динамічним та сприяють кращому засвоєнню матеріалу.

4. Мультимедійні ресурси. Відео, аудіо, подкасти, інтерактивні вправи та ігри роблять навчання більш різноманітним та цікавим. Мультимедійні ресурси можуть використовуватися для ілюстрації

граматичних правил, вивчення лексики, розвитку навичок аудіювання та говоріння [2, с. 22].

5. Онлайн-словники та перекладачі. Вивчення іноземної мови неможливе без використання Linguee, Reverso Context, Google Translate та інших онлайн-словників та перекладачів, що допомагають студентам у вивченні нових слів та фраз, а також у перекладі текстів. Вони є незамінними помічниками у вивченні мови.

6. Інструменти для створення та редагування аудіо та відео. Різноманітні програми, що є у вільному доступі, дозволяють викладачам створювати власні аудіо- та відеоматеріали для навчання, такі як подкасти, відеоуроки та презентації.

7. Мобільні додатки. Duolingo, Babbel, Memrise та інші мобільні додатки пропонують інтерактивні уроки, ігри та вправи для вивчення мови в будь-який час та в будь-якому місці. Вони є зручними та досить ефективними інструментами для самостійного навчання.

8. Штучний інтелект (AI). AI технології використовуються для створення чат-ботів, які можуть допомагати студентам у вивченні мови, відповідати на питання та надавати зворотний зв'язок. AI також може використовуватися для персоналізації навчання та адаптації до індивідуальних потреб кожного студента.

Дистанційне навчання продовжує розвиватися, впроваджуючи штучний інтелект, адаптивне навчання та віртуальну реальність. Викладачам важливо оновлювати методики викладання та активно використовувати цифрові ресурси для підвищення ефективності навчального процесу.

Використання цифрових технологій у викладанні мов є важливим фактором успіху в сучасному світі. Вони забезпечують гнучкість навчального процесу, розширюють можливості взаємодії та сприяють розвитку навичок студентів. Комбінуючи різні інструменти та технології, викладачі можуть створювати унікальне навчальне середовище, яке сприяє досягненню найкращих результатів у вивченні мов. Однак успішність їхнього використання залежить від методичної підготовки викладачів, доступу до ресурсів та рівня цифрової компетентності учасників освітнього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жила Г. В. Цифрові технології і викладання іноземних мов. *Стратегічні напрямки розвитку науки: фактори впливу та взаємодії:*

матеріали міжнародної наукової конференції, м. Суми, 22 травня 2020 р. Суми, Україна: МЦНД. С. 52–53.

2. Маковей О. М., Маковей Р. Г. Стратегії використання моделі змішаного навчання у викладанні іноземної мови в немовних ЗВО. *Інноваційна педагогіка*, 2020. №21. С. 20-23.

378.147:811

МОДЕРНІЗАЦІЯ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: ПОШУК ЕФЕКТИВНИХ СТРАТЕГІЙ ТА ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ

Оксана СТОЛЯРЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький національний технічний університет

Олена СТОЛЯРЕНКО,

доктор педагогічних наук, професор

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

У сучасному глобалізованому світі володіння іноземними мовами є невід'ємною складовою успіху фахівця будь-якого профілю. У зв'язку з цим, роль вищої школи у формуванні мовної компетенції здобувачів вищої освіти є надзвичайно важливою. Проте, процес викладання іноземних мов у вищій школі стикається з низкою проблем, що потребують комплексного та інноваційного вирішення.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю пошуку ефективних шляхів модернізації викладання іноземних мов у вищій школі з метою забезпечення якісної мовної підготовки студентів, здатної задовольнити потреби сучасного ринку праці. Серед ключових проблем, що потребують вирішення, можна виділити недостатню мотивацію здобувачів вищої освіти, так як вони часто не усвідомлюють практичної цінності іноземної мови для своєї майбутньої кар'єри, що призводить до низької зацікавленості у навчанні [10]; обмеженість традиційних методів навчання, таких як заучування правил та переклад текстів, які часто є неефективними та

не сприяють розвитку комунікативних навичок [12]; потребу в індивідуалізації навчання: здобувачі вищої освіти мають різний рівень володіння мовою, різні навчальні стилі та потреби, що потребує індивідуального підходу до навчання [14]; використання застарілих технологій та навчальних матеріалів, що значно знижує ефективність навчання та не відповідає сучасним вимогам [13].

Метою даної статті є аналіз актуальних проблем викладання іноземних мов у вищій школі та пошук шляхів їх вирішення шляхом впровадження сучасних освітніх технологій, інтерактивних методів навчання та компетентнісного підходу.

Дослідження базується на аналізі наукової літератури, опитуванні надавачів освітніх послуг та здобувачів вищої освіти, а також на власному досвіді авторів у сфері викладання іноземних мов у вищій школі [1]; [2]; [3]; [5]; [7].

Для вирішення вищезазначених проблем пропонуються наступні шляхи: підвищення мотивації здобувачів вищої освіти, впровадження інтерактивних методів навчання, індивідуалізація навчального процесу, застосування компетентнісного підходу.

З метою підвищення мотивації здобувачів вищої освіти ми пропонуємо демонстрацію практичного значення іноземної мови для їх майбутньої кар'єри, наведення прикладів успішних людей, які володіють іноземними мовами; створення позитивної навчальної атмосфери; використання цікавих та актуальних навчальних матеріалів та застосування ігрових методів навчання, проектної діяльності, case study [11].

Впровадження інтерактивних методів навчання передбачає використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, таких як мультимедійні презентації, онлайн-платформи, соціальні мережі, організацію роботи в групах, парах, проведення дебатів, дискусій, рольових ігор, а також застосування методу перевернутого навчання, коли здобувачі вищої освіти самостійно опрацьовують теоретичний матеріал, а на занятті виконують практичні завдання [8].

Дуже важливе значення має індивідуалізація навчального процесу, що передбачає врахування рівня володіння мовою, навчальних стилів та потреб кожного здобувача; розробка індивідуальних навчальних планів, завдань та проєктів; використання диференційованого підходу до оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти [4].

Застосування компетентнісного підходу передбачає, насамперед, формування у здобувачів вищої освіти не лише лінгвістичних знань, але й комунікативних навичок, необхідних для успішної взаємодії в реальних життєвих ситуаціях, а також розвиток у них критичного мислення, вміння аналізувати та синтезувати інформацію, вирішувати проблеми, здійснювати оцінку навчальних досягнень студентів на основі їх здатності застосовувати знання та навички на практиці [6]; [9].

Модернізація викладання іноземних мов у вищій школі є важливим завданням, що потребує комплексного та інноваційного підходу. Вирішення ключових проблем, таких як недостатня мотивація студентів, обмеженість традиційних методів, потреба в індивідуалізації навчання та використання застарілих технологій, можливе шляхом впровадження сучасних освітніх технологій, інтерактивних методів навчання, компетентнісного підходу та посилення мотиваційної складової.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авраменко Н. М. *Методика викладання іноземних мов у вищій школі* : монографія. Київ : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія". 2017. 256 с.
2. Беляєва О. В. *Інноваційні технології у навчанні іноземних мов* : монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна. 2019. 300 с.
3. Григор'єва Н. І. *Сучасні стратегії навчання іноземних мов у вищій школі*: монографія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка. 2018. 342 с.
4. Петренко С. О. Індивідуалізація навчання іноземних мов у вищій школі. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки*, 55. 2020. С. 45-51.
5. Столяренко Ок. В., Магас Л. М., Столяренко Ол. В. Особливості вивчення іноземної мови студентами у закладах вищої освіти технічного профілю. *Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 18 жовтня 2023 р., ВДПУ імені Михайла Коцюбинського / гол. ред. О. М. Ігнатова. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ». 2023. 333 с. С. 102-103.
6. Столяренко О. В., Столяренко О. В. Актуальність компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутніх

учителів. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки*. Том II / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. 282 с. С. 165–168.

7. Столяренко О. В. Особливості професійно-орієнтованого навчання іноземній мові в немовних ЗВО. [Електронний ресурс]. *Матеріали XLIX науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ*. Вінниця. 27-28 квітня 2020 р. Режим доступу: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2020/paper/view/9807>.

8. Bergmann J., Sams A. *Flip your classroom: Reach every student in every class every day*. ISTE. 2012.

9. Council of Europe. *Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment*. Cambridge University Press. 2001.

10. Dornyei Z. *Motivational strategies in the language classroom*. Cambridge University Press. 2001.

11. Lee K. W. *Gamification in education: What, why, how, and where: Handbook of research on educational communications and technology*. Springer. 2017. pp. 735-754.

12. Richards J. C., Rodgers T. S. *Approaches and methods in language teaching*. Cambridge University Press. 2014.

13. Stockwell G. *Mobile language learning: Current trends in research and practice*. Cambridge University Press. 2016.

14. Tomlinson C. A. *The differentiated classroom: Responding to the needs of all learners* (2nd ed.). ASCD. 2014.

**ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У
ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ:
ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ**

*Людмила ОСТАПОВА
ЗВО «Університет Короля Данила»*

Поява та швидке поширення штучного інтелекту (ШІ) від моменту його запуску у листопаді 2022 року і до сьогодні створило багато дискусій, особливо занепокоєння викликає практичне застосування інструментів ШІ у вищій освіті. Це питання актуальне і для викладання української мови. Застосування цифрових інструментів відкриває нові можливості для оптимізації навчального процесу, індивідуалізації навчання, розвитку мовленнєвих навичок та підвищення мотивації студентів. Водночас, впровадження нових технологій ставить перед викладачами та освітніми закладами низку викликів, пов'язаних із забезпеченням академічної доброчесності та етичними аспектами використання штучного інтелекту.

Використання ШІ у вивченні української мови студентами-філологами відкриває широкі можливості для поглиблення знань, розвитку практичних навичок та проведення наукових досліджень.

Безперечно є багато переваг використання цифрових платформ та програм, а також ШІ під час вивчення української мови у вищій школі. Зокрема, такі програми дозволяють адаптувати навчальний матеріал до індивідуальних потреб та рівня підготовки кожного студента. Системи адаптивного навчання на основі ШІ можуть аналізувати успішність студента та пропонувати завдання відповідної складності. Платформи для онлайн-спілкування, чат-боти, програми розпізнавання мовлення дозволяють студентам практикувати усне мовлення, отримувати миттєвий зворотний зв'язок та покращувати вимову.

До того ж онлайн-курси, мобільні додатки та інші цифрові ресурси забезпечують доступ до навчальних матеріалів у будь-який час та з будь-якого місця, що сприяє гнучкості навчання. Використання інтерактивних вправ, ігор, вікторин, мультимедійних матеріалів

сприяє підвищенню зацікавленості студентів та активізації навчального процесу.

Найпоширенішими інструментами на основі ШІ є, звичайно, мовні боти такі, як ChatGPT, Duolingo, Replika, Lingvist та ін. Завдяки своїм опціям ці програми можуть виконувати роль співрозмовника для студента, пропонуючи можливості інтерактивної практики мови. Для викладачів української мови мовні боти постають допоміжним інструментом для розробки комунікативних завдань і вдосконалення навичок практичного використання мови студентами, збагачують лексико-граматичний запас студентів, створюють психологічний комфорт під час виконання комунікативних завдань, мотивують до навчання, формують швидкість і зв'язність мовлення [1, с. 70].

ШІ може допомогти і викладачам в автоматизації перевірки завдань, створенні тестів, аналізі успішності студентів, звільняючи час для більш творчої та індивідуальної роботи зі студентами.

Наведемо кілька типових практичних порад використання цифрових технологій та ШІ під час вивчення української мови у вищій школі.

По-перше, ШІ дозволяє автоматизувати пошук та аналіз мовних явищ у великих масивах текстів, що сприяє виявленню закономірностей, тенденцій та еволюції мови. ШІ може бути використаний для стилістичного аналізу текстів, виявлення авторського стилю, жанрових особливостей та інших стилістичних параметрів.

По-друге, чат-боти, розроблені на основі ШІ, можуть бути використані для практики діалогічного мовлення українською мовою, надаючи студентам можливість отримувати миттєвий зворотний зв'язок та покращувати комунікативні навички. Програми розпізнавання та синтезу мовлення, що базуються на ШІ, сприяють покращенню вимови, тренуванню аудіювання та експериментуванню з різними мовними стилями. Автоматична перевірка текстів за допомогою ШІ дозволяє студентам самостійно виявляти та виправляти помилки в орфографії, пунктуації, граматиці та стилістиці.

По-третє, ШІ може бути використаний для створення персоналізованих навчальних програм, що враховують індивідуальні потреби та рівень знань кожного студента. ШІ сприяє створенню інтерактивних навчальних матеріалів, таких як вправи, тести, вікторини, що роблять процес навчання більш цікавим та ефективним.

Завдяки ШІ студенти отримують доступ до великих обсягів інформації з різних джерел, що сприяє поглибленому вивченню мови.

Водночас ШІ спричинив цілу хвилю негативних відгуків від викладачів, пов'язаних з його використанням в освіті та навчанні. Освітяни занепокоєні, що поява ШІ та ChatGPT вплинуть на академічну доброчесність і якість навчання студентів. Це новий інструмент, який, безумовно, має багато переваг і відкриває нові можливості, проте, це і технологія, якою можна зловживати. Технологія ШІ не керується поняттями моралі чи доброчесності, а відтак, всю відповідальність покладено на користувача. Поняття академічна доброчесність, по суті, передбачає сукупність людських якостей, якими має керуватися учасник навчального процесу для забезпечення довіри до результатів його навчальних чи наукових досягнень. Відтак, для студента, що володіє спеціальними навичками взаємодії з чат-ботом, досить легко згенерувати відповідь на поставлене перед ним завдання та видати її за власну. Це, певним чином, знецінює та руйнує існуючу систему оцінювання та постає новим викликом для освітян [2, с. 28].

Тому ШІ є інструментом, а не заміною викладача, адже людська взаємодія в освіті незамінна і має безліч соціальних задач. Ключову роль у формуванні знань та розвитку навичок відіграє саме викладач, який повинен критично оцінювати результати, отримані за допомогою ШІ, та вдумливо інтегрувати їх у навчальний процес.

Цифрові технології та штучний інтелект відкривають значні можливості для покращення викладання української мови у вищій школі. Їхнє ефективне використання може сприяти індивідуалізації навчання, підвищенню мотивації студентів, розвитку мовленнєвих навичок та автоматизації рутинних завдань. Водночас, необхідно враховувати потенційні виклики та проблеми, пов'язані з академічною доброчесністю, адаптацією методик, етичними аспектами. Успішне впровадження цифрових технологій та ШІ вимагає від викладачів постійного професійного розвитку, критичного підходу до вибору інструментів та усвідомлення відповідальності за якість освіти.

Використання ШІ у вивченні української мови студентами-філологами є перспективним напрямком, що потребує подальшого розвитку та дослідження. Важливо забезпечити баланс між використанням технологій та традиційними методами навчання, а також враховувати етичні та методологічні аспекти застосування ШІ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акоп'янц Н. Використання ChatGPT в процесі вивчення мови: переваги та можливості. Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія : Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. 2023. № 1. С. 69-72.

2. Андрощук А., Малюга О. Використання штучного інтелекту у вищій освіті: стан і тенденції. International Science Journal of Education and Linguistics. Т. 3. № 2. 2024. С. 27-35.

3. Похилюк О. Використання інструментів штучного інтелекту в процесі формування дослідницької компетентності майбутніх філологів // Штучний інтелект у вищій освіті: ризики та перспективи інтеграції: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 1 липня – 11 серпня 2024 року. Львів : Liha-Pres, 2024. С. 231-235.

З М І С Т

СЕКЦІЯ 1

**МОВА І НАЦІОНАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ.
МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ**

Анна БАРАНОВСЬКА, Лідія ВЕРБИЦЬКА

**МОВНЕ ПИТАННЯ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ: ЯК
МОВНА ПОЛІТИКА ВПЛИВАЄ НА СОЦІАЛЬНУ ІНТЕГРАЦІЮ
ТА БЕЗПЕКУ В ОКУПОВАНИХ РЕГІОНАХ3**

Катерина БЛИЗНЮК

**ДИНАМІКА АСОЦІАТИВНОГО ПОЛЯ КОНЦЕПТУ «ПАТРІОТИЗМ»
В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ НА ЗРІЗІ 2012 І 2022 РОКІВ11**

Галина БРОСЛАВСЬКА, Ольга ПОМПА, Павло СЄРИХ

**МОВА – НЕОБХІДНИЙ ЕЛЕМЕНТ ДЕРЖАВНОГО
СУВЕРЕНІТЕТУ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ17**

Роман ВЕЛИКИЙ

**БАРОКОВА ПРОПОВІДЬ У КОНТЕКСТІ
СЛОВЕСНОГО МИСТЕЦТВА21**

Наталія ВОЛІК, Юлія ПИРОЖЕНКО

**ГРОМАДЯНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА ПІД
ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ
ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ26**

Олександра ГРИЩЕНКО, Марина КУЛЬЧИЦЬКА

ВІЙНА - У МОВІ, МОВА - У ВІЙНІ30

Зоряна ГОНТАР

**ДЕРЖАВНА МОВНА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ МАНІПУЛЯЦІЇ
ТА ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ35**

Yulia DEMYANCHUK

**THE WAR LANGUAGE IN MILITARY DISCOURSE AND
DISCOURSE OF CRISIS41**

Олена ДЕНИСЕВИЧ, Ірена СНИХОВСЬКА

**ЯКІ АСОЦІАЦІЇ ВИКЛИКАЄ СЛОВО-СТИМУЛ “МОВА”
В УКРАЇНЦІВ? (РЕЗУЛЬТАТИ
ПСИХОЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)43**

Каріна ДИДА, Галина ХЛИПАВКА

**МОВНІ МАНІПУЛЯЦІЇ В КОНТЕКСТІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ:
РОЛЬ КІНЕМАТОГРАФА У ФОРМУВАННІ
ІДЕОЛОГІНИХ НАРАТИВІВ47**

Лілія ДОРОШИНА

**МОВА В ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ: МАНІПУЛЮВАННЯ СВІДОМІСТЮ
ТА ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ ЄДНОСТІ52**

Наталія ЄЛЬНІКОВА

**КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ:
ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОМОВНОГО МЕДІАДИСКУРСУ56**

Kristina ZYKOVA

**PSYCHO-LINGUISTIC APPROACHES TO LANGUAGE
LEARNING AND NATIONAL IDENTITY62**

Оксана ІВАЩЕНКО

МОВНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ66

Раїса КОДОЛА

**МОВА ЯК ЗБРОЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ: ДОСВІД УКРАЇНИ
В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ72**

Христина КОЗЛОВСЬКА, Галина ВИШНЕВСЬКА

**РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ФОРМУВАННІ ТА ЗБЕРЕЖЕННІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТА
ЛІНГВІСТИЧНИЙ ВИМІРИ78**

Ольга КУЗЬМЕНКО, Тетяна РЄЗНІКОВА

МОВА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ83

Тетяна ЛИПЧЕНКО

**МОВА – ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
ТА БЕЗПЕКИ86**

МОВА — КОРДОН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Ольга ЛОЗИНСЬКА

МОВА - НАШ ЩИТ І МЕЧ90

Ольга МАКСИМЕНКО

**МОВЛЕННЄВА МАНІПУЛЯЦІЯ ЯК СКЛАДНИК
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ95**

Юлія НЕНЬКО

LANGUAGE AND INDIVIDUAL'S IDENTITY99

Тетяна ОГАРЄНКО

**ВПЛИВ МОВИ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК
НАРОДУ105**

Ірина ПІДЛУЖНА

ВЕРБАЛЬНА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ109

Сергій ПОРОШЕНКО

**МОВНА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ
ВІЙНИ: ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ ТА ВИКЛИКИ111**

Тетяна ПУНДИК, Василь СЛОБОДЯН

**МОВА ЯК ЗАСІБ МАНІПУЛЯЦІЇ У КОНТЕКСТІ ГІБРИДНОЇ
ВІЙНИ113**

Надія САЛАМІН

**МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ
ДЕЗІНФОРМАЦІЇ У КОНТЕКСТІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ
В УКРАЇНІ116**

Дмитро СЛИНЬКО

**ЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОГО ЧИННИКА МОВНОЇ СКЛАДОВОЇ
В СУЧАСНІЙ ГІБРИДНІЙ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ120**

Василь СТАСЮК, Андрій КИРИЧЕНКО, Володимир ДИКУН

**МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ
У ГІБРИДНИХ КОНФЛІКТАХ124**

Світлана ТІТАРЕНКО, Наталія ЛИСЕНКО

**МОВА ЯК ЧИННИК ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА
НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ130**

Оксана ТКАЧИК, Галина ХЛИПАВКА

**РОЗМЕЖУВАННЯ ЕТНІЧНИХ ГРУП ЯК ІНСТРУМЕНТ
ЗМІНИ ЕТНІЧНОГО СКЛАДУ ТА ПОСЛАБЛЕННЯ ДЕРЖАВ:
АНАЛІЗ ПРИКЛАДУ НАГІРНОГО КАРАБАХУ134**

Оксана ТРУСЕВИЧ

МОВА ТА ГІБРИДНА ВІЙНА: ВИКЛИКИ, ОСНОВНІ ТЕЗИ140

Ірина ЦАРЬОВА

**МОВНА БЕЗПЕКА В СУЧАСНОМУ КОНТЕКСТІ
ГЛОБАЛІЗАЦІЇ146**

Оксана ЧАГАН

**МОВА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧОСТІ В УМОВАХ
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ149**

Оксана ЧОРНОУС

**ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ НА ШЛЯХУ ДО УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА155**

Тамара ШЕВЧУК, Тетяна КОСТОЛОВИЧ

НЕОЛОГІЗМИ ЯК МОВНЕ ЯВИЩЕ ВІДОБРАЖЕННЯ ВІЙНИ157

Ольга ШЕЛЮХ

**СУЧАСНА ВІЙСЬКОВА ЛЕКСИКА: СЛОВА, ПОРОДЖЕНІ
ВІЙНОЮ161**

Оксана ШУЛЬГА

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД МОВЛЕННСЬКОГО
РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ166**

Дмитро ЯКОВЧУК, Юлія ДЕМ'ЯНЧУК

**МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ
ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ171**

Оксана ЯЛОВА

**МОВА – ЧИННИК БЕЗПЕКИ КРАЇНИ І БУТТЯ НАЦІЇ В
УМОВАХ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ174**

МОВА — КОРДОН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Роман ЯРЕМКО, Соломія САДОВСЬКА

**ХВИЛИНА МОВЧАННЯ ЧИ ГОЛОСУ? ПСИХОЛОГІЧНИЙ
АСПЕКТ ВПЛИВУ НА СУЧАСНЕ СУСПІЛЬСТВО179**

Ірина ВЕСЕЛОВСЬКА, Юлія ДЕМ'ЯНЧУК

**ЛЕКСИЧНИЙ ФРОНТ. НОВІТНІ НЕОЛОГІЗМИ - ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ
СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ184**

Марія ДРОЗД

**КОЛЯДКИ ПРО ТУРА ТА ОБРЯД «ТУРАТИ» У СЕЛІ РИЧАГІВ НА
ЛЬВІВЩИНІ: МОВНО-КУЛЬТУРНІ ВИМІРИ189**

СЕКЦІЯ 2

НАЦІОНАЛЬНІ МОВИ І КУЛЬТУРИ В ЇХ СПЕЦИФІЦІ ТА ВЗАЄМОДІЇ. УКРАЇНСЬКА МОВА У СВІТІ

Ірина АЛЕКСАДРУК

**ВПЛИВ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНІВ СФЕРИ КОМП'ЮТЕРНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ НА РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ194**

Тетяна БОТВИН

**ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ ТА РОЛЬ МІЖНАРОДНОЇ
ТЕРМІНОЛОГІЇ У СФЕРІ МІГРАЦІЇ188**

Валентина ВАСИЛЕНКО

**МОВА І НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ У КОНЦЕПЦІЇ В. ФОН
ГУМБОЛЬДТА202**

Мар'яна ГДАКОВИЧ

**«НЕ МОЖНА, ДАЛЕБІ, ЗЛІЧИТИ, ЯКІ НАРОДИ ТУТ ПЛЕЛИСЬ»:
СВОЇ / ІНШІ В ПОЕМІ ІВАНА КОТЛЯРЕВСЬКОГО «ЕНЕЇДА»207**

Uliana GREDIL, Mariia IVANCHENKO

**PECULIARITIES OF TRANSLATION OF ENGLISH MILITARY
TERMS OF THE FULL-SCALE INVASION215**

Ігор ГУНЧИК

**АКАДЕМІК ФІЛАРЕТ КОЛЕССА ЯК ЗБИРАЧ І ЗАПISУВАЧ
ФОЛЬКЛОРНИХ ОКАЗІОНАЛЬНИХ НАРАТИВІВ ІЗ ГАЛИЦЬКОГО
ПІДГІР'Я217**

Сніжана КІС, Юлія ДЕМ'ЯНЧУК

**ТЕРМІНОЛОГІЯ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВИХ ДОКУМЕНТІВ КРИЗЬ
ПРИЗМУ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ224**

Світлана ІГНАТЬЄВА,

**МОВА ЯК ВАЖЛИВА ДОМІНАНТА МОВОСВІТУ ОЛЕСЯ
ГОНЧАРА228**

Олена КАДОЧНИКОВА

**ВІЗУАЛЬНА БАГАТОМОВНІСТЬ У СФЕРІ КОМЕРЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ234**

Анатолій НЕСТЕР

УКРАЇНСЬКА МОВА В ПОЛЬЩІ238

Олена ОВЕРЧУК

**ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ
МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ244**

Олександра ПАЛЬЧЕВСЬКА

**КОРПУСНИЙ ТА КОНТЕНТ-АНАЛІЗ СУГЕСТІЇ У ПРОПАГАНДІ
СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ, МЕСЕНДЖЕРІВ ТА ПОШУКОВИХ
СИСТЕМ247**

Вікторія ПЕРЦЕВА

**РОЛЬ МОВИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ250**

Оксана ПИЛИПЕЦЬ

**ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ ЧЕРЕЗ
ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ254**

Тетяна ПОНОМАРЕНКО

**ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ШЛЯХОМ
УПРОВАДЖЕННЯ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ259**

Аліна ПРУС, Юлія ДЕМ'ЯНЧУК

ВІДТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ЗА ДОПОМОГОЮ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ТА ГРАМАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ (НА МАТЕРІАЛІ ЛІСАБОНСЬКОЇ УГОДИ)266

Тетяна ПУНДИК, Іван ЧІПЧИК

АНГЛІЦИЗМИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ЗБАГАЧЕННЯ ЧИ РАБСТВО268

Тетяна ЧЕБОТАР

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТОПОНІМУ SCHORNOBYL В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ВІДЕОІГРОВОГО ДИСКУРСУ)271

СЕКЦІЯ 3

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Ірина БАБІЙ

ЕСТЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТЕХНІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ277

Наталя БЕНЬКОВСЬКА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ280

Людмила БІСОВЕЦЬКА, Тетяна СУРЖУК

ВИСВІТЛЕННЯ ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ В ПІДРУЧНИКАХ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА ЗАНЯТТЯХ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ283

Каріна БОРТУН

ВПЛИВ МОВЛЕННСВОЇ КУЛЬТУРИ НА ПРОФЕСІЙНИЙ АВТОРИТЕТ ЮРИСТА288

Світлана ВДОВИЧ

ЕСТЕТИКА ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ ФАХІВЦЯ292

Юрій ГОРБЛЯНСЬКИЙ, Марина КУЛЬЧИЦЬКА

**ОБЩЕННА ЛЕКСИКА: МЕНТАЛЬНИЙ ВИКЛИК УКРАЇНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ БЕЗПЕЦІ294**

Лариса ГРОМИК

**ПРОЄКТНО-ДІЯЛЬНІСНА ТЕХНОЛОГІЯ ЯК ЗАСІБ
УДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ300**

Інна ДАВИДЧЕНКО

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКЛАДАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ У
ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ304**

Ірина ДЕНИС

**ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ КУРСУ "УКРАЇНСЬКА
МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ" ДЛЯ СТУДЕНТІВ
НЛТУ УКРАЇНИ309**

Наталія ІВАНІШИН

**СУЧАСНІ ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ В ІНШОМОВНІЙ
ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ314**

Ольга ЄРМАКОВА

**ВИКОРИСТАННЯ ОСВІТНІХ ПЛАТФОРМ У НАВЧАННІ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ
ВТРАТ316**

Вікторія ЗІНЧЕНКО

**ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ
ВИЩОЇ ШКОЛИ319**

Оксана КАЛИНОВСЬКА

**ДО ПРОБЛЕМИ ЗМІСТУ МОВНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ-
НЕФІЛОЛОГІВ324**

Наталія КОБИЛКО

**УДОСКОНАЛЕННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ
ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ
ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ ОСВІТИ328**

Ігор КОВАЛЬ

**САМОРОЗВИТОК ФАХІВЦІВ СИЛОВИХ СТРУКТУР ЧЕРЕЗ
УКРАЇНСЬКУ МОВУ: ШЛЯХ ДО ОСОБИСТІСНОГО І
НАЦІОНАЛЬНОГО ЗРОСТАННЯ331**

Тетяна КОНІВИЦЬКА

**ДО ПИТАНЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ВАРІАНТНОСТІ НОВОГО ПРАВОПИСУ
ЯК ЧИННИКА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ334**

Ніна КУХАР

**ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«УКРАЇНСЬКА МОВА (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)» У
ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ338**

Оксана ПАНЧИШИН

**РОЗВИТОК НАВИЧОК ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ У
МАЙБУТНІХ ОФІЦІАНТІВ344**

Олена ПЕТРИК

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СУЧАСНОСТІ347**

Ольга ПОДЛІСЕЦЬКА

**ЗНАЧЕННЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ВИКЛАДАЧІВ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ351**

Olga RYZHCHENKO

**INTERDISCIPLINARY CONNECTIONS BETWEEN THE UKRAINIAN
LANGUAGE FOR PROFESSIONAL DIRECTION AND A FOREIGN
LANGUAGE IN PROFESSIONAL ACTIVITIES DURING TEACHING AT
A HIGHER TECHNICAL EDUCATIONAL INSTITUTION355**

Дмитро РЕШЕТНИКОВ, Наталя ШАРМАНОВА

**МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ СИНТАКСИСУ ПРОСТОГО
РЕЧЕННЯ357**

Юлія САМОЙЛОВА

**ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИКЛАДАННІ
ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО
НАВЧАННЯ362**

Оксана СТОЛЯРЕНКО, Олена СТОЛЯРЕНКО

МОДЕРНІЗАЦІЯ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: ПОШУК ЕФЕКТИВНИХ СТРАТЕГІЙ ТА ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ365

Людмила ОСТАПОВА

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ369